KEMALİZM İNKİLÂBININ PRENSİPLERİ

Büyük Türk Medeniyetinin Tarihî ve Sosyolojik Tetkikine Methal

Yazan:
M. SAFFET ENGİN
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Cild I

İSTANBUL
CUMHURİYET MATBAASI
1938

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ CİLD

Sayfa

Ön söz 1

KISIM I

KEMALİZM İNKILÂBININ ESASLARI

Türk Cemiyetinin Tarihî ve Sosyolojik Tetkiki

Kemalizm inkılâbına toplu bir bakış 9

Başlangıç: Türk Irk ve Medeniyetinin Karakterleri 39

I

Türk Cemiyetinin Tarihî Tekâmülüne Analitik Bir Bakış 59

II

Türk Halkının Tekâmülü

Halk ve Millet Mefhumları 73

III

Türkün Sosyal Karakteri ve

Türk Halkının Tecanüsü 81

IV

Türk Milletinin Tekâmülü:

Ulusal İşbirliğinin Karakterleri 99

V

Türklerde Ulusal Zihin ve Sosyal Kıymetler . . 109

VI

Türklerde İçtimaî Müesseselerin Tekâmülü . .121

VII

Türklerin Prehistorik Devirlerdenberi Geçirdikleri Merhaleler 141

VIII

Türk Göçlerinin Cihan Medeniyetinin Tekâmülündeki Rolü - Türk Medeniyetinde İlk merhale: Askerî - Dinî Medeniyet 163

IX

Türk Medeniyetinde İkinci Merhale: Kritik Medeniyet 177

X

Türk Medeniyetinde Üçüncü Merhale: Demokratik - Endüstriyel Medeniyetimiz - Cumhuriyet devri 185

KISIM II

KEMALİZM İNKILÂBININ PRENSİPLERİ

Tarihin İdealist - Realist İzahı

XI

Türk İnkılâbında Tarihî Ruhî Kuvvetler:
Kemalizm Karakterinin Esasları 193

XII

Kemalizm İdeali

Medeniyet Nedir?
Medeniyetin Hususî Şekilleri ve
Türk İnkılâbı 223

XIII

Türk Tekâmülünde Sanat:

Sübjektif ve Objektif Türk Sanat Ruhu . 251

XIV

Türk Tekâmülünde Devlet ve Ahlâk 273

ÖN SÖZ

Bu yıl, Cumhuriyetin on dördüncü yılını yaşayoruz. Bu on dört yılın maverasından, bize, vatanın derin sevgisini ve sonsuz yükseliş hasretini getiren emelleri, şimdi daha derin bir huşu ve heyecanla duyuyoruz.

Millî tarihimizde, İstiklâl Mücadelesi denilen o harikalı menkibenin yaratıldığı günlerden bu güne kadar geçen, ve her biri, başlı başına bir devir yaratmağa kâfi gelen İnkilâblarımızın gösterdiği kuvvetli ve parlak çehre, şu on beş yıllık İnkilâb tarihimiz, bir zamanlar düşmanlarımızdan dostlarımıza varıncaya kadar «Türkler adam olmazlar, Türklerin ırkî kabiliyetleri terakkiye müsait değildir.» tarzında ileri sürülen iddiaları ve nazariyeleri tamamen çürütmüş, filen red ve tekzib etmiştir. Türk milletinin azamet ve kudretini, yüksek fazilet ve liyakatini bir kere daha bütün cihana kabul ettirmiş bulunuyoruz.

Bize göğüs kabartıcı, alın yükseltici duygu ve iman dolu, bu şerefli günleri müyesser eden ırkımızın yaratıcı Büyük Dâhisini, tarihin bu en büyük şahsiyetini, burada derin bir hürmet, sonsuz bir muhabbet ve şükran duygusile selâmlayoruz.

Atatürk 1919 da Anadoluda İstiklâl bayrağını açtığı zaman, ne halde bulunduğumuzu bize anlatıyor. Osmanlı

devleti çürümüş bir manzara arzediyor, memleket, ortaçağ zihniyeti üzerine kurulmuş, ruh ve haysiyeti çürük bir saltanat devri yaşıyordu. Devletin bütün faaliyet sahaları kötürüm ve meflûç bir hale gelmiş, mütemadi harblerin, milletin bağrında açtığı yaralar onu takatsız ve yorgun düşürmüştü.

Varisi olduğumuz Osmanlı devletinin dünya nazarında hiç bir kıymeti, fazileti ve haysiyeti kalmamıştı; beynelmilel hukuktan hariç tanınmış, âdeta sahabet ve vesayet altına alınmış bir mahiyette farzolunuyordu. Milleti kurtarmak ve millî hakimiyeti kurmak için milletin vicdanında ve istikbalinde sezilen büyük tekâmül istidadını, bir millî sır gibi taşıyarak, sıraları geldikçe bütün içtimaî heyetimize tatbik ettirmek mecburiyeti vardı. İşte bugün on dördüncü yılını yaşamakta olduğumuz Cumhuriyet, milletin tayakkuzuna, terakki ve tekâmül istidadına güvenerek, ve azminden asla şüphe etmeyerek, meydana getirilmiş azametli bir eserdir.

Millet aşkı denilen, ve her şeye rağmen sönmeyen bir kuvvet, metanet ve ateş membaı karşısında, çürümüş Osmanlı hanedanı Türk topraklarından ebediyyen koğularak millî hâkimiyet kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, saltanat devrinin enkazi üzerinde, yeni baştan, yeni bir iman ile teçhiz edilmiş, yeni esaslar ve prensipler üzerine kurulmuş muasır bir devlettir.

Türk milletinin, cihan medeniyetinin yürüyüş ve yükselişinde son bir kaç asırdır tarihî rehberlik vazifesini yapamayışı, arizî sebeblere ve âmillere bağlı ârizî bir safha idi. Hakikat şudur ki: «Türk milleti yaptı, yapabilir ve yapacaktır.»

Ferdler, hodbinlik denilen cahillikten kurtulup millî ve içtimaî mefkûrelere sahib oldukça medeniyet mertebelerinde yükselmiş olurlar. Zaten insan için en büyük saadet, hayatın gayesi de bundan ibarettir. Başlıca emelimiz, inkilâbın istihdaf ettiği gayeleri, prensibleri ve idealleri memleketin her köşesinde şuurla anlaşılır bir hale getirmek,

Türk milletine inkilâbı tam mânasile benimsetmektir. Memleketin istikbali, hayatı, inkişafı buna bağlıdır. Yeni düşünüş, duyuş ve gidiş tarzımızla, ilmimiz, irfanımız ve sanatimizle muasır medeniyette en yüksek seviyeye çıkacağız. İnkilâbın büyüklüğü, önümüze bu yolları açmış bulunmasında, bize bunların tahakkuku için imkân vermiş olmasındadır. O halde İnkılâbın ilmî mânası nedir? Onun ruhunu, prensiplerini nasıl tahlil ve tatbik edeceğiz? İşte bu naçiz eser, böyle bir gaye uğrunda senelerdenberi sarfedilen fikir gayretlerinin, yapılan araştırmaların bir muhassalası olarak meydana gelmiştir.

İki cild olarak hazırlanması mukarrer olan eserimizin bu ilk cildinde, önce, hulâsa mahiyette bir methalden sonra, İnkilâbımızın asıl temeli olan Türk karakterini, onu meydana getiren idealist ruhu, ve Türk cemiyet ve medeniyetinin umumî tekâmül seyrini teşrihe çalıştık. Daha sonra, bu temel üzreinde kurulan İnkılâp prensiplerini, menşe, mahiyet ve inkişafları itibarile, tarihî ve sosyolojik bir etüte tâbi tutarak, gerek bizdeki, gerekse Avrupadaki tezahürlerile mukayeseli bir tahlilini yaptık. İkinci cildde de, Türk İnkılâbının başka inkılâblarla mukayesesini, ve bilhassa Tarih ve Dil İnkilâblarımızla maarif sistemimizi tetkik edeceğiz.

«Türkiyede Demokrasi İnkılâbı» adlı küçük eserimizin çıktığı 1928 tarihindenberi, Büyük Türk İstiklâl ve İnkilâbının daha geniş ve daha etraflı bir tetkik ve tahlilini yapmağı tasmim etmiştik. Bu, önce, bir iki senelik bir meşgale olarak tasavvur edilmişken, kısa bazı tevakkuflar hariç tutulursa beş, altı yıllık bir zaman sarfını istilzam etti. Bunun sebebi, İnkılâbı araştırdıkça daha derine inmek, ve Türk karakterinin tarihî enginliklerine nüfuz etmek lüzum ve zaruretini duymuş olmaklığımızdır. İnkilâbı mümkün olduğu derecede esaslı ve mukayeseli bir surette anlayabilmek için araştırmaları genişletmek, ve her ne bahasına olursa olsun emek sarfından kaçınmamak icab ediyordu. Başka memleketlerin inkilâblarını ve fikrî hareketlerini de tekrar

yeni bir ışıkla tetkik etmek zarureti vardı. Türk Tarih Kurumundaki çalışmalarla, Orta Asiya, Sümer ve Eti medeniyetlerine dair elde ettiğimiz neticeleri, Türk medeniyetinin ana kaynakları olarak bugünkü Türk karakterinin izahına temel olacak lüzumlu me'hazlar telâkki ettim. İlhamlarımızı, Türk milletinin yüksek kurtarıcısına borçlu olduğumuz bu çalışmalarla, Büyük Türk İnkilâbının fikriyatına hizmette bulunabilmek emelimizdir.

M. Saffet Engin

Ankara: 5 Mart, 1937

Birinci Kısım

TÜRK CEMİYETİNİN TARİHÎ

ve

SOSYOLOJİK TETKİKİ

Başlangıç

Kemalizm inkilâbına toplu bir bakış

Büyük Türk İnkılâbının men'şelerini araştırmak, prensiplerini tahlil ve izah etmek onu kökleştirmenin en mühim şartlarından biridir. Kemalizm İnkılâbı nasıl meydana geldi? Hangi esaslara dayanmakta ve ne gibi gayeler gütmektedir?

Kemalizm İnkilâbının menşelerini, dıştan ve içten iki çeşit sebeplerde aramalıyız. Haricî menşei, Türkiyeye siyasal ve süel vasıtalarla musallat olan ve onun yıkılmasını ve parçalanmasını kararlaştıran bir düşmanlar dünyasıdır. Kendi yurdunda esir olmak şiarı olmayan bir milletin, haricin bu yırtıcı politikasına kayıtsız kalamayacağı tabiî idi. Cumhuriyetten önce, uzun yıllar, tarihimiz, hep bu haricî hücumlarla, Türkiyenin parçalanmasını özleyen siyasî emellerle, kanlı facialarla doludur. Tabiatile Türk, bu hücumlar karşısında uyandı ve uyandığı gündenberi, hücum-

lar da artmış ve şiddetlenmişti. Fakat bu şiddete karşılık, Türk İnkilâbının dayandığı ikinci âmil, yani dahilî amiller birer birer meydana çıkmağa başlıyordu. Türk İnkilâbının en kuvvetli esası olan Türk milliyetçiliği cereyanı bu uyanıklığın bir neticesidir.

Abdülhamidin feci ve elemli istibdad devrinden sonra geçiridiğimiz kanlı hayat safhaları herkesce biliniyor. 1908 İnkilâbile başlayan kan seylâbeleri, Tarablus harbi, Balkan harbi ve umumî harple bir düziye akıp durdu.

Zihinlerimizde eski idarelerin şeametleri birer birer belirdi. Bütün çektiğimiz millî felâketler bize, acı acı, geçmişin ihmallerini, sarayların ve saltanatların tefessühünü hissettirdi. Artık düşündük ve anladık ki yaşayabilmek için yeni bir hayata muhtaç idik. Bu yeni hayatı bize temin edecak şahsiyetler veya liderler aradık. Bir aralık İttihad ve Terakki gulgulasına kapılıp gittik. Fakat, en sonunda, bunların da milleti felâketten felâkete sürüklediklerini acı tecrübelerle öğrendik. Nihayet, İnkilâbımızın ruhî menşei, mütarekeden sonra en son safhasına gelmiş bulunuyordu. İngiliz üniforması İstanbulda hâkim olmağa, düşman bandırası Anadolu kıyılarına dikilmeğe, yabancı ordular Anadoluyu, o son İstiklâl sığınağımızı da her taraftan istilâya başlayınca artık bıçak kemiğe dayanmıştı. İstanbulda hilâfet ve saltanat kuklası, millî tarihimize lekelerle yazılacak her türlü ahlâk düşkünlüğünü gösterdi. Bütün bu vaziyetler karşısında millet, ruhî İnkilâbının en son safhasını

yaşıyordu. Artık ne lâzımsa yapılmalı, her şey feda edilmeli; fakat bu vatan, bu kirlilikten, bu felâketten kurtarılmalı idi. Bu fikir, şuurî, veya tahteşşuurî halkın umumî benliğinde, mâşerî vicdanda bir sır gibi doğmuştu. Bunun fiile çıkışı bir şeye bağlıydı: Bu sırrı keşfeden bir dehanın, tabiî bir liderin öne geçişi... Bu tabiî liderliği, rastgele birisi mümkün değil yapamazdı. Türk milleti bu şahsiyete muhakkak malik olacaktı. Nihayet çok geçmeden o eşsiz deha çıktı.

Türk İnkilâbının bu tarihî ve ruhî menşelerinden başka, tali derecede bir de ekonomik menşei vardır. Türk, ihtiyaçlarından büyük bir kısmını dışardan alıyor; memlekette en büyük sanatı olarak kullandığı ziraatçilik de iptidaî, ve orta zamanlara mahsus şeklinde devam edip duruyordu. Türkiyeye Avrupa malı, Avrupa sermayesile Avrupa fikri de giriyordu. Ecnebi müesseselri açılıyor, ecnebilerle münasebetimiz çoğalıyordu. Bu ekonomik münasebetimizin sosyal neticeler vereceği şüphesizdi.

Bundan başka, Avrupaya son yarım asırdanberi tahsil için giden talebelerimiz de, orada yeni yeni âdetler ve muaşeretler öğreniyorlar, yeni ve dolgun fikirlerle memlekete dönüyorlardı. Bunların, Avrupa ocağından tutuşturup getirdikleri bilgi ışıkları, memleketin semalarında zulmetleri yırtmağa, sefaletimizi bütün açıklığile, acılık ve dehşetile göstermeğe başlamıştı.

Avrupadan gelen ve gittikçe çoğalan bu yeni

irfan cereyanı memlekete Avrupa dili, Avrupa düşünüşü, ve bir Avrupalılık mefhumu getirdi. Az zaman sonra, bu Avrupalılık cereyanı millî bir şekle girdi. Türklük, muasırlık sesi yükselmeğe, Türk şairleri Avrupalılıkla beraber Türk menkibeleri söylemeğe, yeni Türk mütefekkirleri Türk tarihi, Türk medeniyeti ve Türk edebiyatı yazmağa başladılar. İşte bütün bu menşeler, bu mütevaziyen ilerleyen cereyanlar bugünkü Büyük Türk İnkilâbının meydana gelmesini mümkün kilmıştır.

Fakat, hemen şunu söyleyelim ki, Türk İnkilâbındaki muvaffakiyeti, en çok, bu İnkilâbın askerî menşeine medyun bulunuyoruz. Eğer memleketimizde kuvvetli bir askerlik karakteri eksik olsaydı muhakkak perişan olacaktık. İnkilâbımızın, başka bir çok sebepleri varsa da, şüphesiz ki, en büyük istinadgâhı askerî zaferimizdedir. Ancak o yüksek ve hârikalı İstiklâl zaferidir ki, müteakib İnkilâpları mümkün kılmıştır. Onun için Türk, büyük ve asîl ordusuna, onun yüksek dâhisine ve ehliyetli kumandanlarına ebediyyen borçlu kalacaktır. Türk İnkilâbının en sağlam temellerini onlar teşkil etmişlerdir.

Türk İnkilâbının en mühim men'şelerini ve sebeplerini kısaca saydıktan sonra şimdi takip ettiği merhaleleri gözden geçirelim.

İçtimaiyat ilminin tesbit ettiği iki nevi cemiyet vardır: şuursuz, şuurlu. Şuursuz cemiyet bü-

tün hayvanlarda bulunduğu gibi insanlarda da vardır. Psikoloji, ruhî tahlilde her insanın temel insiyaklarından birisi olarak cemiyet insiyakını buluyor. Bütün mahlûklar, yaratılışları icabı olarak toplu bir halde yaşamak mecburiyetindedirler. Tabiat, bunu muhitin çeşit tehlikelerine karşı, canlılara, kendi korunmaları ve bakaları için bir silâh olarak vermiştir. Yalnız insanların ileri sınıflarına mahsus olan şuurlu cemiyet ise, tekrar iki kısma ayrılıyor.

Birisi **singülaristik** denilen ve sosyal gayeler gütmeyen toplantılardır. Meselâ bir şehirde halkın sokaklardan geçişi, bir eğlence yerinde toplanışı, veya herhangi bir vak'ayi seyredişi bu kısma dahildir. Herkes burada başlı başınadır. Onları iştirak ettiren umumî bir vak'a ve bir yer bulunsa da aralarında iş bölümü ile, kendilerini bir hedefe doğru sevkedecek âmil, ve ayni zamanda bu âmili sevk ve idare edecek bir önder yoktur.

İkinci nevi toplantı **plüralistik** denilen Cumhurî bir cemiyettir. Burada, birincide olmayan o yüksek âmil vardır. Yani içtimaî bir heyet, umumî ve müşterek bir gayeye vâsıl olmak için toplanmışlar ve aralarında kendilerini o gayeye ulaştıracak vazifeleri ve işleri taksim etmişlerdir. Hepsi tabiî bir lidere tâbi olarak üstlerine düşen vazifeleri yapmakla mükelleftirler. Böyle bir halk, beşerî tekâmülün en yüksek derecesine, ve medeniyet zümrelerinin en mütekâmil kısmına dahildir. Çünkü burada, herkesçe idrak edilmiş, yüksek idealler hâkimdir. İşte Büyük Türk İnkilâbının

meydana gelmesi, Türk milletinin bu en yüksek mütekâmil beşer zümresine mensub olduğunu isbat etmiştir. Objectif ve ilmî bir mütalea, her hangi bir işteki muvaffakiyeti, o husustaki kabiliyetin en müsbet bir delili olarak kabul eder. Onun içindir ki, İnkilâbımızın ileri adımlarını takib edememek bedbahtlığına uğrasaydık, yani bu teşebbüsümüzde mağlûb çıksaydık bütün cihan, ilim âlemi de dahil olduğu halde, kabiliyetsizliğimize ve İstiklâlden mahrum olmağa lâyık olduğumuza hükmedeceklerdi. Ve yine bunun içindir ki, bugün bütün cihan, Türkün kabiliyetli ve hâkim bir millet olduğunu takdirlerle kabul etmiştir.

Türk İstiklâl menkibesi, tam demokratik bir hareketten başka bir şey değildir. Müthiş bir tehlike karşısında millet,şuurlu bir surette varlığının, haysiyet ve şerefini, istiklâlinin tehlikede olduğunu hissetti. Her tarafta endişeler, buhranlar başladı. Bu şuurlu heyecan, Türklük hakikatinin en yüce timsali olan o yüksek şahsiyette ifade, beyan ve hareket kabiliyetleri buldu. Millî şuur, bu liderin arkasından yürüdü, onun reisliği altında kongreler yapıldı, kararlar verildi, misaklar kabul edildi; ve bu misakların tahakkuku için plânlar çizildi. O müteheyyiç zümre, bütün bunları kör körüne değil, en büyük mücahidin arkasında müşterek bir gayeye vusul için, anlayarak ve bilerek yapıyordu. Bu, en büyük demokratik hareketlerden sayılır. On yedinci asırda, İngiliz İnkilâbının bir Kromvel'i, on sekizinci asırda Ameri-

kan İnkilâbının Vaşington'u ve Fransız İnkilâbının Napoleon'u, on dokuzuncu asırda Alman ittihadının Bismark'ı yetişmiştir. Fakat bizim İnkilâbımızın büyük Lideri, ne bunlardan bir kısmının düştüğü büyük hatalara düşmüş, ve ne de alelâde bir lider olarak kalmıştır. O, ibdakâr bir deha olarak beşeriyet tarihinin en hârikalı hamlelerini yaratmıştır.

Türk İnkilâbının safhaları, siyasî, dinî sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere kısımlara ayrılabilir. Her şeyden evvel en büyük İnkilâp siyasî sahada yapılmıştır.

İnkilâbın Siyasî Mahiyeti:

Osmanlı devrinde, 1908 tarihine kadar - bir müstesna vakfe ile - Türkler mutlakiyet idaresi altında yaşadılar. Mutlakiyet idaresi bir saltanattır. Yani zorba bir ailenin bir millete musallat olması demektir. Bunlar, o milletin sırtında tufeylî olarak yaşarlar. İlâhî bir hakka sahib olduklarını iddia ederek, o milleti, gâh iyi, gâh fena istedikleri istikametlere sevkederler. Fakat, her halde gayeleri kendilerinin şan ve şerefi, kendilerinin mutlak hâkim oluşlarıdır.Bunu, bütün milletlerin tarihinde görürüz. İçtimaiyat ilmi bunu, kemale ermemiş olan, veya ivicaçlı tekâmül münhanisinin gerileme çizgileri üzerinde bulunan milletler arasında, hayat kavgası ve kavinin hâkimiyeti düsturuna göre, zarurî bir vakıa olarak kabul eder. Orta çağlarda, feodalizm ve ilâhî haklara malik hükümdarlar devri umumî ve şamil bir sosyal şe'niyettir.

Bu zorbalık devri, milletlerin büyüyüp kuvvetlenmesi ile, önce meşrutî bir şekle girer. Milletler, ticaret, sanat ve kültür sahasındaki ilerileyişle ve kazanmış oldukları kuvvetlerle mutlakiyet idaresine tahammül edemiyecek bir duruma gelirler. Ve bununla istibdadı hafifletmiş olurlar. Bizde de önce 1877, sonra 1908 inkilâbile bu meşrutiyet idaresi kazanılmıştı. Bununla bir mebusan meclisi açılışı, orada milletin fikir ve arzularının münakaşa edilmesi, ve kanunların orada yapılması başlıca millî haklar olarak tanınmıştı.

Fakat, ancak Cumhuriyet devri, milletlerin tarihinde en mütekâmil bir devirdir. Bu rejim, kemale ermiş milletlere mahsustur, ve onun ulusal egemenliğine dayanır. Bu idarede hâkimiyet tamamen milletindir. Bu itibarla, Cumhuriyet idarelerinin en esaslı prensibi halkçılıktır. Bu mefhumu ifade eden **Demokrasi,** Yunanca klâsik bir kelime olup manası halk idaresi demektir. Fakat muasır demokrasi, bundan daha şümullü olarak siyas **hürriyet, müsavi fırsatlar,** ve **tesanüt** mefhumlarını kabul etmekte, ve ehliyet ve bilginin millet adına hâkimiyeti mânasına gelmektedir. Artık ne hükümdarlar ve sultanlar, ne de mütegallibe ve softalar hâkim mevkiindedirler. Bu rejimde hâkim olanlar, yalnız ehliyet ve liyakat sahibi olanlar ve milletin hattâ en fakir tabakalarından bile çıkıb yükselen insanlardır.

Burjuvazinin, büyük fabrikatörlerin ve sermayedarların hükümran olduğu memleketlerde sosyalizm ve kommünizm adı altında yeni siyasal

meslekler de türemiştir. Bunlar, çeşit derecelerile, dördüncü siyasî bir idare şekli olarak gösterilebilirse de, müfrit şeklinin ne tatbik kabiliyeti vardır, ve ne de insanların terakkisine uygundur. Müfrit olmayan şekli ise yine demokratik esaslara dayanmaktadır. Rusların, 1917 İnkilâbile tatbik etmek istedikleri müfrit şekil muvaffakiyetsizlikle neticelenmiş, ve İnkilâbın tedbirli yeni liderleri demokratik esasa dönmek kiyasetini göstermişlerdir.

Türkiyede Cumhuriyet devri, mütarekeden sonra, müttefikler tarafından İstanbulun, ve Yunanlılar tarafından da İzmirin işgali gibi feci hâdiseler üzerine Anadoluda Büyük ATATÜRK'-ün kurduğu millî hareket teşkilâtile zımnen başlamış bulunuyordu. Vakıa, o zaman Cumhuriyet ismi kullanılmayordu, fakat hakikatta millî şuuru uyandırmış olmak ve onun hâkimiyetini temin etmek bunu ifade etmekte idi. Büyük İstiklâl zaferinden sonra, Cumhuriyet idaresi bütün siyasî ve hukukî mânasile kuruldu ve ilân edildi. Cumhuriyetin ilânı demek, millî hâkimiyet prensipleri üzerine kurulmuş bir siyasî rejimin milletçe kabulü demektir.

Kemalizmin lâyik mahiyeti:

Cumhuriyet idaresinin kuruluşu, din ve devletin ayrılmasını da temin etmiştir. Lâyiklik, çok ehemmiyetli dinî bir İnkilab safhasıdır. Birinci Selim zamanında, Mısır memlûklerinden alınarak Osmanlı hanedanına maledilen hilâfet makamı,

Cumhuriyetin ilânından sonra fesih ve ilga edilmiştir. Türkiye topraklarında artık din, siyasî hiç bir mahiyeti haiz değildir. Vicdan hürriyeti içinde herkes istediği gibi itikad ve ibadette serbesttir.

Şeriatçılık taassubu, bu memlekette asırlardanberi, milleti ahirete hazırlamaktan, muasır hayattan uzaklaştırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Şeriatçılık, ruhlara kuvvetli bir uyuşturucu zehir gibi işlemiş, ve onları hayatî faaliyetlerden mahrum bırakmıştır. Cumhuriyet idaresi, dine lâyık olduğu yeri vermek, ve şeriatçılık bağlarını milletin bağrından çözmekle, ona en büyük nimetlerden birisini bahşetmiştir. Beşerin tarihî tekâmülü üzerinde, iptidaî devreye ait olan teorakit idareler, iptidaî bir tefekkürün mahsulüdür. İnsanlar, önce **teolojik,** daha sonra, onun daha ileri bir tarzı olan **metafizik** devirlerden geçerek, en sonunda **positive**, devre, yani müsbet ve şe'niyetler üzerine dayanan bir düşünüş devrine girerler. Asrımızın bütün ileri milletleri hep bu üçüncü devreye girmiş olanlardır.

Orta çağlarda, Avrupada hâkim olan hıristiyanlık, manastırlarda ölü benizli rahibler yetiştirmekten, ve bilgi hayatını karanlıklara boğmaktan başka hiç bir şeye yaramadı. Avrupalılar, bu beliyeyi söküp atıncıya kadar ne felâketler, ne cidaller geçirdiler. Bu kurtuluş, bize de, eğer Büyük İstiklâl zaferi ve onun yüksek lideri olmasaydı kimbilir ne kadar bahalıya mal olacaktı; kimbilir daha ne kadar şeriatçilik pençesinde sürüklenip gidecektik. Bizim artık ne Arapla, ne Hintli ile

ne Arnavutla Müslümanlık bakımından bir alıp vereceğimiz kalmadı. Biz Türküz ve Avrupalıyız. Artık din, şahsiyetimizde eski çürük mânasile düşünülemez, çünkü o seviyeden daha yüksek bir seviyeye çıkmış bulunuyoruz. Teoloji ve metafizik devrinden geçerek positiv devre girmiş bulunuyoruz.

Sosyal İnkilâb:

Türk Cumhuriyetile başarılan diğer bir İnkilâb da, tam mânasile sosyal bir İnkilâbdır. Kadınlarımıza haklarını ve serbestliklerini verdik, şeriatçiliğin hurafelerle dolu icablarından olan gülünç tesettürü ortadan kaldırdık. Yeni kanunlarımızla kadın, erkek herkes medenî ve insanî haklarına ve vazifelerine müsavi olarak sahib oldu. Hukukî İnkilâbımızla sosyal ve sivil müesseselerimizi, bütün vatandaşlar arasındaki içtimaî münasebet şekillerini eski köhne usullerden kurtararak muasır ve aklî sahalara geçirmiş oluyoruz. Yine böyle bir icabla, eski hayatın senbolü olan fesi atarak beynelmilel serpuşu kabul etmek, büyük ve ehemmiyetli bir hamle olmuştur.

Ekonomik İnkilâb:

Cumhuriyet devrinde kazandığımız çok önemli diğer bir İnkilâb da iktısadî İnkilâbdır. Lozan muahedesile kapitülâsyonların kaldırılması, milletin derin sevgisini taşıyan büyük Başvekilimiz general İsmet İnönünün millî tarihimizde şereflerle kaydedeceği pek parlak bir siyasî muzaf-

feriyettir. Lord Görzon'un, ona hususî bir odada bir saat süren, kapitülâsyonlara dair vâzına karşı General İsmetin kısaca: «Ben bir Türk Generaliyim, memleketimi iyi tanırım, acaba Lord Görzon cenabları söylediklerini tekrar edebilirler mi?» sözleri ne büyük siyasî vecizedir. Bu «sehli mümteni» karşısında, o meşhur İngiliz diplomatı tamamile mağlûb olmuştu. Görzon, Türkiyede artık kapitülâsyon yoktur, kat'î kanaatile odadan çıkmıştı. Bu zafer, tarihimizde millî şeref ve haysiyetimizi iade eden ve iktısaden belkemiğimizi doğrultan bir şaheserdir.

Kapitülâsyonların kalkması, memleketimize ekonomik hayat inkişafı imkânını verdi. Bununla, yerli mallarımızı koruyarak memleketimizi iktisaden ecnebi istilâsından kurtarmak, postalarımızı, mahkemelerizimi, gümrüklerimizi ecnebi müdahalesinden vikaye etmek, kısaca, Türk milletinin şerefine yakışır bir hayat yolu açmak nasib oldu. Türkün bu yüzden za'fa uğratılan şeref ve haysiyeti tanındı. Nihayet«Düyunu Umumiye» denilen malî esaret zincirleri kırıldı. «Türk topraklarında Türk kanunu ve Türk idaresi hâkimdir» düsturu cihana yeniden kabul ettirildi.

İktısadî İnkilâbımızın asıl yaratma safhası, memleketimizin ticarî sınî inkişafına Devletçe hususî bir ehemmiyet verilmesidir. Mübadele münasebetile başka unsurların ellerindeki ticaret ve san'atların Türk ellerine geçişi, memleketin her tarafında nakil vasıtalarına, hele demiryolları ya-

pılmasına çok ehemmiyet verilmesi, ve bilhassa Büyük Endüstri programının muvaffakiyetle tatbiki, iktisadî İnkilâbımızın eserleridir. Büyük Endüstri İnkilâbına ehemmiyet vermek en birinci vazifelerimizden olmalıdır. Büyük sanayiin memleketimizde, geniş plânımıza göre, tam tatbikini gördüğümüz gün, Türk ekonomik hayatının ve dolayısile bütün diğer hayat safhalarının muasır bir devresine girmiş olacağız.

Bu günkü Avrupa medeniyeti bir büyük endüstri medeniyetidir. Büyük sanayi, Avrupanın bu günkü hayretler verici maddî tekâmül ve medeniyetini meydana getirdi.

İngilterede, on sekizinci asrın sonlarında başlıyarak yavaş yavaş her memlekete giren sınaî İnkilâbı biz de memleketimizde yapıyoruz. Sanayi İnkilâbını memleketimize getirmedikçe mefkûrelerimizi tahakkuk ettiremezdik. Muasır mânasile ticaret, ziraat, siyaset, refah ve tekâmül her yerde hep bu İnkilâbın mahsulü olmuştur. Cumhuriyet hükûmetimiz, bunu bütün şümulü ile idrak ettiğindendir ki ilk beş yıllık plânı tatbik ederek ikinci beş yıllık plânı da öne sürmüştür. 1923 de İzmirde toplanmış olan İktisad kongresinde Büyük ATATÜRK'ün verdiği nutuk, İktisadî İnkilâbımızın istihdaf ettiği gayeyi o zamandan göstermekte idi. Nutukta:

«Dahil olduğumuz halk devrinin millî tarihini yazabilmek için kalemlerimiz sabanlar olacaktır. Bence halk devri, iktısad devri mefhumu

ile ifade olunur. Öyle bir iktısad devri ki onda memleketimiz muammer olsun, milletimiz müreffeh olsun ve zengin olsun» deniyor. (1)

Irkımızın yaratıcı büyük dehasının, bütün gölgeli yerleri aydınlatan eşsiz ışıkları altında millî hükûmetimizin bu feyizli ekonomik faaliyetleri her Türkün başını sevinç ve şerefle yükselten büyük eserlerdendir.

Kültürel İnkilâb:

Türk İnkilâbının çok önemli bir de terbiyevî mahiyeti vardır. Biliyoruz ki terbiye, insanın bütün düşünüş, duyuş ve gidişinde başlı başına en mühim bir âmildir. Bir insan hangi terbiye ile yetişirse o terbiyenin tesirinden ancak zaman, muhit ve başka bir terbiye ile kurtulabilir. Bünyemizdeki irsî hasletler, seciyemizde büyük bir âmil olsalar da, bunlar, terbiyenin tesiri altında çok büyük inkişaflara ve değişmelere uğrarlar. Bu itibarla İnkilâbımızın, millî terbiyemiz üzerinde yaptığı ve yapacağı tesirler, hele gelecek nesillerin yetiştirilmesinde hayret verici bir derecede olacağı tabiidir. Bir devlet rejimi, bir hukuk manzumesi, bir mekteb sistemi, ve bir muaşeret tarzı, yaşayan ve yetişecek olan nesiller üzerine damgalarını vururlar. Eski korkak, hurafeli, riyakâr ve müstebid terbiyeye karşı şimdi yeni bir Cumhuriyet terbiyesinin nüfuzu dairesinde bulunuyoruz. Bu terbiye, bize millî muasır bir ruh, hurafelere ve hayallere karşı ideal sevgisi, riyakâr ve müstebid bir marazî hale karşı samimî, sağlam ve

(1) Atatürkün İzmir İktisad Kongresi nutkundan, 1923.

faal bir asabiyet veriyor. Yüksek ruhlu bir hayata ve hayatiliğe ehemmiyet veren bu yeni sistemimiz, düşünüşlerimizde, duyuşlarımızda, faaliyet ve muaşeretlerimizde İnkilâb yapmaktadır. Bu İnkilâb, tam manasile bir Avrupalılıktır. Zaten Avrupalı olmamak, bu asırda yaşamamak, hayatı bilmemek, manen ölmek demektir. Onun içindir ki terbiyevî inkilâbımızın gayesi, istikbalden emin yegâne kuvvet ve emniyet membaımızdır. Türkiyenin istikbali bu gaye ile emin ve parlaktır.

Mekteplerimizde en büyük kaygumuz, çocuklarımıza içtimaî bir ehliyet vermek ve kendi temayüllerine göre meslekî kabiliyetini buldurup inkişaf ettirmektir. Pragmatizm denilen bu felsefe, asrımızın terbiye felsefesidir. Ancak, ihtisas ve iş bölümleri sayesinde muasır medeniyet meydana gelmiştir. Herkes, büyük içtimaî makinede kendisine ait olan rolü bulup, diğerlerile ahenkli olarak işlemedikçe büyük makine kolunun döndürülemiyeceği tabiidir.

Yeni terbiye sistemimizde takib edilen bu ihtisas esasından başka, şahıslara kendi şahsiyetleri dahilinde infiradî hayatın zevkini öğretmek, kendi başlarına kalmanın terakki bakımından ehemmiyetini de hissettirmek lâzımdır. İnfiradî ve içtimaî terbiye ayni şeyin iki cephesidir. Onun içindir ki infiradî hayatta en çok ilerleyenler içtimaî hayatta da en muteber olurlar. Avrupalıların ve hele Anglosaksonların bu günkü üstünlüğünü,

bu iki kabiliyeti ahenkli olarak en yüksek derecelere kadar çıkarabilmelerinde görmeliyiz. Herkes kendi hududu dahilinde bir kül teşkil edebilmelidir.

Ancak böyle şahsiyet sahibi fertlerdir ki cemiyette birer ünite teşkil edebilirler, ve bu ünitelerden teşekkül eden bir içtimaî heyettir ki kavi bünyeye, faal ve müterakki bir sosyal uzviyete malik olabilir. Hasılı Ümanizm denilen bu sosyal ve hayata müteveccih terbiye, inkilâb terbiyesinin esasıdır.

İşte, Cumhuriyet maarifi, millî, lâyik ve ümanist olmakla bize en büyük müjdeyi vermektedir.

Terbiyevî İnkilâbımız arasına, spora verilen ehemmiyeti, sporculuğumuzun inkişaf ve terakkisini de katmak lâzımdır. Bir çok kimseler, bir memleketin medeniyet derecesinin, sporculuğa verdiği ehemmiyetle ölçüldüğünü söylerler. Bu biraz mübalâğalı olsa da, spor, gerçekten bir memleketin kuvvetli, cevval ve mütesanit bir içtimaî bünyeye malik olması için çok mühim bir âmildir. Yani, spor, bedenî inkişaf için olduğundan ziyade, muasır ahlâkın inkişafı için lüzumludur. İnsan ancak sporla hayatın kudretlerini sezer, lâyık olduğu intizamı bulur; tabiatında, ahlâk ve revşinde bir güzellik, şecaat ve seciye kazanır. Eski Yunanlılar, o yüksek medeniyetlerini, geniş bir mikyasta muazzam ve mütenevvi sporlarına borçlu idiler.

Kültür İnkilâbında en mühim dönümlerden birisi de yeni Türk harflerini kabul etmek olmuştur. Yeni harfleri kabulle maarifimizi teşmile muvaffak olmak imkânını bulduk, matbuatımızı ıslah ettik, ona, sür'at intizam ve mükemmeliyet verdik, mekteplerimizde eski yazılar yüzünden kaybedilen vakitleri kazandık ve beynelmilel bir manzumeye girmiş olduk.

Fakat kültür İnkilâbında en mühim dönümün tarih ve dil İnkilâbımızla meydana getirildiği şüphesizdir. Feyyaz jeninin ortaya sürdüğü bu büyük ilmî hakikatler, maneviyatımızda İnkilâb yaptı, bize tarihimizin ve dilimizin enginliğini, zenginliğini ve medeniyet tarihindeki yüksek mevkiini gösterdi; bizi hakikî öz benliğimize kavuşturmakla beraber milletimizin önüne en yüksek bir medeniyet idealinin tahakkuku için geniş ve aydınlık manevî ufuklar açtı.

İnkilâbımızın Mevkii:

Hasılı bütün bu safhalarile, Türk İnkilâbı, yalnız Türkiyeyi canlandıran değil, ayni zamanda bütün dünyaya yol gösteren, rehber olan bir İnkilâbdır. İnkilâbımızın nev'ine, beşeriyet tarihinde ilk defa olarak tesadüf edilmektedir. İlk defa olarak, büyük İslâm camiasının bir parçası hakikaten muasır medeniyet zümresine girmiş bulunuyor. Bundan sonra, şimdiye kadar uykuda kalmış olan büyük şark kütleleri tedricen Türkiyenin eserini takib edeceklerdir. Türkiye, inkilâbile, cihan medeniyetine büyük bir hizmet ifa

etmiş oluyor. Çünkü, onun arkasından gelecek olan bir çok milletler, istikbalde duhakkak positif medeniyet zümresine gireceklerdir; bütün cihan bir birlik medeniyet manzarası arzedecek, emperyalist emeller ortadan kalkacaktır. İşte o zaman bir millî cihan devletleri birliği meydana gelebilecektir. İnsanlığın yüksek vicdanının hâkim olacağı devir o devirdir. Büyük Türk İnkilâbı, beşeriyetin onu tebşir eden büyük bir dönümüdür.(1)

Cumhuriyet Halk Partisi:

İşte bütün bu esasları bünyesinde toplayan Cumhuriyet Halk Partisi, asırlardanberi bu memlekette mevcut tarihî ve hayatî bir cereyanın, bir gidişin, bir idealin mahsul ve mümessilidir. Bu cereyan, bu gidiş ve ideal, filân veya falan sınıfın menfaatlerini ve iddialarını değil, bu memleketin bütün münevver ve İnkilâbcı evlâtlarının - sınıf ve zümre farkı olmaksızın - memleketin kurtuluş ve yükselişi uğrunda besledikleri fikirleri temsil eder. Muasırlaşmak ve teceddüd, işte bu cereyanın hülâsası... Büyük ATATÜRK bu cereyanın yaratıcı dehasıdır; en ruhlu ve en münkeşif bir ifadesidir.

Cumhuriyet Halk Partisi, ne bir oligarşi ne de bir demagoğlar zümresidir. O bütün fazilet ve namusile kuvvetini milletin yükseliş ruhundan alan ve ancak onu temsil ettiği için yaşayıp muvaffak olan yüksek ve parlak bir siyasî müessesedir.

---

(1) Atatürkün Balkan konferansı âzalarına Ankarada verdiği tarihî nutukda bu yüksek insanî hakikat ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, her şeyden evvel emperyalizm siyasetinden uzak bir partidir. Emperyalizm siyaseti,bir istilâ ve istismar siyasetidir. Zayıfları esir etmek, ülkeye ülke katmak, müstemlekeler kurmak, genişlemek bu siyasetin en bariz kaideleridir. Emperyalizm, hak değil kuvvet tanır. Fennin terakkisi ve sanayie tatbikile, fabrikaların evvelkine nisbetle kat kat fazla mamûl eşya çıkarmaları, onları kolaylıkla sürecek ve bu fabrikalara ham madde verecek müstemlekelere ihtiyaç gösterilmişti. Muasır Emperyalizm bu fabrikaların tazyıkından çıkan bir siyasettir. Klâsik devirlerde, meselâ Romada, Yunanistanda görülen emperyalizm ve istilâ telâkkisi büsbütün başka bir esasa dayanıyordu. Onlardaki saik, sırf iptidaî istilâ hırsı, İmparatorların şevket ve şan kazanmasından ibaretti. Cumhuriyet Halk Partisi, şan ve şeref için istilâ siyasetinden uzaktır. O, Yalnız Türkiye hududları dahilinde müreffeh ve mesut, müteceddit ve muasır birTürk milleti görmek ister. Ayni zamanda muasır emperyalizmden de uzaktır. Çünkü her şeyden evvel kendi kendimizi koruyacak ve iktisaden harice muhtaç olmayacak bir mevkie gelmek lâzım olduğu gibi, hakka dayanarak muzaffer olan Türkiye başka milletlerin de haklarını gereği gibi tanır ve sayar. Onun içindir ki toprak ve baca ürünlerini, zorla müstemlekeler kurmakla değil, sulh ve itilâfla ihraç etmeği Cumhuriyetin faziletlerinden sayar. O, komşularının ve bütün milletlerin menfaatlerini ve haklarını tanıdığı kadar, onların da kendi hak

ve menfaatlerini saymalarını ister. İşte Türkiye Cumhuriyetinin haricî ve iktısadî siyasetinin ana hattı bundan ibarettir.

Siyasî Meslekler:

Siyasî partiler tarihinde, muhafazakâr, liberal ve sosyalist diye üç esas zümreye tesadüf edilir. Bunlar ayrı ayrı siyasî ve içtimaî felsefelere dayanır. Muhafazakârlar, adlarından da anlaşıldığı gibi, an'ane ve teamüle dayanarak her şeyin bulunduğu gibi devam ve kendi kendine tedricî tekâmül etmesini esas tutan bir zümredir. Bunlar, ne maceracıdırlar, ne de büyük hamleler yapmak tarafaftarıdırlar, emniyet ve selâmeti ancak statuko'nun muhafazasında görürler ve geçmiş iyi günlerin yadile iftihar ederler.

Bununla beraber, İngilterede muhafazakârlar adı altındaki fırka liberallerden fazla o memlekete hizmet etmiş ve hayli hamleli işler görmüştür. Onların bu hareketlerini, liberaller karşısında mevkilerini muhafaza edebilmek kaygusuna kısmen atfetmek mümkündür. Konservatif parti, sulh partisi olmakla beraber emperyalist emeller peşinde koşmaktan fariğ değildir.

Muhafazakârlar, ticaret ve iktısadda serbestiden ziyade, gümrük tarifelerile korunma usulünün de taraftarı olmuşlardır.

Liberallerin başka bir felsefeleri vardır. Onlar, serbestî ve cür'et taraftarıdırlar. Onlarca, liberalizim öyle muharrik bir kuvvettir ki, sosyal nizamı teşkil eden bütün müesseselerin bünyesine

girmeli, onları daima değişip hareket eden dinamik bir kabiliyete getirmelidir. Hürriyetteki düstürları (laissez faire) yani **bırakınız olsun** düstürile hülâsa edilmektedir.

Fransada Fiziyokratların başları olan Türgo ve Guiney ile başlayan bu hareket, İngilterede Adam Smithin **Milletlerin Serveti** adlı eserile inkişaf, tekemmül ve tevessü etmişti. O sıralarda büyük sanayi inkilâbınınn da başlaması, bu felsefenin tatbikata girmesine çok yardım etti. Çünkü, büyük sanayi sahipleri bu felsefeden istifade ile ameleyi istedikleri gibi kullanmakta, rekabeti istedikleri gibi yapmakta serbest kalacaklardı. Bu felsefe, İngilterede Cobbdon, Bright gibi liderlerin delâletile büyük siyasî ve içtimaî cereyanlar meydana getirdi, ve nihayet 1832 de İngiltere parlâmentosunda ekseriyet kazandı. Rey hakkı, lordların inhisarından çıkarılarak orta sınıfa teşmil edildi. Daha sonra, Fransa ve Almanyada liberalizm pek ziyade revaç buldu, ve büyük sanayi inkilâbını yapan her memlekete bütün kuvvetile girdi.

Fakat liberalizm, o kadar şiddet ve sür'atle aykırı istikametler aldı ki, içtimaî hayatta ve hele aşağı tabakalarda müthiş fakrü zaruret ve sefalet meydana getirmeğe başladı. Bunun neticesi olarak, bu sınıf halk için bazı kimseler arasında bir aksülâmel uyandı. Robert Owen gibi sermayedarlar, Dickens ve Ruskin gibi edibler, Sen Simon Furiye, Karl Marks gibi muharrirler, bu içtimaî sefaletlere çare bulmağa, amele sınıfını kurtarma-

ğa koştular. Bu reaksiyon cereyanları, liberalizm felsefesinde değişiklik yapılmağı ve **yeni liberalizm** adı altında daha sosyal düstürlar konmağı intaç etti. Yeni liberalizm, ameleye söz hakkı veriyor, hayatını ve asgarî maişetini tekeffül ediyor. Fabrikalarda hayat sigortaları, hastahaneler, tekaüt teşkilâtı ve saire gibi teşebbüsler meydana getiriliyor. Amele içtimalarını ve toplu pazarlığı tanıyor. Bununla, amele sınıfı sosyalizme doğru ilk adımı atmış oluyor.

Sosyalist partiler, teorilerini sosyalizm prensiplerine dayarlar. Bu prensiplere göre, büyük sanayi, nakil vasıtaları, maden ocakları gibi büyük ekonomik teşebbüsler tamamile devlete inhisar etmelidir. Bu gibi işlerde hususî teşebbüsler kanunen menedilmelidir. Amelenin çalışma saatleri azaltılıp ücretleri yükseltilmelidir. Amele, fabrikaların idaresine iştirak etmelidir. Vergiler, en çok emlâk ve servet vergileri şeklinde zenginlerden alınmalıdır. Bu esaslar üzerinde teşekkül eden sosyalist partiler, Avrupada çok kuvvet kazandılar ve bir çok derecelerile millet meclislerinde yer buldular. Yutupyan Sosyalizm, Hiristiyan Sosyalizmi, Febyan Sosyalizm, Devlet Sosyalizmi yahut ilmî Sosyalizm, Cumhuriyetçi Sosyalizm, Nasyonal Sosyalizm bunların çeşit şekilleridir. Fransada Sen Simon, Furiye; İngilterede Robert Owen, Kingston gibi zatlar Yutupyan Sosyalizmin müessisidirler. Bunlar, adeta komünizm esasları üzerine ayrı cemaatler teşkili nazariyesini, hükûmet ve parlâmentonun meslek adamlarından

teşekkül ederek en küçük teferrüata kadar cemiyet işlerini tanzim etmelerini kabul ve iddia edenlerdir. Bunlar, on dokuzuncu asrın sonlarına doğru Amerikada ve Avrupada şehirlerden uzak ayrı ayrı cemaatler teşkilile tecrübede bulunmuş iseler de muvaffak olamamışlardır. (1)

Hiristiyan sosyalizmi ise, Papanın ve katolik papaslarının kurduğu, ve hiristiyanlığın esasını sosyalizmle ayni bularak, cemiyetin hiristiyanlık esasları üzerinde fakat sivil bir şekilde yeniden tanzimini istediği bir harekettir.

Febyan sosyalizm denilen üçüncüler, adlarını Roma tarihindeki **febyan** terbiye cemiyetlerinden alarak prensiblerini, siyasal hayatı terbiye ile ıslah esası üzerinde kurmuşlardır. Halkı ve bütün cemaati sosyalist ve iştirak usul ve nazariyelerine alıştırmak, onlara bu hayatın ve bu idarenin vereceği menfaatleri, temin edeceği faydaları öğreterek cemiyeti tekâmül usulile bu gayeye eriştirmeğe çalışmak gerektir. Bunların da müessisleri, İngilterenin meşhur dramcısı İrlandalı Bernard Shaw ve Wells ismindeki namdar İngiliz romancısile arkadaşlarıdır. Bunların kurdukları cemiyet, İngilterde büyük hizmetler yapmış ve burjuva sınıfile amele sınıfının bir çok hususlarda anlaşmasına vesile olmuştur.

Devlet sosyalizmi, Cumhuriyetçi sosyalizm, Nasyonal sosyalizm ve nihayet Faşizm de hemen

---

(1) Robert Owen Amerikada Şikago civarında (Harmony) adlı böyle bir köy kurmuştu.

hemen birbirinin ayni olan, ve millî esaslara dayanan devletçilik hareketleridir. Aralarındaki farklar kitabımızın ikinci cildinde tafsilen gösterilecektir.

Komünizm teorisi ise, müfrit bir sosyalizm esası üzerine dayanır. Bu nazariye, hususî mülkiyetin ve paranın kaldırılmasını, milliyetin, dinin ve izdivacın ilgasını istemektedir. Bu nevi sosyal rejimde, herkes kendi ihtisas ve kabiliyetine göre devletin tayin edeceği suretle çalışmağa mecbur tutulacak ve mukabilinde maişet vasıtalarını aynen alacaktır. Komünizmde ferdî rekabet yok, sınıf kavgası ve proleter hâkimiyeti vardır. Almanyada, on dokuzuncu asrın ortalarında, Karl Marks tarafından iktısad ilmi içinde teşkil edilen bu sosyal teori, bir çok taraftarlar ve bir çok muarızlar bulmuştur. Karl Marks **Kapital** unvanlı eserinde tarihin maddî ve iktisadî tefsirini yaparak, bütün beşer tarihinin iktısadî sınıf cidalinden ibaret olduğunu ilân etmiştir. Bu itibarla, bütün dünya amelesinin, patronlara karşı birleşip, grevlerle, boykotlarla cidalda bulunmalarını vaız etmiş, ve amele sınıfının istikbalde hâkim bir mevkie geçeceğini iktısadî düstürlarla izah etmeğe çalışmıştır. Esaslarının çürüklüğü, sonradan bu fikir binasının çatlak vermesine sebebiyet vermiştir. Umumî harbden sonra, bu sistemi tatbik etmek isteyen Rusya, sonradan sakatlığını görerek kiyasetli liderlerin sayesinde geri çekilmiştir.

Buraya kadar, siyasal partilerin esas nevile-

rinden kısaca bahsetmiş olduk. Bunlar arasında çeşit dereceli olanları vardır. Cumhuriyet Halk Partisi ise kendine hâs, ve bütün bu mesleklerin üzerinde Türk milletinin ruhuna ve tarihî karakterine uygun, yüksek ve bütün insanlığa örnek olabilecek siyasal ve sosyal bir millî taazzuvdur. Türk İstiklâl ve İnkilâbı, biri birine zıd gibi görünen realist ve idealist prensiblerin, milletin bünyesinde nasıl kaynamış bir halde bulunduğunu göstermiş, ve sosyal nizamımız, idealizmin verdiği aksiyondan alınarak pragmatik bir felsefeye dayanmıştır. En büyük kuvveti ve sağlamlığı da buradadır.

Bütün diğer rejimler, objektif esaslara dayandıkları halde, Türk İnkilâbı sübjektivite ile objektiviteyi en mükemmel bir şekilde meczetmekte, ve esas ruhunda, **Kemalizm** denilen bir sosyal ideal hâkim ve muharrik bir kuvvet olarak bulunmaktadır. Türk İnkilâbının hâkim prensibi, öteki rejimlerde olduğu gibi, millete yalnız refah vermek değil, ayni zamanda ve bilhassa onun insanlık camiası içinde en yüksek bir mertebeye çıkmasını, medeniyet tarihindeki hâkim rolünü tekrar almasını istihdaf eder. İşte millî tarihimizde, İstiklâl Mücadelesi denilen o harikalı menkibe böyle bir idealizmin eseridir. Bir tarihi kapatıp başka bir tarih açan, ve hayatın her safhasında bir yeniden dirilme hâdisesi olan Türk İnkilâbı, böyle bir idealizmin mahsulüdür. Özünü, tarihî Türk seciyesinden alan bu idealizm «milette ben bir sır keş-

fettim» diyen Atatürk'de en yüsek şeklile tecelli etmiş, ve *insan ruhunun en gizli derinliklerine* nüfuz eden yaratıcı bir kudret olmuştur. Bu kudret, hiç bir zaman sadece maddî esaslara irca edilemeyen yüksek karakterli bir milletin, mâşerî vicdanının ifadesidir. Bu vicdan, önünde en derin huşu ve ihtiramla takdis edilecek bir ehemmiyet remzidir.

Millî tarihimizde İstiklâl Mücadelesi denilen o büyük menkibenin yaratıldığı günlerden bu güne kadar geçen, ve her biri başlı başına bir devir yaratmağa kâfi gelen inkilâbımızın gösterdiği kuvvetli ve parlak çehre, bir zamanlar düşmanlarımızdan dostlarımıza varıncıya kara «Türkler adam olmazlar, Türklerin ırkî kabiliyetleri terakkiye müsait değildir» tarzında ileri sürülen iddiaları ve nazariyeleri tamamen çürütmüş, filen red ve tekzib etmiştir. Bize, göğüs kabartıcı, alın yükseltici duygu ve iman dolu bu şerefli günleri müyesser eden ırkımızın yaratıcı büyük dahisini burada derin bir hörmet, ve sonsuz bir muhabbet ve şükran duygusile tekrar selâmlıyoruz.

Başka İnkilâblarla Mukayese:

İnkilâbımızın, başka inkilâblar arasında yüksek bir yeri vardır. Fransız İnkilâbı, Fransaya ve diğer milletlere (Liberté, Egalité, Fartenité) prensiblerile beşerî hukuku temine çalıştı. Fransız inkilâbı, ilâhî bir hakka dayandıklarını iddia ederek hükmeden Kırallık ve derebeylik devrinin reaksiyonudur; onun yerine âmme hukukunu

ve demokrasi mefhumunu ikame etti. Fakat Fransız inkilâbı, nihayet bir idare şekline, bir tazyıka karşı doğmuş bir inkilâbdır. Bizim 1908 inkilâbımız buna az çok benziyebilir. Fakat son İnkilâbımız, bir hayat memat meselesi karşısında milletin kazandığı eşsiz bir zaferin tabiî neticesi olarak doğmuştur. Türk milleti, İstiklâlinin aşkile o zaferi kazandı, yine o aşk ile bu inkilâbı yaptı. Fransız inkibâbı esnasında, Fransanın İstiklâli tehlikesi yoktu. Fazla olarak, Fransada inkilâb şuursuz başladı ve şuursuz bir cereyanla gitti. Onun içindir ki, bir çok faciaalar ve cinayetlerle doludur. Onun içindir ki, elden ele, deviredn devire geçti. Milletin şuurlu vicdanından, istiklâlinin muhafafazasına matuf olan bir azimden, bir aşktan doğmamıştı, Cumhuriyetten İmparatoluğa, İmparatorluktan Krallığa, Krallıktan yine İmparatorluğa ilâh... dolaşıp durdu. Bilhassa bu bakımdan bizim inkilâbımız, Fransız inkilâbının üstünde görülmeğe lâyıktır. Çünkü biz inkilâbımızı şuurlu olarak, eski rejimin tehlikelerini, ve hayatımızı tehdid edecek bir mahiyette olduğunu görerek plânlı bir tarzda yaptık. Daha doğrusu, attığımız adımların ve ne yaptığımızın farkında idik.

Türk İnkilâbı, bütün esir milletlere bir İstiklâl dersi verdi, onlara bir istiklâl ruh ve aşkı aşıladı. Bu sözlerimizle Fransız inkilâbını küçültmek istemiyoruz. Ancak Türk İnkilâbının hakikî mevkiini göstermeğe çalışıyoruz. Fransız inkilâbı, Avrupada tesirini yapmışsa, Türk İnkilâbı da pek

şumüllü bir surette Asyada büyük tesirler bırakmış ve bırakacaktır.

Fransız inkilâbı, Kıralın malî meselelere bir çare bulmak için **Etajenero**'yu çağırması neticesi olarak başladı. Eğer uzun zamandanberi kapalı olan meb'usan meclisi Kıral tarafından çağırılmamış olsaydı kim bilir ne zaman ve nasıl bir Fransız inkilâbı olacaktı. Etajeneroya iştirak edecek meb'usların, Parise geldikleri zaman koca bir inkilâba başlamak üzere geldikleri, fikirlerinde zerre kadar yoktu. Onlar, sırf Kıralın daveti üzerine gelmişlerdi, ve bu münasebetle ona vergiler hakkında ufak tefek şikâyetlerde bulunacaklardı. Mesele bundan ibaretti. Sonra, Kıralın bir takım usulsüz ve korkakça hareketleri üzerine ilk kıvılcım; onu takib edecek yangınlardan hiç kimsenin haberi olmaksızın - ateşlendi. Bir inkilâb yapmak için evvelce tertib edilmiş hiç bir plân ve hiç bir proje yoktu.

Buna mukabil, Türk İnkilâbının seyrini düşünürsek, adım adım nasıl misaklar, projeler çizildiğini, nasıl esaslı bir program dairesinde hareket edildiğini görürüz.

Bunlardan başka, Fransız inkilâbı, bir sınıf mübarezesile başlıyor. Halbuki, bizde zaten ayrı gayrı sınıflar yoktu. Türk ırkı, tarihinin bütün devirlerinde haiz olduğu içtimaî demokratlıkla iftihar edebilir. Bizim inkilâbımız, bir sınıf mübarezesile değil, büyük ve ateşin bir milliyet cereyanı mahsulü olarak meydana gelmiştir. Biri, bir ce-

miyetin, muhtelif sınıflarının birbirlerile kavgasından, diğeri ise, bütün bir milletin yekpare bir kütle halinde bir ideal uğrunda bütün bir husumet cihanına karşı mücadelesinden doğmuştur. Birinin sınıf ihtirası karşısında, ötekinin yüksek ve müttehid millî ideali hemen göze çarpar.

Diğer cihetten Türk İnkilâbının Rus inkilâbına hiç bir benzerliği yoktur.Komnist inkilâbı, isminden de anlaşılacağı veçhile bir beynelmileliyet prensibi üzerine kurulmuştur. Halbuki, Türk inkilâbının temelleri milliyet cereyanıdır. Rus inkilâbı, siyasî olmaktan ziyade iktisadî bir inkilâbdır. Siyasî değişiklik onun tabiî neticesi olarak gelmiştir. Lenin ve arkadaşları, Karl Marks'ın talebesidirler. Onun kurmuş olduğu iktisadî düsturu ilk defa olarak Rusyada tatbike teşebbüs etmişlerdir. Halbuki, Türk İnkilâbı iktisadî bir inkilâb olarak başlamaktan uzaktır. O mahiyeti itibarile siyasî, ve içtimaî bir inkilâbdır. İktisadî inkilâb bunun bir tabiî neticesi olarak gelmiştir.

Türk İnkilâbının, 1908 Osmanlı inkilâbile münasebeti aranırsa, ondan da tamamen ayrı olduğu bedihidir. İttihad ve Terakki, Cumhuriyetçi bır millet inkilâbını değil, Meşrutiyetçi bir oligarşi devrini yaşattı. Orada bir «idarei maslahat» siyaseti hâkim idi, ve millet yine şeriatçiliğin esiri olarak bırakılmıştı. Halbuki, Kemalizm İnkilâbı, idarei maslahattan uzak, hayatın her safhasında cezrî ve dinamik bir millî inkilâb olmuştur.

Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm inkilâblarına gelince, bunlar esas mahiyetleri itibarile, Komü-

nizm ve amele hareketlerile sarsılmış olan cemiyetlerin bünyesinde kurulup bu hareketlere karşı yapılan birer kapitalist reaksiyonundan ibarettir. Halbuki böyle bir mâna bizim inkilâbımızda hiç bir zaman görülemez.

Hasılı her hangi cepheden bakılırsa bakılsın Türk İnkilâbının müstesna ve orijinal bir manzara arzettiği, ve bütün başka inkilâblara karşı karakterinde bir idealizm üstünlüğü taşıdığı görülür.

Buraya kadar kısaca arzedilen Kemalizm İnkilâbının umumî manzarasından sonra müteakib bahislerde, dayandığı prensibleri, menşe ve tekâmülünü mukayeseli olarak tahlile çalışacağız.

Türk Irk ve Medeniyetinin Karakterleri

Türk milletinin, büyük inkılâbımızla vâsıl olduğu mesud merhalenin mahiyetini, ehemmiyet ve şümul derecesini hakkile anlamak ve felsefesine nüfuz edebilmek için, cemiyet mefhumunun, ve Türk cemiyeti tekâmülünün analitik bir görüşünü yapmazdan önce, Türk ırk ve medeniyetinin karakterlerine başlangıç mahiyette genel bir göz gezdirmek faidesiz olmayacaktır.

Büyük Türk mütefekkiri Ziya Gökalp, «Türk Medeniyeti Tarihi» adlı eserinde, Türk içtimaî tekâmülünü üç devreye ayırıyordu: Birincisi, eski devir, yani eski zamanlardan İslâm dinine girilen zamana kadar; ikincisi, orta devir, İslâm dininin kabulünden garp medeniyeti dairesine girilinciye kadar; üçüncüsü, yeni devirdir ki garp medeniyetini kabulden sonraya aittir (1).

(1) Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, 1926, S. 6-7.

Türk cemiyetinin tekâmülünü, ve Türk medeniyeti tarihini, biz bu tarzda tasnif etmiyeceğiz. Çünkü, din, çok eski zamanlardan başlayan Türk tekâmül ve medeniyet devirlerini tesbitte esaslı bir miyar olamıyacağı gibi, Türklerin medenî hayatını Milâddan evvel ikinci asırdan başlatmak da, şimdiki anlayışımıza göre ondan binlerce sene evvelki büyük Türk medeniyetlerinden habersiz bulunmak demek olur, ve tabiatile artık böyle bir tasnifi kabul etmenin yanlışlığını gösterecek en mühim esası teşkil eder. Şark medeniyeti, garp medeniyeti diye medeniyetleri ayırmak da artık doğru değildir. Medeniyet bir küldür, ve bir vahdet arzeder. Medeniyete ancak hâdim olan milletler vardır. Garp medeniyeti diye ileri sürülen medeniyetin, en mühim unsurlarını ve esaslarını şarktan aldığı Türk Tarih tezinin esasını teşkil eder. Anadoludaki eski Türk medeniyetinin Akdeniz havzasına yaptığı tesir, Yunan ve Roma medeniyetlerini meydana getirmiş, ve daha sonra, bunlardan türeyen garp medeniyetinin esasını teşkil etmiştir (1). Bundan başka, Orta Asyadan garba doğru akın akın giden Türk dalgaları, oralara kendi ırk ve medeniyetlerini yaymışlardır. Bu sebebler altında, Türk cemiyet ve medeniyetinin tekâmülünü, bu yeni görüşlerimiz karşısında yeni esaslara göre tasnif etmek lâzımdır. Bu devirler kronolojik bir şekilde de tasnif edilemez. Zi-

---

(1) A. H. Sayce, The Story of a Forgotten Empide, Hittites, London, 1925 S. 160-165.

ra, beşer hayatında, medeniyet, mütemadî bir tekâmül takip etmiyor. Çok eski devirlerde, yeni devirlerin karakterlerinin hâkim olarak yaşadığını görmek mümkündür. Beşerin hayatında tekâmül, ivicaclı bir münhani takib eder, inib çıkmalar, ilerlemeler gerilemeler vardır. Onun için, Türk medeniyetinin yeni tasnifini zamanlara göre de yapamayacağız. Vazedilecek esaslara ve miyarlara göre, bir zamandaki medeniyetin hangi seviyyede olduğu, o medeniyet tarihini tetkik etmekle kendiliğinden görülecektir. Ayni içtimaî zümrenin daha sonraki bir zamanda, muhtelif âmiller ve tesirler altında, daha geri gitmesi mümkün ve vakidir. Nitekim Avrupada da ayni hal görülmüştür. Klâsik medeniyetlerden sonra, orta zamanların daha iptidaî hayatı gelmiştir. Onun için, medeniyet tekâmülünde kat'î kronolojik tasniflerden mümkün mertebe sakınmalıdır.

Türk halkından ve Türk medeniyeti tarihinden bahsederken kendimizi, dar kronolojilerin üstünde, büyük, engin bir âlem içinde buluyoruz. Tabiat cevherinin en yüksek manevî ve fikrî prensibi, Türk milletinin tarihî vicdanında tecelli etmiştir. Kâinatın hakikî mahiyetinin bir küllî irade ve faal enerji olduğunu kabul edersek (1), bunun en yüksek tecellisini Türk milletinin şuurunda görüyoruz. Son Türk İstiklâl ve İnkılâbı da bu kudretin yeniden faaliyete geçmiş olmasının bir

(1) Nietzsche, Schopenhauer, ve Fichte'nin felsefeleri bu esasa dayanıyor.

ifadesidir. Bütün tarihî tetkiklerimizde, Büyük Türk ırkının muhtelif kollarında, bu ruhu en eski zamanlardanberi görüyoruz. Fakat bunun en yüksek derecesini, bugünkü Anadolu Türkünün, garp Türklerinin haiz olduğu, Büyük İstiklâl Savaşı destanından anlaşılmıştır. Zaten tarih, bu ruhun mütemadî bir inkişafının ifadesi olduğuna göre, muasır Türk milletinin, o ruhu, bütün milletlerin ve bütün mazisinin üstünde haiz olması pek tabiidir. Tarihin eşsiz bir menkıbesi olan Türk İstiklâl Mücadelesi ve ondan sonra yapılan bütün inkılâblar, bu hakikatin en bariz, en şanlı delilleridir. Türk kültürü, bu yüksek müstakil ruhtan doğmuştur; ve fertler kendi şahıslarını bu millî vicdandan nasibleri oldukları derecede kazanırlar. Şahsiyetlerin yüksekliği ve tekâmülü, millî varlığa yapılan hizmetlerin ve fedakârlıkların derecesile mütenasibdir (1). Her Türk evlâdı, kendi şahsiyetini, ancak bu millî vicdanın ağuşunda tahakkuk ettirebilir.

Binlerce sene evvel meydana gelmiş olan millî vahdetin menşeinde bu fıtrî, mütemayiz karakter mündemiçti. Onun inkişafındaki ilk safha, Türk medeniyetinin ilk devrini teşkil eder. Bu safhanın daha bariz bir surette inkişaf ve temayüzü, gittikçe güzelleşen ve serpilen Türk medeniyetini meydana getirmiştir. Bu ruhu, biz, bugünün Türk nesilleri, iyice anlamalı ve onu derin bir duygu ve

(1) (Muasır Avrupa Felsefesi) adlı eserimizin Fichte ve Hegel bahislerinde bu felsefe tasrih edilmiştir.

imanla kutlulamalıyız. Böyle yüksek bir ruhun sadece jenetik hudutlar içinde kalacağını düşünmek de manasızdır. Zaten millî şuurun en yüksek tecellisi, en çok cepheli oluşile mümkündür. Ancak bu sayede kendi kendisini tahakkuk ettirmek kuvvetini kazanır. Türk tarihi, bu tahavvülleri, bu göçleri ve karışmaları en eski zamanlardanberi göstermektedir. Türkler nereye gittilerse hâkim ruhlarını daima beraber götürdüler ve orada buldukları yeni zümrelere aşılamak suretile onlara yeni hayat ve inkişaf bahşettiler; ve bu temaslar ve tecrübeler kendilerini de mütemadiyen yükseltti Mesopotamya, milâddan 4 - 5 bin yıl önce, orada yaşamış olan Sümerlerin yüksek medeniyetile Türk âleminin çiçeğini yaratmıştır. Bu çiçek yeni tomurcuğunu yeni fidanında son Türk İnkılâbile veriyor.

Türk ırkına ait karışık ve tezat bazı fikirleri, bir kısım mutaassıp Avrupa âlimleri kendi lehlerine telif etmeğe çalıştılar. Açık, aydınlık yollar dururken, karanlık, karışık bir takım istikametlere saptılar. Halbuki sarih ve aşikârdır ki, en eski kültür ve medeniyet sahipleri Orta Asyanın otokton ırkı olan Türklerdir. Bu hakikat, her türlü taassup ve tarafgirliğe rağmen, artık inkâr edilemiyecek bir realite olmuştur. Girit, Ege ve Grek medeniyetlerile iftihar eden, ve onları gökten inmiş gibi telâkki eden eski Avrupa zihniyeti bugün yıkılmış, ve bu yüce medeniyetlerin menşeinde,

müşterek bir Türk medeniyeti olduğu anlaşılmıştır.

Büyük Homerin destanlarındaki, Aşillerin, Ülislerin temsil ettikleri medeniyet, artık bu anlayışlı manada alınmalıdır. Bütün bu âlem bir Türk âlemidir; Orta Asyadan çıkıp Ege kıyılarına gitmiş olan Plask, Tor ve Aka Türklerinin yarattığı âlemdir. Bunların barbar telâkki ettikleri insanlar, hakikaten, bu destanlardan da anlaşıldığına göre, ana yurttan getirdikleri kendi öz medeniyetleri ve dilleri karşısında pek iptidaî kalan yerlilerdi.

Orta Asyada, Türklerin büyük medeniyetler kurdukları en eski zamanlarda, geniş ve güzel yaylaların ortasında büyük bir iç deniz olduğu tesbit edilmiştir. Burada, önceleri iklim müsait ve toprak zengindi. Sonra meydana gelen jeolojik hâdiseler ve iklim şartları bu hali değiştirdi; göçler meydana geldi, ve o zamandanberi Anadolu, serin yüksek yaylalarile, güzel berekâetli nehirleri ve ovalarile, dumanlı karlı dağlarile, tabiatın en güzel, en şirin denecek sahillerile, bir **Küçük Asya** oldu. Orta Asya Türklerin ana yurdu, Anadolu da öz yurdudur.

İstanbul ve Çanakkale boğazlarında Avrupa kıt'asile birleşen, ve en eski zamanlardanberi garbın medenî merkezlerile temas ve iştirakde bulunan Anadolu, Asyanın garba doğru uzanan bu büyük eli, beşerin ırkî ve medenî tarihinde hususî

bir alâkayı calibdir. Burada binlerce sene evvel, ana yurttan gelen atalarımız yerleşmişler, ve muhteşem bir medeniyet kurmuşlardır. Öyük, Boğazköy, Alişar, Gültepe, Karkamış harabeleri, onların ölmez âbideleri olarak bugün mütefekkir beşeriyetin gözleri önüne serilmiş bulunuyor.

Türkler buralarda il ve site devletleri hayatını, Milâddan binlerce yıl önceki devirlerde yaşayorlardı, ve cemiyetlerinde demokratik bir zihniyet vardı. Siyasî teşkilâtta, illerin daimî meclisleri bulunur ve başkanı halk arasından seçilirdi. Her il'in yahut sitenin sakinleri bu meclislerin tabiî âzası idiler (1). Ayni zihniyetin daha sonra Girit, Ege ve Grek sitelerine de nakledildiğini, oralarda bu hayat tarzının idame edildiğini görüyoruz.

Eski Türklerde, aile şekli de hemen muasır denecek bir yüksekliği ve tekemmülü haizdi. İlk zamanlarda tatbik edilen poligami ve poliyandiri şekilleri artık bu devirlerdeki Türk ailelerinde görülmez. Karı koca münasebetleri medenî esaslara dayanıyor, ve aralarında içtimaî bir müsavat ve tesanüt hüküm sürüyordu. Kadın, erkek bir arada bulunur ve her nevi millî oyunlarla temiz bir içtimaî hayat yaşanırdı. Yalnız eğlencede değil, işde de kadının, ayni derecede yüksek bir iktisadî mevkii ve rolü vardı; ve devlet hayatının idaresine onlar da iştirak ederlerdi. Görülüyor ki, Avrupa

---

(1) Türk Tarih Kurumu, Türk Tarihinin Ana Hatları, Eti Medeniyeti; Kultugeschichte des Alten Orient, Götze, München, 1933, S. 83 FF.

medeniyetinin esaslarını, Milâddan binlerce sene evvel Türkler kurmuşlar ve yaşamışlardı.

Daha sonraları bu İl ve Site hayatı, ayrı ayrı zümrelerin birleşmesile Kırallıkları, ve Kırallıkların birleşmesile de konfederasyonları, ve Etnik teşekkülleri meydana getirmiştir. Bunlar, büyük millî vahdet arzeden teşekküller ve mütekâmil federatif imparatorluklardır.

Bütün hükûmet ve siyasî tahaffuz vasıtaları içinde, kurulması ve yaşatılması en güç olan sistem, federatif sistemdir. Bu, öyle bir sistemdir ki, federasyon içinde her mıntakanın, her içtimaî grubun, kendisine ait olacak hükûmet ve idare salâhiyeti derecesini, ondan alınıp umumî menfaat için merkeze verilmesi icab eden salâhiyet miktarından ayırmak gerektir. Nazarî olarak çok sade görünen bu fikrin işletilmesi çok güç ve karışıktır. Alıkonulması icab eden mahallî hürriyet ve istiklâl derecesile, hepsine ait olan umumî düzeni, umumî tabiiyeti uzlaştırıp işletmek, hiç şüphesiz yüksek bir kültür ve medeniyet seviyesini istilzam eder. Bu sistemin kuruluş ve işletilişinde, vatandaşın hürriyet ve mes'uliyetinin yüksek bir değeri ve rolü bulunur. Zira burada, diğer sistemlerde olduğundan çok daha az cebir ve tazyik vardır. Fakat buna karşılık, içten gelen millî vazife ve mesuliyet şuuru yüksektir. Onun içindir ki, böyle bir federatif sistem, yüksek bir fikrî ve ahlâkî tekâmüle ve medeniyete dayanır.

Ziya Gökalp bu tekâmülü, tudonluk, baygu-

luk, hâkanlık ve ilhanlık diye ayırmış ve bunların çok sonraki devirlere ait olduklarını zannetmişti (1). Halbuki, Türkler Milâddan on bin sene evvelindenberi, gezginci hayattan çıkmışlar ve medenî kasabalar ve şehirler kurmuşlardı. Orta Asyada son hafriyatla meydana çıkarılan Ano harabeleri ile, Hind, Mesopotamya ve Anadoludaki toprak altında kalmış olan şehirler bunu isbata kâfi gelir.

Türklerin dinî sistemleri de, Yunan Teogonisinin esası olmuştur. Bu suretle, başka hayat safhalarında olduğu gibi, din hayatının ince ve mütekâmil şekilleri de Avrupaya Türklerle götürülmüş, ve sonraları orijinal Yunan Teogonisi, ve mitolojisi diye tebcil edilmiştir.

Yunanlıların hilkat efsanesile, Sümerlerin Gilgameş, ve Etilerin Telepinuş ve İlliyankaş destanları arasındaki benzerlik bu hakikati açıkca göstermektedir (2).

Türklerin kozmogonileri, kâinat ve hilkat hakkındaki telâkkileri, sonraları Hind, Çin, Ege ve Yunan felsefelerinin esasını teşkil eden bir küllî ruh veya «küllî kudret» itikadı idi. Bu kudretin muhtelif mümessilleri olan muhtelif ilâhlar vardı. Güneş tanrısı, bu ilâhların en büyüğü olan baş ya-

(1) Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, S. 200.

(2) Türk Tarihinin Ana Hatları, Sümer ve Eti Mitolojileri; Alexander Duthie. The Greek Mithology, London, S. 3-51.

ratıcı Ana İlâhe idi. O, kâinata ışık, gıda, bolluk, hararet ve şefkat veren tanrı idi (1).

Türk din ve felsefesinde, daha sonra Zerdüşt, Heraklit ve en nihayet Hegelde gördüğümüz tezatlar ve mücadele prensibi de vardır. Felsefî tefekkür sahasında da, beşeriyete bu en büyük hakikatı Türk an'anesi öğrettiği anlaşılıyor. **Türk felsefesi, mücadeleci fakat nikbin, idealist fakat amelîdir. Mücadeleleri, sonsuz bir döğüşme değil, iyilikle neticelenen bir sentezidir. İdealleri ise, asla irişilemez, elem ve ıztırap veren şeyler değil, hayatta doğru ve iyi yaşanarak erişilebilen hakikatler ve güzelliklerdir.**

Coğrafî muhitin medeniyette rolünü tetkik ederken, Türk millî hayatının unsurlarından birisini de, yüksek ve serin yayla hayatı teşkil ettiğini görürüz. Gerek Orta Asyada, gerek Anadoluda, Türk yurdunun fizikî karakteri ırkımızı, yüksek bir irade, ve icabında hayatı istihkar edecek kadar cesur şahsiyetler sahibi yapmıştır. Bu şecaatin tevlid ettiği **istiklâl aşkı, vicdanî şefkat ve aklı selim, Türkün en mümtaz vasıflarıdır.** Soğuk şimal ırklarının, aklı selimi olmıyan dağınık iradeleri, ve sıcak cenup ırklarının kontrolsuz hayalleri, Türk milletinin karakterinde itidalini bulmuş, ve her şeyin üstünde doğru muhakeme, yüksek bir aklı selim onun farikası olmuştur.

---

(1) Büyük Türk Jenisinin kurduğu Güneş - Dil teorisi felsefesinin bu vakıalarla da realiteye ne kadar uygun olduğu anlaşılmaktadır. S. 76-78 ze bakınız.

Deniz kıyıları ve sıcak mıntakalar, yumuşak ruhları yaratır, şair ve dinciler yetiştirir. Şimalin buzlu mıntakaları, hedefsiz irade sahiplerini, kaba ruhları besler, serin ve mutedil yayla iklimi ise büyük mahsullü medeniyetleri doğuran, mütekâmil ruh ve fikirli insanları yetiştirir (1).

Türk ruhunun elemanlarından en mühimmi olan hürriyet ve istiklâl aşkı, manevî hayatın bu yüksek prensibi, tarihin her devrinde bütün kuvveti ve derinliğile kendisini göstermiştir. Mesopotamya, Anadolu ve Ege Siteleri, eski devirlerde bu ruhun tezahürlerine sahne olduğu gibi, en son İstiklâl Harbimiz de bunun harikulâde bir ifadesi değil midir? Bizim, Umumî Harbden sonraki mevki ve vaziyetimizde bulunacak herhangi bir millet böyle bir eser yaratmakta aciz gösterirdi. Çünkü, milletler bütün tarihlerile yaşayan içtimaî heyetlerdir. Kültürleri, karakterleri, bu tarihî hayatlarının muhassalasından ibarettir.

Türk tarihinin, hiç bir milletin tarihile kıyas edilemiyecek bir enginlik arzetmekte olduğu, bugün ilmî realitelerle anlaşılmaktadır. Cemiyetimize en asîl bir ideali vermek için, Almanların, Kant, Fichte ve Hegel gibi büyük filesoflarının, On dokuzuncu asırda yaptıkları gibi, metafizik felsefî sistemler kurmağa ihtiyaç yoktur. Türkün tarihî faikiyeti böyle bir idealin ilmî esası olmuştur.

Onun içindir ki başkalarına mucize gibi gö-

(1) H. T. Buckle, History of Civilization in England, cild 1, S. 29-108.

rünen haller bizim için normal oldu; ve bu itibarla, başka hiç bir milletin böyle menkabeler yaratamamış olacağını söyliyebiliyoruz. Bunu, her türlü tekebbürden müstağni olarak, Türk milletinin karakteri icabı addediyoruz. Türkün psikolojisi budur. Bundan sonra da ilim, irfan ve teknik sahalarında ayni suretle başkalarına mucize gibi görünecek eserleri behemehal çok geçmeden yaratacağız. Türk şuurunun ve maşerî vicdanının uyanmış ve tekrar hayatımıza hâkim olmuş olması bunun tahakkukuna hiç bir şüphe bırakmıyor. Zaten İstiklâl Harbinden sonra, beş on senelik bir zaman zarfında, beşeriyet tarihinin en büyük dehası olan Büyük ATATÜRK'ün bu şuur ve millî vicdanı temsil eden yüksek iradesile yapılan azametli inkılâblar, idealimizin yakın bir zamanda tahakkuku için en bariz deliller değil midir? En kısa zamanda muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkacağımızı söylemek, zannetmiyelim ki, bir hodbinlikle karışıktır; bilâkis bunu yapmak, tarihî ve insanî vazifemizdir. İnsaniyet tarihinde bizi bekleyen ve bize lâyık olan rolü tekrar almak mecburiyetindeyiz. Bununla, insaniyete hizmet edeceğiz.

On dokuzuncu asrın büyük filesofu olan Hegel'in, Eflâtun gibi hakikatin künhünü ve beşerî saadetin mahiyetini ararştırırken «fertlerin olduğu gibi, milletlerin de en büyük saadeti, insaniyete hizmette lâyık olduğu mevki ve vazifeyi almasıdır; beşeriyet bataklığını böyle kurutabileceğiz»

demesi, Almanlığa müteveccih bir hitab olmakla beraber, bizim tarihî rolümüze göre lâyemut olan hakikati, bir kere daha sarsılmaz ve kat'î şekilde ifadeden başka bir şey değildir.

Eski Grek mitolojisinin temsil ettiği manevî hayat, bizim ruhumuzda yaşıyor. O mitoloji, Türk manevî hayatının Akdeniz kıyılarında bir inikâsından başka bir şey değildir.Zevsin kıskançlığını celbetmek suretile uzak Kafkas dağlarına bağlatılmış olarak gösterilen Promete, insanlara ilk defa olarak ateş yakmasını ve kullanmasını öğrettiği için bu mitolojide takdis ediliyor. Fakat ateş yakmasını ve kullanmasını insaniyete öğreten **Promete,** efsanevî bir ilâhtır. Bu ilâh, menşei Türkistan olan Türk dehasının sembolüdür. Çünkü ateşi ilk defa olarak keşfeden ve kullanan oradaki Türkler olduğu hakikati ilmî tetkiklerle isbat edilmiş bulunuyor (1).

Bunun gibi yine bu mitolojide, vahşî cinsiyet münasebetleri yerine izdivaç müessesesini kuran, ve ziraat usullerini, çobanlık ve avcılıktan daha iyi ve mütekâmil bir medeniyet merhalesi olarak insanlara öğreten **Triptolemos** da Türk dehasını temsil eden efsanevî bir semboldür. Çünkü, gerek izdivaç müessesesini, gerekse ziraat usullerini en evvel keşf ve tatbik eden Türkler olmuştur. Milâddan on bin sene evvel, dünyanın hiç bir yerinde medeniyet yokken Türkler Orta Asyada

---

(1) R. Pumpelly, Explorations in Turkestan, Washington, 1908, Methal.

ziraat hayatı yaşıyorlardı. Arpa, buğday ekip biçiyorlar, bunları öğütüp un haline getiriyorlar ve ekmek yapıyorlardı. Bu hakikati, Orta Asya hafriyatında en derin tabakalarda bulunan yanık arpa, buğday tanelerile anlıyoruz. Daha sonra, bu ziraat usulleri muhaceretlerle dünyanın muhtelif yerlerine ve Avrupaya götürülmüştür (1). O halde insaniyete ateşten sonra ekmeğini veren de Türkler olmuştur.

Yine ayni mitolojide, demir madenciliği, iplik bükme ve dokuma sanatı ve atın ehlileştirilmesi, **Poseidon** ilâhına büyük şereflerle ve âyinlerle izafe ediliyor. Fakat demir madenciliğini, iplik bükme ve dokuma sanatını ve devenin, köpeğin ve atın ehlileştirilmesini keşif ve tatbik eden Türkler olduğu bugün artık müsellem bir hakikat olmuştur (2).

Şu halde, Poseidon ilâhı da Türk dehasının takdis edilen bir sembolüdür. İnsaniyete demirden âlet yapmasını, giyinmesini, ve hizmetlerinde at ve deve gibi ehlileştirilmiş hayvanlar kullanılmasını öğretenler de Türkler olmuştur.

İşte, İstiklâl Harbini yapan, Büyük Türk İnkılâblarını yaratan, ve istikbalde bütün insaniyetin manevî hâkimiyetine namzed olan Anadolu Türkü, insanlığa ilk defa olarak **ateşini, ekmeğini, elbisesini, âletini ve ehlileşmiş hayvanlarını** veren ırkın bugün yaşamakta olan nesilleridir.

---

(1) R. Pumpelly, Ayni eser, S. 37-62.
(2) R. Pumpelly, Ayni eser, S. 111.

Bu ırkın sosyal hayatında da daima demokrat bir ruh hâkim olmuştur. Türk cemiyetinin kuruluşunda ne kastlık ne de serflik vardır. Bu itibarla reis, kabilelerin ve ailelerin sadece bir lideridir. Tâbi ve metbu münasebeti, hürmet ve şefkat esası üzerine kurulmuştur. Han, her taraftan hürmet görmesine ve itaat edilmesine mukabil daima beylerin arzularını yerine getirmeği bilir ve onların müşterek ve umumî istekleri dışında hiç bir harekette bulunmazdı. Bu sistem, Türk ruhunda en eski zamanlardanberi yaşayan demokratik karakterin bir ifadesidir. Yunan Panteonunda ve sivil hayat safhalarında görülen teşekküllerde de hemen bu zihniyetin ayni hâkim olmuş ve Türklerin bütün dinî ve siyasî müesseseleri, ruhlarının bu karakterile memzuc olarak inkişaf etmiştir.

Türk medeniyetinin esaslarını takip ederken şunu hatırlamalıdır ki, en eski zamanlarda, Orta Asyanın fizikî şartları, Türklerin yerleşmesini ve millî hayatın kuruluşunu temin edebilecek bir halde iken, siyasî ve içtimaî manzaradaki bu tekâmül, sonradan mütemadî kuraklık devirlerinin tesiri altında yavaş yavaş eski inkişaf hamlesini kaybetmiş, ve nihayet çöl içinde küçük küçük vahalardaki mahdud hayat haline intikal etmişti. Halkın mühim bir kısmı medeniyetlerile birlikte dünyanın başka verimli mıntakalarına göç etmişler ve yerleşmişlerdi.

Türk ruhunun başka bir ehemmiyetli karakteri daha vardır ki, o da ileri bir tabiat sevgisidir.

Fakat bu sevgi, sade ve sathî değil, tabiatı seyrederek oradan alınan intibalarla, ruhlarda gizli olan manaları anlamağa matuftur. Tabiî bir ruhaniyet, Türk seciyesinin vasıflarından birisidir. Bu itibarla dinî sistemlerinde naturizm ve animizmin karışmış olduğu, ve siyasî teşekküllerinde renk, cihet, hayvan gibi tabiî hususiyetlerle birlikte altın ışık, maşerî vicdan gibi ruhî kuvvetlere ehemmiyet verdikleri görülmektedir. Bu sentez, şüphesiz yalnız birini veya yalnız ötekini esas ittihaz eden sistemlerden daha mütekâmildir (1).

Türk ruhundaki bu tabiat aşkının meydana getirdiği daha başka neticeler de vardır. Aristonun dediği gibi, felsefe hayretle başlar. Türk felsefesi de iptida tabiate hayret etmekle doğmuştur. Fakat bu hayret, iradenin, korkunç ve anormal hâdiseler karşısında kalmış olmasından değil, Türk zekâsında, Türk karakterinde, önce de söylediğimiz gibi, pratik bir idealizmin hâkim olmasından, ve anormal gibi görünen şeyleri realiteye irca etmek arzusundandır. Ona göre, ideal, erişilebilen bir mükemmeliyettir. Şu halde, Türk ruhundaki hayret, tabiat içindeki tabiiliğe karşı hayretti. Türk dini ve mitolojisi, zengin bir sosyoloji etüdü mevzuudur. Sembollerin arkasında şeniyetleri görenler, bu sosyolojiyi kolayca okuyabilirler. Türk dinindeki bütün timsaller, içtimaî realitenin ve bilhassa maşerî vicdanın hayalî ve istiarevî ifadelerinden ibarettir. Yukarıdaki usulü bütün Türk ustu-

---

(1) Frazer, Golden Bough, cild III.

relerine ve felsefelerine tatbik edecek olanlar, oralarda daima bu şeniyetci sembolizmi göreceklerdir.

İlim deyince her şeyden evvel eşyayı tasnif meselesi akla gelir. Türklerin, dinî ve amelî tasnifi birbirile memzuc bulundurmuş olmaları da, ilmî zihniyetlerinin bir neticesidir. Dinî mantık, uğurlu ve uğursuz mantığıdır. Amelî mantık ise, külliyet ve cüz'iyet, kemiyet ve keyfiyet mantığıdır. Eski Türk mantığı bunların her ikisini birleştirmiş bulunuyordu.

Âdetlere kudsiyet izafe edilmesi, ve kuvvetli içtimaî tesanüt gibi felsefî akideler de, önce Türklerde başlamış ve buradan garba geçerek, sonraları Fisagor'un meşhur felsefe sisteminin esasını teşkil etmiştir. Hattâ Fisagor'un, bir telâkkiye göre, büyük içtimaî tesanüt esası üzerine kurulmuş olan Budizm felsefî - dinî mesleğinin müessisi olan Buda olduğu bazılarınca iddia edilmekte (1) ve buna göre Fisagor'un Türk ırkına mensup olduğu anlaşılmaktadır. Fisagor da, Buda gibi en yüksek saadeti Nirvana'ya ulaşmada, insanın kendi kendisini cemiyete hasretmesinde ve feragatle ona hizmette bulmuştu. Türk karakterindeki içtimaî idealizmin en yüksek ifadesi, bu felsefelerde kendisini göstermektedir.

Türk ruhu, tabiatı, kendi kendine gayesi olan, yabancı bir şeymiş gibi görerek ona karşı

(1) Weber, History of Philosophy, New-York, 1956, S. 38 (Thilly tarafından ingilizce tercemesi).

lâkayıd bir vaziyet almadı. Türk, tabiatta, insan ruhuna yabancı olmıyan bir şey olduğu emniyet ve itikadını taşırdı. Tabiate dair zihninde ruhî bir istihale geçirdikten sonra, ona karşı vaziyet ve mevki aldı, onu kendi ruhile birleştirdi. Ancak böyle ruhî bir bakışladır ki tabiat, insan üzerinde ve insan da tabiat üzerinde müessir olabilir. Türklerde tabiatın sırrını anlamak, en geniş manasile küllî aşk mefhumunda kendisini gösterir. Eski Türklerin, senenin muayyen zamanlarında aşk geceleri yaşamaları, küllî aşk âyinleri yapmaları bu zihniyetin bir neticesidir. Bu gecelerde tabiatla insan birleşir, küllî aşk, altın ışık şeklinde nereye dokunursa onu gebe bırakır, ve ondan nesiller türetirdi. Türk mitolojisinde ağaçlardan, hayvanlardan, taşlardan nesiller türetilmesi böyledir. Bu sembolizmi, Anadoludaki Eti mitolojisinde de görüyoruz ki (1) bu telâkkilere göre, tabiatla insan birbirine karışıyor ve bir panteizm yaratılıyordu.

Demek ki, tabiatın tefsir ve izahı teşebbüsleri, ve onun istihalelerini araştırma gibi ilk felsefî görüşler, Türklerin kuvvetli ruhî hayatlarının bir başka tezahuru olmuştur.

Türk zekâsı, abes hurafelerden de âzadedir. Çünkü, hislerile elde ettiği şeyleri aklile neticelendirir. Türkün maneviyatı, kendisine yabancı, fevkattabia, bir varlığın emrettiği vazifelerden iba-

(1) Türk Tarih Kurumu, Türk Tarihinin Ana Hatları, M. Saffet Engin, Eti medeniyeti, İlliyankaş usturesi.

ret değildir; ancak, kendi içinde, kendi ruhunun icabları olarak telâkki edilmiştir. Bu, çok esaslı bir felsefî görüşün mahsulüdür. Avrupa felsefî tefekkürünün mühim bir kısmını teşkil eden bu esasların, en eski Türklerde bulunduğu görülüyor. Avrupa felsefesinin, şimdiye kadar iddia edilen, istiklâlinin artık bir zuhulden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Türk felsefesi, ne kuru bir şeniyetçilik, ne de boş bir santimantalizmdir. Türk karakterinin farikası, kısaca **Reel bir idealizmdir** denilebilir. Sanatkâr, sanat eserine bir şekil verir. Bu şekil, kendi ruhunun güzelliğidir. Türk ruhunun da güzelliği, karakterinde yarattığı eserlerde ve kurduğu müesseselerde tecelli etmiştir. Bu güzellik, yalnız ruhî hürriyete malik oluşunda değil, ayni zamanda, bu istiklâli idrak edişindedir. İnsanlığın en yüksek şerefi de şuur ve idrak sahasına giren ruhî istiklâlden başka bir şey değildir; insanın içinde ilâhî kudretler duyduran budur. Türk milletinin mucizeleri, karakterindeki bu şuurlu tarihî hürriyet aşkının bir ifadesi olmakla izah edilebilir. Bu mütemadî gayretleri mümkün kılan sıcak kalplilik, ancak millî istiklâle tam bir teslimiyetten ve onun meydana getirdiği ulvî duygulardan çıkabilir.

K I S I M I

Türk İnkılâbının Esasları

Türk Cemiyetinin Tarihî ve Sosyolojik Tetkiki

B A H İ S I

TÜRK CEMİYETİNİN TARİHÎ TEKÂMÜLÜNE ANALİTİK BİR BAKIŞ

— Cemiyet Mefhumu —

Türk Cemiyetinin tarihî tekâmülüne, sosyolojik bakımdan bir göz gezdirmek ve umumî kanunlara göre vaziyetini tesbit etmek için, her şeyden evvel cemiyet mefhumu üzerinde biraz durmak icab eder.

Arzımız üzerinde yaşayan geniş hayvan nevileri arasında, birbirlerine benzeyenlerin sürüler ve gruplar halinde yaşamaları gibi, insan nevilerinin de kılan, kabile ve millet gibi bir takım grup-

ları vardır. İnsan fertlerinin bu tabiî tecemmüleri içtimaî hâdiselerin fizikî esasını teşkil eder. Cemiyet, kelimenin asıl manasile arkadaşlık, musahabe ve teşarük demek olmakla hakikî içtimaî vakıalar aslen zihnî mahiyeti haizdir. Fakat insanın fikrî hayatı, nasıl dimağının ve sinirlerinin hücrelerindeki fizikî tertiblere tâbi ise içtimaî münasebetler de geniş bir mikyasta insanların fizikî toplantılarına tâbidir. Şu halde, cemiyet, toplu insanların sadece görüşüp konuşmasından ibaret kalmayıp, onların müşterek maksatlar için kurdukları teşkilâtı ve muhtelif grupların birbirlerile olan münasebetlerini de kendi hududu içine alır.

Cemiyetler muvakkat veya daimî teşarük ve teşkilât olabileceği gibi serbest veya cebrî, sun'î veya tabiî toplanmalar halinde de olabilir. Siyasî cemiyet ve tabiî cemiyet bu görüşle birbirinden ayrılır. En kısa tarif ile birinin, bir ferde veya bir meclise muti olması, diğerinin ise serbest toplanmış bulunması esasdır. Maamafih serbest bir tarzda toplanmış olan cemiyetlerde de ergeç teşkilât ve bir hükûmet şekli başgösterir. Hafif teşarükler hissedilmeden kat'î ve daimî münasebetlere inkılâp eder. Bir taraftan zihnî teşarük serbestisini kaybederken, diğer taraftan kendisi için bir ihtiyaç olan bu cemiyet salâbetini kazanır.

Şu halde, cemiyet fikri öyle geniş ve ince bir tabiî hâdiseyi ifham eder ki, bu mefhum, mahiyeti itibarile âlemşümul, dikkate şayan ve caziptir.

Cemiyet hakkındaki mazbut bilgilerimiz be-

şerin en son müktesebatındandır. Bununla beraber, en eski zamanlardanberi tabiatta, hayatın bizzat kendi esrarından başka hiç bir şey beşerin muhayyelesini bu kadar derin ve geniş bir surette işgal etmemiştir. Cemiyet felsefesi içine giren fikirler arasında, beşerin fikrî tarihinde çok maddî, çok mistik veya çok abes görüşler de vardır.

İçtimaî vakıaların müşahede ve tasnifi, Eflâtunun **Cumhuriyet** ve **Kanunlar** adlı eserlerile, Aristo'nun **Siyasiyat** eserinde başlar. Ancak, bu eserlerde cemiyet, şehir devletleri (Siteler) teşkilâtı içinde teşrih edilmiştir. Şehir devleti ise pek mahdud bir içtimaî hayattır. Bundan başka Yunanlılar arasında yüzde yetmiş, yetmiş beş gibi mühim bir ekseriyeti, esirler sınıfı teşkil ediyordu. Bunların her türlü medenî ve içtimaî hukuktan mahrum sayılmaları, ve cemiyet tetkikinde hesaba katılmamış olmaları büyük bir eksiklik teşkil ediyordu. İnsan kütleleri herhangi sınıfa dahil olursa olsun birbirleri üzerine müessir olmaktan hâli kalmazlar. Fazla olarak **Eflâtun** ve **Aristo,** siyasiyatı, ahlâkı ve sanatı birbirlerile mezedilmiş olarak derin felsefî görüşlerle tetkik etmişlerdir.

Roma imparatorluğu devrinde ve Ortaçağ ile Rönesansta, içtimaî hâdiselerin tetkikine pek az ve parça parça, hukukî, siyasî, ahlâkî şekillerile tesadüf edilir.

On sekizinci asrın inkılâpcı ruhu içinde ise siyasiyat ilmi karmakarışık olmuştu. Hobbes,

Montesquieu, Locke, Hume ve Rousseau'nun fikirleri bu vadide mahdut olmaktan kurtulamamıştı. Hobbes, Locke ve Rousseau devlet denilen içtimaî taazinin esasını büyük Türk filozofu Farabinin tesiri altında kalarak mukaveleye atfetmişlerdi. Hobbes'a göre halk ile hükümdar arasındaki bu mukavele mutlak idi, değiştirilemezdi. Halbuki Locke bu mukavelenin, icabı halinde değiştirilmesi için ihtilâlin bile bir hak olduğunu kabul ediyordu. Rousseau ise içtimaî mukavelenin büyük bir şampiyonu olmuş, mukaveleye sadık kalmıyan nankör hükümdarların yarattıkları kötü bir medeniyete tâbi olmaktansa tabiata dönmek çok saadetli olacağını iddia etmişti.

Diğer cihetten Montesquieu, cemiyetin, tarihî şartlara ve hâdiselere bakarak, ferdin derunî ve fikrî bir teşarük temayülünden meydana geldiğini ileri sürmüştü.

Hume de, Montesquieu gibi, insanın içtimaî bir mahlûk olduğunu kuvvetle iddia etmiş ve içtimaî mukavele prensibine şiddetle hücum etmişti. Ferdin içtimailiğinin esasında cemiyet insiyakı, sempati, ve binnetice aile, arkadaşlık mevcuttu.

On sekizinci asırda ileri sürülen cemiyet hakkındaki bu fikirler tatminkâr olamamıştı. Bunların hiç birisi cemiyetin, şümullü manasile yaşıyan bir kül olduğunu kavrıyamamıştı. Cemiyetin ilmî usuller altında şümullü bir surette mütaleası on dokuzuncu asırda başlar.

Auguste Comte, ilk defa olarak bu karışıklık üzerine yeni bir ışık çevirdi, ve cemiyetin tecezzi kabul etmez bir uzviyet olduğunu söyledi. Böylece içtimaiyat tamamen içtimaî bir fizik oluyor ve cemiyetin tabiî sebeblerini, tabiî kanunlarını keşfetmek vazifesile uğraşıyor. Artık tarihin, siyasiyatın iktisadiyatın, cemiyet hakkındaki mahdut telâkkileri geride kalıyor. İçtimaî hâdiseler müşahede ve tasnife tübi tutuluyor.

Comte, pek maruf olan «Positiv Felsefe» ünvanlı eserinde Saint Simon'dan mülhem olarak harikulâde bir fikir insicam ve vahdetile beşerî tefekkürün devirlerini tahlil etti. Bunlar, teolojik, metafizik ve positiv devirlerdir.

Eski beşer cemiyetleri «fetişist» ti. Yani her şeyde bir kudsiyet görür ve bütün hâdiselerin, her şeyde sakin olan ruhlar ve fevkalâde kuvvetlerle idare edildiğine inanırdı. Düşünüşlerinin biraz daha inkişafı üzerine, fetişizmin meydana getirdiği zihnî karışıklıktan kurtulmak için kudsiyeti ve tabiat üstü kuvveti her şeye teşmil etmekten vazgeçerek «Politeizm» denilen muhtelif ve mahdut ilâhalara itikat etmeğe başladılar. Sümer ve Eti Türklerinin dinî sistemlerinde bu telâkkiyi görüyoruz. Fakat sonra bu çok ilâhlar arasında bir mertebeler silsilesi teşkil edilerek ehemmiyetlerine göre tanrıların tasnif edilmeleri ihtiyacı karşısında, en başta gelen Allah diğerlerini de meydana getirir gibi telâkkî edildi. Bu suretle ilâhî vah-

daniyete «Monoteizim» e yol açıldı. Monoteizim, teolojik tefekkürlerinin en son merhalesidir (1).

Daha sonraki Türkler, Allahla her şeyi izah etmeyi mütekâmil bir akla uygun görmiyerek, rasyonalistler vasıtasile aklen bir takım maveraî kuvvetler ve prensipler kabul ettiler. Fakat nihayet bu da tatminkâr bir izah tarzı olmaktan çıkarak mevkiini müsbet ilimlere terketmiştir. Bu üç nevi tefekkür devri Türk tarihinde üç nevi cemiyete tekabül eder. Teolojik devir, kraliyet ve dinî-askerî bir içtimaî teşkilât meydana getirmiştir. Allah, bunların başında kıralların kıralıdı. Metafizik devir, mücerret hukuka ve rasyonalist esaslara dayanır, adlî ve meşrutî bir hükûmet şekli meydana getirir. Müsbet devir ise, bugünkü demokratik Cumhuriyet İnkılâbımızdır; büyük Endüstri teşebbüsleri devridir.

İçtimaî teşkilât ve terakki kanunlarına ait doğru fikirlere ve nazariyelere vakıf olmayan eski devirde, yanlış yollardan gidildi ve düstur olarak şahsî menfaatler takip edilmeğe başlandı; cemiyetin terakkisi ihmal edildi.

***

On dokuzuncu asırda, cemiyet mefhumu, ilim âleminde inkılâp yapan yeni bir keşifle inkişaf etti. Tabiî âlemin tekâmül nazariyesile izah

---

(1) Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihini ancak Milâttan önce ikinci asırdan başlatmak istiyordu. Halbuki bugünkü bilgilerimize göre bu tarih Milâttan on bin sene evveline kadar gitmektedir. (Raphael Pumpelly, Explorations in Turkestan. Washington, 1908, S. 50-57).

tarzı bütün bilgilerimize girdi. Tabiî seçim (Natural selection) kanunu ile, hayat mefhumunun, uzviyetin muhite intibakı vetiresinden ibaret olduğu doktrini biyolojik ve sosyal ilimlerin özünü teşkil etmektedir.

Bu felsefenin içtimaî hâdiselere girmemesi imkânsızdı. Tekâmül nazariyesile içtimaiyat bir şekil aldı ki bu, cemiyet teşekkülünün tabiî mücadele sebeblerile izahından ibarettir. Bu telâkki, âlemşümul vetirenin haricinde bir cemiyet kabul etmez. Cemiyetin menşei, bünyesi ve faaliyetleri tekâmül vetiresi içinde, fizikî, uzvî ve ruhî sebeblere dayanır. Bu telâkkiler, Spencerin (Sentetik) felsefesinde görülür. Orada içtimaî inkişaf, uzvî bir tekâmül gibi kabul edilmiştir. Spencer, Comte'tan ziyade cemiyetin uzviyetini kabul etmiştir. Ona göre cemiyet, Comte'un telâkkisi gibi sadece uzviyete müşabih değil, hakikaten bir uzviyettir; ve yalnız maddeten değil manen de böyledir. Zira cemiyetin bünyesinde öyle bir iş bölümü vardır ki fertlerden teşekkül eden gruplarla idare edilir. Burada sanayi bir istihsal grupu, ticaret, tevzi grupu, ve siyasiyat, bir nâzım grupudur. Beşeriyetin ahlâkî terakki ve saadetinin bu teşkilâta vabeste olduğu bir çok delillerle ispata çalışılmıştır. Eflâtun, bundan daha ileri giderek ferdin hakikî hayatını içtimaî iş bölümünde bulmuş ve şahsiyetin tekâmülünü cemiyete bir vasıta kılmıştır. Spencer, içtimaî teşkilâtı psikolojik vetirelere tamamen uygun bulmakta ve içtimaî tahavvülleri umumî kanun-

lara raptetmektedir. Bu kanunlar âlemşümul tekâmül mücadelesi kanunlarıdır ve şunlardır:

I. - Kuvvetin devamlı tesiri.

II. - Hareketin istikamet ve ahengi.

III. - Maddenin tamamiyeti ve şeklin tefavütü.

Cemiyet de bütün maddeler ve uzviyetler gibi tamamlandıkça mudilleşir. Ayniyetten ihtisasa, müphemiyetten kat'iyyete doğru gider. Bütün bu tahavvüllerin en son sebebi enerjinin âlemşümul tevazünü kanunudur. Comte, sabit bir içtimaî nizama **statik** ve müterakki olana **dinamik** demişti. Spencer, bu tâbirleri daha ziyade genişleterek statik cemiyeti içtimaî kuvvetlerin muvazenesine ve dinamik cemiyeti de bu kuvvetlerin hareketine atfetti. Şüphesiz tam bir muvazene asla mevcut olamaz; zira cemiyet daima tahavvül eden bir muhit ile temastadır. Onun için muvazene, kâinatta olduğu gibi, müteharrik bir muvazenedir.

Tekâmül nazariyesi sadece fizikî ve tedricî bir mahiyette değildir; sübjektif telâkkileri ve inkılâpları da içine alır. Bu suretle Spencer, iktisadî ve siyasî felsefenin asırlarca devam eden mücadelelerine nihayet veriyor.

Aristo'nun **Siyasiyat** ünvanlı eserile başlıyarak Bodin, Montesquieu, Fizyokratlar ve Karl Marx tarafından ırk, iklim, veraset, tarihî şerait ve sınıf mücadelesi gibi sebeplerle cemiyetin sadece objektif izahı verilmek istendi. Diğer taraftan Gro-

tius, Hobbes, Locke, Hume, Bentham, Berkley, Kant ve Hegel taraflarından, beşerî tabiat, faidecilik, ahlâk ve mefkûreler gibi sebeblerle cemiyetin sübjektif izahı verilmeğe çalışıldı. Halbuki cemiyetin bizzat kendisinin vahdeti düşünülünce bu ikiliğin ortadan kalkması icap eder. Bu vahdeti ilk defa ileri süren İngiliz siyasiyatcısı Burk ve Spencer olmuştur.

Comte, büyük dahilerin veya ilmî bir surette yetişmiş devlet adamlarının yapacakları teşkilâtla cemiyetin terakkisini meydana getirmek mümkün olduğuna kani idi. Ward, Comte'un fikrini genişleterek tabiî tekâmülün sun'î tekâmüle ifrağı mümkün olduğunu söyledi.

Lilienfield, Schaffle, De Greef de bu içtimaî iradeyi kabul ettiler. En nihayet Alfret Fouille, içtimaî felsefedeki idealizm ve materializm münazeasının tarihî münasebetlerini tetkik ederek her ikisinin birbirinden ayrılmaz olduğunu ispat etti. Tekâmül vetiresi içinde «fikir kuvvetlerinin» de tabiî sebebler meyanında olduğunu izah etti.

Fakat içtimaî hâdiselerin sübjektif izahı objektif izahı kadar kat'î olmamıştır. Bir esas prensip bulunacağına muhtelif prensipler ileri sürülmüştür. O hlde, sübjektif izahı tamamen terketmek hatıra gelebilir ki o takdirde içtimaî hâdiselerin vahdeti kalmaz. Cemiyete, her iki şekli ihtiva edecek bariz vasıf ve karakter bulmak lâzımdır. Öyle bir vasıf ki her türlü içtimaî terakki ve hâdisenin esasını teşkil etsin, ve ayrı ayrı içtimaî ilim-

lerin kabul ettikleri esasların daha altında bulunsun.

İktisadiyat, cemiyetin farikavî vasfı olarak mübadeleyi ve iş bölümünü gösterdi. Halbuki bazı içtimaî münasebetler hiç bir mübadele ve teşarüke istinat etmezler.

Gumplowicz, içtimaî terakki ve hâdiselerin hakikî elemanları olarak çarpışma, karışma ve temessülü gösterdi.

Novicow, çarpışmayı ittihatla tadil ederek fizikî sahadan fikrî sahaya geçirdi.

De Greef, iradeli hareketi ve mukaveleyi esas ittihaz etti.

Gabriel Tarde, içtimaiyat ve ruhiyat üzerinde derin tesirler yapmış olan «Taklit kanunları» unvanlı eserinde, içtimaî terakki ve vakıanın taklit olduğunu kabul ediyor. Bu hâdise, mütekabil muavenet, iş bölümü ve mukaveleye takaddüm eder.

Emil Durkheim, Tarde'dan ayrılarak ferdin üstünde cemiyetin maşerî vicdanının bir tazyikini esas olarak alıyor.

İçtimaî terakki ve hâdiselerin izahında birbirini tamamlayan bu son ikisi en ziyade hakikata yaklaşmıştır. Durkheim kütlenin fert üzerine tesirini, Tarde da ferdin bir çoklarına ve kütleye müessir olduğunu ileri sürüyorlar. Hâdiseler tekerrür ettikleri için bilinebilir, tekerrür ise ancak taklitle olur. Fizikte tekerrür ihtizazla, biolojide

verasetle olduğu gibi cemiyette de taklitledir. Hislerin ve fikirlerin fertten ferde, gruptan grupa ve nesilden nesile intikali bu sayede mümkündür. Fakat Amerikalı Giddings daha esaslı surette içtimaî terakki ve hâdisenin temeli olarak millî ve «nev'î şuur» u (conscionsness of kind) kabul ediyor. Ona göre taklit ve tazyik birer tesir olabilir, fakat içtimaî hâdiselerin esasını teşkil etmez. Mukavele ve ittifak, teşarükten daha mahdutdur, taklit ve tazyik (impression) teşarükten daha şümullüdür. Halbuki nev'î şuur tam ona muadildir. Nev'î şuur canlıyı cansızdan, nevileri ırklardan tefrik eder, ırklar içinde millî ve siyasî grupları, sınıfları ayırır. Kendimize benzeyenlere karşı olan hareketimiz benzemeyenlere karşı olan hareketimizden başkadır. Ancak bu nev'î şuur, içtimaî hareketimizi, iktisadî, siyasî veya dinî hareketten ayırır. Bunların istinat ettikleri esasların daha altında bulunur.

İşte cemiyet mefhumu bugüne kadar böyle bir terakki ve tekâmül manzarası arzetmektedir.

Bizdeki içtimaî hâdiseleri, Ziya Gökalp yalnız Durkheim nazariyesile izaha çalışmıştır. Halbuki ferdî kuvvetlerin, yaratıcı dehaların da cemiyet üzerinde orijinal tesirleri olduğu inkâr edilemez. Binaenaleyh Tarde'ın nazariyesi de içtimaî hâdiselerimizin izahında esas âmillerden birisidir.

Bunlardan başka Türk medeniyetinin tekâmülünde klan, kabile, il ve millet hayatlarının zuhur ve inkişafları, bugünkü millî varlığımız ve

milliyetçilik cereyanımız ancak Giddings'in içtimaî nazariyesile en iyi izah edilebilir. İnkılâbımızın hâdiselerini izahta bu esas bir prensip olarak kabul edilmiştir. Bu fikri tamamlayan ma'şeri vicdan telâkkisi de milletimizin büyük harikulâde hâdiselerini izahta şüphesiz en mühim bir esas sayılmaktadır. O maşerî vicdanın, Atatürk'ün yüksek şahsiyetinde tecellisi değil midir ki Türk İstiklâl ve İnkılâbı denilen hârikaları meydana getirmiştir.

Kitabımızın ilk kısmında, Türk sosyetesindeki tekâmülün önce tarihî ve tarifî kısmı, sonra da izahî kısmı tetkik edilecektir. İstatik saha evvel, dinamik saha sonra. Statik ve dinamik kelimelerile cemiyetin bünyesi ve uf'ulesi mefhumlarını bir tutmamalıdır. Birincisi bütün uf'ulelerile bir içtimaî nizam demektir. İkincisi ise cemiyetin tarihçe gösterdiği inkişaf demektir. Uf'uleler tabiî halde içtimaî kuvvetlerin muvazenesi halidir. Biyolojide teşrih ve fizyoloji statiktir. Ancak bünyenin inkişafından bahsedildiği zaman mevzu dinamik olur.

İçtimaî hâdiseler tekerrür etmediği için ancak tarihî tetkiklerden istiane edilir ve bundan prensipler istintaç edilir. Fakat bir tarz tatbik edilirken diğer tarz tamamen bir tarafa bırakılamaz. Usulde bilhassa tasnif meselesine çok itina etmek lâzımdır. İçtimaî hâdiselerde ilk farikalar var, tâli farikalar var; umumî, hususî var. Bunlar ayırt edilmelidir. Tarihî kısmın, izahî ve nazarî kısma ta-

kaddüm etmesi icap ettiği söylenmişti. Şu halde her şeyden evvel meseleler ilk ve tâli diye ikiye ayrılabilir.

Birincisinde içtimaî çatı ve manası, ikincisinde ise vetireleri, kanunları ve sebebleri tetkik edilir. Bununla beraber tarihçilerce çok kere bu ikisinin yanyana götürüldüğü görülür. Cemiyetin teşkilâtı ve elemanları, menşeleri ve tekâmülü ile birlikte tetkik edilir.

Şu halde tarifî kısmımızın ilk meselesi Türk halkıdır. İçtimaî münasebetler için her şeyden evvel fertlerin bir araya gelmesi lâzımdır. Bu, bir takım şeraite istinat eder ve muhtelif şekiller alır. Fikirlerin ve hislerin müşterek dil vasıtasiyle mübadelesi, nev'î şuurun tekâmülünü, içtimaî hayatın fikrî ve ahlâkî safhasını meydana getirir.

Fertler farklı bir surette inkişaf ettiklerinden sınıflar meydana gelir. (Yüksek, orta, aşağı ve mücrim). Millî ve nev'î şuur en kuvvetliden başlıyarak hiçe kadar iner. Sonra Türklerin içtimaî zihin (ma'şerî vicdan) meseleleri gelir: bunlar müşterek hatıralar, fikirler, an'aneler, emeller, iradelerdir. Bundan başka içtimaî bünye ve teşkilât meseleleri vardır. İçtimaî bünye ya bir halita veya bir terkip olabilir.

Birincisi, tam ve müstakil gruplardan teşekkül eder. Aile, klan, kabile, il veya millet gibi. İkincideki gruplar arasında ise içtimaî bir iş bölümü vardır. Her biri müstakillen bütün ihtiyaçlarını tatmin edemez. Birincisi sadece hüceyrelerden te-

şekkül eden bir uzviyet, ikincisi ise, aralarında iş bölümü olan nesç ve uzuvlardan müteşekkil bir uzviyet gibidir. Türk cemiyetinin tarihen gösterdiği inkişafta tecemmudan sonra içtimaî zihnin teşekkülü, sonra halita, en sonra da terkip meydana gelmiştir. Türk ırkının bu tekâmül silsilesi üzerinde bunlardan sıra ile bahseden Zoojenik, Antropojenik, Etnojenik ve Demojenik gelişme merhalelerini göreceğiz. Türk cemiyetinin tâbi olduğu kanunların âlemşümul kanunlarla münasebeti ve nihayet onlarla izaha elverişli olması bu kısımda tetkik edilecektir.

BAHİS II

Türk Halkının Tekâmülü

Halk ve Millet Mefhumları

Umumî Bir Görüş

Bütün içtimaî hâdiseler fizikî esasa, yani toplantılara istinat eder. Türk içtimaî zümrelerini ve Türk karakterini iyi anlayabilmek için fizikî cepheden tecemmü vakıalarını tetkik etmek lâzımdır. İnsan ve hayvan nevilerinin arz üzerinde dağılması tesadüfî ve ferdî değildir.

Bir çokları tabiatı kırmızı dişli, vahşî pençeli olarak gösterirler. Halbuki hayvanların birbirinden korkup nefret ettikleri ve daima birbirlerine hücum ettikleri hakikate uygun değildir. Hakikî tabiatte hayvanlar içtimaîdirler. Münferit hayat yaşıyan hayvan yoktur.

Bütün tarihî devirlerde tecemmülerin bir takım haricî ve fizikî şartları vardır. Muhitin nev'î ve gı-

da membaları daima bunda müessir olmuştur. Orta Asyadan, tarihten önceki zamanlardanberi vaki olan büyük Türk göçlerini iklim değişmeleri meydana getirmiştir. Tabiatta gıdanın tevezzüüne göre toplantılar olmuştur. Gıdadan başka, iklim, coğrafî şerait te mühim âmillerdendir. Bu, bazı gruplar için yaşayışı kolaylaştırır, diğer bazıları için güçleştirir. Deniz altındaki hayvanların muazzam tecemmüleri de bu şeraite tâbidir. Kuşlar yuva yapabilecekleri, gıda bulabilecekleri yerlerde toplanırlar. Gıdanın bittiği veya iklimin değiştiği yerlerden derhal sürüler halinde hayvan muhaceretlerinin başladığını görürüz. Gıdanın az olduğu yerlerde küçük gruplar kalır. Tarihte büyük insan kütlelerinin yaşadığı yerler daima münbit sahalar olmuştur. Türklerin arz üzerindeki tevezzuunda da muhitin mühim rollar oynadığı vazıhan görülmektedir. En eski zamanlarda büyük Türk medeniyetinin kurulduğu Orta Asyanın gayet münbit ve mahsuldar bir mıntaka olduğu bugün tesbit edilmektedir. 600 mil uzunluğunda ve 70 mil genişliğindeki geniş Nil vadisi kesif bir halk kütlesini üzerine toplamıştır. Fırat vadisi Sümerlerin orada kurdukları eşsiz büyük medeniyetten sonra her zaman bir toplantı ve medeniyet yatağı olmuştur. Muasır zamanda kesif halk tabakaları Ganj, Sarı Nehir, Po ve Ren vadilerinde birikmişlerdir. Buna mukabil Afrika Sahrası, Asyanın kum deryaları, Garbî Avustralyanın vahşet âbadı insan izinden mahrum kalmıştır. Amerikanın coğ-

rafî vaziyetinde de ayni hal mevcuttur. Medenî halkın tevezzüünde, medenî vesait te tabiî şeraite inzimam eder ve tekessür imkânı çoğalır.

Gıdanın çoğalıp birikmesi, halkın başka işlerle meşgul olmasına da imkân verir. Büyük şehirlerde maişet vasıtalarının çokluğu, ilimlerin, sanatların ve kültürün inkişafına vesile olur. On dokuzuncu ve yirminci asırlarda Büyük Sanayiin inkişafile muazzam şehirler ve içtimaî tekâmül meydana gelmiştir. Halk ve muhit mütemadî münasebettedir. Halk muhitin servet menbalarını hayatî enerjiye kalbederek içtimaî faaliyetlere imkân verir. Türkün üstün fıtrî kabiliyeti buna inzimam edince tarihin büyük medeniyetleri meydana gelmiştir.

Yabis bir hava, sıcak ve soğuğun tahavvülü, yayla ve vadi, deniz kenarı ve dağ faal bir hayatın en müsait şeraitidir.

İngiliz tarihçisi Elliot Smith bu telâkkinin aksine olarak, çetin mıntakalarda insanın tabiatle mücadelesinden medeniyetler doğduğu fikrini ilesi sürüyorsa da, bu fikir, tarihî vakıalarla pek tekid edilemez. Kaldı ki tabiatla mücadelenin münbit mıntakalarda büsbütün eksik olmadığı göz önünde tutulmalıdır (1).

Gıdanın fazla bulunduğu yerde artan enerji, tekessür meydana getirir. Doğum miktarı ölüm miktarından çok fazla olan memleketlerde seri bir

(1) Elliot Smith, The Origin of Civilization, London, 1934, S. 13-46.

içtimaî tekâmül görülür. Buralarda hayat mücadelesi sıkışır ve tabiî seçim artar.

Türk içtimaî zümrelerinin nevileri:

Türk içtimaî zümreleri öz ve karışık olarak iki kısma ayrılır. Öz zümreler ayni ecdattan gelenlerdir. Türklerde kabile hayatı bu nevi tecemmüün en güzel misalidir. Karışık zümreler ise muhaceretlerin mahsulüdür. Bir mıntakada gıdanın eksilmesile halkın yerden yere dolaşması meydana gelir. Böylece yeni muhitlerde yeni neviler türer. Yeni muhitte hayat mücadelesi daha kuvvetli olduğundan kabiliyetsizler mahvolur. Muhaceretten, tabiî seçim vasıtasile yeni tipler hâsıl olur. Bunları teşkil eden fertler ve aileler, öz tecemmüde olduğu gibi ayni ecdada mensup olmadıklarından ayrı ayrı evsaf ayni cemiyet içinde birbirine hulûl etmeğe başlar, ve mütekâmil olan diğerlerine hâkim olur. Türkler nerelere gitmişlerse orada hâkimiyet ve medeniyetlerini tesis ettiklerini ve diğer zümreleri de temsil ve temdin ettiklerini görüyoruz. Bu gerek biyolojik gerek sosyolojik bir ıstıfanın esasıdır.

Karışık zümreler de ilk ve tâli olarak ikiye ayrılabilir: İlk olanlar bir defa karışanlardır. Tâli olanlar ikinci, üçüncü defa olarak karışmış olanlardır. Bugünkü bütün medenî milletler bu kısma dahildir.

Türkler zaten Orta Asyada iken de mütemadî bir surette Çinliler ve sair civar memleketlerle temas içinde idiler. Beşeriyet hayatının iptidaî şe-

killerini çoktan geçirmişler ve medenî hayat tesis etmişlerdi. Milâddan evvel ikinci asırlarda kurulan İlhanlıklar ancak yeni bir inkişaf hamlesidir. Ondan çok evvel de bu İlhanlıklar ve imparatorluklar Orta Asyada, Anadoluda, Mesopotamya, Çin ve Hindistanda Türkler tarafından kurulmuştur. (1)

Tecemmüler içinde başlıyan fikrî teşarükler nihayet içtimaî zihni, maşerî vicdanı meydana getirir. Millet demek halkın ve içtimaî zümrelerin bu maşerî vicdanın fertler tarafından meş'ur olması demektir. Türkler en eski devirlerde büyük vahdetler meydana getirerek millet devrine girmişlerdir.

İçtimaî münasebetler bir nevi mücadeledir; zaten bütün faaliyetler ya fizikî veya fikrî mücadelelerdir.

Mücadele ilk ve tâli olarak iki kısma ayrılır: birincisi tam bir galibiyetle neticelenen mücadeledir; bunda mağlûbun hiç bir hürriyeti kalmaz. Tâli mücadele münakaşadır. Münakaşa edenlerden biri diğerinin fikirlerini ve hareketlerini tadil eder. Tekâmül, birinci ile başlar, tamamiyeti meydana getirir, ikinciye geçer, anlaşmayı meydana getirir. İnsanlarda haz v e elem, tâli mücadelenin ya intibak veya ademi intibakla neticelenmesinden ileri gelir. Bütün içtimaî münasebetler ne kadar lûtufkârane ve nazikâne olursa olsun, daima gizli bir mücadeleyi ihtiva eder.

(1) «Eti Tarihi» adlı eserimizin (Anadolunun en eski halkı) bahsine bakınız.

Hayat bir mücadeledir. Mücadelelerde döğüşenlerin daima birbirini taklidi vardır. Taklit, müşabeheti tevlit eder, bundan ulusal şuur kuvvetlenir ve cemiyetin ilerleyişini meydana getirir. Binaenaleyh taklide müncer olan bütün şuurlu mücadeleler tekâmülle neticelenir.

Şu halde cemiyetleşmenin esası psikolojik bir hâdisedir. Ademi müşabehetten idrak başlar. Bize benzemiyenleri iyi tanımağa çalışırız. Milletin şuuru da başka milletlerle temas ve münasebetle ve aradaki farkların görülmesile inkişaf eder. Ayrılık, benzeyişten daha müessirdir. Zira burada sinir faaliyeti daha büyüktür, ve binnetice şuur da o kadar kuvvetlidir.

Sempati ve antipati de bundan ileri gelir; insan kendisine benzemiyeni derhal tanır ve sinirlerinde bir nevi rahatsızlık duyar. Ona faik olmak ister. Milletler de böyledir. Millî mücadelelerin esas âmillerinden biri bu psikolojik vakıadır. Karışık cemaatler arasında birbirine benzememek hissi uzun müddet temsil ve temessülü tehir eder. Eğer benzememek hissi, zamanla benzeyiş hissine inkılâp etmeseydi cemiyet teşkili mümkün olmıyacaktı. Ekseriya benzeyiş ve benzemeyiş karışır ve anlaşma uzun temasa tevakkuf eder.

Muhtelif döğüşmeler, insanların konuşmaları ve münakaşaları biribirlerini tanımağa müteveccihtir; faikiyet veya maduniyeti tesbit ve hakikatı hâkim kılmak içindir. Hâkimiyeti tecavüze uğradığı halde döğüşmeyen milletler veya fertler mah-

miz en had devrimizde bile mahkûmiyete lâyık bir millet olmadığımızı göstermiştir.

Benzemiyenlerin birbirile mücadelelerinde taklit, temessül hâdisesinin en mühim vasıtasıdır. Her ferdin fikir ve hareket şekilleri mütemadiyen etrafına intişar etmektedir. Bu, diğerlerinde de, kuvvetine göre, ayni nevi hareketler tevlidine saiktir. Taklit budur. Fertler gibi milletler de birbirlerini taklit ederler. Muasır medeniyet eski Eti ve Etrüsk medeniyetlerinin tesiri altında inkişaf eden Yunan ve Roma medeniyetinin taklididir (1).

Taklitler arasında da kuvvetli olan zayıf olana tefevvuk eder. Muhtelif milletlerin hususiyetleri bir nevi taklidi daha çok yaşatır. Taklit sayesinde bir milletin efradı ve muhtelif milletler birbirlerine benzerler. Fakat taklid edilen şey intikal esnasında bazı tadilâta uğrar; bu, millî hususiyetleri meydana getirir.

Şu halde Türk ırkının tarihinde üç nevi mücadele vardır:

I - Hayatı idame mücadelesi,

II - Ferdî farkların mücadelesi, temsil ve temessül,

III - Umumî taklit yahut millî hâkimiyet mücadelesi.

Gayri içtimaî bir şahsiyet, cemiyet için muzır olunca onun imhasına çalışılır. Bundan adalet

---

(1) A. H. Sayce, Hittites, The Story of a forgotten Empire, Londan, 1925, S. 164-165.

mefhumu çıkmıştır. Bu, mütemadî millî hâkimiyet ve ilerleyiş mücadelesi de içtimaî selâbeti temin içindir; yoksa mücerret bir adalet yoktur. Adalet tesamuhu meydana getirir ve onun neticesinde iş beraberliği başlar.

İşte Türklerin içtimaî münasebetlerinde, halktan millî teeşkküle geçiş, millî vicdanı idrak kısaca şu merhalelerden ibarettir: Mücadele, taklit, adalet, tesamüh, iş beraberliği.

İçtimaî münasebetler bilhassa zevkli olduğu zaman daha çok sağlam olur. Türklerde halk oyunları ve bayramlar önceleri fazla enerjinin bir nevi tezahüründen ibaretken, sonradan içtimaî tekâmüle yardım edecek şekil aldı ve içtimaî bir kuvvet oldu.Her milletin, millet devrinde inkişaf ettirdiği umumî oyunları vardır. Türklerin de millî oyunları en eski zamanlardanberi mevcuttur. Oyun sayesinde içtimaî bir sempati teessüs eder; Türkler arasındaki danslar ve şölenler bunun misalidir. İlk Türkler arasındaki dans iptida hayvanları taklit ile başladı. Sonra kendi kendilerini taklit ettiler. Meselâ, kadınlar mehtapta toplanırlar, erkeklerin muamelelerini taklit ederler, diğer bir grup halinde erkekler de buna mukabele ederler; teganni ve dans başlardı.

Türk halkı içinde sınıflar esas itibarile hayatiyet, şahsiyet ve içtimailik derecelerine göre ayrılır; servet ve meslek sınıfları tâlidir. İleride Türk halkı içinde tabiî sınıfları teşkil eden zümrelerden ayrıca bahsedeceğiz.

BAHİS III

Türkün Sosyal Karakteri

ve

Türk Halkının Tecanüsü

Bir cemiyet içinde yaşayan fertlerin birbirlerine benzeyiş veya benzemeyişleri cemiyetin mukadderatını tayinde pek büyük âmildir. Zira birbirine benzeyen insanlardır ki içtimaî bir hayat yaşamak kabiliyetini, içtimaî müesseseleri sevk ve idare etmek kudretini gösterirler. Birbirlerine benzemiyen fertler arasında tesanüt, iş bölümü ve cemiyet olamaz.

Müşabehet tarzları üç kısma ayrılır:

I. - Akrabalık, içtimaî münasebetlerde en ziyade tesir yapan âmillerden birisidir. Bu, kan ayniyeti ve fizikî müşabehetlerden ileri gelmektedir. En basit ve en kuvvetli şekli ailedir. Aile ebeveyin ve çocuklardan müteşekkildir. Buna torunlar

ve bazan ebeveyin kardeşleri de inzimam edebilir.

Sonra jenetik müşabehet gelir ki bu, ayni hududlar içinde ayni siyasî istiklâle sahib, âdet ve an'aneleri bir olan ve ayni idealleri taşıyan bir milletin fertleri arasındaki müşabehettir.

Millî müşabehetten sonra siyasî hududlar tanımıyan fakat menşeleri bir olan cemaatlerin kavmî müşabeheti vardır. Dördüncü ve en son şekil olan da geniş ırkî akrabalıktır. Bütün brakisefallerin veya bütün dolikosefallerin müşabeheti gibi.

II. - Fikrî ve ahlâkî benzerlik: Muhtelif halk tecemmülerinde temsil ve temessülü ve cemiyetin salâbetini meydana getiren pek mühim bir âmil fikrî ve ahlâkî benzerliktir. Bu nevi müşabehet fikirlerin, hislerin ve karakterlerin müşabehetidir. Ahlâkî telâkkilerdeki müşabehet bittabi bunların neticesidir. İki küçük çocuk, henüz kendi kendilerini bilmeden önce ayni renkleri tercih etmeğe, ve ayni nevi oyuncakları sevmeğe başlarlarsa bu iki çocukta bir ihsas müşabeheti var demektir ki büyüdükleri zaman fikren ve ahlâken de birbirlerine benzemeleri pek muhtemeldir. Binaenaleyh fikrî, ahlâkî ve hissî müşabehet, sinirlerin ve dimağî teşkilâtın ayni olmasından ileri gelmektedir.

Fikrî ve ahlâkî müşabehette üç derece vardır. Birincisi, ayni tesirlere basit reaksiyonlar yapmak; ikincisi, daha derin alâkalar göstermek; üçüncüsü de, bilfiil harekete geçmek dereceleridir. Meselâ Türklerin siyasî istiklâlleri tehlikeye

düştüğü zaman Türk milleti arasında üç nevi fertlere tesadüf edilmişti:

1. - Tehlike ile sadece alâkadar olanlar;

2. - Tehlikeyi önlemek için yapılmak istenen teşkilâta iltihak eden zümre;

3. - Teşkilâtı bilfiil metdana getirenler.

III. - Üçüncü nevi benzerlik Potansiyel benzerliktir. İsminden de anlaşıldığı üzere bu nevi müşabehet başlangıçta mevcut olmayıp, sonradan zuhuru imkân dahilinde olan müşabehettir. Hayatımızda bir çok defalar öyle fertlere tesadüf ederiz ki, ilk görüşte kendilerile asla anlaşamıyacağımız bir şekilde aramızda çok büyük farklar olduğu fikrini alırız. Halbuki onlarla münasebetimiz arttıkça birbirimiz üzerinde çok müessir olduğumuzu ve bu tesirler altında birbirimize kaynaştığımızı görürüz. İşte potansiyel müşabehet budur. Gene bazı insanlar vardır ki onlarla münasebette bulundukça aramızdaki husumet artar. Evvelkindeki benzeyişin esasını irsî bir ayniyet, farkı da muhit ayrılığı meydana getirir. İkinci halde ise hem irsî hem de terbiyevî ayrılık vardır. İnsanların birbirlerile tanışmaları üç suretle vukua gelir: hasselerimizle tanışma, persepsiyonla tanışma, taakkulî tanışma.

Bir kimseye ilk defa tesadüf ettiğimiz zaman gözler, ses ve el teması vasıtasile yani hasselerimizle tanışırız. Bu ilk tanışma kendi üzerimizde ya iyi ya fena bir tesir bırakır. Sonra, karşımız-

daki adamın çehresinden, bakışlarından, sesinin ihtizazlarından ve elinin temasından ta küçüklüğündenberi toplamış olduğu bir çok tecrübelerin umumî bir ifadesini buluruz. Eğer bunlar kendimizde toplanmış olan tecrübelere uyarsa aramızda derhal bir sempati teessüs eder. En son başka bir sempati meydana gelir kibuna taakkulî tanışma denir. Taakkulî sempati, fikrî ve ahlâkî müşabehetten meydana gelen ve ancak uzun konuşmalar ve münasebetler neticesinde teessüs eden sempatidir. Bu diğerlerine nazaran daha derin ve kuvvetli olur. Taakkulî sempati ile merbut olduğumuz kimselerin haz ve elemleri, saadet ve ıztırapları bizi daima alâkadar eder. Bütün büyük işler, ciddî iş birlikleri bu üçüncü nevi sempatiye istinat etmedikçe ekseriya muvaffakiyetli netice vermez. Büyük adamlar çok insanların sempatisini şahıslarında toplayabilenlerdir.

Taakkulî sempati teessüs ettikten sonra her iki tarafca bu sempatinin filen tanınmış olması bir nevi arzu halinde meydana çıkar. Bu tarzda arkadaş olanlar biribirlerinden fedakârlık ve feragat beklerler.

Tecanüsün üç nevi tesiri vardır:

I. - Tecanüs heyecanlarımız ve ihtiraslarımız üzerinde tadil ve tahfif edici tesirler bırakır. Tanıdığımız bir içtimaî muhit içinde bizden beklenen şeyi daha çok gayretle yapmağa ve daha çok şecaat göstermeğe mütemayil oluruz. Zevklerimiz, arzularımız arkadaşlarımızın verdiği tesirlerle de-

ğişir. Sevmediğimiz şeyleri onların telkinile severiz, sevdiklerimizi de unutabiliriz; hazlarımız, elemlerimiz onların tesirile artar, eksilir.

II. - Tecanüsün ikinci nevi tesirleri, fikirler ve ahlâkî telâkkiler üzerinde görülür. Tanışma sayesinde «interpenetration» denilen mütekabil nüfuz vukua gelir. Yani fikir ve hislerimiz ve hattâ hareketlerimizdeki telâkkilerimiz taakulî sempati ile merbut olduğumuz kimselerin tesirleri altında değişir, yeni yeni istikametler alır.

III. - Tecanüsün taklit üzerinde de büyük tesiri vardır. Organik sempati silsilesi üzerinde çocuklar ve hayvanlar arasında bir nevi taklidin mütemadiyen cereyan ettiğini biliyoruz. Taakkulî sempati, şuurlu taklidin en yüksek derecelerini ihtiva eder. Fikren ve hissen merbut olduğumuz insanların her hareketi bizde onu taklit etmek zevkini uyandırır.

Türk halkında görülen tecanüs ve tanıyış kolaylıkları, binlerce senelik tarihî bir şuurlaşmanın fertlerde taazuv ettirdiği müşterek ve derin karakterin mahsulüdür. Böyle bir ruhî tecanüs kuvveti sayesindedir ki başkalarının mucize telâkki edebileceği büyük istiklâl savaşı ve inkılâp hamleleri bu halk içinde mümkün olmuştur. Bir zamanlar insan zihni bedenden ayrı, ve başka insan zihinlerinden müstakil bir varlık telâkki ediliyordu. Sonradan ilmî tetkiklerin inkişafı üzerine, dimağın bedenden ayrı olmadığı gibi, cemiyetten de ayrı bir varlığı bulunmadığı anlaşıldı. Yani, di-

mağ, bedenin morfolojik ve fiziyolojik teşkilâtından birisi ve bir tekâmül mahsulü neticesi olarak meydana gelmiştir. Onun meknî kabiliyetleri yani, bütün hissî, fikrî ve ahlâkî bilgilerimiz ve hükümlerimiz, cemiyetin mahsulüdür; hattâ orijinalite dediğimiz şeyde, ferdin yine cemiyet içinden aldığı tesirler ve cemiyetin asırladanberi kendisi için biriktirdiği bilgiler hazinesinin ancak muhtelif suretlerde tedai ve imtizacile meydana gelir.

İşte Türklerde içtimaî karakterin esası bu tarihî inkişaftır. Musırrane dikkat, mücerret tefekkür kabiliyeti ile tamim (generalisation) ve amelî muhakeme bu zihnî inkişafın vasıflarıdır.

Musırrane dikkat çocukta ve iptidaî insanlarda yoktur. Bu haslet uzun bir içtimaî ananenin tesiri altında meydana gelir. Türkler bu musırrane dikkat ve aklı selim sayesinde etrafındaki şeylere pek ziyade nüfuz etmek kabiliyetini kazanmışlardır.

Zihnî inkişafımızın ikinci vasfı olan mücerret tfekkür kabiliyeti de ancak mütekâmil insanların farikasıdır. İlim, felsefe, san'at mücerret tefekkür kabiliyetinin mahsulleridir. Bunun ilk şartı etrafımızdaki şeylerin birbirlerine benezeyenlerini ve benzemide olduğunu farketmek ve tamim yapabilmektir. Herhangi bir sahada iştigal eden bir kimse müşahede, tasnif ve tamimden sonra netice çıkarabilir. Mücerret tefekkür kabiliyeti ve bunun neticesi o-

lan bilgi aşkı ve orijinalite, esas itibarile tarihî, içtimaî bir mahsuldür.

Zihni inkişafımızın üçüncü vasfının amelî muhakeme olduğunu söylemiştik. Gerçekten her Türk küçük, büyük, münevver, cahil etrafında cereyan eden meseleler üzerinde aklı selimile iyi hüküm vermek kabiliyetini göstermektedir. Bu hükümler, kıymet ve şe'niyet hükümleri olarak iki kısma ayrılır.

Şe'niyet hükümleri, herhangi objektif realite hakkında verilen hükümdür. Kıymet hükümleri ise bu objektif realitelerin mücerret ve nisbî kıymetleri hakkında verilen hükümlerdir.

İçtimaî hâdiseler hakkındaki hükümler kıymet hükümleridir. Amelî muhakemede bilhassa kıymet hükümleri daha yüksek bir içtimaî seciyenin mahsulüdür. Dikkat edilirse görülecektir ki, başka milletlere mensup fertlerin büyük bir ekseriyeti hükümlerini taklidî mahiyette verirler. Yani, âdet ve an'anelere tâbi olurlar. Halbuki Türklerde müstakil bir aklı selim pek barizdir. Bununla beraber Türk, şuurlu olarak, cemiyet içinde diğer fertlerin düşündükleri gibi düşünmek, onlar gibi hissetmek ve öylece hareket etmekten zevk alır; sosyaldir. Böylece hassas olabilmek, muhitin tesirlerinden müteessir olup, içinde bulunduğumuz cemiyetin meselelerile yakından alâkadar olabilmek içtimaî karakterimizin büyük bir vasfıdır. Türk çtimaî karakterinin bu vasfı, onu, ce-

miyetten müteessir olmak ve cemiyet içindeki fikirlere, hislere ve hareketlere iştirak etmekle bırakmıyarak bulunduğu cemiyet içinde müessir olmasını da temin ediyor; kendi tecrübe ve fikirlerinden milletini müstefit ettirmek tabiatında mündemiçtir. Bu, bir fikrî ve ahlâkî alış veriş muamelesidir ki bütün tarihte hem kendisinin ve hem ulusunun terakkisine yaramıştır.

Bunlardan başka, Türk, adalet ve tolerans sahibidir. Küçük veya büyük cemiyet içinde yaşıyan diğer fertlerin, kendisinin malik olduğu haklara ve imtiyazlara aynen malik olmasını ister. Sınıf ve zümre tanımaz. Hattâ bununla da kalmıyarak herkesle samimî bir surette arkadaşlık eder ve iş birliği yapar. Belki de kendisini hiç alâkadar etmiyen işlerde digerlerine yardım göstermekten zevk alır. Bu hareket, üzerinde hiç düşünülmeden vukua gelir ve herhangi bir mani bunun yapılmasına imkân bırakmaz ise müz'iç bir vaziyete düşer. An'anevî Türk misafirperverliği bunun sonucudur.

Türk, kendi hükümlerinde müstakil olduğu gibi başkalarının fikirlerine ve hükümlerine de ayni derecede riayet etmesini bilir. Herhangi bir vaziyette kendi kanaatini söylemekten korkmaz; ve istifade ve menfaat beklediği kimselere karşı fikrî bir esareti asla kabul etmez. Buna karşılık, kendi kanaat ve hükümlerini kimseye hiç bir surette empoze etmek niyetinde de değildir. Adalet mefkûresile ayni hukuka diğerlerinin de malik oldu-

ğunu bildiğinden yapacağı tek bir iş vardır, o da telkin ve ikna usulü ile fikirlerinin intişarına çalışmasıdır. Bu vasıfların en yüksek örneğini, Türk karakterini yüksek şahsiyetinde en çok temsil eden Büyük Atatürk'te görüyoruz. İstiklâl Mücadelesi destanı ve onu takib eden bütün inkılâblarımız bunun eşsiz örneklerile doludur.

Bu esas karakter üstünde fertler arasında bir çok derece farkları vardır. Bunlar bir takım sebeplere istinat eder. Cemiyeti, ütopistlerin (1) iddiaları gibi tam bir müsavat üzerine kurmağa muvaffak olsak bile, fertler arasında mevcut olan bir takım tâli farklarla cemiyette tabiî olarak farklar meydana gelecektir. Şimdi bu tabiî farklardan bahsedeceğiz.

Halk içinde tabiî ayrılıkları meydana getiren esas âmilleri şöyle hulâsa edebiliriz:

Bir defa her fert temasta bulunduğu kimselerin tesiri altında kalabildiği gibi, bünye, fikir ve ahlâk bakımından irsî olarak bir takım istidat ve kabiliyetlerle doğmuştur. Bunların inkişafı, gıda, sıhhî şartlar ve terbiyevî muhit denilen âmillerle meydana gelir. Eğer bu şartlar eksik veya kötü olursa, bu inkişaf da yalnız akamete uğramakla kalmayarak, yanlış istikametlere doğru gidebilir. Sıhhî şartlar içinde, havanın, suyun, içinde yaşanılan evlerin ve mahallelerinin çok tesiri vardır.

(1) Komünist ve Sosyalist esasları dahilinde, cemiyete yeni bir içtimaî nizam vermek idealidir.

Terbiyevî şartlar arasında mekteplerin taşıdığı ruh, kitapların, gazete ve mecmuaların nevi, sinemalar, aile ve eğlence vasıtaları vardır. Bütün bu sebebler, bir millet içinde birbirine benzeyen fertlerden **hayatiyet, şahsiyet ve içtimailik** bakımından bir takım tabiî sınıflar meydanagetirir. Ayrıca siyasî, sınaî ve iktisadî sınıflar da vardır ki bunlar tâli derecededir.

Yüksek hayatiyet sınıfı, umumiyetle hali vakti yerinde olan Türk köylüsüdür, yüksek çiftçilerdir. Bunlar cemiyetin temelini, fizikî kuvvetini temin ederler. Aralarında doğum fazladır. Şehirlere ve kasabalara sağlam ve kuvvetli kafalı adamlar gönderirler. Muhtelif mesleklere mensup bu neviden kuvvetli ve büyük adamlar arasında aslen şehirli olanlar da vardır. Fakat bunlar ailece, ecdatca köyden gelmiş olanlara nisbeten azdır.

Orta hayatiyet sınıfları, büyük kasaba ve şehirlerinin ekseriyetle ticaret ve meslek adamlarıdır. Bunlarmütemadî fikrî faaliyette bulunurlar ve aileleri az çoğalır. Hayatları orta derecededir.

Aşağı hayatiyet sınıfları, şehirlerin sefalet içindeki fakir halkidir. Köylerin gezginci ve arazisiz sınıfı da buna dahildir. Bu sınıfta bulunan fertlerin başka bir sınıfa geçmeleri temas ve münasebet neticesinde mümkündür. İzdivaçlar ve intihap edilen meslekler de fertlerde hayatiyet sınıfını değiştirmeyi mümkün kılabilir.

Türk cemiyeti içindeki **şahsiyet** sınıfı ise, ya-

ratıcılar, karakterli zekiler ve arızalılar olmak üzere üçe ayrılabilir.

Birinciler dehalı ve yüksek istidatlı olanlardır. Bunların sayısı ikincilere nisbeten azdır, fakat başka milletlerde olanlardan çok fazladır (1), en bariz karakterleri amelî veya fikrî yaratma istidadına malik olmalarıdır. Bunlar, fikir ve usullerin yeni kombinezonlarını bularak cemiyete ve insaniyete yüksek kıymette hizmetler yaparlar. İçtimaî teşkilâtta, hukukta, siyasette san'at ve mimarideki Türk yaratmaları medeniyet tarihinin büyük hakikatlarıdır.

İkinciler, şahsiyet sınıfının kesif tabakasını teşkil ederler. Bunların bariz farikaları yaratmadan ziyade anlamak ve uyabilmektedir. Fakat bu, büsbütün ihtira kabiliyetinden mahrum olmak demek değildir. Türklerde bu sınıfın diğer bir farikası da fikrî ve ahlâkî bir salâbete malik olmalarıdır. muhakemeleri iyidir. ve kendilerinin fevkindeki sınıf tarafından idare ve sevkedilmenin kıymetini anlarlar, takdir ederler. Kendilerine söylenen sözleri kabulde serbest ve nefse hâkimdirler. Nihayet her şeyde karar vermeyi ve karar dahilinde hareket etmeyi bilirler. Zaten gönlü tok olan Türkün tabiatında sözünün eri olmak ve döneklik göstermemek bariz bir vasfıdır.

(1) Psikolojik Test usullerile bu hakikat anlaşıldığı gibi bilfiil de böyle olduğu sabittir. (Türkçeye çevirdiğimiz Terman Testlerinin mekteplerde tatbikatı bu neticeyi vermiştir).

olmaktan mütevellit bir bozukluk ve eksiklik içinde bulunanlar da ayrı bir sınıf teşkil eder. Hayatiyet ve şahsiyet sınıfları, büyük bir mikyasta ırkın, tabiî muhitin, ve cemiyetin, fertler üzerine, ferdî kabiliyetlerini inkişaf itibarile yaptığı tesirden ileri gelir.

İçtimaî sınıflar da, cemiyetin, ferdin içtimaî kabiliyeti üzerinde yaptığı tesirlerden meydana geldiğini söylemek lâzımdır. Temas ve münasebet içtimaî tabiatları inkişaf ettirir ve sahiblerinin, cemiyetin faideli unsurları olmalarını temin eder. Cemiyet, bazı fertleri kendisine mükemmel bir surette intibak ettirdiği halde diğer bazılarını ancak tadil edebiliyor. Normal fertler cemiyetin tesirlerile yine normal reaksiyon yaparak içtimaîleşirler. Bazıları anormal reaksiyonlarla intibaki tehir ederler. Bir kısmı da gayri içtimaî ve menfi olur. Bu nevilerin çokluğu veya azlığı cemiyetin de mahiyetini değiştirir.

Türkün yüksek içtimaî karakteri, İstiklâl Mücadelesi kuvvetlerinin gösterdiği gibi, en küçük köylülerimizde bile büyük bir millî içtimaî şuur halinde yaşamaktadır. **Tam içtimaî sınıfın** en mühim farikası millî şuurun kendilerinde en kuvvetli oluşudur. Bunlar sempatik ve dostça hareketlere yardım ederler. İçtimaî münasebetlerin tekâmülünü istihdaf eden gayelerde, iş birliği usullerinin inkişafında, halkın saadetine hâdim olan içtimaî eğlence usullerinin ıslahında, aile ve devlet gibi içtimaî müesseselerin müdafaa ve korunma-

sında daima derinden alâkadar olurlar. Büyük halk, bu sınıfın yardımına, rehberliğine, telkinine ve feragatlı, akılâne idaresine tâbidir. Bu sınıf, cemiyete daha geniş ve daha iyi bir hayat temin etmek mefkûresile çalışır.

Yarı içtimaî sınıf ise, hodkâm ve dar bir ferdiyetçiliğe ve materiyalisme kapılan fertlerden müteşekkildir. Millî şuurları vardır, fakat geniş ve kuvvetli değildir. İstiklâllerinden ve kendi işlerile meşgul olmak tabiatında olduklarından bahsederler. Lûtfetmekten kaçtıkları için lûtuf kabulünde de mütereddittirler; kendi hallerine bırakılmağı isterler. Bu sınıftan daha yüksek sınıfa veya daha aşağı sınıfa geçenler çoktur. Bitaraf olduklarından içtimaî hayatın cereyanlarile yukarı veya aşağı sevkedilirler.

Gayri içtimaî sınıflar ise, sosyal şuurları en az derecede olanlardır. Betbahtlıktan ve cemiyetten müştekidirler. Tufeyli kalmak arzusunu taşırlar. Bazı hakikî felâketzedeler bu sınıfa dahil değildir.

Hainlerin ise sosyal şuuru dejenere olmuştur. Cemiyetten, inkılâptan ve bütün usullerden müteneffirdirler, tecavüzkârdırlar, bozguncudurlar. Bununla beraber, bunlar arasında ciddî tedbirlerle kurtarılması mümkün olanlar yok değildir. Avrupada fakir ve mücrim sınıfın çağalmasile içtimaî servetin artması arasında mühim bir münasebet vardır. Hatırlanmalıdır ki, halk kütlelerinin toplandığı yerler gıdanın en çok bulunduğu

yerlerdir. Daha sonra tâli menbaların bulunduğu yerlerde, yani sınaî ve ticarî şehirlerde tecemmüler olur. Servetin çok müterakim olmasına rağmen, hain ve fakir sınıf bu tâli ve sun'î gıda merkezlerinde bulunur. Zira buraları onların korunmasını temin eden vasıtaları ihzar eder, lâyık olmadıklarını düşünmeden himaye ediciler yetiştirir. Bunun için büyük şehirler bu zümreler için çok caziptir. İnkılâp gençliğini bu gibilerin sinsi fikirlerinden korumak için daima müteyakkız bulunmak lâzımdır.

Buraya kadar bahsettiğimiz muhtelif zümrelerin en iyi vasıflarını şahsında toplamış olan en yüksek fertlerden müteşekkil bir zümre de vardır ki, bu, bir milletin tarihinde mahdut kimselerden müteşekkildir. Öyle iken cemiyetin terakki denilen yüksek mefhumunu en ağır taahhütlerini omuzlarına alrına almış olanlar bunlardır. Askerlik, siyaset, ilim, edebiyat ve san'at sahasındaki muvaffakiyetleri, milletin hayatını zenginleştirir ve her türlü yükseliş imkânlarını genişletir. İngilterede, Galton tarafından yapılan tetkikler neticesinde elli yaşından yukarı insanlar arasında her bir milyon kişinin ancak 250 si tam münevver sınıfını teşkil ediyordu. Galton (Hereditary Genius) «irsî deha» adlı, on dokuzuncu asrın sonlarında neşredilen büyük maruf eserinde, İngilterede yaptığı bir çok tetkikler neticesinde, ayni meslekten yetişmiş en maruf insanların birbirlerile akraba olduklarını ve böylece büyük kabiliyetlerin

ve dehaların, bazı muarızlara rağmen, irsî olduğunu göstermiştir. Bunun zarurî neticesi olarak, biz buna irkî menşei de ilâve etmekle, niçin en büyük dehaların Türkler arasından yetiştiğini anlatmış olabiliriz.

Galton, insanları, tekemmül ve kabiliyetleri itibarile muhtelif yedi dereceye ayırmıştır. Vahşilerden ve Afrika zencilerinden itibaren insanların teşkil ettikleri ırkları bu sınıflara tevzi ederek mütekâmil Avrupa milletlerini IV ve V inci dereceye, yani Afrika zencilerinin iki derece üstüne koymuştur. Galtona nazaran bugünkü Avrupalılar, Afrika zencilerine nisbetle ne mevkide iseler eski Girid, Ege ve Tisalya sakinleri de bugünkü Avrupalılara nazaran o kadar yüksek ve mütekâmil idiler. Şu halde Torların ve Akaların az zaman ve az nüfus içinde çok büyük adamlar yetiştirmiş olmalarile dünyanın en mütekâmil ırkını teşkil ettikleri böyle bir istatistikle de sabittir. Yani, VI ve VII inci dereceyi işgal ediyorlar. Bu halk aslen Turanî olan ve sonradan Anadoluya ve Yunanistana muhaceret etmiş olan eski Türklerdir (1).

Fransada Dido'nun «Umumî biyografi» namı altında topladığı meşhur isimler de, Perikles devrinden başlıyarak zamanımıza kadar geçen 22 asır zarfında yaşamış olan 45 milyon halk arasın-

(1) Bu hakikatin ifadesi olan daha yeni ve otoriter malûmat için şu esere müracaat edilebilir: «Roland B. Dixon: Racial History of Man, London, 1923, S. 253».

Türk Tarih Kurumu neşriyatından Ortaasya, Anadolu ve Grek serilerine bakınız.

da ancak 100.00 den ibarettir. Bu itibarla 450.000 kişiye ancak bir tek yüksek adam isabet ediyor. Dido'nun koleksiyonu içinde krallar ve prensler de dahil olduğu göz önüne alınırsa takriben yarım milyon halka bu zümreden bir tekin isabet edeceği anlaşılır. Yalnız hatırlanmalıdır ki bu sınıflara ancak içtimaî ve ahlâkî faydaları olan, hemcinslerinin ihtiyaçlarını, sevinç ve ıztıraplarını, fikirlerini ve ahlâkî tabiatlarını anlayabilen kimseler dahildir. Bunları anlayabilmek için vâsi birmalûmata, meselâ Büyük Atatürk'ün, Homer'in, Goethe'nin beşerî tabiatı anlayışları gibi üniversel vasıflara malik olmak lâzımdır. Onlar muhtelif millet ve ırkların hususiyetlerini ve bunların meydana gelmesindeki âmil ve şeraiti bilirler. Beşeriyet tarihinde yaratıcı kudretle meydana getirilen şeylerin tarihî tafsilâtını bilmekle kendilerinden evvel yapılanlardan kendi dehaları için kıvılcım elde ederler.

Bu sınıf, beşeriyete bir çok ahlâkî ve içtimaî misaller ve ibret nümuneleri verir. İnsanlar fitrî bir temayülle fikir, manevî karakter ve icraat kabiliyeti itibarile kendilerinden yüksek olanları taklit ederler (1). Bu zümre yazılmamış ahlâk kaidelerini, muaşeret usullerini kurar veya ıslah eder. Bir fikir, herhangi bir kimse tarafından ortaya atılabilir, fakat bu zümrenin tasdikine tâbi olmadıkça muteber olmaz..

Bu zümre, cemiyet namına onun orijinal te-

(1) Tarde, Les Lois de L'imitation.

fekkürünü idame eder. Felsefe, ilim, san'at ve diplomasinin binlerce salikleri arasında büyük hakikatlar bu büyük adamlar tarafından keşif ve tatbik edilmiştir. Bu sınıf, büyük insanî cemiyette büyük rehberlik, büyük idare ve büyük teşkilâtlar yapan sınıftır. Vasatî bir adam, yüzlerce, binlerce fertleri bir araya toplayarak onların azamî muvaffakiyetle çalışmalarını temin edecek kombinezonlar yapamaz. Hakikaten büyük teşkilât kurmak ve idare etmek kabiliyeti çok enderdir. Bu nevi dehalar, mihanikî muhterilerden çok daha azdır. İnsanları yeni kombinezonlar içinde birleştirmek çok müşkül bir iştir. Nihayet bu zümre, beşeriyete en yüksek güzellik ve saadet şekillerini bahşeder. Bu sınıftır ki bize şiir, san'at ve musiki şaheserlerini verir. Bundan başka muaşeretin kibarlıklarını, inceliklerini ve içtimaî münasebetlerin zarif şekillerini onlara borçluyuz. Bu zarafet, hayatın kaba yerlerini düzeltir ve muaşereti spontane içtimaî bir zevk haline getirir; üzerimizde, en yüksek tabiatımızı okşayan güzellik ve zarafet tesirleri bırakır. Kabalık, itibarsızlık ve kendimizi başkalarının yerinde düşünebilmek kabiliyetinin eksikliği gittikçe zail olur.

Türk medeniyeti tarihini tetkik edenler, bütün bu inkişaf elemanlarını ve bunları yaratan dehaları orada bulmuşlardır.

BAHİS IV

Türk Milletinin Tekâmülü

Ulusal İşbirliğinin Karakterleri

İçtimaî şeniyetler arasında işbirliği çok ehemmiyetlidir. Bu mefhum içinde mütekabil yardımın her nevi vardır. İnsanlar muhtelif surette birbirlerile birleşirler.

1 — Bir kişinin kaldıramıyacağı bir ağır yükü birlikte kaldırmak için birleşme.

2 — Büyük teşkilâtları meydana getirmek ve işletmek için birleşme.

3 — Müdafaa ve tecavüz maksadile birleşme - askerî teşkilâtta efrat, süvari, hava, deniz kuvvetlerinin birleşmesi gibi.

4 — Siyasî teşkilât altında birleşme - hükûmet taksimatı, vatandaşların kanuna itaati, muhtelif hükûmetlerin bir maksad için birleşmeleri gibi.

Hemen her nevi beşerî faaliyet bir işbirliğidir. Bunun içindir ki bazı içtimaiyatçılar bu vakıayı cemiyetin esas farikası olarak kabul etmişler ve içtimaî nazariyeyi bu esas üzerine kurmuşlardır. (1)

İşbirliği için müşterek menfaatin ve müşterek usulün bulunması ve birleşenlerin fikren birbirlerine uymaları lâzımdır. İşbirliği ancak içtimaileşmiş insanlar arasında ilerler. Bunun için sosyal şuurun, münasebetlerin ve taklit huylarının inkişaf etmiş olması icab eder. Türklerde bu itiyatların tarihten önceki devirlerde bulunması medenî bir sonuç olan ileri işbirliğini o zamandan mümkün kılmıştı.

İşbirliğine esas olan müşterek menfaat ne demektir?

Müşterek menfaat ayni tesirlere ayni tarzda cevab vermek temayülünden ileri gelir. Bunun için de fertlerin müşterek terbiye ve vasıflara malik olmaları lâzımdır. Eğer sokakta çocuklar, birisinin para çantasını çalan bir hırsızın arkasından hep birden koşuyorlarsa bu, onların ayni tesire ayni reaksiyonu yapmak istidadında olduklarını gösterir. İşbirliğinin diğer lâzımesi müşabehetlerin fertler arasında şuurlu olmasıdır; niçin müşterek çalışıldığının bilinmesidir. Bu şartlar olmadıkça işbirliğinin daimî olmasına imkân yoktur. Bu fikrî şartlardan başka, fertler arasında birleşme ulusal şuurun inkişafile de artmaktadır.

---

(1) Novicof, De Greef gibi sosyologlar bu fikirdedirler.

Bir hafriyat heyeti, bir amele sindikası veya bir siyasî parti bir çok adamlardan meydana gelebilir. Fakat bunları bilhassa sevk ve idare edenler maksada ciddî bir surette sadık ve onun feragatli hadimi olan insanlardır. Bunların, mefkûreye kendilerini vermiş olmaları şarttır. Bir kulüp teşkilinde de azalar arasında fikrî ayniyet vardır. Kendine göre muaşeret tarzlarını, iyi arkadaşlık etmesini, hoş musahabelere liyakatle iştirak usullerini bilen kimseler o kulübe girebilirler. Hakikî işbirliği ileri sosyal bir karakteri gösterir.

Hayvanlardan en mütekâmil insanlara kadar işbirliğinin dereceleri vardır. Gıdayı yuvaya taşıyan karıncalar, balıkları sığa çeken avcı kuşlar, korkunç hayvanlara karşı tedbir alan ilk insanlar, hırsızların arkasından koşan çocuklar, bir yangını seyreden insanlar hep iptidaî bir işbirliği halindedirler. Çünkü hiç olmazsa ilk şart olan ayni tesirlere ayni reaksiyonu yapmak kabiliyeti kendilerinde vardır. İşbirliği bir defa başladıktan sonra müşterek ve zevkli neticeleri verdikçe büyür ve kuvvetlenir. Bu zevke, ayni zamanda toplanmış olmanın da verdiği zevk inzimam eder. Bir futbol takımı, ayni zamanda bir teşkilât içinde işbirliği halinde bulunmadan da azamî zevk alır. İşbirliğinin meydana getireceği neticeleri düşünmek te şüphesiz bir zevk hasıl etmekte ve onun kuvvetelnmesinde âmil olmaktadır. Şu halde birlik şuuru ve fikrî

ayniyet üzerine kurulan işbirliği şu sebebler altında inkişaf eder:

1 — Ayni tesirlere ayni reaksiyonu yapmak kabiliyetinin fazlalığı.

2 — İştirakten meydana gelen zevk.

3 — Elde edilen neticelerden veya onları düşünmekten hasıl olan zevk.

Türklerde kuvvetli bir sosyal karakterin tarihî bir enkonsiyans kuvvetle gelişmiş bulunması, iştirakten meydana gelen zevk kabiliyetini yükseltmiş ve büyük işbirliğini mümkün kılmıştır.

İşbirliğinin doğrudan doğruya, bilvasıta veya mürekkep olanları vardır. Doğrudan doğruya olan, bir yükü kaldırmak veya bir şeyi taşımak için birleşmek gibi fizikî olandır. Bilvasıta olan, ayni maksadın istihsali için muhtelif şekillerde çalışmaktır. Bir kampta yemek hazırlıyan fertlerin ayrı ayrı işleri görmeleri gibi.

Mürekkep olan, doğrudan doğruya ve bilvasıta olanların birleşmelerinden meydana gelir. Fabrikadaki mesai tarzı gibi. Burada ayni maddeyi meydana getirmek için çalışırken doğrudan doğruya birleşme vardır. Diğer cihetten muhtelif parçalar üzerinde ayrı ayrı çalışılır. Bunların ikisi birden mürekkep bir iştiraktir.

İş bölümünün bulunduğu yerde daima mürekkep bir iştirak vardır. Bu günkü medeniyetimizin sınaî iştirak tarzları en mürekkep şekiller arzetmektedir. Bu sınaî teşebbüslerin de ayrıca siyasî, içtimaî ve terbiyevî sistemlerle iştirak ha-

linde bulunduğu düşünülürse inkilâbımızın ne büyük bir mürekkebiyetle işbirliği manzarası arzettiği hayretle görülür. Bunun sebebi sınaî inkişaf sayesinde yaşayış tarzlarının gittikçe yenileşmesi, demiryolları ve muhabere vasıtalarile münasebetlerin artması ve sosyal şuurun inkişafa mazhar olmasıdır. Yüksek ve mürekkep işbirliği şekillerinde iştirak eden fertler yekdiğerinden zaman ve mekân itibarile çok uzak bulunabilirler; birbirlerini hiç tanımamış olabilirler. Bunu yalnız medenî insanlar yapabilir, çünkü kendileri gibi emniyete lâyık bir çokları bulunduğuna kanidirler. İptidaî cemiyetlerde büyük serveti bir maksada hasrederken cemiyet içinde gayeyi bilen bir çokları bulunduğuna kani olmak güçtür. İİptidaî cemiyetler büyük sermayeler dökmeye emniyet edilmemesinin sebebi bundan ileri gelir. Şu halde mütekabil emniyet ve sosyal karakter kuvveti büyük mikyasta işbirliğinin âmilidir. Bu gibi işlerde kanuna ve cebrî muameleye lüzum kalmamak icab eder.

TÜRK AN'ANELERİNİN TEŞEKKÜLÜ

Türklerde an'anelerin teşekkülü de onların millet hayatına ilk girişlerinin bariz karakterlerinden birisidir. İçtimaî itikatlar an'aneler haline intikal ettiği zaman milletdevrine girilir. An'ane ise bilğiye istiant eder.

İtikatla bilgi arasında çok bariz bir fark

vardır. İtikat tenkit ve muhakemeye fazla tahammül edemez. Bilgi ise her türlü tecrip, tenkit ve muhakemeye açıktır. Hidrojenle oksijenin su meydana getirdiğine inanmıyan kimseye kimyager bunu tecrübe ile isbat eder. İkinci bir fark, bilginin yalnız bir kaç kişiye veya bir memlekete münhasır olmayıp umumî ve âlemşümul oluşudur.

İtikat, ferdin insiyakî ve taklidî zihin faaliyetinden ileri gelmektedir. Bu suretle meydana gelen itikat muhayyele ve heyecanları takviye eder.

Bir cemiyetin umumî hayatında, ferdî hayatta olduğu gibi, muhayyele ve arzulara bağlı olan ve muvaffakiyetle neticelenen hâdisler unutulmadığı halde muvaffakiyetsiz olanlar kolay unutulur. Bu itibarla cemaat hayatında muvaffakiyetle kuvvetlenen arzu ve ümitler nihayet itikatlar haline geçerek amelî kıymetleri olduğu babadan evlâda intikal eder. An'anenin en esaslı unsuru budur. Fakat bir itikadın an'ane olabilmesi için insiyakî olarak kalmayıp taakkulî bir mahiyeti haiz oluşu lâzımdır. Evvelce, milleti, mâşerî vicdanın fertler arasında şuurlaştığı bir devirdir, diye tarif etmiştik; an'ane de bu kategoriye dahildir ve itikadın şuurlaşması demektir.

İtikatların bazıları kat'iyetle daima tahakkuk ederse ilmî bilgiler haline intikal eder.

Türk an'aneleri üç büyük nev'e ve onlar da ayrıca kısımlara ayrılır:

İlk an'aneler: İktisadî, adlî ve siyasîdir.

İktisadî an'ane beşerî tecrübelerin ilk kazandığı an'anedir. Bunlar, maişet tarzlarına, barınma ve giyim meselelerine ait olan an'anelerdir; bazı şeylerin daha faydalı, diğer bazılarının muzır olduğuna dair itikatların şuurlu bir hale gelmesidir. Gıda ve zevklerin nevileri, alât ve edevat, iş ve ticarete ait telâkkiler böyledir. En eski zamanlarda neolitik devri ve daha sonra, ziraat ve madencilik devirlerini yaşamış olan Birakisefal Türkler ilk defa olarak Avrupaya ve dünyanın başka yerlerine bu çeşit an'aneleri götürüp yaymışlardır. (1)

İlk an'aneler içinde ikinci derecede ehemmiyetli olan, sosyal münasebetlerden doğan adlî an'anelerdir. Bunlar tesamüh ve intikam dereceleri ve safhaları, hak ve adalet telâkkileri gibi şeylerdir ki bir memleketin yazılmamış kanunları sayılır.

İlk an'anelerin üçüncüsü Türklerin en kuvvetli an'anesi olan siyasî an'aneleridir. Bu,ittifaklara ve muharebelere aittir. Kanunlara itaat ve mücazat meseleleri de bu zümreye dahildir. Bunun gayesi cemiyetin kuvvetini temin etmektir. Binaenaleyh siyasî an'aneler iktisadî ve adlî an'anelerin tekâmülünden meydana gelmiş olmakla beraber onlara mütefevviktir. Sümer ve Eti hukuk sistemlerinde bu an'anelerin ne kadar ileri şekilleri haiz olduğu görülür.

---

(1) Roland Dixon, Racial History of Man, London 1923, S. 316-317.

Türklerin bu ilk an'aneleri maddî âleme ait olanlardır. İkinci nevi an'aneler manevî ve dinî an'anelerdir; gayri maddî bir âlemin verdiği intibaların mahsulüdür. Şairane hayallerin mahsulleri ve sihirler bu cümledendir. İlk Türkler, etraflarındaki eşyayi canlı şeyler gibi telâkki ederler, onlara ruh ve sihirkâr tesirler izafe ederlerdi. Bunlar hakkındaki itikatlar, an'anelerin büyük bir kısmını teşkil etmekte, ve bu günkü Avrupa medeniyetin de bile kısmen yaşamaktadır.

Şairane an'aneler, seslerin ve hayallerin canlılığı itikadını verir. İlk Türkler kendi gölgelerini ve suda hayallerini görerek, vücutlarından ayrı eşleri olduğuna inanırlardı ve aksisada görünmeyen bir ruhun sesi gibi telâkki edilirdi. Medenî insan bu gün de musiki, şiir ve san'atta ayni heyecanı duyar. San'atta intak eski Türklerin insanlığa ilk yadigârlarındandır. Türklerin dinî an'anelerine gelince, bu, ruhun ebediyetine ait olan itikatlarından doğmuştur. Bununla bütün tabiî hâdiseleri ve beşerî mukadderatı idare eden görünmez kuvvetler, gök ve yer Tanrıları kabul etmişlerdi. İlk Türkler, arzın, ölülerin ruhlarile meskûn olduğunu zannederlerdi. Bunlar hakkında beşerî emellerle sembolize edilen itikatlar ilk mitolojileri meydana getirmiştir. Ruhların iyi ve fena muhtelif dereceleri olduğu kabul edilerek fenaların şerrinden kurtulmak ve iyilerin yardımını celbetmek için âyinler yapılır, kurbanlar kesilirdi.

Sümer Türklerinin Gılgameş efsanesile, E-

tilerin İlliyankaş ve Telepinuş mitolojileri sonraki Yunan mitolojisinin menşei olmuştur. (1)

Türklerin üçüncü nevi an'aneleri medeniyette ilerlemiş olan devirlerine has, ve tefekkür mahsulü olan an'anelerdir ki itikattan gelme değildir. Bunlar, ilmî araştırmaların ve intikadî düşüncenin mahsulü olarak meydana gelmiştir.

Bunların en eskisi, dinî meseleler üzerinde düşünmenin neticesi olarak elde edilen teolojik an'aneler; yani Allahın mevcudiyetini isbat etmek için sarfedilen fikrî gayretlerdir. Bunu takip eden metafizik an'aneler vardır. Bu an'anelere göre, Türkler maveraî bir takım kuvvetlerle hâdiseleri izah ederlerdi. Bir takım mutavassıt kanunlar ve prensipler kabul ederlerdi ki bunlar hâdiseler ile onların en son gayesi arasında bulunurdu.

Bunu müteakip müsbet an'aneleri meydana gelmiştir. Bunlar riyazî ve ilmî bilgilerinin yekûnudur. Hayat ve kâinat hakkındaki denemeli araştırmalarının mahsulleridir. Bu nevi an'ane, mevcudiyetin esrarına girmekten ziyade eşyanın ve insanların münasebetlerine ve tezahürlerine aittir.

Bu son devre gelinciye kadar an'ane, cemiyetlerde müthiş bir kuvvet ve salâhiyet membaı olmuştur. Bunlar, insanların iradelerini, kendileri farkında olmadan tahdit ederdi. Akıl çok yavaş

(1) Türk Tarihinin Ana Hatları, Sümer ve Eti medeniyetleri bahsi; Daha sonraki Oguz destanına ve sair efsanelere de bakınız. Alexander Duthie, The Greek Mythology, London.

inkişaf ettiği için, an'ane, içtimaî nizamı muhafazada çok defa faydalı roller yapmış, içtimaî inzibat hususunda eski zamanlarda çok mühim hizmeti olmuştur. Çocuk, muhitinin an'aneleri içinde yetişir; mazinin, ecdadının tecrübelerini bu sayede alır ve gayri şuurî bir surette onları benimser. Hasılı hayatın, fevkalâde hâdiseleri ve dramatik vak'alar birinci neviden insiyakî içtimaî hareketler meydana getirdiği halde, an'aneler millî fakat formal içtimaî hareketleri intaç etmiştir.

Bir çok an'aneler esasta hayalî ve insiyakî olduğu için doğmatik olur. Cemiyet içinde bu an'aneler çok kuvvetli oldukça içtimaî faaliyetler formal olmaktan kurtulamaz ve terakki çok yavaş olur. An'ane, eskiliği nisbetinde ve itikadî düşünüşün mahsulü olan bilgilerden ziyade hayalî itikatlara dayandığı derecede mücbir ve salâhiyettardır.

Bu itibarla yeni Türk cemiyeti, eski şeriatçi yali itikatlara dayandığı derecede mücbir ve sayollarını açmış bulunuyor.

BAHİS V

Türklerde Ulusal Zihin ve Sosyal Kiymetler

Türklerde millet devrinin, mâşerî vicdanın şuurlaşmasile başladığını söylemiştik. Bu ayni zamanda Türk efkârı umumiyesinin teşekkülü demektir.

Türkçede «mâşerî duygu», «efkârı umumiye», «millî irade» gibi bir takım tâbirler vardır. bu tabirler cemiyet içinde, fertlerin üstünde düşünen bir dimağın mevcut olduğu fikrini verir. Acaba hakikaten mâşerî vicdan diye bir realite var mıdır? Yoksa bu sözler sadece teşbihlerden mi ibarettir? Cemiyetin ayrı, müteazzi bir varlığı, bir zekâsı var mıdır? Yoksa bu, içindeki fertlerin münferit zekâlarının yekûnu mudur?

Cemiyetin, fertlerin üstünde ayrı müteazzi bir varlığı olduğunu kuvvetle iddia edenler olduğu gibi, fertlerin dimağlarındaki düşüncelerden

ayrı gayri cemiyetin tasavvur edilen mistik bir düşüncesi yoktur, diyenler de vardır.

Türk câmiası içinde yaşıyan bir çok fertlerin fikir, his ve hareketlerinde bir çok uygunluklar vardır. Bundan başka bu müşabehetleri o fertlerin şuurlu olarak bilmiş olması da vardır; bu müşabehet üzerinde düşünenler ve ondan zevk alanlar da en ileri vatandaşlardır.

İşte bu nevi müşterek, fikrî, hissî ve ahlâkî benzerliklerin meydana getirdiği bir takım faaliyetler vardır ki fert yalnız başına bunları meydana getirmekten acizdir. Bunlar Türk ulusuna veya zümrelerine ait genel faaliyetlerdir. Ulusal ve sosyal kabiliyetlerimizin faaliyette bulunmasından ileri gelir ve ulusal vicdanın ifadesidir. Demek ki mâşerî vicdan ve ulusal şuur denilen şey vatandaşların fikir, his ve hareket uygunluklarının yekûnundan meydana gelen içtimaî bir kuvvettir. Ferdî şuurların üstünde mâşerî bir vicdandır. Vatandaşlar arasında basit, mutedil ve en yüksek derecede benzeyişler olabilir.

Birincisi, sadece ayni tesirlere ayni reaksiyonlar yapılabilmek istidadından meydana gelir.

İkincisi, ayni tarzdaki reaksiyonların muhtelif fertlerde müşterek olduğunun fariki olmakla mümkündür.

Üçüncüsü de, bu farkedilen müşabih reaksiyonların üzerinde düşünmüş olmak ve harekete geçmektir.

bir toplu kütlenin müşterek alkışı ne ba-

sit bir harekettir, ve birinci kısma dahildir. Bir evde veya vapurda yangın çıktığı zamanki buhranlı vaziyet de buna dahildir. Bu vaziyet tesbit olmakla beraber bir dehşet meydana getirebilecek kuvvet ve ehemmiyeti haizdir.

İkinciye misal olarak, alkışlıyanların ayni fikir ve hisler üzerinde müttefik olduklarını söyleyip hasbihalde bulunmaları, fakat henüz hiçbir teşebbüs ve harekette bulunmamış olmaları gösterilebilirler.

Üçüncü vaziyet, dikkatlerin bir istikamette teksif edilmiş olmakla harekete amade vaziyetidir. Böyle bir vaziyette ekseriya bir şey, bir söz veya bir ses sembol olarak kullanılır. Bu sembol dımağda, mevzuubahs mesele hakkında bir çok eski hatıraları, fertler arasındaki ayniyet ve müşabehet fikirlerini canlandırmış olur. Meselâ böyle bir vaziyette millî bayrağımızın açılması derhal vatanperverliğin bütün duygularını canlandırır. Ayni tarihe ayni an'anelere ayni mefkûrelere malik olduğumuzu hatırlatır ve içtimaî şuurumuzu takviye eder. Büyük Atatürk, İstiklâl Harbinde ve bütün inkilâp safhalarında daima bu şuuru takviye edecek kuvvetli sözler söylemişler, hitabeler irad etmişlerdir. Meselâ şu sözler millî vicdanın takviyesinde en büyük bir âmildir.

«Türkiyeyi böyle sakim yollarda inkiraz ve izmihlâl vadisine sevk edenlerin elinden kurtarmak lâzımdır. Bunun için keşfolunmuş bir hakikat vardır; ona tebaiyet edeceğiz. O hakikat şu-

dur: Türkiyenin re'si tefekkürünü büsbütün yeni bir imanla techiz etmek... Bütün millete ceyit bir maneviyat vermek...» (1)

Fransız inkilâbının **liberté, egalité, fraternité** prensipleri gene ayni maksadı ihtiva eder. Göğüslerde rozet taşımak veya parola kullanmak da ayni mahiyettedir. Zamanında ve yerinde kullanılan sözler binlerce halk kütlesini harekete getirecek kuvvettedir. Semboller yalnız heyecan tevlit etmekle kalmayarak ayni zamanda dikkati mevzu mes'ele üzerinde teksif eder. Sembolizmin insanlar arasında ne kadar kuvvetli bir müessir olduğunu takdir etmek güçtür. Biz farkında olmadan her günkü hayatımızda onların tesiri altındayız.

Kitaplardan topladığımızı zannettiğimiz bilgiler hakikatte aradaki sembollerin bize verdiği bilgilerdir. Kitap, bilgi membaı olamaz. Ancak oradaki söz sembolleri vasıtasile başkalarının bilgilerini öğreniriz. Bilgi membaı ancak dimağ olabilir.

Ulusal dimağın en yüksek ihtiraı, muhtelif vatandaşların ahenkli fikrî ve amelî faaliyetlerinin ittihadından meydana gelen mahsuldür. Umumî siyasetin ve programın tatbiki böyle ahenkli bir ittihadla en iyi bir şekilde temin edilir. Bu fikirler içinde intikadî görüşler ve felsefî muhakemeler memzuçtur. Büyük Türk dâhisi bunların hepsini kendi şahsiyetinde toplamış ve millet-

(1) Nutuk, S. 329.

te yeni bir hayat vermiştir. Bu vakıa, onun Türk mâşerî vicdanı denilen ekmeliyetin timsali olduğuna en büyük delildir.

Genel hareketler, halkın işlenmiş yeni fikirleri ve emellerile birleştiği zaman «efkârı umumiye» denilen büyük içtimaî hâdise meymana gelir, ve akilâne idare edilmediği takdirde insiyakî neticeler tevlit eder. Milletleri sevk ve idare eden efkârı umumiye iki türlüdür.

1 — Cemiyet içinde asırlardanberi teessüs etmiş olan âdetler, an'aneler ve itikatlar, sabit ve muhafazakâr bir karakter meydana getirir ki bu, statik fikrî bir müşabehet ve an'anevî bir efkârı umumiyedir.

2 — Eğer bunların bazıları üzerinde, aklî muhakeme ve tenkitler yaparak islâh ve tadil hareketleri meydana gelirse o zaman taakkulî bir müşabehetten doğan efkârı umumiye meydana gelir. Bu nevi efkârı umumiyeden cemiyetin en yüksek ahlâkî vicdanı doğar. İşte, Türk milleti arasında, gerek İstiklâl mücadelesi gerekse inkilâp sarhaları içinde büyük önderimizin yarattığı efkârı umumiye bu ikinci neviden yüksek kuvvette bir içtimaî hâdisedir.

Ulusal zihin veya efkârı umumiye, biri zuhur ve işleyiş vetiresi, diğeri verdiği neticeler itibarile iki zaviyeden görülebilir.

Gerek fertte gerek cemiyette tahassüs, heyecan ve tefekkür, fiil sahasına intikal etmedikçe telâkkilerimiz fizikî bir enerji ve kuvvet olarak

kabul edilemez. Bunun için ikinci bakımdan, yani tevlit ettiği neticelere göre efkârı umumiye bir ulusal kuvvettir. Bu itibarla cemiyetin ve fertlerin gidişi üzerinde müessir olur. Bu kuvvet her hangi bir ferdî kuvvetin çok üstündedir. Hareket halindeki efkârı umumiyeye millî irade deriz. Millî iradeye iştirak eden fertler ister şuurlu ister şuursuz olsunlar onu mutlaka takviye ederler, ve sayılarının fazlalığı nisbetinde harikulâde bir kuvvet meydana getirirler.

Diğer cihetten bu ulusal kuvvet evvelden bir plân dahilinde hazırlanmış olabilir. Bu şekildeki sosyal inzibata «millî kuvvetler» deriz. Türk İstiklâl Harbi destanı ve Türk inkilâpları baştan başa bir içtimaî inzibat eseridir. Atatürk onların hepsini evvelden bir plân içinde milletin kudret ve kabiliyetine güvenerek düşünmüş ve hazırlamıştı.

Umumî itikatları, hakikî efkârı umumiye ile karıştırmak büyük yanlışlık olur. Beriki taakkulî bir fikir müşabehetinden, içtimaî hükümlerden çıkar. Hükümler ise intikadî bir düşüncenin mahsulüdür.

İki veya daha ziyade kimseler tevarüs ettikleri itikadî, tenkidi bir muayeneden geçirdikten sonra ayni neticelere vâsıl olurlarsa onlarda taakkulî bir fikir benzerliği meydana gelir ki intişar ettikçe hakikî bir efkârı umumiye olur. Buna iltihak etmek için sadece eski itikatlardan şüphe etmeğe başlamak kâfidir.

Şüphe uyandırma, tenkit etme, ve yeni hükümlere vâsıl olma vetiresine münakaşa deriz. Bu sayede mütezad itikatlar mukayese ve tahlil edilir ve doğru sonuçlara erişilir.

Münakaşa, ortadaki mes'eleyi birinin reddetmesi veya ondan şüphelenmesile başlar. Bu fikrî mücadele, sporun vücuda yaptığını dimağ için temin eder, ve yanlış itikatları tardeder. Doğru görmeyenler de aklın ışığı altında tenevvür ederler. Onun için bir millette efkârı umumiye serbest ilmî münakaşaların inkişafı derecesile mütenasiptir. Vatandaşlar arasında daimî irtibatların ve daimî muhabere vasıtalarının bulunması lâzımdır. Vazifesini, malını veya içtimaî mevkiini kaybedeceğinden korkan insanlar fikrî bir esaret içindedirler, ve bunlardan teşekkül eden cemiyet de an'anevî itikatlıdır, yeniliğe karşı düşmanlıktan başka bir şeye malik değildir.

Türk milleti, tarihinde, bazı müstebit hükümdarların devirleri hariç tutulursa, daima demokratik bir mahiyeti haiz olmuş, münakaşalara, istişarelere ve kurultaylara ehemmiyet vermiş, hakikî efkârı umumiyeye müstenit millet hayatını idame etmiştir.

İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet devrinin bütün büyük hareketleri de böyle olmuştur. Büyük Şefimiz bu ulusal tarihî karakteri en yüksek şeklile şahsiyetinde yaşatmış ve tatbik etmiştir.

Bu sayede yeni iktisadî fikirlerin doğuşu da cemiyetin umumî ilerleyiş seviyesini meydana ge-

tirmiştir. Bu seviye, iktisadî hayat hakkında uyandırılan efkârı umumiyenin tatbikidir. Meselâ, Arapların yaşayış seviyesinin bize nisbetle daha dun olması, onların hayatta daha az şeylere kanaat etmesindendir. Yani kanaatkârlık yaşayış seviyesini alçaltır.

Yine bu sayede, ulusal karakterimizin yeni kanunlarla birleşmesi, bir hukukî teceddüt hamlesi meydana getirmiştir. Cumhurî idarelerde kanun efkârı umumiyeye istinat eder, ve salâhiyetle tatbik edilmeyen kanun, kanun olamaz. Cumhuriyetimizde Türk kanunları mâşerî iradeden çıkar ve bu itibarla salâhiyetle tatbik edilir.

Cumhuriyet rejiminde yeni siyasî fikirler de, hükûmet ve devletin takib edeceği bir programı meydana getirmiştir ki bu millî siyasetimizdir. Cumhuriyet Halk Partisinin uzun zaman çalışmasile bu siyasetin kökleşmesi temin edilmiştir. **İçerde emniyet ve yükseliş, dışarda sulh ve dostluk millî siyasetimizin ana prensibidir.**

Yeni fikirlerin sosyal kanaatler haline gelmesi ve birleşmesi idealleri meydana getirir. Bediî hassasiyetimizin, yeni yüksek direktiflerle yol alması da yeni san'at zevkimizi kuvvetlendirmiştir.

Türk cemiyeti yeni yaşayış seviyesi, adlî esasları, siyaseti, ve san'ati ile mütemadiyen ilerleyen ve büyüyen bir ulusal hayata sahip olmuştur. **Bize yeni duygu ve iman dolu bu şerefli günleri müyesser eden bir hârikalı jeniye malik olmak bir millet için ne büyük saadet ve ne gıbta edile-**

cek bir şereftir...

İçtimaî arzuların içtimaî hükümler ve an'ane ile birleşmesi içtimaî kıymetleri meydana getirir. Bu, bir takım münasebetler ve faaliyet tarzları ve teşkilâtlar hakkında içtimaî hükümlerin neticeleridir.

İki nevi içtimaî kıymet vardır. Birincisi, doğrudan doğruya müşabehetin, teşarükün ve birleşik şuurun verdiği zevk kıymetleri; ikincisi de, bunlara vasıta olan, bunların meydana gelmesinde âmil olan içtimaî teşkilâtın kıymetleridir..

Bu ayrılış, iktisadî hayatta ihtiyaçlarla, onları temine vasıta olan aletlerin meydana getirdiği iki nevi iktisadî kıymete benzer. İlk içtimaî kıymetler olarak arkadaşlarımızı, komşularımızı ve vatandaşları sayarız. Kendi arzu ve fikirlerimize en çok uyanları en ziyade kıymetli buluruz. Bir sporcu, başka bir sporcuya daha fazla bir içtimaî kıymet atfeder. Eğer san'atkâr isek iyi zevklilere, sempatik isek içtimaî ve insanî düşüncelere kıymet veririz. Bütün bu müşahede ve kıymetlerden dimağımızda bir takım tipler belirir. Millî prejüjelerde bu tipler sembolize edilmiştir. Bizde Memetcik, İngilterede «Jon Bull» Amerikada «Ankıl Sam» gibi.

Her fert muhayyelesinde bir ideal tip bulundurur. Cemiyet, fertlerin bu ideal tipini kendisinin ideal tipine mümkün mertebe uydurmağa çalışır. Mektepler, kulüpler, gazeteler ve her nevi müesseseler bu tipteki adamları «iyi» olarak takdir eder; diğerlerine «fena» damgasını vurur.

Bizde ideal tip Cumhuriyet devrile muasır hayatı kazanmıştır.

Türkler, kıymet takdirinde «kuvvet» i başta tutarlar, Zihnî ve iradî kuvvet ve şecaati takdir ederler. Sümer-Eti mitolojisi, Homerin destanları, Yunan trajedileri, Avrupa Hunlarının lejandları hep böyle kahramanlarla doludur.

İkinci derecede takdir ettiği kıymet hayatı yaşama aşkıdır. Bir cemiyet içinde eğlenmeği ve eğlendirmeği sevenler Türkün fitraten şen olan gönlüne uygun gelir.

Türkün üçüncü bir içtimaî kıymeti, sükûn ve itidaldedir. İnsiyaklarına mukavemetle nefsini kontrol eden büyük zevk ve eğlencelerden içtinap ile ciddî ve idealist olanlar, Türk mâşerî vicdanı tarafından daima takdir edilen ve adedinin çoğaltılması istenen cemiyete en müfit tiptir. Türk edebiyatında Yusuf Has Hacibin «Kudatgo Bilik» i ve Avrupa edebiyatında Dante'nin «İlâhi komedisi» ile Milton'un «Kaybolmuş cenneti» de bu tipleri tasvir eder.

Dördüncü ve en yüksek içtimaî kıymet pek az kimselere nasip olan karakterdir. Bunlar hayatı bütün cephelerile en mükemmel şekilde düşünebilen ve onun büyük bir miktarda tahakkukunu temin eden şahsiyetlerdir. Onlar, hayat ve kâinatı geniş ufuklarile görürler, orada orijinal imkânlar sezerler, ve hayatlarının her cephesini tam yaşarlar. Türk İstiklâl ve inkilâbının büyük kahramanı böyle bir Diyonisos ahlâkiyatını yüksek şahsiyetinde toplamıştır.

Goethe'nin Faust'u, Petrarch ve Browning'-in eserlerindeki muhayyel tipler buna benzetilirler. Bu nevi dehalar cemiyet içinde, siyasette, askerlikte, ilimde büyük kahramanlar olarak tanılırlar.

Türk ulusunun salâbet ve metanetini muhafazaya ait olan kıymetlerine gelince, bunlar, tehlike zamanında birleme, umumî devlet teşkilât ve kanunlarına itaat müesseselerin haiz olduğu yeni kıymetleri sevmek, ve en yüksek kıymetin önderliği altında ötekilerin çeşit kombinezonlarıdır. Bu içtimaî kıymetler, aklî hareketlerimize, ferdî veya içtimaî irademizin faaliyetine esas teşkil eder. Millî hâkimiyet nazariyesinin esaslarından birisi de budur.

Bir cemiyet, seviyesinin yüksekliğine göre içtimaî iradesini şu tesirler altında kullanır: Şahsî kuvvet, faidecilik veya zevk arzusu, vazife aşkı ve her cepheden inkişaf arzusu. Bizim bugünkü ideal tipimiz bu sonuncu tiptir; ve millî hayatın terakkisinde içtimaî kıymetlerin tenevvü ve ahengine bağlıdır. Az fakat ahenktar alâkalara malik olan cemaatin kararları muhafazakâr olur. Mütenevvî fakat ahenksiz alâkaları olanın kararları aykırı ve müfrittir; mütenevvi ve ahenkli alâkaları olan ise enerjik ve müterakkidir. Bunu ferdî yahata tatbik ederek daha iyi izah edebiliriz.

Zevklerimizi intihap ederken bazı aşırı olanlarını diğerlerile ahenkli olmak üzere tadil ederiz. Bir çok ahenkli mutedil zevkler bir kaç aşırı zevkten daha ziyade tatminkârdır. Böyle olunca yal-

nız anî zevkleri değil, müstakbel zevkleri de düşünür ve ona göre hareket ederiz. Fert mütefekkir olduğu derecede etrafındaki şeylere verdiği kıymetler de bir kül teşkil eder. Hayatın geniş tecrübeleri bunu temine çok yardım eder. Tecrübeleri az olanın kıymetleri de basittir; zevkleri mütenevvi ve mutedil olmaktan ziyade az ve şiddetli olur. Böyle bir ferdin hayatında ansızın yeni bir ufuk açılsa, derhal kıymetler ve zevkler tenevvü eder, fakat ahenksiz bir şekilde. Bir zaman sonra, fıtrî kabiliyetine göre, ya geriye döner veya bu tenevvüü ahenkleştirerek daha müterakki safhaya girer. Yanlış yapması ve dahil olduğu hayatta, yine eskisi gibi bir kaçını alıp onu şiddetle kullanması da çok muhtemeldir. Bir çokları da umumî ve ahenkli bir kül yapmağa teşebbüs etmiyebilir; bu halde onun yeni devirde bulunmasına rağmen yine muhafazakâr ve hattâ mürteci kalacağı tabiidir.

Millet hayatı da böyledir. Millî hayat yalnız bugün yaşayan fertlerin hayatı yekûnünden ibaret değildir. Bütün bir tarih, millî hayatın ifade ve tecellisidir. Türk milleti gibi on binlerce senelik bir tarihe ve en eski medeniyet tecrübelerine malik olan bir milletin yeni inkilâplara hiç şaşırmadan, vekarile, mütenevvi ve ahenkli alâkalarile girmesi tabiidir. Onun için inkilâbımız, tarihimizin ve uzun millî tecrübelerimizin sağlam temelleri üzerinde kurulmuştur. Gençlerimizi bu mütenevvi ve ahenkli ileri alâkalarla inkilâbımıza sağlam bir surette bağlamalıyız.

BAHİS VI

Türklerde İçtimaî Müesseselerin Tekâmülü

Millî hayat içinde iki katagoriye giren muhtelif içtimaî teşekküller vardır. Bunlara da kısa bir göz gezdirdikten sonra Türk cemiyetinin umumî tekâmül devirlerine kolaylıkla bakmak mümkün olacaktır.

Ferdî gayretlerin bir araya gelmesinden husule gelen müşterek faaliyetler uzun zaman devam eder, veya başka başka şekillerde tekerrür ederse itiyat haline gelir. Sanayide, askerî teşkilâtta ve hükûmet şebekesinde görülen işbirliği bu nevidendir.

Müşterek ve sistematik faaliyetlerle fertler arasında daimî bir takım münasebetler kurulur. Ticarî işlerde ortaklar, askerî işlerde ayni zabitana tâbi olan neferler, bir köyde uzun müddet komşuluk eden aileler arasındaki münasebetler bunun

örnekleridir. Köyler, nahiyeler, kasabalar, müşterek bir takım menfaatler etrafında toplanarak vilâyetleri veya yarı müstakil Türk devletlerini meydana getirmişlerdir. Bunlar da daha umumî menfaatler etrafında birleşerek devleti veya federal milleti meydana getirirler. Eski Türklerde Sümer - Eti, Skit konfederasyonları böyle idi. (1) Daha sonra Çin salnamelerinden anladığımıza göre Hiung - Nuların ve Orhon âbidelerinde (2) gördüğümüze göre Tukiu Türklerinin ve daha sonraki Hun ve Türk - Mogol İmaparatorluklarının devlet teşkilâtı esas itibarile böyle idi.

İşte cemiyet azaları arasındaki bu mutat münasebetlerin ve devamlı müşterek faaliyetlerin meydana getirdiği müesseseler Türk içtimaî teşekkülleridir.

Bu teşekkülleri filen meydana getiren iki yol olmuştur.

1 — Ferdî telkin ve rehperlik.

2 —Amelî lüzum ve zaruret.

Muvakkat bir maksad için meydana gelen teşekkül muvaffakiyetli olursa efkârı umumiye tarafından idamesi temin edilir. Meselâ Türk hayatında Poliyandri, Poligami, Monogami gibi zaman zaman muhtelif aile şekilleri mevcut olmuştur. Sonraları Türk cemiyetleri yalnız Monogamiyi kabul ettiler ve diğerlerini menettiler. Sü-

(1) Türk Tarih Kurumu Neşriyatından «Sümerler» ve «Etiler» adlı eserlere bakınız. (Yakında çıkacaktır.)

(2) Thomasen, İnscription de L'Orkhon Déchiffrées. Helsinfors, 1896, S. 114 - 117.

mer ve Eti sosyetelerinde aile şekli Monogamik idi. Ferdî olarak başlayan öteki teşekküller mâşerî hükmün «fena» telâkkisile ortadan kalkmıştır.

Türk içtimaî dimağının içtimaî teşekküller üzerinde âmil olduğunu gösteren diğer bir misal devlet ve hükûmet rejiminde görülür. Türk devletleri, askerî ve adlî faaliyetler sür'atle inkişaf ettikçe çok eskiden demokratik şeklini bularak diğer rejimleri reddetmiştir. Türk içtimaî teşekküllerinin takip ettiği bu vetire - yani evvelâ hususî teşebbüslerle meydana gelen bir teşekkülün sonradan efkârı umumiyenin hükmüne tâbi olması - içinde fertler arasındaki fikrî, hissî ve ahlâkî benzerliklerin esas teşkil ettiği şüphesizdir. Binaenaleyh bütün içtimaî teşekküller halk arasındaki ulusal karakterlerin bir ifadesidir.

Türk içtimaî teşekküllerinin inkişafındaki hususiyetler, bazan cemiyet içinde zihnî münasebetin tevessü ve intişarına, bazan tehalüf ve ayrılığına meydan vermiş ve bazan da, ayni zamanda her ikisine hadim olmuştur.

Böylelikle Türk içtimaî teşekküllerinin bazıları kolaylıkla müessese haline girmiştir, bazıları girmemiştir. Bunlar arasındaki farkı tayin etmek lâzımdır. Umumî lisanda «müessese» kelimesi gelişi güzel ve çok defa yanlış olarak kullanılır. «Müessese» Türk içtimaî teşekkülü vetiresi içinde ikinci merhaleyi geçirmiş olan, yani ef-

kârı umumiye veya içtimaî dimağı temsil eden bir salâhiyet makamının tasdikine iktiran etmiş olan içtimaî bir teşekküldür. Bir hırsız çetesi içtimaî bir teşekkül sayıldığı halde müessese değildir. Vahşiler arasında bir çok içtimaî teşekküller vardır, fakat hiç bir müessese yoktur. Çünkü, öyle bir cemiyette taakkulî müşabehet olmadığından hakikî efkârı umumiye de yoktur. Bu itibarla müesseseler ancak medenî kavimlerde bulunabilir.

Türk içtimaî teşekküllerinin esas şekli «terkibî» (component) şeklidir, yani aile esası üzerinde, köy, kasaba ve şehirleri meydana getirir; bunların birleşmesile vilâyetler ve nihayet millî devlet meydana gelir.

Bu **terkibî** şeklin karakteristik vasfı, başlıbaşına yaşayabilmek ve başka cemiyetlerle münasebeti olmadığı zaman var olabilmek kabiliyetidir. Böyle bir içtimaî teşekkül, içtimaî münasebetlerin tekâmülü, ve ırkın devamı için ilk lüzumlu elemanlara malik demektir.

Türk terkibî cemiyeti içinde bulunan diğer bir nevi teşekkül **mahlût** cemiyet şeklidir. Buna göre, fertler, hususî mahiyette bir takım işleri başarmak için bir araya gelip cemiyetler, guruplar teşkil ederler. Ticarî şirketler, siyasî kombinazonlar, dinî müesseseler, hayır cemiyetleri, mektepler ve ilim cemiyetleri böyledir. Bunlar sadece bir nevi iktisadî siyasî veya fikrî faaliyetin ifası için meydana gelmişlerdir, ve kendi başlarına yani terkibî cemiyetle münasebetleri kesildiği takdirde

yaşamak istidadında değildirler. Bunun için tabiî mesnetleri olan terkibî cemiyetin tekâmülü içinde gelişmek imkânını bulurlar.

Tarihimizin çok eski devirlerindenberi Türk içtimaî teşekküllerini başka bir bakımdan umumî ve hususî olarak ayrılmış görüyoruz. Bütün terkibî cemiyetler, aile müstesna olmak üzere, umumî teşekküllerdir; bir çok mahlût cemiyetler de hususî teşekküllerdir. Umumî ve hususî teşekküller arasındaki fark hukukîdir. Birincisi devletin mücbir kuvvetlerini kullanmak salâhiyetine maliktir; ikincisi ise bundan ancak bilvasıta yani lüzum gördüğü zaman mahkemeye müracaat etmek suretile devletin umumî kuvvetlerinden istifade edebilir.

Türklerin eski terkibî cemiyetleri ya tamamen veya kısmen jenetik (akrabalık esasına müstenit) mahiyettedir. Bunlar içinde silsilevî aile ve küçük köyler gibi bazıları tamamen jenetik; büyük köyler, kasabalar, şehirler gibi bazıları hem jenetik hem de sivildir.

Şu halde bir dereceye kadar, terkibî cemiyetlerin âzaları ayni kandandırlar, ve aralarında müşterek faaliyetleri, mümkün kılacak fikrî ve ahlâkî müşabehet vardır. Temsil hâdisesile diğer yabancı unsurlara da bu müşabehet teşmil edilmiştir. Binaenaleyh bu cemiyetlerde kuvvetli bir benzeyiş şuuru hâkimdir.

Kabile hayatı yaşıyan en eskiTürklerin terkibî cemiyetlerinde akrabalık mutlaktı. Daha büyük medenî cemiyetlerde bu bir dereceye kadar

genişleyerek potansiyel veya fikrî ve ahlâkî bir benzerlik kâfi görüldü.

Şüphesiz müşabehet ve ademi müşabehet nisbî tâbirlerdir. Bir İngilizle bir Alman arasında Çinliye nazaran müşabehet vardır, fakat diğer bir İngilize nazaran ademi müşabehet vardır. Onun için müşabehet miyarı olarak büyük millî cemiyetin müşterek vasıfları alınmalıdır. Bundan başka müşabehetleri ferdî kanaat müşabehetleri olarak değil, daha ziyade alâkaların cinsine ve miktarına göre tayin etmelidir. Meselâ bir cemiyet içindeki müşabeheti, fertlerinin şu veya bu fırkaya, dine, mesleğe mensup olmasile değil, siyasî, iktisadî, dinî alâkalarının derecesine göre tayin etmelidir.

Türklerde Aile:

Bu umumî görüşten sonra Türk ailelerini mütalea edelim:

Aile en basit bir terkibî cemiyettir. Bütün insanlar aile içinde yaşarlar. Türk aile tarihinin ilk safhasını muvakkat aileler teşkil ederdi. Çocukları yetişinceye kadar karı koca beraber bulunur ve sonra serbest kalabilirlerdi.

Biraz daha yükselmiş olan Türk kabileleri arasında, muvakkat aile poliyandri aile (çok kocah aile) safhasına geçmiştir. poliyandrinin iki mühim tipi vardır: Türkistan ve Tibet tipleri· Birincisine en çok Türkistlnın garb tarafında tesadüf edilirdi, ve kocalar kardeş idi. İkincisi daha Şarkta ve Tibette bulunurdu ki burada kocalar birbirlerinin akrabası değildiler. Bunun diğer bir nev'i

kardeşlerle kız kardeşler arasında müşterek bir izdivaç idi ki, Hindistanın bazı kabilelerinde bu şekil hâlâ vardır.

Bundan sonra Türklerde Poliyini aile (Poligami yanlış bir tabirdir) şekli gelir ki bu, bir erkeğin çok karısı olması demektir. Bu şekil Poliyandriden daha umumî olmuştur, ve erkeğin kabiliyetine tâbi olduğu için ekseriyetle hali vakti yerinde olan sınıflara mahsustu. Bu şekil Çinde ve bazı Şark memleketlerinde hâlâ mevcuttur. Türkiyede eskiden ancak dinî bir müsaade halinde idi. İnkilâbımız eski dinî aile hukukundaki bu geriliği kaldırmakla Türk ailesinin yüksek mevkiini tekit etmiştir. Türk cemiyetinin ileri devirlerinde daima monogami hâkim olduğu ve kadınla erkeğin müsaviliği bir tarihî hakikat olarak tesbit edilmektedir. (1)

Türklerde daha büyük teşekküller:

Türklerde aileden daha büyük olan terkibî cemiyetler iki kısımdır: Birincisi jenetik kan birliğine dayanan cemiyetlerdir, ve kan birliği bunların en bariz rabıtasıdır. Bunlara kabile cemiyetleri de derler.

---

(1) Sumer ve Eti aile hukukunda ve İslâmiyetten önceki devirlerde ancak bazı hallerde, bir adamın karısı kısır olduğu takdirde, başka bir kadın daha alınmasına müsaade edilirdi. «Türk Tarihinin Ana Hatları». T. T. K. (Yakında basılacak).

Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, S. 121;

Stanislas Julien, Documents Historiques sur les Tou-Kiou Turcs occidentaux, Journal Asiatique, cild 3. s. 3333.

Kitabı Dede Korkut, S. 38 - 41.

İkincisi ise hem jenetik ve hem de karışma suretile meydana gelen şekillerdir. Bunların en esaslı rabıtaları müşterek menfaatler, işbirliği, müşterek itiyatlar ve nihayet fikrî ve ahlâkî benzerliktir.

Birinci neviden olanlar da üç dereceye ayrılır:

1 — Boy - Beş on aileden teşekkül eder. Ve adetleri 25-100 dür. Bunlar ekseriyetle tam bir inziva halinde yaşamazlar, başka boylarla temastadırlar ve bir tehlike anında hepsi müşterek bir lider altında toplanırlar. Sivil veya sinaî mahiyette bir teşkilât bunları birbirine bağlamaz.

2 — Kabîle: Türk kabîle hayatında bir kaç Boyun bir teşkilât altında toplandığı görülür. Bunların muayyen bir arazisi ve bir başbuğları vardır. Kabîlenin en bariz farikası askerî bir liderin altında organize edilmiş olmasıdır.

3 — Konfederasyon: Kabîlelerin harp ve sair maksatlarla birleşmesidir. Fakat bu birleşme karabet üzerine müstenittir, ırkîdir. Konfederasyonların da bir araya gelmesi büyük devleti meydana getirir.

Diğer bir taksime göre Türklerde iki nevi cemiyet teşkilâtı vardır. Birincisi daha eski olan Metronimik, diğeri daha sonra gelen Patronimik teşkilâttır. Birincisinde bütün akrabalar ana tarafından ikincisinde baba tarafındandır.

Metronimik her cemiyet tabiat cisimlerinden birisile adlanırdı. Meselâ bir nebat veya hayvan veya güneş, yıldız, dağ, dere gibi objektif tabiat ismile anılarak gurubun menşei bu nebat veya hayvan olduğu tasavvur edilirdi. Bu nebat veya hayvana Totem derler. Bu nevi zümrelere de klan derler.

Totem Kutsî kuvvetlere malik addolunur, ve prestiş edilir, gurubun hamisi olur ve gurup ta onu her türlü tehlikeden korur. Totem cinsinden olan hayvan veya nebat asla öldürülmez ve yenmez. Bu cemiyette (Eksogamik) bir izdivaç şekli vardır. Yani kendi aralarında evlenmezler; Totemleri ayrı olan bir kadınla bir erkek evlenebilir. Bu itibarla kabîle içinde muhtelif Totemlere mensup zümreler yetişirdi. Her zümernin kendine mahsus bir meclisi bir sulh hâkimi ve bir askerî reisi vardı.

Türklerde bütün patronimik (baba taraflı) kabîleler daha evvel metronimik idiler, baba taraflıdan evvel ana taraflı aileler vardı.

En eski baba taraflı aile gene Türklerdedir. Yunanlılar, Romalılar ve Cermenler bu an'aneyi Türklerden almışlardır. Bu teşkilât da esas itibarile Metronomik teşkilâta benzer. Yine her kabîlenin bir takım eksogamos (dışardan kız alan) zümreleri vardır. Fakat bilhassa kendi aileleri arasında da evlenmeğe başlayanlar olur.

Karışma suretile meydana gelen Türk cemiyetlerine gelince: Bunlar, köy, kasaba, şehir, il

ve nihayet federal milletlerden ibaret olan teşekküllerdir. Türklerde çok eski zamanlardanberi bu sivik zihniyeti ve müesseseleri görmekteyiz (2). Zaten Türk budunu cihanşümul bir medeniyeti haizdi (2).

Aileden ve boydan maada bütün cemiyetler içtimaî dimağın mahsulüdür. Bunlar, müdafaa ve tecavüz gibi haricî zaruretler üzerine meydana gelmişlerdi. İlk maksad elde edildikten sonra böyle bir birleşmenin faydalı olduğu görülerek idamesi temin edildi. Birlik şuuru mücbir kuvvet merkezidir. İptida dağınık olsalar da sonra hâkim olan tip diğerlerini temsil eder, ve müşterek bir içtimaî miyar carî olur. Bu itibarla içtimaî terkip, fizikî bir vâkıa olmaktan ziyade psikolojik bir vakıadır. Mütekabil bir benzeyiş esası üzerinde korku ve menfaat gibi saiklerle meydana gelir. Benzemiyenler veya temsil edilemiyenler cemiyet içinde payidar olamazlar. İçtimaî terkip millî duygunun şiddet ve derecesine göre inkişaf eder.

Hususî bir içtimaî gaye istihsali için bir nevi faaliyet takip etmek üzere teşekkül eden cemiyetler mahlût (konstitüent) cemiyetlerdir. Bir içtimaî hayat içinde bu nevi cemiyetlerin birbirlerine bağlı olarak ahenkli bir surette işlemeleri cemiyetin medenî şebekesini meydana getirir. Muhtelif içtimaî faaliyetleri bu cemiyetler görürler ve azaların, maksada şuurlu bir surette vakıf olma-

(1) Thomsen, Op. cit. S. 80, 109.
(2) d'Ohsson, Historie des Mogols, Lahey, 1872, cilt I, S. 407.

ları icab eder. Böyle cemiyetlerde azalık jenetik yani akrabalığa dayanan bir mahiyeti haiz değildir.

Bu nevi cemiyetler, birbirlerine ve terkibî cemiyete dayanarak yalnız bir işle meşgul olduklarından âzalarının hayat ihtiyaçlarını temin edecek iş bölümüne malik değildirler.

Mahlût cemiyetin azaları arasındaki müşabehet terkibî cemiyetteki müşabehetin aksidir. Önceki bahiste söylediğimiz gibi müşabehet üç türlüdür. (1) Akrabalık suretile (2) fikrî ve ahlâkî müşabehet (2) potansiel (meknî) müşabehet. (1) ve (3) terkibî cemiyetlerde görülen müşabehettir. (2) inci ise mahlût cemiyetin farikasıdır.

Bundan başka tabiî cemiyetler birbirine tip itibarile daha çok benzerler. Bazı ayni büyüklükteki terkibî cemiyetlerin birbirine müşabehetleri onlardan her hangi birinin kendi âzaları arasındaki müşabehetten daha fazladır. Mahlût cemiyetler bunun aksini gösetrir. Yani bir cemiyetin âzaları arasındaki müşabehet, muhtelif cemiyetlerin birbirleri arasındaki müşabehetten çok fazladır. Bir san'at cemiyetinin, br ticarî şirketin veya bir ilmî cemiyetin azaları arasındaki fikrî ve ahlâkî müşabehet, ayni cinsten cemiyetlerin heyeti umumiye halinde birbirine müşabehetlerinden daha fazladır. Aksi takdirde bir aza, mensup olduğu cemiyet azalarından ziyade diğer cemiyetin âzalarına benzerse tabiatile onu terkedip öteki cemiyete iltihak edecektir.

Terkibî cemiyetlerde bir temsil kuvveti hâkimdir, mahlût cemiyetlerde ise bu mevcut değildir; yalnız fikir ve seciye müşabeheti olması kâfidir.

Bundan başka mahlût cemiyetlerin diğer bir farikası ayrı ayrı cemiyetler arasında bir iş bölümü mevcut olmasıdır. Halbuki terkibî cemiyetin kendi azaları arasında hayatî bir iş bölümü vardır, ve müstakillen mevcudiyetini idame edebilir. Mahlût cemiyetin kendi azaları arasında hayatî bir iş bölümü yoktur. Bu itibarla terkibî cemiyetin ve diğer mahlût cemiyetlerin yardımından uzak olarak yaşıyamaz.

Türklerin en eski devirlerinde mahlût cemiyet şekli yoktu, umumî iş bölümü vardı, hususî faaliyet takib eden gayeli, sistematik bir cemiyet yoktu; ne siyasî fırka ne ticarî şirket ne de dinî ve sınaî bir cemiyet mevcut değildi.

Kabile hayatına girdikleri zaman ise mahlût cemiyetin başlangıcına tesadüf ediyoruz, ancak kabile hayatındaki bu nevi cemiyet, daha ileri zamanlarda olduğu gibi tamamen mütebariz değildi. Terkibî cemiyet zaman zaman mahlût cemiyet rolünü de ifa ederdi. Bir kabile halkı, yahut bir köy, bazı zaman ve fırsatlarda hep birden avcılığa çıkarlardı, yahut bir maksatla umumî bir içtima aktederlerdi. Büyük bir hâdiseyi kutlulamaya veya büyük âyin ve şölenlere girişirlerdi. Bu nevi hareketlerile

terkibî cemiyet mahlût cemiyetin bir rolünü ifa ediyor demekti. (1)

Bu vâkıadan, Türk medeniyetinin tekâmülü için ilmî bir hakikat meydana çıkmaktadır. Türk hayatının tekâmülünde mahlût cemiyetler terkibî cemiyetlerden, tedricen bazı uf'ulelerin ayrılmasile meydana gelmiştir.

En iptidaî mahlût cemiyet, aileden ayrı **ev barktır.** Aile jenetik bir kurumdur, ve terkibî cemiyetin en küçük şeklidir. Ev bark ise ayni evde yaşıyan ve aralarında iktisadî iş bölümü olan muhtelif fertlerden veya ailelerden müteşekkildi. Ekseriya bir ailenin uzak yakın akrabaları bir bark teşkil ederdi, ve bunların bu tarzda birleşmelerindeki maksad iktisadî idi.

Klan, terkibî cemiyete dahildir, fakat Türklerde bu teşekkül ayni zamanda mahlût cemiyete de dahildi. Çünkü, ana taraflı ve totemli bir klan'da yabancı erkeklerle evlenerek onları klana bağlamak mümkündü. Bundan başka Türklerde bazı baba taraflı klanların da bulunduğu ve bunlar arasında bir iş bölümü mevcut olduğu anlaşılıyor.

Türk kabileleri içinde mevcut olan bazı gizli dinî cemiyetler de mahlût teşekküller olarak sayılabilir. Kabilenin bütün icabında bir askerî teşekkül olmak itibarile de yine böyledir.

---

(1) Kâtib Çelebi, cihannüma, S. 166.

Leon Cahun, İntroduction à l'Histoire de l'Asie, Paris, 1896, S. 471.

Türk tarihinde göçlerle karışmış sivil cemiyetlerde mahlût teşekküller tamamen inkişaf etmiş ve terkibî cemiyete de hâkim bir mevkie geçmiştir. Sivil bir cemiyette en yüksek mahlût teşekkül devlettir. Devlet, bütün diğer mahlût ve terkibî cemiyetlere hâkimdir, ve bütün faaliyetleri ve münasebetleri tanzim eder.

Türklerin ileri sivil cemiyetleri üç kısma ayrılmıştır:

1 — Siyasî Cemiyetler: Hühûmeti kontrol ederler.

2 — Sınaî Cemiyetler: Fizikî ihtiyaçları tatmin ederler.

3 — Kültür Cemiyetleri: Millî ve sınaî heyecenlara, tefekkür ve ahlâka tercüman olurlar; gayeleri, manevî inkişafı ve saadeti temin etmektir. Hayır cemiyetleri, ilmî ve terbiyevî müesseseler ve içtimaî zevklere ait bir çok teşekküller bu zümreye dahildir.

Devlet mefhumu içinde müstakil bir ülkenin bütün varlığı görülür. Bu ülkede yaşıyan insanlar devletin **tebaası** ve **azası** olmak üzere iki kısma ayrılır. Devlette bir uzuv olmak için şuurlu bir surette onun hareketlerile ilgili olmak, ona tam bir sadakatle yardım etmek, onun inkişaf ve terakkisine çalışmak lâzımdır. Asîler, mücrimler ve alâkasızlar da devletin tebaasıdırlar, fakat azası değildirler.

Devletin bütün tebaa ve azaları onun kanunlarına, salâhiyetlerine itaat etmek mecburiyetin-

dedirler. Her hangi bir kanunu değiştirmeğe çalışabilirler; fakat değişinceye kadar mevcuda itaate mecburdurlar. Türk devletinin teşkilâtında bir takım kategoriler vardır: (1) salâhiyet makamını mümkün kılan ve ona tâbi olanlar, (2) manevî salâhiyet sahibleri, (3) teşriî salâhiyet sahibleri, (4) teşriî salâhiyetin icraî vekilleri.

Birincisi, umumî halktır. İkincisi, yukarıda söylediğimiz şartlar içinde devlete aza olanlardır. Üçüncüsü, teşriî ve siyasî kuvvetlerdir ki, bu salâhiyet sahiblerini şimdi tayin edenler rey sahibleridir. Dördüncüsü, icra vekilleri yani hükûmettir.

Devlet teşkilâtında ikinci derecede olan kategoriler ,vilâyetlerin, kasabaların, şehirlerin kendilerine mahsus olan teşkilâtlarıdır. Vilâyet meclisleri ve belediyeler teşkilâtı bunlardandır.

Zaman zaman siyasî felsefeler devlet vazîfelerine dair muhtelif nazariyeler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre, devlet passif bir vaziyette sadece mahfuz olmalıdır. Diğerlerine göre, devlet her şeyi kontrol ve idare edecek bir salâhiyete malik olmalıdır.

Devletin ilk gayesi cemiyetin tamamiyetine ve tekemmülüne (1) hâdim olmak prensibini takib ettiğinden, bu maksatla müdafaa kuvvetleri ve vasıtaları bulundurur. Diplomasi ile menfaatleri

---

(1) En eski Türklerde bu devletçilik fikrinin hâkimiyetini görürüz. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, 1937, S. 80; Thomsen, op. cit. S. 105.

himaye eder; polis, jandarma ve mahkemelerle asayişi idame eder, içtimaî menfaatleri ahenkli bir surette birleştirir. Bu itibarla devlet iktisadî faaliyetlere de girişir. Para bastırır, bankaları kontrol eder, fabrikalar açar, vergiler koyarak bazı eşyanın fiatlarında müessir olur; gümrük tarifelerile dahilî sanayi ve ticarette bir tevazün husule getirir; demiryolları ve muhabere vasıtalarını idare eder. Bir çok memleketlerde bunların bir kısmı hususî idarelerdedir, bazılarında da, bizde olduğu gibi, devlet idaresindedir.

Devlet bir takım harsî vazifelerle de mükelleftir. Cemiyetin salâbeti, fertlerin taşıdıkları fikirlere dayandığından, devlet bu fikirlerin teşekkülüne rehberlik etmelidir. Onun için terbiyevî ve ahlâkî müesseseleri kontrol eder, ve vâsi bir terbiye sistemi idame eder. İlim, edebiyat ve san'at müesseseleri; müzeler, kitapsaraylar ve Üniversiteler açar; yüksek salâhiyetli cemiyetler ve akademiler meydana getirir.

Devletin kontrolü altında teşekkül eden ihtiyarî mahlût cemiyetler de vardır ki, bunlar da üç kısma ayrılır: (1) Siyasî, (2) İktisadî, (3) Harsî.

İhtiyarî cemiyetlerin en mühimmi siyasî cemiyetlerdir. Cumhuriyet rejiminde hükûmet, siyasî parti olmadan teşekkül edemez. Ayni siyasî alâkalara ve görüşlere malik olan kimseler büyük bir liderin etrafında toplanarak siyasî parti vücuda getirirler.

Seviyesi yüksek memleketlerde açık siyasî fırkalar vardır. Bu nevi siyasî fırkalar memleketin büyük meseleleri ile alâkadardır. Bunlar daha ziyade cemiyet içindeki isteklerin kontrolüne tâbidir. Sınıf farkı bulunmamak gibi yüksek bir imtiyaza malik olan memleketimizde tek halkın tek partisi vardır.

Avrupada bugün büyük siyasî fırkalar sermayedar tüccarların kontrolü altındadır. Kapitalist memleketlerde devletin siyasetini bu büyük sermayedarlar tayin ederler. Hükûmet, onların aletidir. Büyük-fabrikatör ve tüccar sınıfından sonra çiftçiler, emlâk sahipleri ve amele sınıflarının da kendi fırkaları vardır, ve bunlar birbirlerile daimî mücadele içinde millî enerjiyi israf etmek bedbahtlığına maruzdurlar. Siyasî terbiyeleri çok ileri olan memleketlerde bu mahzur bir dereceye kadar azalır.

Bazı memleketlerde büyük siyasî fırkalardan başka küçük fırkalar da bulunur. Bunlar ekseriya intihap zamanlarında ortaya çıkarlar ve sonra sönerler. Bunlar arasında büyük siyasî fırkaların ihtiraslarından uzak vatanperverlik kayıtlarile teşekkül edenler de vardır.

Sermayedar sınıfın siyasî faikiyeti temin için giriştiği mücadeleler, muasır Avrupanın içtimaî tarihinde mühim bir fasıl teşkil eder. Bu mücadelenin ilk büyük safhası İngilterede cereyan etmiştir. Büyük Sanayiin müthiş ve hayret verici inkişafı üzerine, Avrupada o zamana kadar mev-

cut olan asılzade, rühban ve çiftçi sınıfları arasında, onlardan çok daha kuvvetli olmak üzere bir diğer sınıf teşekkül etti. Bu orta sınıf, doğrudan doğruya Büyük Sanayiin meydana çıkardığı bir sınıftır.

Fransada on sekizinci asırda Turgot-Guinayes gibi fizyokratlarla başlıyan bu cereyan İngilterede Adam Smith tarafından mükemmel bir sistem haline konmuştu. Avrupada kapitalist sistemin en büyük nazariyecisi Adam Smith'dir. Bir taraftan Büyük Sanayiin diğer taraftan bu fikrî cereyanın tesirlerile taazzi eden orta sınıf, uzun zaman rühban ve asılzadelerle mücadeleden sonra nihayet 1832 de İngiltere parlâmentosunda muzaffer oldu, ve o tarihten itibaren orta sınıf İngiltere siyasetine hâkim oldu. Daha sonra bu sınıfın hâkimiyeti Fransa ve Almanyada ve nihayet başka memleketlerde de görüldü.

Siyasî cemiyetlerden sonra ekonomik cemiyetlerin rolleri mühimdir. Kapitalistlerin, işçilerin, san'atkârların, bankerlerin cemiyetleri bu zümredendir. **Trades Union** denilen san'atkâr işçi cemiyetlerinin teşekkülü İngilterenin ve başka sanayi memleketlerinin iktisadî tarihinde çok mühim rol oynamıştır. İngilterenin bugünkü amele fırkası Trades Union'lara dayanır. Ortaklıklardan başlayarak büyük Trust'lara kadar giden iktisdî teşekküller, muazzam Endüstriel teşebbüsleri meydana geçirmiştir. Amerikanın çelik ve gaz tröstleri bütün dünyanın bu sahadaki istihsalini kontrol

edecek ve siyasî hayatta mühim rol aynayacak vaziyettedir. İngilterede büyük gaz ve mensucat tröstleri ayni rolü ifade eder. Amele teşkilâtı ise kapitalistlerle mütemadî bir cidal vaziyetindedir. Bunlar o kadar kuvvetlenmişlerdir ki iş saatlerinin ve ücretlerin tayininde müessir olmuşlardır. Bunların faaliyetleri sonucunda bir takım kanunlar yapılarak amelenin her türlü defahı temin edilmiştir.

Avrupanın en mühim içtimaî meselesi amele meselesidir ki, bundan sosyalizm cereyanları meydana gelmiştir. Bu hareketlerle millî servetin ve Büyük Sanayi ve nakliyat vasıtalarının devlet idaresine geçmesi için çalışılmaktadır. Sosyalizmin mutedil olan iddialarına karşı giden Komünizm cereyanı ise mülkiyetin, paranın, dinin ve ailenin ilgası taraftarıdır. Her şeyi devletleştirmek ve amele diktatörlüğü kurmak ister. Öte taraftan Anarşistler de bunun aksine olarak hükûmetin hiç lüzumu olmadığını, insanlar tabiî halde kendilerini daha iyi idare ettiklerini iddia ederler. Bunlar hakkında diğer bahislerde daha fazla münakaşalar ve bizim inkılâbımızla mukayeseler yapılacaktır.

Kültürel cemiyetlere gelince, bunların teşekkülünde müşterek fikirler, itikatlar ve zevkler hâkimdir. Kültür cemiyetlerinin vazifeleri, insanî, ilmî, terbiyevî, bediî olur. Zevk ve eğlence cemiyetleri de bu zümreye aittir. İnsanî cemiyetler, beşerî istırapların nev'i kadar çoktur. Bunlar büyük

memleketlerde içtimaî sây zümreleri halinde ve konfederasyonlar içinde toplanırlar; cemiyetin fenalıklarile, sefaletlerile mücadele ederler. Bizde Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumları gibi müesseseler de böyledir.

İlmî ve terbiyevî müesseseler, hususî mektepler veya Üniversitelerle ilim cemiyetleridir. San'at, musikî ve spor cemiyetleri de bediî ve içtimaî terbiye için teessüs etmişlerdir.

Netice:

1 — Avrupada individülalism, sosyalizm cereyanlarına karşı bizde devletin kudretine ve ferdin inisiyatif kabiliyetlerine inanarak her iki cereyan mezcedilmiştir.

2 — Devletin gayesi, fertleri fikren ve ahlâken inkişaf ettirecek içtimaî bir tekâmül meydana getirmektir. Devletin bu en yüksek gayesine bilhassa terbiyevî ve kültürel müesseselerimiz alâkalıdırlar. Binaenaleyh devlet teşkilâtında kültür ve terbiye müesseseleri yanında siyasî, iktisadî ve içtimaî müesseseler vasıta mahiyetinde kalırlar, ve içtimaî tekâmülde birincilerin yardımcıları olmak üzere müessestirler.

3 — Her sahada ihtisas ve iş bölümü çok ehemmiyetlidir. Tesanüdün yanında, ancak ihtisas bulunmakla yüksek bir sosyal tekâmül meydana gelebilir. İşte yeni Türk cemiyetinin, Büyük Atatürk tarafından üzerinde kurulduğu sağlam esaslar bunlardır.

BAHİS VII

Türklerin Prehistorik Devirlerden beri Geçirdikleri Büyük Merhaleler

Türk cemiyetinin tetkikini iki kısma ayırmıştık: Statik, dinamik. Bunlardan birincisi, cemiyetin bünyesinden, elemanlarından, teşkilâtından ve işleyiş tarzından bahsediyordu. İkincisi, cemiyetin tarihî tekâmül ve inkişaf devrelerini, tâ ilk zamanlardan itibaren geçirdiği tekâmül safhalarını takip ederek bugünkü medeniyete kadar nasıl yükseldiğini ve bunun dayandığı prosedeleri araştırmak olacaktı.

İçtimaî tekâmül, basit başlangıçlardan meydana gelmiştir. Arkeoloji, Antropoloji, Etnoloji, ve Filoloji ilimlerile folklorcuların uzun çalışmaları neticesi olarak Türk cemiyetinin başlangıcı ve ilk tarihi hakkında bir çok malûmat birikmiştir. İçtimaî tekâmülümüzün tetkikine yarayan vesikalar bunlardır.

Sosyolojik araştırmalar gösteriyor ki, uzvî âlemde olduğu gibi sosyal tekâmülü de meydana getiren tefavüt (Differentiation), tenevvü (Variation) ve beka (Survival) fenomenleri içindeki mütemadî didinme, çalışma ve mücadeledir. Fakat bunda içtimaî vasıflar pek ziyade âmil olmuşlardır (1).

Nebat ve hayvandaki uzvî hayatta gördüğümüz bir çok tenevvüler muhtelif elemanların birleşmesi ile meydana gelmektedir. Uzviyet âleminde soğuğa, sıcağa, gıdasızlığa ve düşman tecavüzüne en çok tahammül gösterenler beka bulurlar, ve kabiliyetleri gittikçe zümre içinde teessüs eder. Fakat muhite en uygun olanın bekası, en iyi olanın bekası demek değildir. Meselâ, Afrikanın garp sahilindeki bir taun oradaki yerlilere pek az tesir ettiği halde bütün Avrupalıları öldürdü. Tabiî seçim muhite uygun olmıyanların ölmesi, olanların bekası demektir.

Buna rağmen, tetkikler, beka bulan nevilerin ayni zamanda, en iyi neviler olduğunu da gösteriyor. Bunun sebebi en iyilerin en içtimaî olmaları ve aralarında daha iyi iş bölümü meydana getirmiş olmalarıdır. Yani daha yüksek içtimaî kadiriyetleridir ki bekalarını temin etmektedir. Yaşama mücadelesinde içtimaî insiyakın rolü burada kendisi-

---

(1) Herbet Spencer, Principles of Sociology, New-York, 1900, cilt 2, S. 265-311.

«Spencer'in Felsefesi» adlı eserimizde bu felsefi fikirler hulâsa edilmiştir.

ni gösteriyor. Sempatiler ve antipatiler tesiri ile daima birbirini sevenler ve birbirine benzeyenler zümreler meydana getirirler ve aralarında teşarük ve mütekabil muavenet kurarlar. Bu zümreler artık tenevvüü (Variation) temadî ettirerek salâbeti (Solidarité) temin ederler.

İnsanın arz üzerinde zuhurundan evvel ona yakın olan (Karnivora) ve (Hebrivora) adlı iki büyük zümre vardı. Bunlardan birincisi daha vahşî ve kuvvetli, ikincisi daha kibar ve zayıf idi. Öyle iken, birincisi gittikçe kayboluyor, ikincisi çoğalıyordu. Bunun sebebi ikincilerin malik oldukları daha içtimaî huylardı.

Görülüyor ki insanın zuhurundan çok evvel arz üzerinde cemiyet hayatı vardı. Binaenaleyh cemiyet tarihinde ilk merhale bizi tâ jeolojik devirlere kadar geriye götürüyor.

Bu meyanda beşeriyet, içtimaî tekâmülünde diğer bir şeye de çok borçludur. O da bazı hayvanların insanın en sadık ve çalışkan dostu ve müttefiki yapılmasıdır.İnsan için bazı hayvanları ehlileştirmek ve kendi hizmetinde kullanmak mümkün olmasaydı terakkide büyük bir betaet olacağı şüphesizdi. Bugünkü medeniyetimizi büyük bir mikyasta hayvanları ehlileştirmeğe borçluyuz. Fil, öküz, at ve köpek bize en çok hizmet etmiş hayvanlardır. Bunlar arasında köpek ilk dostumuzdur; insanın yanına ilk gelen hayvandır. Orta Asyada yapılan son arkeolojik hafriyat ile tesbit edildiğine göre atı, deveyi, öküzü ve köpeği ilk ehli-

leştiren ve ilk medeniyeti kuran en eski Türkler olmuştur. Orta Asyada, Karneği Enstitüsü namına yaptığı, prehistorik devirlere ait geniş ölçüdeki hafriyatiyle Amerikalı âlim Raphael Pumpelly, Türklerin medeniyete yaptıkları bu ilk hizmetle beraber ziraat, sanayi ve madencilik devirlerini de kurduklarını ve neşir ettiklerini tekit etmiştir (1).

Orta Asyada insanın zuhuru ve Türk cemiyetinin başlaması Antropojenik devirdir. Bunun en mühim neticesi olarak insan karakteri ve insan zekâsı inkişaf etmiştir.

İnsan iskeletine en çok benzeyen ve bugün nevileri mevcut olmıyan eyiplerin fosilleri, Orta Asyadan başlıyarak Hindistan, Cava, Şimalî Afrika yolile Sen, Ron ve Taymis nehirleri boylarına kadar gidiyor, ve ilk insan fosilleri de ayni mıntakalarda bulunuyor. Cavada bulunan Pithekanthropus Erektüs müstehasesi, anatomist'lerin kararına göre, insanla eyip arasında mutavassıt bir derecede bulunmaktadır.

Şu halde çok muhtemeldir ki, insan nevilerinin menşei en eskisi Orta Asya olmak üzere, Cavadan, şimalî Afrikadan, cenubî İngiltereye kadar uzayan geniş coğrafî mıntaka olsun. İlk insanlar bu mıntakada yaşadılar ve dolaştılar. Orta Asyada ilk beyaz Brakisefal Türk ırkı inkşaf ederek dünyaya, önce neolotik, daha sonra, ziraat ve ma-

(1) Raphael Pumpelly, Explorations in Turkestan, Washington, cilt 1, S. 37-62.

dencilik kültürlerini götürdü (1). Cenupta ise esmer Dolikosefal ırklar yaşadı.

İlk Türklerin büyük kümeler halinde yaşadıkları çok muhtemeldir. Çünkü, yaşadıkları mıntakalar gıda bolluğu olan mıntakalardır. Şimdiki iptidaî insanların fena ve çetin mıntakalarda bubulunmaları, medenîler tarafından iyi mıntakalardan koğulmuş olmalarından ileri gelir.

Dilin menşei:

İleride ayrıca bahsedeceğimiz bu mevzua burada kısaca temas etmek lâzımdır.

İlk Türk cemiyeti hakkındaki malûmatımız az olmakla beraber, beşeriyetin bütün tarihinde en dikkate şayan olan bir hâdiseyi katiyetle biliyoruz. Bu hakikat, beşerin mehdi olan Orta Asyanın, ilk

---

(1) İnsanın yaşadığı devirler:
1 - Miosen devri
2 - Pliosen devri
3 - Plistosen devri (buz devri)
  a - Trinal insan (500.000 sene)
  b - Heidelberg insanı (250.000 sene)
4 - Paliolitik devir (eski taş devri)
  a - Piltdon insanı (125.000)
  b - Neanderthal ecdadı (100.000)
  c - Neanderthalcidler (75.000)
  d - Neanderthal insanı (50.000)
  e - Kro-Magnon insanı (50.000)
    Magdeleniyan insanı (15.000)
  f - Baltık ırklarının istilâsı
  g - Paleolitik devrin sonu
5 - Yeni taş devri (Neolitik devir - 10.000)
(Bu medeniyeti bütün dünyaya götüren Türkler olmuştur. R. Pumpelly, Explorations in Türkestan, Bahis III.)

defa olarak şuur ve idrak sahasına girmiş olan otokton sakinleri tarafından artiküle olmuş (lafzileşmiş) bir dilin icad edilmesidir. Büyük Türk Jenisi ATATÜRK'ün meydana çıkardıkları en büyük bir ilmî realite, en kuvvetli felsefî, psikolojik, ve antropolojik esaslar üzerinde kurulmuş olan Güneş - Dil teorisile izah edilmiştir. Bu hakikat şudur:

Dillerin ilk esası, beşer ihtiyaçlarına ve duygularına en çok tekabül eden Güneş mefhumundan çıkmıştır. Güneş hakkındaki objektif ve sübjektif telâkkiler, ilk insaniyetin bütün ihtiyaçlarının ve duygularının menşei olmakla, ilk çıkardıkları ses de, doğrudan doğruya bu yüksek varlığa ait olabilirdi. Ve ilk çıkarılacak sesin, tabiatile, ses cihazının en basit hareketlerile meydana gelmesi icab ettiği düşünülürse, bu sesin antropolojik tahlilde (Ağ) olduğu anlaşılır. O halde, Güneşi ifade edecek ilk sesin Ağ olması zaruridir; Türk dilinin ve dolayısile bütün dillerin esası olan ilk ses Güneş manasına gelen (Ağ) dır.

Sonra güneşin ifade ettiği, hararet, ışık, renk, kuvvet, hayatiyet ve saire gibi bir çok mefhumların mana ayrılıkları, bu (Ağ) anakök sesine, başka bir takım seselrin de ilâvesile meydana gelen mürekkeb seslerle ifade edilmeğe başlandı. Ve bu takdirde, anakök anlamını kendisinde tecelli ve tecessüm ettiren, yahut anaköktеki mananın süje veya objesini gösteren, veya böyle bir süje veya objeye mülkiyet ve taallûku ifade eden, yani esas

«Ego» yu anlatan (M) sesi bulunduğu gibi; ana mefhumun en yakın sahaya taallûkunu gösteren (N) sesi; ana süje veya objeden epeyce uzak mesafeleri gösteren (S, Ş, C, Ç, Z, J) sesleri; en uzak mesafelerdeki objeleri veya hareketleri gösteren (L) sesi; süje veya objenin muayyen, sarih ve kat'î bir yerde takarrür ve temerküzünü ifade eden (R) sesi, yapıcı ve yaptırıcı kudret ve hâkimiyeti ifade eden (D, T) konsonları; ve mefhumun manasını tamamlıyan, tayin ve ifade eden, kelimeyi isimlendiren (K, Ğ, G, Y, H, V, M, B, P, F) konsonları kullanılmağa başlandı. Vokallerin ise, mana tayininde hemen hiç kıymetleri yok gibidir. Konsonlar, birinci veya ikinci derecedeki prensipal konson kategorilerine ayrılmakla, ayni kategoride bulunan seslerin birbirine doğrudan doğruya tebadülü, ve ayrı ayrı kategorilerde bulunan seslerin de bilvasıta ve daha seyrek tebadülleri mümkün oldu (1).

Görülüyor ki bu ses manzumesi içinde Güneş mefhumundan, bütün ihtiyaçlara, duygulara ve hareketlere tekabül edecek bir ana dil şebekesi, en kuvvetli felsefî, psikolojik ve antropolojik esaslar üzerinde, evrensel mahiyetile kurulmuş bulunuyor.

İnsanlar, tedricen umumî mefhumlar ve mücerret fikirler üzerinde düşünmek kabiliyetini de

(1) Güneş - Dil teorisini esaslı bir surette anlamak için şu esere bakınız: İbrahim Necmi Dilmen, Türk Dil Bilgisi Dersleri, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.

kazanmışlardır. Önce hâs isimlerle monosillabik olarak başlayan dil, daha sonra bisillabik ve polisillabik olarak inkişaf etmiş, ve cins isimlerile ifade edilen mefhum genişliğini kazanmıştır. Türk dilinin bu tarzda genişlemesi ile tefekkür kabiliyeti de önce Türklerde inkişaf etti, ve cihan medeniyetindeki öncülük şerefi tabiatile onlara ait oldu.

İlk kelimeler, güneşin tatmin ettiği veya tatmine vasıta olduğu esas ihtiyaçlarla iptidaî eğlencelere münhasırdı. Müşterek ziyafetlerden ibaret olan bu eğlencelerde şevk ve şetareti izhar eden sesler çıkarılırdı. Duyguların, sesler halinde ifadesi, ahenkli nağmelere intikal etti ve bundan da ilk türküler meydana geldi.

İlk sesler arasında, yine Güneş mefhumundan alınan hayvanları ve insanları taklide ait **pantomim** sesler de vardı.

Görülüyor ki, dilin menşei içtimaîdir. İçtimaî ihtiyaçlardan ve eğlencelerden çıkmıştır. Profesör Taylor, bu en eski Türk dilini, Âri denilen dillerin menşei olarak kabulde tereddüt etmiyor (1).

Güneş - Dil teorisindeki, dilin esasını Güneşin teşkil ettiği fikri, en eski dinlerde, en büyük tanrı olarak Güneş tanrısı bulunmasile, ve bu tanrının adının (Ağ) ile başlamasile de teeyyüd etmektedir. Orta Asya Türklerinin, sonradan Anadoluya getirilerek Etilerle yaşatılan eski büyük dinlerinde, en büyük tanrı (Güneş Ana Tanrısı)

(1) Taylor, The Origin of the Aryans, S. 8, 9, 251, 270, 293-6.

idi. Ve bu tanrının adı da **Arinna** idi. Bu kelimenin analizi şöyledir:

(1) (2) (3) (4)

Arinna = ağ + ar + in + ağ.

(Ağ), Güneşteki kudret, hâkimiyet, sahiplik ve tanrı anlamına gelen anaköktür. (Ar) sesi anakök anlamının süje veya objede takarrür ve temerküzünü ifade eder. (in) elemanı, her zaman, yanımızda, anakök anlamındaki tanrının bulunduğunu gösterir. (ağ) unsuru ise, kelimeyi tamamlayan, tayin ve ifade eden, isimlendiren ektir. Arinna'nın en büyük tanrı olduğunu göstermek için, Eti metinlerinde tesadüf ettiğimiz şu dua şekline bakmak kâfidir:

«Ey! güneş ana tanrısı Arinna,
Sen itibarlı bir tanrısın.
Senin adın, adlar arasında itibarlıdır.
Ey! güneş ana tanrısı Arinna,
Sen, tanrılar arasında itibarlısın.
Hem de, ey! güneş ana tanrısıArinna,
Ulusun sen.
Senden daha büyük ve daha itibarlı olan
tanrı yoktur.
Âdil mahkemenin sahibi sensin.
Yerlere, göklere hükmeden hükümdar
sensin.
İllerin sınırını sen kesersin.
Şikâyetleri sen dinlersin.
Ey! güneş ana tanrısı Arinna,
Rahîm bir tanrısın sen.

Sen, güneş ana tanrısı Arinna,
İnsanları seversin.
Sen, güneş ana tanrısı Arinna,
Onları bağışlarsın.
Yerin, göğün mahfellerinde, Ey! güneş ana tanrısı Arinna,
İller boyunca tebcil edilen tanrı sensin.
Her ilin ana, babası sensin.
Adalet mahkemesinin esirgeyici hâkimesi sensin.
Adalet ocağında sen, hatır nedir bilmezsin.
Eski kutlu tanrılar arasında tapılan sensin.
Sen, ey! güneş ana tanrısı, Arinna,
Tanrılara kurban hazırlarsın.
Eski kutlu tanrılara pay veren sensin.
Göğün kapıları hep sana açılır.»

Büyük Türk dehasının cihan irfanına yaptığı en yüksek hizmetlerden birisi de, tarih tezimizi tam bir lojiklikle itmam eden, ve sağlam esaslar üzerinde kurulmuş olan Güneş - Dil teorisi gibi, kuvvetli ve evrensel bir hakikati keşfetmiş bulunmalarıdır. Bu teorinin mahiyetile, ehemmiyet ve şümul derecesi hakkında kitabımızın ikinci cildinde, ait olduğu bahiste tafsilât verilmiştir.

İlk Türk cemiyeti hakkında bildiğimiz bir şey daha vardır ki bu da, hayvan ve vahşî cemiyetinden farklı olarak, Türk cemiyetinin an'aneye malik oluşudur. İnsanlar hayvanlıktan uzaklaştıkça içtimaî bir tabiata malik olarak aralarındaki nev'î şuur çok kuvvetlenir. İnsan tabiatı içtimaî olmak-

la beraber, bir çok kuvvetli ferdî arzulara da malîktir. Bunların her ikisi de gerek içtimaî tabiat ve an'ane, gerek kuvvetli ferdî arzular dil sayesinde inkişaf etmiştir. Muhtelif ırklar arasındaki dil farkı, nev'î şuuru bir kat daha kuvvetlendirmiştir. Arzımız üzerinde ilk dilin, Orta Asya dili, yani Türkçe olduğu artık anlaşılmış bir hakikattır. Zaten medeniyetlere hâkim tarihi olan bir ırkın dilinin de öyle olması tabiîdir. Şu halde dil Türklerde nev'î şuuru, fikrî tecessüsü ve ferdî arzuları kuvvetlendirdi. Dilin arzularla birleşmiş olması bazı insanların teferrüt ve temayüzünü ve binnetice liderliği husule getirdi ki bu da, beşerî terakkide pek büyük bir merhale olmuştur.

İlk Türk cemiyetinde dil an'aneyi doğurmuştur. Yani bir takım meseleler üzerinde müzakereler ve münakaşalarla içtimaî dimağın tasvibine iktiran eden işler an'ane halinde teessüs etmiştir. İlk an'aneler iktisadî, adlî ve siyasî an'anelerdir.

İktisadî an'anenin esası olan fayda ve kıymet mefhumları ilk defa şölenlerde ve içtimaî eğlencelerde doğmuştur. Servet denilen şey cemiyetin takdirine bağlı olduğundan ziyafet ve eğlencelerdeki bol gıda ve ziynet bittabi en evvel cemiyet tarafından bir kıymet olarak tanınmıştır. Daha sonra kullanılan âletler ve melce hususları içtimaî mülâhazalarla iktisadî an'aneler halinde teessüs etti.

İnsanı hayvandan ayıran âmillerden birisi de onun âlet yapabilmesi ve icabına göre onu kullanma usulünü tadil edebilmesidir. Gerçi bazı hay-

vanlar sopa, taş gibi âletleri müdafaa ve mesken temini hususunda kullanıyorlarsa da onları yapmak ve tadil etmek kudretini haiz değildirler.

İktisadî an'anelerden sonra Türkler arasında ilk adlî an'ane hak ve tesamüh esasları üzerinde can, ve malın korunmasına ait olmak üzere teessüs etmiştir. Böylece can ve mal, haricî tecavüze karşı cemiyet tarafından emniyet altına alınmıştır. İlk kabileler arasındaki kan davaları ve intikam meseleleri bu esasa dayanır.

En sonunda müşterek arazî ve müşterek menfaatlerin müdafaası ile liderlik meseleleri siyasî an'aneleri meydana getirmiştir. Liderlik meseleleri, kuvvetli ve zayıf, tâbi ve metbu münasebeti, tabiiyet, sadakat ve merasim meseleleridir.

Sadakat ise, menfaat veya şükran hissinden doğmuştur. Hayatın bütün menfaatleri ve münasebetleri, merasimi ile, an'anelerile ve fikir müdavelesi vasıtası olan dille birlikte kültürü meydana getirir.

Türklerde dinin menşei ve dinî ve mitolojik an'anelerin zuhuru da, ilk Türk medeniyetlerinde yapılan tetkiklere göre, şöyle izah edilebilir:

İlk Türkler kendi derunî hallerine baktıkları vakit hayvanda asla olmıyan bir takım hâdiseler karşısında kaldılar. Tabiatın kuvvetleri korku ve hayret veriyordu. Böylece hayalî bir âlemin idrakile kendi kendisini tahlile başladı. Ölülere bakarak, cismen eskisinin ayni olduğu halde konuşmaması, hareket etmemesi, rüyalarda kendisinin baş-

ka yerlerde dolaşması ona bedenden ayrı bir ruhun mevcudiyeti fikrini verdi. Bu ruh, bazan bedenden ayrılıp kendi başına dolaşabilir. Bu takdirde yaşayan her şeyde, iyilik veya fenalık yapmak istidadında olan bir ruh ve meş'ur bir irade olduğu kabul edildi. Bütün dünya ölülerin ve yaşıyanların ruhu ile meskûn farzedildi. Diğer taraftan bu insan, gölgeleri, sudaki in'ikâsları ve aksisadâları görüp işiterek bunlara meş'ur birer hayat ve şahsiyet atfetti. Bunları kendi eşinin tezahürleri olarak kabul etti.

Türklerin ilk dinî an'anesi bu ruhî hayatın bedenden ayrı olarak öldükten sonra da yaşadığı kanaati ile başlar. Bir ruh, bazan eski bedene bazan başka bedenlere girerek yaşar. Bazan bir hayvana, nebata veya derelere, dağlara ve ormanlara girer.

Muhtelif delilikler, hastalıklar bu ruhlarla izah edilirdi. Bu sayede eski Türklerin peri ve cin masalları, yer ve gök tanrıları telâkkisi, zengin muhayyelelerinin ince mahsulleri olan essiz güzellikteki mitolojileri meydana getirdi (1). Tanrıların iyiliğini kazanmak ve şerrinden kurtulmak için bir takım sihirler, ibadet ve âyinler icat edil-

(1) Meşhur Yunan mitolojisinin, eski Türk mitolojisinin garba intikalinden ibaret olduğu Sümer ve Eti yazılarının okunmasiyle anlaşılmıştır. T. T. K. neşriyatından Sümer ve Eti medeniyetleri bahsine bakınız; keza, Homer, İlyada ve Odisea; Grek mitolojisi hakkında toplu malûmat için: Alexander Duthie, The Grsek Mythology, London, 1935. Mehmet Tevfik, Esatiri Yunaniye, İstanbul 1332.

di. Totemler bu ilk dinî telkinin meydana getirdiği şeylerdir.

İşte Türk cemiyetinin geçirdiği ilk içtimaî tekâmül safhaları, dilin ve içtimaî şuurun kuruluşu ile ekonomik, adlî, siyasî ve dinî an'anelerin teessüsüdür.

Türklerin ne kadar zaman evvel hakikî kabile teşkilâtına girdiklerine dair elimizde kat'î malûmat alacak vasıtalar yoktur. Bununla beraber kabile hayatındaki içtimaî tekâmülü kat'iyetle bilmek mümkün olmuştur. Bu bilgi iki membadan istihsal edilmiştir. Birisi, Türk tarih ve dilinin tetkiki, diğeri de bugün mevcut olan bazı Türk kabilelerinin tetkiki, «Türk Etnolojisi» dir. Şu halde mehaz olarak elimizde Türklere ait olan Arkeoloji, Filoloji ve Etnoloji tetkikleri vardır.

Bu bilgilere göre klanlar ve kabileler meydana gelmezden evvel Türklerde ilk aşiretler var idi. Bunların bariz hususiyetleri, muayyen bir alana malik olmıyarak gezici olmaları, ana tarafından tanılıp çağırılmaları, kendi içlerinden evlenip hariçle izdivaçta bulunmamaları, izdivaçların bir müessese halinde olmayıp münasebetten ibaret olması, ferdî mülkiyetin mevcut olmaması, içinde muayyen hısım akraba olmayıp bütün erkek ve kadınların birbirlerini kardeş, kızkardeş tanımaları ve daha ihtiyarların hep birden ana ve baba tanınması gibi tezahürlerdir.

Türklerin bu ilk cemiyetleri, insanlığın bazı faziletlerinin inkişafına hâdim olmuştur. Sıkı bir

merbutiyet, sevgi, lûtufkârlık gibi bir çok kelimelerin, filoloji tetkiklerine göre o devrin karakteristik vasıfları olduğu görülür.

Dışardan kız alma isteği insanın fıtrî bir temayülüdür. Tenevvü (Variation) ve beka (Survival) fenomenleri buna dayanır. Türklerde de zaten mevcut olan bu temayül, gittikçe içten evlenme bağlarını gevşeterek dışardan kız almaya yol açmıştır.

Türklerde klan ve kabilenin menşei meselesine gelince, Klan tabiî müdafaa için ilk aşiretler arasında yapılan ittifaklardan ve totemizm hâdisesinden meydana gelmiştir. Klanın bariz karakteri ana taraflı ve dıştan evlenmeli oluşudur. Türklerde Totemizmin, geçen bahiste izah edilen, inkişafı muhtelif aşiretler arasında ayni totemi taşıyanların birleşmesini mucip olmuştur. Her klanın bir totemi ve klan çocuğunun bir totem adı vardı.

Müdafaa kuvveti teşkil etmek üzere klanların birleşmesinden Türk kabileleri meydana geldi. Önceleri, birleşme, yalnız harp zamanlarına münhasırdı, sonra görülen fayda üzerine daimî bir şekil aldı. Birleşenler, klanlara göre kabilenin taksimatını meydana getirdiler. Onun için ne klan kabileyi ne de kabile klanı tamamile meydana getirmiştir. Ayrı ayrı yollardan gelerek her ikisi birleşmiş oluyorlar. Kabile içinde gittikçe aşiretler kalkarak yerine klanlar geçmiştir.

Kabileler ve klanlar iyice büyüyüp kuvvetlendikten sonra vazifelerinden bir kısmını daha u-

fak guruplara terketmeğe başladılar. Bunlar kardeşliklerdir (Frateri). Kendilerine tevdi edilen vazife umumiyetle şölenler ve cenaze merasimine ait olan hizmetlerdi. Büyük kabilelerde adlî meseleler de yavaş yavaş kardeşliklere geçti.

Kabile büyüyüp te bölüme uğradığı zaman, ayrılan bazı klanların, kül halinde ayrılması vukua gelmiştir. Böyle bir taksim her klandan birer parça alınmakla olmuştur. Ayni klanın muhtelif kısımları ayrı ayrı kabileler içinde bulunmakla, bu kabileler arasında bir irtibat kuruldu; ve nihayet bunların birleşmesiyle konfederasyonlar meydana geldi ki, ayni zamanda bu birleşme müdafaa ve tecavüz kuvvetini de arttırmış bulunuyordu.

Dıştan evlenmeli ve ana taraflı olan Türklerdeki kabile hayatı, beşerî tekâmüle mühim hizmetler ifa etmiştir. Bu sayede akrabalık fikri genişlemiş, tavattun meydana gelmiş, nev'î şuur tevessü etmiş, mevziî tarım çalışmaları gelişmiştir.

Kabile hayatı içinde, Türk cemiyeti tekâmülünün bir merhalesi de, ailenin ana taraflıdan baba taraflıya geçişidir. Bunun zuhurunda başlıca âmiller kız kaçırma ve kız satın alma olmuştur.

Muharebede mağlûp olan bir kabilenin güzel kızları ekseriya galipler tarafından kaçırılıyor ve beraberlerinde götürülüyordu. Bu suretle klandan ayrılmış olan kızlar yeni muhitte kocalarından başka kimseyi otorite sahibi olarak tanımıyorlar-

dı; klandaki baba, dayı ve kardeşlerinin hâkimiyetlerinden tamamile tecerrüt etmiş bulunuyorlardı. Bazan da kızlar kaçırılarak erkek evine getirilir ve o zaman kadın kocasının otoritesine tâbi olurdu (1). Bu şartlar içinde, evlâtlar artık babaya tâbi olarak babanın adını taşımağa başlamışlardı. Lowell ismindeki bir Etnolog intikalin sebeplerinden birisi olmak üzere Türklerde aile ile ava gitmek âdetini gösteriyor. Kadın uzun zaman dışarıda kocasile ve çocuklarile beraber kalır ve bittabi bu zamanlarda kocasının hâkimiyet ve otoritesi altında bulunurdu. Gizlice buralarda yerleşen aileler büyüyerek bazı baba taraflı grupları meydana getirmişlerdir.

İntikalin diğer bir sebebi olarak eski Türklerde mübadele ile kız satın almağı görürüz. Böylece, kadınlar ev işlerinde, ziraat ve küçük sanatlar gibi bir çok hizmetlerde kullanılmak üzere getirildikleri zaman gene ayni suretle kocalarının ve efendilerinin nüfuzu altında kalıyorlar; hem de bu defa diğer akrabalarının rey ve muvafakati inzimam etmiş bulunuyor, zira kız bir ücret mukabilinde kocaya verilmiştir.

Ailede babanın nüfuz ve hâkimiyeti teessüs ettikten sonra ona karşı bir sadakat ve perestiş hissi duyulmağa başladı. Baba, hayatta iken böyle olduğu gibi öldükten sonra da ona karşı olan bu sadakat ve perestiş devam etti. Artık mukaddes hayvan ve nebat totemleri yerine, ecdat ruhları, insa-

(1) Hâlen merkezlerde görülen bu âdet eski devrin bakayasıdır.

nî ruhlar geçmeğe başladı. Bu hal, Türklerde totemizmin inhitatında başlıca âmil olmuştur. Bu suretle beşerî tekâmül Türk hayatında mühim bir merhale daha geçirmiş oluyordu. Ecdada taabbüd bugün hâlâ Çinde, Japonyada ve Arabistanın bazı yerlerinde bu eski Türk an'anesinin bekası olarak yaşamaktadır.

Sonradan bütün kavimler hayatlarında bu devri yaşamışlardır. Avrupalılar arasında Hıristiyanlığın zaferile bu müessese inhitata uğramıştır. Ecdada taabbüd an'anesinde ecdat makberleri muhafaza edilir, içine eşyalar gömülür, zaman zaman kurbanlar kesilir ve ruhunun daima aileyi sıyanet ettiğine itikat edilirdi, hattâ ruhun bir müddet sonra cesede avdeti düşünülerek mumyalar yapılırdı (1). Ruh en çok büyük oğlu himaye ettiği için, ailenin salâhiyeti irsî olarak babadan büyük oğula geçerdi.

Türk cemiyeti baba taraflı devre girmekle tarihî tekâmülde mühim bir inkişaf meydana getirdi. Ailede moral bir salâbet ve disiplin kurulmasile çocuklar bir çok ana taraflı otoritelerden kurtulup tek bir baba hâkimiyeti altında kaldı. Ana ta-

(1) Mezarlara eşya gömmek âdetinin eskiden sadece Mısırlılara has olduğu zannediliyordu. Halbuki son arkeoloji araştırmaları bu usulün Mısırdan önce Orta Asyada Ano mezarlarile, Sümerlerin Ur ve Kış, ve Etilerin Öyük, Sakçe gözü mezarlıklarında bulunduğunu göstermiştir. (Türk Tarihinin Ana Hatları).

Büyük Atatürkün işaret buyurmalarile, 1935 de Yozgad civarında Alaca Hüyükte T. T. K. tarafından başlanılan hafriyatta bulunan Eti mezarlarında da bir çok değerli eşya bulunmuştur. (Ankara Etnografya Müzesinde).

raflı ailede çocukların adları anadan alınmış olmakla beraber ailede hâkim olan, ana değil, ananın kardeşleri ve dayılarıydı.

Baba taraflı usul, köy hayatının istikrarında da âmil olmuştur. Evvelce klanı teşkil edenlerin büyük bir ekseriyeti kadınlardan ve çocuklardan ibaretken ayni klan içinde yaşıyan erkekler başka başka totemlere ve klanlara mensup idiler. Bu muhtelif totemliler arasında bir çok kavgalar çıkıyordu. Baba taraflı usul ile bunlar ortadan kalktı. Artık klanın büyük bir ekseriyeti totem esası dışında bir idareye tâbi oldu. Bu defa kadınlar muhtelif klanlardan geliyorlar, fakat hâkim bir mevkide olmadıklarından karışıklık çıkmıyordu. Köyde siyasî ve ahlâkî bir sağlamlık kurulmuş bulunuyordu.

Türklerde baba taraflı cemiyet, dinî salâbeti de temin etti. Totemler yerine artık ecdat ruhları kaim oldu. Bu, sosyal bağları kuvvetlendirdi, ve nesilden nesile geçen an'aneler esaslı bir şekil aldı. Reisliğin irsî olduğu baba taraflı kabilelerde bazı teşkilât değişikliği meydana geliyordu. Kabile cemiyeti üzerindeki etnolojik müşahedeler gösteriyor ki, muharebede yararlık gösteren başbuğlara halk büyük bir bağlılık ve sadakat gösteriyordu; ona bir çok hediyeler veriliyor, elde edilen sürülerin mühim bir kısmı kendisine terkediliyordu. Kabile reisi de buna razı oluyor ve hattâ o da bir çok suretlerle kahramanı taltif ederek ona izaz ve ikramda bulunurdu. Bu vaziyet karşısında harp li-

derleri zenginleşiyor, büyük nüfuz ve şeref kazanmıya ve etrafında bendegân ve maiyetler toplamıya başlıyorlardı. Kendisine en çok bağlılık gösterenleri o da mal ve ganimetlerle izaz ediyordu. Böylece kabile içinde yarı müstakil zümreler teşekkül ederek kabile merasiminde ayrıca bir yer tutmağa ve müstakil olarak çeteler halinde komşu kabilelere hücum ederek onlardan aldıklarını sadece kendilerine alıkoymağa başlıyorlardı. Kabile reisinden memnun olmıyanların da katılmasile bu feodal sistem kuvvet kazanıyordu. Beyin sürüleri, kabile halkının otlaklarında otlıyabilmek hakkına malikti. Bunların hücumuna uğrıyan başka kabile halkı, ellerindeki hayvanları kaybedince, müstevlilere müracaat ederek onlardan ödünç hayvanlar alıyorlar, ve mukabilinde muntazam haraçlar vermeğe başlıyorlardı.

Orta Asya medeniyetinin başlangıç devirleri hemen baştan başa böyle bir manzara gösteriyor. Dünyanın başka yerlerinde henüz mağara devri yaşanırken Türkler medeniyetlerinde Feodal bir sisteme girmiş bulunuyorlardır (1). Bu sistem, daha sonra göreceğimiz tarihî feodalizmden iki cihetle, yani, hayvan sürüleri üzerine kurulmuş olması ve irsî olmaması itibarile farklıdır. Bütün tarihî kavimlere bu pastoral feodalizm devrini getiren Türkler olmuştur. Bundan önceki neolotik ve daha sonraki ziraat ve maden medeniyetinin de

(1) R. Pumpelly, Explorations in Turkestan, Washington, ch. 111.

gene onlar vasıtasile Avrupaya götürüldüğü biliniyor (2).

Türklerin kurduğu pastoral feodalizm içtimaî tekâmülde mühim bir terakki hamlesidir. Bununla, her şeyden evvel liderliğin inkişafında tabiî kudret ve liyakate bir yer verilmiş oluyor. Kâfi derecede zekâ ve kuvvete malik olan her adam, kabile teşkilâtında âdet ve an'anelerin çizdiği sınırları ve engelleri kırarak müstakil bir önder olmak imkânını buluyordu. Bundan başka sadece yaşama mücadelesine, hâkimiyet mücadelesi de katılmış bulunuyordu. Yaşama mücadelesinde, insan ve hayvan sadece nefis müdafaası, gıda, giyim ve melce kaygusile çalışır. Halbuki hâkimiyet mücadelesinde faik kuvvetlere malik olanlar hâkim olmak iradesile çalışmaya başlarlar. Bu çalışma, yaşama mücadelesinde de muvaffak olmak ve dolayısile terakki için en mühim bir âmil olmuştur.

Üçüncü bir vasıf olmak üzere, Pastoral feodalizmde akrabalık ve kan münasebetinden ayrı olarak fikrî ve ahlâkî benzerlik esas tutuluyor. Herhangi bir kabileden herkes bir başbuğa iltihak edebiliyor. Bu hal Türk tekâmülünde dördüncü devye ait olan sivik teşkilâtın başlangıcı gibi telâkki edilebilir, ve bu itibarla çok mühim bir içtimaî terakki merhalesine esas teşkil eder.

---

(2) Türk Tarih Kurumu, Türk Tarihinin Ana Hatları, Muhaceretler. (Yakında çıkacak).

Asıl Türk ulusunun teşekkülü, baba taraflı kabile konfederasyonlarile başlamıştır. Bunlar ana taraflı kabile birliklerine göre daha mütecanis, daha istikrarlı ve daha kuvvetli idi. Türklerin tesirile, sonradan Mısırlılar, Keldanîler, Yahudiler, Grekler, Romalılar, Anglosaksonlar, Franklar, Cermenler, İslâvlar, hep bu nevi kabile hayatına girdiler. Baba taraflı kabile önce konfederasyona, daha sonra ulusal devlete intikal etti. Kabileler konfederasyonları ve ulusal devleti meydana getirdikleri zaman süel ve siyasî şartlar ile reislere büyük salâhiyet tevdi edilmiş oluyordu. Derebeyi, askerî, dinî, siyasî kuvvetleri nefsinde toplıyan bir kral, bir hükümdar oldu. Hükümdarlığın bu suretle kuruluşile, Türkler millet devrine arz üzerinde ilk defa olarak girmiş bulunuyorlardı.

BAHİS VIII

Türk Göçlerinin Cihan Medeniyetinin Tekâmülündeki Rolü

Türk Medeniyetinde İlk Merhale:

ASKERÎ - DİNÎ MEDENİYET

Türklerde ilk cemiyet, dili, insanî düşünüşü ve an'aneleri meydana getirdikten sonra daha ileri merhale ile millî teşekküllü geniş organize edilmiş bir varlık oldu. Bunda birinci safha askerî, ikinci safha sivil halkı ihtiva eder ki, ikincisi hem çok mütenevvî hem de iş bölümü ile taazzuv eden, ve servet, nüfus ve demokratik zihniyet itibarile mütemadiyen büyüyen bir cemiyettir.

Medeniyet bir cümle ile ifade edilemeyen bir çok mefhumları ihtiva eder. Daimî bir vatana malik olmak, ve tesbit edilmiş hayat ihtiyatlarını kazanmış olmak manasına geldiği gibi, devletin hâkimiyeti altında fikrî ve ahlâkî müşabeheti esas tutan bir çok müesseselerin kurulması, büyük

halk kütlelerinin millî bir vahdet halinde toplanması manasına da gelir. Bu medeniyet elemanları içinde en mühimmi akrabalıkla tahdit edilmiyen siyasî, kültürel ve ekonomik müesseselerin şuurlu bir birlik halinde işlemesidir.

Pastoral feodalizm ile Krallığa müncer olan ilk Türk ulusal cemiyeti, karşılaştığı yeni şartlar içinde yeni bir takım teşkilâta malik olmağa başlamıştı. Servet ve san'atlarile çoğalan Türk kütlesi sistematik bir ziraate muhtaç idi. Bir taraftan da hanedan elinde toplanan kuvvet ve enerji onlarda bir takım istilâ ihtirasları uyandırmıştı. Bu itibarla başka memleketleri istilâ ederek oradaki halkı ziraat amelesi olarak kullanmak daha cazip bir program görünüyordu. Bu suretle futühat devri başlamış oldu. Fakat bundan önce ilk göçlerin asıl sebebi Orta Asyada iklim değişiklikleri ve kuruma hâdisesile ziraatin akamete uğramış olması idi. Böyle bir iklim değişikliği karşısında her tarafa doğru vaki olan göçler ve istilâlar görüyoruz. Türkler devir devir istilâ ettikleri memleketlerin münasip buldukları yerlerinde yerleştiler. Bu suretle yerlilerle veya sonradan iltica edenlerle karışmağa başladılar. En eski zamanlardanberi Ganj, Dicle - Fırat, Kızılırmak, Nil ve Volga vadileri, Türklerin yerleştiği yerlerdir. Filistinde yahudilerden evvel Keltler, Etiler (1) vardı. Ham

---

(1) Keltler eski atalarımız, Etilerdendir. İngilizler ve cenup Almanları da bunlardandır. T. T. K. Türk Tarihinin Ana Hatları, Etiler Bahsi.

denilen ırktan Fenikeliler ve bir çok Samî ırklar sonradan geldiler. Hint, Irak ve Anadoluda en eski medeniyetleri kuranların Orta Asyadan gelen Trkler olduğu son tetkikler ile anlaşılmıştır.

Yunanistanda iptidaî yerliler vardır. Sonra Tükrlerden Torlar ve Akalar geldiler, onları esir ettiler; İtalyada Turanîlerden Etrüskler ve Umriyalılar vardı. Hattâ daha evvel de bütün Avrupa memleketlerine şarktan muhaceretler vaki olduğu, bulunan taş ve tunç eserler ile, elde edilen kafataslarından anlaşılmaktadır. Neolotik medeniyeti ve ondan sonraki ziraat ve maden medeniyetini dünyaya yayan Türkler olmuştur.

Türkler yeni girdikleri memleketlerde yeni yeni siyasî ve içtimaî meselelerle karşılaştılar. Hakimiyet mefhumu kat'î ve müsbet bir şekil aldı. Evvelce hâkimiyet ilâhî bir kuvvet olarak telâkki edilirken şimdi içtimaî bir irade halinde kanun yapan ve itaat isteyen bir kuvvet olarak tecellî etti. Evvelce halk, kabîlenin an'anelerine tâbi iken şimdi yeni yeni kanunlar yapmak lâzım geldi, positif müesseseler meydana gelmeğe başladı ve yeni hükûmet teşkilâtı kuruldu. Asılzade, rühban ve tâbi sınıflar ayrıldı; ilk ikisi hâkim, üçüncüsü san'atkâr ve işçi sınıfı oldu.

İstilâ edilen memleketlerin genişliğine göre, kabîleler dağılmakla eski beylikler, bu def'a daha mütekâmil bir şekilde tessüs etti. Bu devir, tarihte ileri feodalite devridir. Beyler yine Kralın nüfuzu altındadırlar, fakat etraftaki halkın bir çoğu,

himaye görmek şartile arazilerini beylere terkettiklerinden beyler salâhiyetlerini gittikçe genişlettiler. Bu ihtiyarî teslimiyet Türk feodalizminin inkişafında büyük bir âmil olmuştur. Arazi sahipleri çetelere karşı kendilerini himaye için beylere teslim oluyorlardı. Evvelce bahsolunan pastoral feodalizmde esas olan mevaşi idi. Berikinde ise arazî esas oldu. Bu yeni feodalizm daha ileri içtimaî bir teşkilâttı. Eski feodalizme nazaran ikinci farikası irsî olmuştur; eski derebeylikte bütün arazinin sahibi bey değil, kabîle reisi idi. Bu yeni sistemin Avrupaya geçişile Roma hukukuna da tesiri bulunduğu gösterilebilir.

Gittikçe bu yeni feodalizm ademi merkeziyete doğru inkişaf ediyor, Kralın nüfuzu azalıyordu. Bunun sebebi yukarıda arzedilen, halkın ihtiyarî teslimiyetile derebeylerin maddî, manevî kuvvet kazanmaları idi.

Eski Türk Şehirlerinin Zuhuru

Feodalizm devrinde halkın asayişi temin edildi, nüfus ve servet arttı. Bu sıralarda kasabaların zuhurunu ve köy ve çiftlik hayatından ayrı bir hayata malik olan bir sınıfın meydana geldiğini görüyoruz. Bunun âmilleri arasında şunlar sayılabilir.

Toprak beyin malıdır; mevsimden mevsime ziraatçiler arasında, üzerlerinde işlenme suretile tevzi edilir; ekilir, biçilir ve mukabilinde beye ha-

raç verilir, ve elde edilen mahsul de ülke içinde mukaddes merkezlerde kurulan panayırlarda mübadele edilirdi. Zaman zaman uzak yakın her yerden gelerek burada toplanılır, ve ulusal ilâhlara kurbanlar kesilir, dualar edilirdi. (1) Bu mukaddes merkezler müstahkemdi, tehlike anlarında halk buralara sığınırdı. Ayni zamanda buraları idare ve adalet merkezleridi. Zamanla kabîlelerin büyükleri, askerî serdarlar ve rühban yavaş yavaş buralarda yerleşmeğe başlamışlardı.

Görülüyor ki bu merkezlerde gittikçe çoğalan bir halk kütlesi vardır ki, ziraatle meşğul değildir. Bunları beslemek için muhtelif yerlerden erzak ve levazım geliyor. Zaman zaman yapılan dinî toplanmalar ayni zamanda bir pazar ve alış veriş fırsatı da veriyordu. Herkes köyünden panayıra giderken hayvan, hububat, meyva, mensucat, kapkacak, baharat, şarab, yağ, koku gibi muhtelif cins eşyadan ne yetiştiriyorsa onları da beraber getirerek pazar yerinde kendisine lüzumlu gördüğü eşya ile mübadele ediyordu. Bu fayda üzerine panayırlar gittikçe sıklaşmağa başladı, halk buralarda daha ziyade çoğalıyor ve bir çok san'atkârlar işlerini buralarda yapmağa başlıyorlardı. Ziraatle iştigal etmiyenler için her zaman köylerine gidip gelmektense burada, pazar yerinde yerleşmek tarcih ediliyor, dinî merkezler gittikçe san'at ve ticaret merkezleri halinde büyüye-

---

(1) Sümer - Eti teogonisinde, şehir tanrıları ve ulusal tanrılar vardı; Sayce. Hittites, The Story of a Forgotten Empire, 1925; King, A History of Summer and Akkad.

rek kasabalar ve şehirler meydana gelmiş oluyordu.

Artık şehir ve köy arasında iş bölümü kendiliğinden kurulmuştu. Ziraat mahsulleri kasaba halkının maişeti için köylerden getiriliyor, köylü de kasabadan alât, edevat ve mamul eşya alıyordu.Nihayet eşya arasında, tedavülü en kolay olanı diğerlerinin mübadelesinde vasıta olarak kullanılmağa başlandı. İlk zamanlarda bu mutavassıt eşya öküz, arpa, buğday, tuz ve çeşit madenler idi. Fakat bunlar herkesçe kabul edilmiş müesses şeyler değildi. Nihayet bunların bazıları umumiyetle mübadele vasıtası olarak kabul edilmeğe başlanmakla para meydana geldi. Tüccarlar artık muhtelif eşya yerine bu parayı kabul etmeğe başladılar. Görülüyor ki ilk zamanlarda para sadece madenî değildi. Daha sonra Türkler kolay tedavülü mümkün olan muhtelif şekillerde madenî paralar icad ettiler. Madenî paranın ilk defa olarak Anadoluda Lidya Türkleri tarafından kullanıldığı biliniyor idisede, son araştırmalar Etilerin gümüş ve bakırı ağırlıklarına göre para olarak kullandıkları ve gümüşü bakıra nazaran 240 def'a daha değerli saydıkları Eti kanunlarında görüldüğü gibi, Karkamış harabelerinde de bu paralardan bulunmuştur. Son olarak Trovada bulunanların da bunlara çok benzediği görülüyor. (1)

Müteferrik bir surette ticaretle meşgul olanlar

(1) A. H. Sayce, Hittites, the Story of a Forgotten Empire, London, 1925 S. 197.

paranın zuhurundan sonra ayrı bir tüccar sınıfı halinde ortaya çıktılar. Para icat edildikten sonra artık bu vasıta ile bazı kimseler bir çok mallar toplayıp onları icabına ve zamanına göre satmağa başladılar. Bu işi müstakillen meslek edinenler meydana geldi. Artık çiftçi ile kasabadaki san'atkâr, doğrudan doğruya birbirlerile mübadelede bulunmayıp tüccar sınıfile alışverişe başladılar. Tüccar bu ikisi arasında mutavassıt bir sınıf oldu, ve kasabanın mühim bir unsurunu teşkil etti.

Yeni başlayan san'at ve ticaret, zaten feodalizmle zayıflamağa başlayan kabîle bağlarını daha ziyade çözüyordu. Ticaret merkezlerine iktisadî kazanç maksadile bir çokları akın akın gelmeğe başladılar.

Girdikleri yeni kabîleler içinde onlara tamamen merbut olmıyan fakat gittikçe servet ve kuvvet kazananlar adlî ve siyasî bir takım haklar istemeğe başladılar. Böylece devlet teşkilâtının kabile bağları üstünde, bir takım yeni esaslara dayanması lâzım geliyordu. Devlet hâkimiyeti bu yeni mesele karşısında başka bir şekil alacaktı. Bu yeni gelenlere ticarî bir takım haklar tereddütsüz verilmişti. Ticaret işlerinde herkes kanunun himayesine mazhar oluyordu. Fakat izdivaç meselelerinde bu hukuk mümkün olduğu derecede tehir edilmişti. Dışarıdan gelenin yerli bir kızla evlenmesine müsaade etmek, an'anede bir takım karşılıklar meydana getirecekti. Böyle mühim bir mesele kabile hayatında bozgunluk çıkarabilirdi.

Bununla beraber, tüccar sınıfı mütemadiyen nüfus ve servet itibarile kuvvetlendikçe devleti himaye ve müdafaa meselesinde bu sınıfın hariç kalması imkânsızdı. Bir telif yapılmadığı takdirde bunların Kralın idaresini devirmeleri de muhtemel idi. Halbuki kabile bağlarını bozmadan bunlarla uzlaşmak ta epeyce müşkül idi. Sümet ve Eti tarihinde bu meselenin halline doğru devletle kabile bağlarının ayrılması için bazı teşebbüsler yapıldığı ve nihayet konfederasyon ve siyasal İmparatorluk şeklinin doğduğu görülür. Daha sonra Tor (Grek) Türklerinin tarihinde bu meselenin halline doğru bir çok teşebbüsler yapılmıştır. Meselâ büyük Tor kahramanı Kral Theseus, cemiyeti kısımlara ayırarak bir nevi kast teşkilâtı kurmak istemişti. Bu, asılzadeler sınıfı, çiftçi sınıfı, san'atkârlar sınıfı gibi akrabalık yerine içtimaî sınıflar esas olmak üzere, feodalite ve fütuhat müesseselerini kabule müteveccih bir teşekküldü. Daha sonraki teşebbüs ise, içtimaî nizamı, mülkiyet ve askerî hizmet esasına bağlamak oldu. Bu sayede bir kabileye mensup olmıyan bütün hür adamlar orduya girecekler ve umumî işlerde söz sahibi olacaklardı. Grek tarihinde en son muvaffakiyetli plân Kleisthenis tarafından ortaya atıldı. Bu plân esas itibarile şu idi: Kabileye mensup olanlar hem devletin hem kabilenin azası olacaklar; mensup olmıyanlar sadece devletin azası olarak tanınacaklar ve her türlü hukuka müştereken malik olacaklardı. Yani kabile ile devlet birbirinden

ayrılmış oluyordu. Akrabalık kabile içinde devam edebilirdi, fakat devlette akrabalık artık tanınmıyacaktı. Devletin vazifeleri askerî, adlî ve siyasî sahalarda idi. Böylece sivil bir cemiyet teşkilâtı meydana gelmiş bulunuyor ve gittikçe bu teşekkül kuvvetlenerek kabile bağları zayıflıyordu. Bu intikal, Türklerden sonra tarihin her devrinde her ırkın hayatında kendisini göstermiştir. Evvelce Sümer, Eti ve Tor Türklerinin siyasal teşkilâtlarında görülen bu hareketin sonradan Mısır, Babil, Roma devletlerine de geçtiğini görüyoruz. Roma İmparatorluğunu istilâ eden Cermen kabilelerinde de ayni şey vaki olmuştu.

Bu suretle intikal devresi geçiren devlet, memleket bütünlüğünü ve vatandaşlığı esas olarak kabul etmiş oluyordu. Artık kabile yerine sivil bir millet hâkim olmuş demekti. Burada nev'î şuur genişlemiş oluyor ve temsil ve temessül meseleleri ortaya çıkıyor. Artık anlaşılıyor ki dilleri, usulleri ve menfaatleri bir olan insanlar ayni ruhu taşımak istidat ve kabiliyetindedirler. Bunların izdivaç bağlarile de merbut olmaları kan birliğini meydana getireceğinden buna müsaade edilmesi kabul edilmiş oluyor ve kabile hayatı tamamen kalkmış oluyor.

Mülkî vahdetin teessüsü ve millî fikirlerin genişlemesile kuvvetlenen devlet müsbet bir siyaset takibine başlıyor. Ayni dilin muhtelif lehçelerini konuşan ve müşterek sivil menfaatleri anlamış olan bütün halk kütlelerinin siyasî vahdetini

temin etmek ve onları bir hâkimiyet altında birleştirmek gayesi devletin siyaseti oluyor. Memleket tabiî hudutlarını bulmak ve ticarî, içtimaî, askerî bağlılık ve sağlamlığı temin etmek için civar memleket parçalarını kendi ülkesine ilhak etmeği gaye ediniyor. Bu gaye sonraları tarihte **Erredantism** adile tanınmıştır. Tabiî hudutlar içinde ayni ırktan olanların birleşmesi şimdi de devlet siyasetlerinin ana çizgilerindendir.

Bu safhada muasır medeniyetin esas ruhu meydana çıkıyor. Bu ruh, milliyet idealinden başka bir şey değildir. Birbirlerine benzeyenlerin birleşmesi ve hâkimiyetin esaslı bir surette takviyesi ihtirası, yani bütün halk arasında sempatik ve formal bir müşabehet teminine çalışmak, içtimaî dimağın mukavemet edilmez bir arzusudur. Bu itibarla **medeniyetin en bariz karakterlerinden birisi kuvvetli bir ırkçılık ve milliyetçilik cereyanıdır.**

Bu arzudan doğan içtimaî vahdetin ve temsilin mükemmeliyetini temin için bir takım vasıtalara müracaat edilir. Bunlardan birisi militarızmdir. Militarizm tam bir inzibat sistemidir. Esas gayesi mütecanis halk kütlesinin birliğini ve emniyetini temin etmektir. Ferdî her menfaat, askerî disipline feda edilmelidir. Askerî inzibat, medeniyetin ilk ve en kuvvetli temsil vasıtasıdır. Askerî teşkilât, ilk gayesini elde ettikten sonra devletin milliyet ve hâkimiyet ideali daha ziyade tevessü ederek, bütün halkın müşterek bir tipe ircaına çalışılır. Ulusal ülküler kurulur, ulusal ka-

rakter inkişaf eder. Avrupada bilhassa on sekizinci asrın sonlarına doğru Kant ile başlıyan ve daha sonra Fichte ve Hegel'in metafizik sistemlerde yayılan, ve nihayet Nordik nazariyesi diye tanılan Alman İdealizmi - Cermen faikiyeti nazariyesi - sadece metafizik bir takım esaslara dayandığı halde bile Alman milletinin uyanmasını ve yükselişini teminde ne derece büyük bir âmil olduğunu biliyoruz. Bizim bugünkü ırkî faikiyet üzerindeki davamız ise, metafizik sistemlere değil, doğrudan doğruya İlmî hakikatlere ve İlmî esaslara dayanıyor. Bugünkü Türk milletine, içinde bulunduğu bu muazzam yükseliş mücadelesinde idealini vermek için metafizik sistemler kurmağa ihtiyaç yoktur. Onun ideali hakikat güneşile temsil edilen idealdir. İnsan zekâsının bitaraf araştırmasının meydana çıkardığı hakikattir. Bununla, memleketimizde, bir millî şuur ve maneviyat inkilâbı yapılıyor, ve bu, Türklüğün en yüce timsali olan Büyük Atatürk'ün en büyük bir eseri olarak bütün müstakbel nesillerin ruhunda yaşayacaktır. Bu eser, onun, tarihi ezelden başlıyan Türklük hakikatini meydana çıkarmış olması, ve milletine, bütün milletlerin üstündeki benliğini tanıtmış olmasıdır. Bir millete hakikî benliğini öğretmek, onu şuurlu bir hale getirmek, ona ruhî asalet, fazilet, ve kabiliyetini sezdirmek; onun bütün istikbalini, bütün medenî mukadderatını müemmen bir hale getirmiş olmak demektir.

Her muasırlaşma ve teceddüt hareketinin başında milliyetçilik gelir. Milliyetçilik cereyanının kuvveti, bir milletin tekâmülünün en büyük miyarıdır. Yeterki bu, şuurlu bir cereyan halinde olsun. İşte biz Türkler, bugün yüksek reisimizin liderliği altında bu hareket ve cereyanın, bu şuurlaşmanın içinde bulunuyoruz.

İçtimaî ilimlerle uğraşanlar milliyetçiliğin dört esasını tesbit etmişlerdir: Millî tarih, Millî dil, Millî İdeal, Millî menfaat... Milliyetçiliğin birinci esası olan millî tarihimizin esaslı tetkiklerine Büyük Atatürk'ün aydınlatıcı ve yol gösterici eşsiz ışığı altında büyük bir cehit ve gayretle çalışıldı. Meydana çıkan eser emsalsiz bir Türklük âbidesidir. İkinci esas olan Türk dili hareketile birlikte tarih araştırmaları Türk milletine hakkı olan en büyük bir medeniyetçilik idealini vermiştir. Bu yollar bizi geniş ve aydınlık faaliyet ufuklarına götürüyor. Üçüncü esas olan bugünkü millî idealimiz, millî tarih ve millî dilimizin enginliğinden meydana çıkmış bulunuyor. Medeniyetçi bir millet olduğumuzu öğrendik; muasır medeniyetin bütün safhalarında en ileriye en kısa zamanda varmak ve yerimizi almak idealimiz olmuştur. Dördüncü prensip olan millî menfaate gelince: O da siyasî, İçtimaî, İktisadî, sahalarda canlı ve ileri faaliyetlerle temin edilmektedir.

Hasılı bugün millî hareketimizin bütün esaslarına malik olmuş bulunuyoruz. Yapılacak iş,

bunlar üzerinde daima artan bir kuvvet ve bağlılıkla çalışmak, önümüzde açılan parlak ufuklara doğru yrümektir. Zaten insan için en büyük saadet, hayatın gayesi, içtimaî ideallere hizmetten başka bir şey olmadığı anlaşılmış değil midir? (1)

Medeniyetin birinci merhalesinin takip ettiği diğer siyaset, gene tecanüsü ve ayniyeti temin için ferdî hak ve karakterlerin teferrüatına kadar tanzimi edilmiş olmasıdır. Düşünüş, duyuş, ve gidiş tarzında, bir kelime ile karakterde birlik olmalıdır. Mütecanis millî vahdetin temini için bunlar yapılmalıdır. Mütecanis bir halk yaratmakta bu disiplin en kuvvetli bir âmildir.

Türk tarihinin eski ve yeni devirlerinde kuvvetli hükûmdarların gözleri önünde millî vahdetin teminine matuf olan fütuhatlar kâfi görünmiyerek şan, şeref ve medeniyet İmparatorlukları kuruldu. İskit İmparatorluğu, Eti İmparatorluğu, Hun İmparatorlukları, Selçuk ve Osmanlı devirleri böyle idi. Türklerden başka ve onların tesir ve nüfuzile Mısır, Babil, Asur, Makedonya, Roma, Kartaca ve yeni zamanda Avrupa İmparatorlukları sıra ile dünyayı fethetmek istediler. Millî vahdete giremiyecek olan uzak memleketleri kendi ülkelerine ilhak ettiler. Bu nevi fütuhatların en nihayet husran ile neticeleneceği şüphesizdi. Bunun, medeniyet için bazı iyi neticeleri olmadı değil. Meselâ müstevlî memleketler ahalisi haraç

(1) Milliyetçilik mevzuu üzerinde ileride ayrıca tafsilâtlı bahisler açılmıştır.

vermeğe icbar edildiler ve bu suretle hükûmet merkezinin servet ve şaşaası fevkalâde arttı. Güzel san'atlar inkişaf etti, ilim, teknik ve yaşayış şekillerinde terakki hamleleri göründü.

Roma İmparatorluğu da dahil olmak üzere ilk medeniyetler istikrarsız idiler. Çünkü bunların servet ve şaşaası bir taraftan haricî âlemin tamamını celbetmekte diğer taraftan da tebaanın hırsını uyandırmakta idi. Nihayet uzak vilâyetler birer birer ayrılmağa ve haricî düşman da fırsat gözetmeğe başladı, tekrar ulusal devlet fikri hâkim oldu. Garbî Avrupa memleketleri bir iki istisna ile istikrarlı medeniyetler halinde inkişaf ettiler. Yanyana müsavi kuvvetle büyüyen garp milletleri, ileri medeniyet merhalelerini tekâmül ile takip ettiler.

BAHİS IX

Türk Medeniyetinde İkinci Merhale

Kritik Medeniyet

Hürriyet ancak mütecanis efkârı umumiyesi olan bir halk kütlesi içinde meydana gelebilir. Efkârı umumiye ise taakkulî bir fikir müşabehetinden doğar, yani halkın az çok münevver ve şuurlu olmasına bağlıdır. Medeniyetin birinci merhalesi tecanüs temin etmiş, ve fikrî ve alâkî müşabehet esası üzerine münasebetleri kurmuş olmakla, cemiyette bir çok lüzumsuz mücadelelere ve hadsiz hesapsız enerji israfına manı olmak gibi büyük bir fayda temin etmişti. İkinci merhale ile cemiyetin enerjisi terakki istikametinde sarfedilmiye başlıyor.

Medeniyet arz üzerinde muayyen bir devirde meydana gelmiş değildir. Her millet ayni tekâmül safhalarını takip ederek muhtelif medeniyet merhalelerine vâsıl olurlar. Fakat bu merhaleler-

-den ilk ikisini yaratan, yaşıyan ve yayan Türkler olmuştur.

Bundan evvelki bahiste medeniyetin nasıl meydana geldiğini ve ilk merhalesini gördük. İkinci merhale, halk arasında fikir hürriyetinin kıymeti takdir edildiği zaman başlar. Şahsî teşebbüsler ve umumiyetle samimî münakaşalar terakkinin amilleri olur.

Bu merhalede içtimaî zihin, daha önce kurulmuş olan taakkulî bir fikir müşabeheti üzerine müstenittir. İçtimaî teşkilât arasında hususî teşebbüsler ve birlik çalışmalar çoğalmıştır. Ferdin cemiyetle olan münasebetinde cebir yerine hürriyet ikame edilmiştir. Eti kanunlarında bunun inceden inceye yer tuttuğunu görebiliyoruz. (1)

Kritik medeniyette, askerî - dinî medeniyetin ilâhî hukuk ve otoritesi yerine kanun ve serbest mukavele ikame edilmiştir.

Birinci devrin sıkı tecanüs ve ayniyet siyaseti hürriyete yol açar. Kuvvetli bir siyasî teşkilât altında enerjinin muhafazası nihayet şahsî teşebbüslere imkân verir.

Bu devirde daima büyük dahilî değişiklikler meydana gelmiye başlar. Hürriyet kazanmış olan tefekkür ve zihnî enerji dahilî meseleler üzerine döner; müesseseleri ve kanunları tetkike başlar, ve çok defa inkilâplar olur.

Göçler, fütuhat ve ticaretle birbirine karı-

(1) Hroznéy, Code Hittites.

T. T. K. neşriyatından «Eti Tarihi» adlı eserimize de bakınız.

şan Türk kütleleri fizikî ve zihnî bir elâstikiyetin de meydana gelmesine amil oldu. Bu da intikadî, bediî ve felsefî ruhu meydana getirdi. İlk filesoflar, son bilgilerimize göre, Eti mitoloji ve kozmogonisinden mülhem olarak Anadoluda ve Eğe kıyılarında yetişmiş olan Türk filesoflarıdır. Böylece ilk defa olarak dünyanın bu mıntakasında serbest fikrî alâkalar uyanmağa, ıslâhat projeleri tertip edilmiye, tahlil ve terkipler yapılmyıa başlanmıştı.

Zihnî tekâmülün bu buhranlı safhası bütün sivil cemiyetleri bir devirde karakterize eder. Bazı cemiyetler bu istikamette biraz ilerledikten sonra bir tevakkuf devrine girer; bazıları değişme kabiliyetini muhafaza eder, fakat istikrarsızlıklar devam eder; diğer bir kaçı ise müterakki olmakta devam eder. Bunlar muhtelif millet tipleri meydana getirir. Türkler müterakki millet tipinin en eski ve devamlı bir örnegi olmuştur.

Cemiyet, fertlerin fıtrî kabiliyet ve zekâsını kendi kalıplarına göre dökmiye mütemayil olduğundan bazı fertler, içinde bulundukları cemiyette inkişaf edemiyerek daha müsait muhitlere giderler veya orada muattal kalmağa mahkûm olurlar. Fakat bunlar çoğaldıkça cemiyetin adım adım terakkisini temin ederler. Türk cemiyeti terordan uzak hür havayı daima kendi muhitinde yaşatmıştır. Eski Türk türesinde, o devrin başka ırklarında ve meselâ Asurilerde hiç görülmedik

şekilde, ferdin hürriyetine imkânlar açılmıştı. (1) Bununla beraber ferdî ruhlarda daima ulusal şuur kuvvetle hâkim olmuştur.

Müterakki bir millet o nevi bir içtimaî teşkilâta malik olmalıdır ki hem vahdet istikrarını hem de hürriyeti emniyet altına almış olsun. Türkler bu ahengi çok eski tarihlerinde temin etmişler ve bunu bir an'ane haline getirmişlerdi. Türk kanun ve siyasetinin tetkikinden iki esas hukuk fikri çıkıyor.

Bunlardan birincisi ana hatlarile bütün milletlere geçmiş olan ve umumî, beşerî bir takım prensiplere dayanan hukuktur. Bu hukuk kaidelerinin her hangi bir hükûmet şekline tâbi olmadığı görülür. Onun için bunlar objektif mahiyette ve hükûmetlerin üstünde bir otoritedir.

İkinci hukuk fikri sübjektif ve spekülâtiftir. Yani aklî esaslar üzerinde felsefî tefekkürlerin mahsulüdur.

Tabiat kanunu öyle üniversal bir kanundur ki, fıtraten mütemayil olduğumuz umumî zaruretleri tensik eder, akıldan çıkar ve herkes ona tâbi olur.

Bu mütalealardan şu netice çıkıyor ki, kanun, hükûmetler tarafından değil cemiyetler tarafından meydana getirilir. Gördüğümüz en eski kanun sistemi Eti ve Sümer Türklerinin kanunu olduğuna göre ilk şuurlu ve ileri medeniyet haya-

---

(1) Türk Tarih Kurumu, Türk Tarihinin Ana Hatları, Sümer ve Eti Tarihleri.

tını Türklerin yarattıkları anlaşılıyor. (1) Bu suretle cemiyetin adlî teşekkülü kurulmuş, ve bu esaslaragöre hükûmetler, fertlerin tefekkür ve hareket hürriyetini aklî hudutlar içinde kabul etmiştir. Hükûmdarların ilâhî hakları yanında hükûmetin kuvvetleri ve vazifeleri kanunla tayin edilmiştir.

Türklerde bu yeni adlî teşkilât altında mukaveleye merbut ihtiyarî cemiyetler ve birlik teşebbüsler çoğalmıştı. Cemiyet mütezayit bir mürekkebiyet kazanmış, terkibî cemiyet yerine mahlût cemiyet kaim olmuştu. Din, devletden yavaş yavaş ayrılmağa ve siyasî hâkimiyete tâbi olmağa başladı. San'at ve ticaret inkişaf etti, iş bölümü arttı. Hasılı beşerî medeniyetin ikinci merhalesi ileri bir Türk medeniyeti halinde ilk defa olarak meydana geldi.

Sivil tekâmülün bu ikinci merhalesine giren Türk halkı kritik medeniyetini şuurlu bir siyasetle takviyeye çalıştı. Bu siyaset askerî - dinî ilk medeniyet merhalesindeki siyasetin, yani disiplin ve otoritenin serbestliğe doğru yol verişidir.

Burada esas olan, serbest münakaşa, ve taakkulî müşabehete dayanan kurultaylardaki efkârı umumiye kararıdır. İtikat değil, fikirdir (2).

---

(1) Son zamanlara kadar, en eski hukuk sistemi zannedilmiş olan Hammurabi hukukunun doğrudan doğruya Sümerlerden alındığı anlaşılmıştır. Ayni eserler.

(2) Etilerde «Pankuş» denilen halk meclisleri bulunduğu gibi, daha sonraki Türk devletlerinde de kurultay sistemleri bulunduğu malûmdur.

Bunda Türklerin takip ettikleri ilk siyaset, her ferdin kendi kendisini düşünmesini, kendi kuvvetlerini inkişaf ettirmesini, her vesilede içtimaî bir vaziyet almasını; hür ve mütesanit vatandaş olmasını temine çalışmaktı. İkinci siyaset, dünya münasebetlerine girişmek olmuştu. Başkalarile temas ile yeni yeni fikirleri onlara yaymak terakkinin yayılmasına âmil olmuştu.

Medeniyetin tarihî inkişafında bir çok devletler bu merhaleyi bitirmeden mahvolmuşlardır. Yunanistan ve Roma bunlardandır. Atina, kritik merhalenin birinci safhasını yani serbestliği çok inkişaf ettirdiği halde, ikinci safhada muvaffak olamadığından münkariz oldu. Roma da ikinci safhayi çok inkişaf ettirdiği halde, serbestlik olmadığından inkiraz buldu.

Etrüsk - Roma İmparatorluğunun harabeleri üzerinde kurulan yeni Avrupa devletleri, medeniyetin bu ikinci merhalesini ikmale muvaffak olmuşlar ve nisbeten çok yeni olan Büyük Sanayi ve makine medeniyetile üçüncü merhaleye geçmişlerdir.

Yeni devrin başlangıcını Floransa, Venedik, Bulonya gibi garbî Akdeniz şehirlerinde görürüz. Kritisizmin inkişafı, Rönesans, Protestan Reformasyonu, 1688 İngiliz inkilâbı, on sekizinci asırda Fransada tenevvür devri, Amerikan inkilâbı, Fransız inkilâbı, İngilterede burjuvazinin hâkimiyeti, ve nihayet 1848 hareketleri içinde mütemadî bir surette ilerlemiştir.

Medeniyet merhalelerinin birbirinden tamamen ayrıldığı zannedilmemelidir. Bazı safhalar da ikinci veya üçüncü merhalelerde olan diğer bazı safhalarda birinci merhalede bulunabilir.

Anadoluda eski Türk devletlerinin istihaleleri olan sonraki Türk devletleri de, dinî ve siyasî bir çok mücadeleler içinde kâh inhitat, kâh yeniden dirilme safhaları göstermişler, ve nihayet Büyük Atatürk inkilâblarile, medeniyetin, kendi taraflarından yaratılan, yaşatılan, ve yayılan ikinci merhalesini muvaffakiyetle ve kat'î bir surette tesbit ederek üçüncü medeniyet devrine girmişlerdir.

BAHİS X

Türk Medeniyetinde Üçüncü Merhale

Demokratik - Endüstriyel Medeniyetimiz Cumhuriyet Devri

Medenî tekâmülün ikinci safhasını, yani kritik merhaleyi ikmal eden Türk milleti, Cumhuriyetle üçüncü medeniyet merhalesine girmiştir. Teşkilâtı esasiyeye dayanan kuvvetli bir hükûmet, içtimaî nizamı yeni esaslar üzerine kurarak, hürriyet içinde şahsî teşebbüs ve ihtiyarî teşekküllere imkân vermiş ve Büyük Devlet Sanayiini meydana getirmiştir. Vatandaşlar maddî refahlarını temin ederek kendilerini ciddî ve salim bir surette işlerine vermişlerdir. Makine terakkisi ve sınaî teşkilâtla memlekette servet seri bir surette çoğalmaktadır. Servetin çoğalması, nüfusumuzu, nadir görülen bir nisbet içinde çoğaltmaktadır. (1) Büyük Sanayi işçilerimiz devlet sana-

(1) 20 ilkteşrin 1935 sayımında Türkiyenin nüfusu 16,5 milyona yakın çıkmıştır. 1921 sayımına göre % 23.5 artmıştır.

yii içinde bulunduğundan içtimaî mücadeleyi meydana getiren bir sınıf olmaktan kurtarılmıştır (1). Bunun neticesi olarak demokrasi inkişaf etmiş, ahlâkî alâkalar çoğalmış, imtiyazsız, sınıfsız muasır bir cemiyet kurulmuştur. Bunun için, bu üçüncü medeniyet merhalemize demokratik - Endüstriyel medeniyet diyoruz. Ulusal Büyük Sanayiin kurulmasile servetin çoğalması, içtimaî iş bölümünü, ve serbest şahsî teşebbüsleri de artırmıştır.

On dokuzuncu asrın başlangıcında Malthus, «Halk» ünvanlı meşhur eserinde bir nazariye ortaya koymuştu. Bu nazariyeye göre, dünyada nüfus, gıdadan daha çok sür'atle çoğalmaktadır. Bunun neticesi olarak her zaman kahıtlar, hastalıklar ve harpler çıkacaktır ,ve ancak bu suretle muvazene temin edilebilecektir. Malthus bu beşerî sefalete çare olarak izdivaçlarda tedbirli olmağı ileri sürmüştü.

Daha sonra yapılan tetkikler Malthus nazariyesinin tadil edilecek bir noktası olduğunu göstermiştir. Sınaî ve ticarî terakki ve ihtiralar, maişet vasıtalarını da geniş bir mikyasta çoğaltmaktadır. Onun için, açlıktan ölüm olamaz. Malthus nazariyesi şu suretle tadil ediliyor «Dünya üzerinde nüfus, maişet vasıtalarına nazaran o nisbette çoğalıyor ki, her ferdin, her sınıf halkın umumî refah seviyesini yaşamasına imkân yoktur».

(1). İş kanununun yapılmasile bu emniyet daha katiyetle kurulmuştur.

Eğer refah seviyesi sabit kalsaydı bunun temini de mümkün idi.Fakat, medeniyetin tekâmülile refah seviyesi de mütemadiyen yükselmektedir. Şu halde, bu nazariyeye göre, nüfusun çoğalması Türk ulusu için hiç bir endişeyi mucip olmıyacağı şöyle dursun bilâkis geniş topraklarımızın iskânına ve medeniyetimizin yükselmesine vasıta olacaktır.

Nüfusun çoğalması iş bölümünü ve ferdî şahsiyetleri tebarüz ettirir, cemiyet içindeki geniş iş bölümünde fertler ayrı ayrı istikametlere giderler. Her ferdin, her zümrenin gösterdiği kabiliyet ve istidat ayrılır. Nüfusun artmasile sınaî bir cemiyet, bu ayrı ayrı istikametleri daha çok inkişaf ettirir ve onlardan istifade eder.

Yaşayış seviyesi yüksek fakat serveti az olan memleketlerde doğum ve ölüm nisbeti de azdır. Yaşayış seviyesi düşük veya servet çok olursa doğum da artar.

Sınaî bir cemiyette,içtimaî zihin demokratik bir inkişafa mazhar olur. Ücretle ve adale kuvvetile işleyen halk tabakası yavaş yavaş mühim tarihî bir hakikatle karşılaşır. Bu hakikat, vaktile bir şahsa veya zümreye münhasır olan siyasal hukukun ulusal eğemenliğe geçmesi lüzumunu anlamaktır. Bu millî hâkimiyet, vatandaşların reylerile kendisini gösterir. Avrupada son zamanlara kadar mülkiyet ve vergi üzerine kurulmuş bir rey hakkı carî iken bizde, kadınlarımızda dahil oldu-

ğu halde bütün vatandaşlar bu siyasî ve medenî hakka sahip olmuşlardır.

Bu suretle halkın siyasî hakkı temin edildikten sonra onların vaziyetlerinin islâhına başlanıyor, terbiye ve refahlarile daha yakından alâkadar olunuyor. Millî hâkimiyetin bu alâkaya dayandığı anlatılıyor.

Demokrasi mefhumu içtimaî dimağa girince, cemiyetin tekâmülünün ancak demokrasinin inkişafile mümkün olacağı anlaşılır.

Demokrasi, millî hâkimiyet demektir, ve bu itibarla yalnız işçi veya başka bir sınıf hâkimiyeti üzerine müesses cemiyet sistemleri demokratik değildir. (1)

Demokrasi, ekseriyetin kararına dayandığından, ve bazı memleketlerde işçi sınıfı ekseriyeti teşkil etmekte bulunduğundan, bunun bir nevi işçi hâkimiyeti olacağı akla gelse de, diğer sınıflardaki münevverlerin halk kütlesi üzerindeki nüfuzunu, ve icra edeceği manevî tesirleri de göz önüne alırsak demokraside böyle bir korku, yani cahil ve ehliyetsizlerin hâkim olması korkusu varit olamaz. Meğer ki, içtimaî rejim bazı siyasî hakları diğer sınıflardan nez'etmiş olsun; bu takdirde de cemiyet demokratik olmaktan çıkar.

---

(1) Marksizimde bir amele sınıfı diktatörlüğü olduğu gibi, Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm de bir nevi kapitalist diktatörlükleridir. Bu mevzular üzerinde kitabımızın ikinci cildinde çok durulacaktır. Burada bu bahsı tamamlamak için demokrasiye sadece genel bir bakışla iktifa ediyoruz.

Efkârı umumiye, içtimaî zihin ve manevî otorite, sınıf ve zümre farkı olmaksızın herkese şamil olmalıdır. Bütün içtimaî münasebetlerde sınıf farkı gözetilmemektedir. Zengin, fakir, münevver, gayri münevver, büyük küçük herkes en büyük vasıf olan insanlıkta müşterektir. Demokrasi, her sahada **hürriyet, müsavî fırsatlar ve tesanüt** prensiplerine dayanır. Başkalarının hukukile mukayyet hürriyetleri dahilinde tamamen içtimaileşmiş fertlerden müteşekkil bir cemiyet demokratik bir idealdir. İşte Atatürk İnkilâbı, Osmanlı saltanatının biriktirdiği geri unsurlara karşı böyle büyük bir reaksiyondur. Yeni rejimimiz en kısa terakki yolu olarak kaydedilebilen bir dinamik sosyal rejimidir; demokratik bir karakteri haizdir, hayatiyeti vardır. Her şeyi sıkı çemberler içine alıp istatik bir nizam kurmak, ve insanî bir ideal olan «Terakki» yi ağırlaştırmak isteyen nazariyelere şiddetle muhaliftir. En son sür'atle terakki etmek isteyen Türk milleti yüce Atatürk'ün Önderliğile inkilâbını böyle bir nizama bağlamış bulunuyor. Bu nizamı memleketimizde yükseltmeğe ve kökleştirmeğe çalışmalıyız. Sosyal realiteleri tek cepheli değil, bütünlüğü içinde ve olduğu gibi görünüp ona göre fikir yürütmemiz salim bir izah tarzı olacağı kabul edilmelidir.

Cumhuriyet Halk Partisi, bu memlekette asırlardanberi devam eden bir cereyanın, bir gidişin, bir idealin mahsul ve mümessilidir. Bu cereyan, bu gidiş ve ideal filân veya filân zümrenin

menfaatlerini ve iddialarını değil, bu memleketin genç ve münevver evlâdının sınıf ve zümer farkı olmaksızın memleketin kurtuluşu ve yükselişi uğrunda beslediği fikirleri temsil eder. Muasırlaşmak ve teceddüt....... İşte bu cereyanın hulâsası. Büyük Atatürk bu cereyanın yaratıcı dehasıdır; en ruhlu ve en münkeşif bir ifadesidir. Onun aydınlık ufuklara doğru önümüzde açtığı geniş yolda bütün millet, bütün müstakbel Türk nesilleri minnet ve şükran duygularile mütehassis olarak Türklüğe mukadder olan yüksek ve parlak istikbale doğru yürüyeceklerdir.

İkinci Kısım

KEMALİZM İNKILÂBININ PRENSİPLERİ
TARİHİN İDEALİST - REALİST İZAHI

BAHİS XI

Türk İnkılâbında Tarihî Ruhî Kuvvetler ve Kemalizm Karakterinin Esasları.

Kemalizm, Umumî Harpten sonraki yeni âlemin yeni doğmuş ruhudur. **Bu ruhun gayesi, âlemşümul terakki hakikatının en yüksek tecellisini millî bünyede temin ile insaniyeti yükseltmekdir.** İradî hürriyetin mutlak şekli olarak bu terakkinin haiz olduğu vasıf, Türk milletinin tarihî mukadderatında mündemiçtir. Türk milletinin ruhunda ve karakterinde afakî ve enfüsî şe'niyetlerin harikulâde bir imtizac ve terkibi vardır. Kemalizmle bu imtizac millî ve insanî terakkinin hizmetine tahsis edilmiştir. Bunun için millî mefkûrelerin esası olmak üzere yalnız istiklâl fikrine sahib olmakla kalmıyarak, millî şuur yolile insaniyetin hür ve tav'î inkişaflarını temin etmeği istihdaf ediyoruz.

Türk dünyasının tabiî devirlerini taksime

başlarken hemen hatırlamalıyız ki onun, hiç bir milletin tarihinde görülmiyen iki mühim muzaaf cephesi vardır. Türk milleti, bir dünya tarihi milletidir. Onun, tarihi hazırlayan, tarihten önceki bir hayat ve medeniyeti, bir de tarihten sonraki dünya üzerine yayılışı ve tarihî devirleri yaratması vardır.

Tarih ve arkeoloji gösteriyor ki, mütalea etmekde olduğumuz bu büyük ırkın takip ettiği inkişaf vetiresi büsbütün başka bir mahiyeti haizdir. Başka milletlerin tarihlerinde, enerjilerini harice tevcih ettikleri zaman kemale ermiş ve inhitat devrinin başlangıcına gelmiş olduklarını görürüz. Halbuki Türkler, bilâkis ayrılarak ayrı ayrı zümreler halinde cihana yayılmağa ve yolları üzerinde buldukları halklara medenî faikiyetlerini tanıtmağa başladıkları zaman, hayatlarının henüz inkişaf devrine girmiş oldukları zamandı. Sümerlerin Mezapotamyaya, Etilerin Anadoluya, İskit ve Torların Trakya ve Yunanistana gelmelerinden sonra görülen yüksek medenî inkişafları bu hakikatin tarihî delilleridir.

Yabancı ve daha iptidaî din, hukuk ve kültür karşısında daha ziyade alevlenen ve başkalarile temas ve münasebet dolayısile daha ziyade şuurlaşarak kendi kudret ve azametinin derecesini idrak eden millî deha, vâsıl olduğu ve yerleştiği bu dünya medeniyeti havzalarında harikulâde medenî inkişaflar meydana getirmiş, ve tarih içinde bütün insaniyetin daima minnettar kalacağı me-

denî müktesebatı teminle, onun, bu esrarengiz kâinat içindeki yolunu her sahadan aydınlatmıştır.

Türk, maneviyat cephesinden kendi ruhile bütün insaniyetin vicdanını yaratmıştır. Bu vicdanın emir ve nehiylerinden ibaret olan kâinatın en yüksek kanunu, manevî ve iradî hürriyet kanunudur. Bu kudret, beşerî hareketleri tayinde münakaşa götürmez bir hak ve salâhiyete sahip olmuştur. Onun içindir ki, cebir ve tazyik olmaktan çıkan ve insanî istiklâl halinde tecelli eden hürriyet kuvveti, Türkün millî vicdanında en yüksek tecellisini bulmuştur. Türk cemiyetinin telkin ettiği ahlâkiyatta iyi insan, istiklâl duygusunu, kanunlarını ve hareket kaidelerini kendi içinde bulur.

Türk milletinin harice yayılmağa başladığı zaman, kendi içine çevirdiği enerjisile geçirdiği inkişaf devrelerine mukabil, başka milletlerin, -meselâ orta zamanlarda haçlı seferlerile, Amerikanın keşfile yahut daha evvel Yunan ve Romanın istilâlarile- harice tevcih ettikleri enerjilerile zafa uğradıklarını görürüz. Onlar için bu yayılmalar, kültür inkişafına mukabil kültürün inhitat ve tereddisinin alâmeti olmuştur. Bunlar gittikleri yerlere, henüz yeni açılmış ve büyümek istidadını haiz olan potansiyel enerjiler halinde değil, bilâkis ihtiyarlamış, akim ve ölüme mahkûm kültürler halinde gitmişlerdi. Onun için Türkler gibi, bir dünya tarihi rolünü yapamamışlar, gittikleri yerleri ihya

edememişler ve oralarda yeni medenî vecheler yaratamamışlardır.

Haçlı seferlerile şarka yayılmak isteyen hıristiyanlık, kendini tamamlanmış addediyordu. İçinde tatmin edilmemiş ruhî emeller kalmamıştı; binaenaleyh son günleri gelmişti. Hellenistik ve Roma devirleri de böyle idi. Her ikisinin de o eski ruhî şa'şaaları sönmüş; sanatta, felsefede ve bilgide yeni yaratmalar yerine eski büyük sistemlerin telifciliği yapılmağa ve amelî sahada popülarize edilmeğe başlanmıştı. Yapılacak iş iktitafcılıktan ve amelîlikten ibaret kalmıştı.

Şu halde yeni dünyanın ve muasır medeniyetin esas yaratıcı nusurlarını veren bunlar değildir. Bu unsurlar, bir dünya tarihi halkı olan Türklerin (Hunların istilâsı) yaratıcı dehası tarafından Avrupada yeniden temin edilmiştir. Şimdiye kadar görülen ve bilinen an'anevî telâkki, tarihin yeni hakikatleri karşısında yanlışlığını göstermiştir. Brakisefal Türk ırkının zaman zaman Avrupayı istilâsıdır ki, oraya muasır medeniyetin yaratıcı dehasını ve tohumlarını götürmüştür.

Bu ırk her nereye gitmişse faik kültür ve zekâsile yeni muhit içinde yeni medeniyetler yaratmıştır (1).

Yunan ve Romanın tesiri yanında, Avrupa medeniyetinin yaratılışında asıl olan tesir, yaratıcı deha unsurunun Türk akınlarile Avrupaya gitmiş olmasıdır. Bu esas olmadan hangi tesir altında o-

(1) Roland B. Dixon, The Racial History of Man, 1923. S. 514.

lursa olsun, hiç bir medeniyet yeniden kurulup ihya edilemezdi.

İhtimal ki bu fikir biraz hayalî gibi görünür. Fakat dikkatli bir müşahede hakikat olduğunu gösterir. Şüphesiz daha bir çok âmiller muasır medeniyet inkişafının sebepleri arasına girebilir. Fakat tarihin muhtelif hallerinde söylediğimiz vakıa daima kendisini göstermiştir. İşte eski Mezopotamya, Babil ve Anadolu medeniyetleri brakisefal Sümer ve Eti kardeş kavimlerin eseri olduğu gibi, Yunanistanda Ellenik kültürünün çiçeklenme devrinden önce Tesalya, Trakya ve adalarda yaşayanlara, ancak Karadenizin şimal yolile buralara gelmiş olan brakisefal Torların hâkim oluşuiledir ki o harikalı medeniyet birdenbire meydana gelmiştir. Roma, azamet ve ihtişamını, Anadoludan giden eski Etrüsklerin mayası üstüne, yeniden şimal yolile Po vadisinden gelen brakisefal akınların beraberlerinde getirdikleri yeni hayatî ve zekâî hamlelere borçludur. Klâsik medeniyetler denilen ve Avrupa medeniyetinin esasını teşkil eden Greko - Lâtin kültürün mahiyeti esas itibarile bundan ibarettir. Şarkta ise Hind ve Çin medeniyetleri, garb ve şimalden gelen brakisefal Türk zümrelerile kurulmuştu; ve nihayet orta çağlardan sonraki muasır Avrupa medeniyetinin göz kamaştırıcı inkişafı brakisefal alpinlerin gittikleri yerlerde başlamıştır. Acaba Avrupada orta çağların karanlık devrinden sonra kültür uyanıklığının, şarktan yeni gelen

brakisefal akınların gittikleri yerlerde başlamış olması sadece bir tesadüften ibaret midir? Adriyatik kıyılarına ve Po vadisine brakisefal Türk akınlarının gitmesile, oralarda rönesans inkılâbının meydana gelmesi de mahza bir tesadüften ibaret midir? Yine orta Avrupa rönesansının, Almanyanın cenubunda başlamasile, oralara brakisefal Türk akınlarının gelmiş bulunması da mı bir tesadüften ibarettir? Almanyanın şimalinde nordik akınlarının da karışması vaki olmuş idise de, Alman rönesansını ve Avrupada reform hareketlerini meydana getirenlerin, Lüter'lerin, Zwingli'lerin, Kalvin'lerin, ve Huss'ların Almanyanın cenubundan yetişmiş olmaları sadece bir tesadüf eseri mi sayılacaktır? Bütün bu içtimaî inkişaf hareketlerinin mudıliyeti içinde bir çok âmiller sayılabilmekle beraber, o âmillerin başında, muasır Avrupa medeniyetini yaratan, sevk ve idare eden esas unsur ve âmil olarak brakisefal Türk kan ve zekâsının buralara yerleşmiş olmasının kabul edilmesinden başka bir yol yoktur.

Beşerin tarihinde en eski zamanlardanberi bir çok yerlerde ve devirlerde bir çok karışmalar meydana gelmiş olmakla beraber, ırkın terakkisine işaret eden bütün büyük kültür ve medeniyet hareketleri, bu karışmalar içinde hâkim unsurun brakisefal Türk zümreleri olduğu zamanlarda meydana geldiği etnoloji tetkiklerinin vâsıl olduğu bir ilmî neticedir (1).

(1) Roland B. Dixon, The Racial History of Man, 1923, S. 514 - 516.

Türk ruhu, kendi kendisini tam bir surette tahakkuk ettiren hür iradede tecelli eder. Sübjektiviteye karşı duran objektif maddî âlem, ona mücadeleci bir vasıf kazandırmıştır. Tez ve antitez arasındaki bu mücadeleden yeni sentezler ve tekâmül hamleleri meydana gelmiştir. Hakikaten Türk milletinin en bariz karakterlerinden birisi olan mücadeleci olmak vasfı bu tekâmül sentezlerini meydana getirebilmek için zarurî idi. Türk tarihi, bu iki nevi prensibin, sübjeütivite ve objektivitenin mütemadî mücadelesinin tezahürlerile doludur. Orijinal dehanın, kazandığı zaferlerle meydana getirdiği yeni sentezlerden daima büyük medeniyetler doğmuştur. Sübjektiviteye mukabil ve ona zıd olan objektivite, yalnız maddî ihtiyaçlar ve tabiat âlemi değildir, ayni zamanda sübjektivitesi pek eksik olan halk kütleleri de bu muhalif zıd zümreye dahildir. Gerçe, Türk tarihinin bazı devirlerinde bu zıd unsurların galebesile meydana gelen menfi sentezlerden medeniyet münhanimiz üzerinde inhitat ivicacları görülmüştür. Fakat daima her inhitat ivicacını daha yüksek bir medeniyet merhalesi takip etmiştir. Tarihin herhangi bir devrinde Türk sübjektivitesi mağlûbiyete uğramışsa bu, onun müstakbel daha büyük zaferlerine bir hamle vermekten ibaret kalmıştır. Ve esasen biyolojik tekâmülde olduğu gibi, içtimaî tekâmülde de bu ivicacların bulunması zaruridir. (1)

(1) Herbert Spencer, First Principles, London, (The Low of Evolution bahsi).

Türkler İslâmiyeti kabulden sonra üç devir geçirmişlerdir. Birincisi, derunî kudıet ve dehalarının İslâmiyet içine nüfuz ederek onun inkişafını ve yüksek medenî müktesebatını meydana getirdiği devirdir. İslâmiyet, bu devirde bir hâkimiyet kuruyor ki burada ruhaniyet ve cismaniyet karşılıklı iki cephe olarak görünüyor. Bu devir, Farabileri, İbni Sina'ları ve Piruni'leri yetiştiren devirdir.

İkinci devir, Osmanlılarda cismaniyetle ruhaniyetin birbirinden ayrı ayrı imiş gibi inkişaf safhalarına malik oldukları, ve bir taraftan devletin, diğer taraftan şeraitin ve ulemanın muvazi olarak kuvvetlendikleri, fakat içten içe birbirine düşman olacak nüveyi yetiştirdikleri devirdir. Yeniçeri teşkilâtında dahi bu iki sistemin yan yana iki terbiye müessesesi olarak mevcudiyetini görürüz. Biri, devlet adamı yetiştiren Yeniçeri teşkilâtı, diğeri orduya, şeriat emri üzere asker ve kadılar yetiştiren teşkilât. Bir tarafta timar, zeamet sistemlerile ve Anadoludaki müteaddid beyliklerle bir feodalizm esasına dayanan devlet teşekkülü, diğer tarafda da, kadı ve müftü teşkilâtile, meşihatile, cami ve medreselerile bir teokrasi. Sultan Selim, hilâfeti almakla bu ruhanî ve cismanî kuvvetler başta birleşmişti ve bu ittihad ile Osmanlı devletinde ilâhî saltanat kurulmuştu.

Fakat islâmiyetin ruhanî prensibi gittikçe daha fazla cismaniyete karışmakla, kendi hakikî sahasından çıkmış olmaktan mütevellid bir yıpranmağa maruz kaldı. İslâmî hürriyet, aksine dönerek

ruhanî ve cismanî sahada bir istibdad yaratmağa başladı. Orta zaman hıristiyanlığında olduğu gibi medreselerle, camilerle softalar ve ulema ile eklesiastic bir teşekkül kurulmuş oluyordu; ve tıpkı orada olduğu gibi bir istibdad ve mutlakiyet hiyerarşisi bizde de hâkim olmağa başlamıştı. Bir taraftan en şiddetli esaret bağları etrafı sararken ve halka doğru zincirlerini uzatırken, diğer taraftan müthiş bir ahlâkî fesad, riyakârlık, şekilperestlik başlamış ve din perdesi altında medrese hayatında ve tekkelerde temerküz eden bir çok ahlâkî bozukluklar alıp yürümüş, softalarda ihtirasın vahşiyane bir şiddet ve kesafeti başgöstermişti.

Bir taraftan bir hiyerarşiye tâbi mafevk ve madun beylik sistemi her türlü merkeziyeti, üniversaliteyi ve müsaviliği kaldırdığı, diğer taraftan bunun antitezi ve zıddı olarak şeriatin, medrese ve camilerin müsavat ve külliyet hükümleri, hattâ hıristiyanlıkta olduğu gibi millî ve ırkî ayrılıkları tamamen kaldıran kozmopolitliği görünür.

Beşerin hayat ve tekâmülünde ayni içtimaî kanunlar hâkim olduğu için, Avrupada da bizden tamamen ayrı ve müstakil olarak hıristiyanlıkla feodal teşekküller ve krallık devletlerinin ayni mütezad safhaları geçirdiklerini görüyoruz.

Eski Anadolunun en büyük filosofu denmeğe lâyık olan Heraklit ve muasır devrin maruf filosofu Hegel'in sistemlerinde gördüğümüz tezadların mücadelesi, hakikî cemiyet hayatında da her zaman kendisini göstermektedir. Esasen tekâmül

de böyle bir mücadelenin, müsbet ve menfi kuvvetlerin çarpışmasının mahsulüdür. Müsbet kuvvetin zaferi ileriye doğru tekâmülü, menfi kuvvetin galebesi de geriye doğru - fakat muvakkaten - bir inhitatı meydana getirir. Bu inhitat belki bir milletin tarihini büsbütün kapatır, fakat bundan alınan ders başka bir millette başka bir diyarda yeni bir inkişafın başlangıcı olur.

İşte, Türklerin islâmiyete girdikten sonra geçirdikleri hayatın ikinci devri de böyle bir tezadlı mücadele safhası arzeder. Bu mücadele, evvelâ gizli ve belirsiz iken sonra aşikâr bir şekilde devam etmiştir, ve bugün girdiğimiz büyük tekâmül yolunun bir çetin safhasını teşkil etmiştir. Menfi kuvvetin mağlûbiyetile neticelenen bu mücadelenin çetinliği, bugün tuttuğumuz yolla vâsıl olmak istediğimiz hedeflerin ve tekâmülün ne kadar yüksek, asîl ve şa'şaalı olduğunun bir alâmetidir. Bu çetin mücadelenin son ve kat'î zaferini Türk milletine kazandıran büyük millî dahimiz ATATÜRK'dür. Bu ad, Türk tarihinin girdiği yeni ve en büyük devrin sembolü ve başlangıcıdır. Geçmiş vakıalara bakarak tuttuğumuz yolun azametini ve vadettiği istikbalin medenî şa'şaasını şimdiden gözlerimiz kamaşarak görüyoruz. Onun yüce dehası ile Türkün esaretten ve tez - anti tez boğuşmasından kurtarılan kabiliyet, zekâ ve enerjisi, ona mev'ud olan bütün milletlerin üstündeki medenî ve kültürel seviyesini behemehal temin edecektir.

Şu halde, Türklerin islâmî devre girdikten sonra vâsıl oldukları üçüncü merhale, menfi kuvvetin kat'î mağlûbiyetile neticelenen ve sivik millî müesseselerin sentetik inkişaf ve terakkisine imkân veren büyük **Kemalizm** devridir.

Türkiyede şeriatciliğin inhidamı, içindeki esas prensibi ihmal etmesinde, ve ruhaniyeti, fasık bir dünyevîliğe indirmiş olmasında görülebilir. Bütün kötü ihtirasların, şeriat tasdikine iktiran ettiği o nefret verici ve teceddüd düşmanı hayat içinde, aslında çok nezih olması icab eden böyle bir içtimaî müessese artık Türk millî bünyesi içinde yaşayamazdı.

Üçüncü devrin farikavî vasfı olarak, millî ruhun şuurlaşması, ahlâk, hukuk ve hayatî faaliyetlerde Türkün, kendi kendisinin kıymetini, kendisine hâs olan yüksek değeri anlamış olması gösterilebilir. Bu kıymetin idrâki, ilim ve sanatta, medeniyette yapacağımız rolü ve vazifeyi tayin ediyor. Bu rol, medenî hayatın ön safında yapılması icap eden bir roldür.

Millî şuur, lâyiklık yahut vicdanî hürriyetin teessüsü ile müstakil millî kıymet halinde dinî hâkimiyetten kurtulmuş ve millî tarih ve dil hareketlerile en sağlam ve ilmî desteklerini bularak zengin bir ülkü kaynağı olmuştur. İnkılâpda lâyiklık prensibinin ve büyük tarih tezimizin en büyük ehemmiyeti millî şuuru takviyede mündemictir. Mücerred olarak din ile devletin birbirinden ayrılması,

hakikatta derunî kuvvetlerimizi millî şuurlu istiklâlini temin etmekle bir azamet kazanmıştır. İnsanların millî benliklerini uyutan ve zihinlerini, hayatî faaliyetlerinde demir bir çember içinde imiş gibi sıkıştıran esaretten ten kurtarmak ne büyük bir ferah ve ilerleyiş hamlesidir. Artık hayatımızda, çığırından çıkmış bir şeriatciliğin akideleri yerine, ancak insanî ve millî vicdanlarımızın yüksek ve asîl duyguları hâkimdir. Türkler artık, uhrevî akidelerin, muasır hayatı sıkan tesirinden, ve açılmak isteyen hamlelerini tutmak zahmet ve sıkıntısından kurtulmuş, on binlerce yıllık tekâmülünü geçiren kendi serbest sahasına rücu etmiştir.

Uhreviyetten âzade serbest ruh, bugünkü millî hayatımızın farikasıdır. Artık bu serbest ruhun tâbi olduğu yegâne disiplin millî ahlâk ve hayatın ilmî icablarıdır; millî vicdanın emirleri ve nehiylerdir. Bunlar, tabiatile cemiyette mündemic olan içtimaî şuurun aksiyomlarıdır. Hakikî karakterimizin vasıflarını ve materiyelin şimdi tarihî millî kaynaklarımızda bulmuş oluyoruz. Artık tefekkürümüz doğrudan doğruya kendisine has olan millî bir kültüre sahib oluyor.Buradan alınan prensibler, devletimizin teşkilâtı esasiyesini ve partimizin prensiblerini meydana getirmiştir. Siyasî hayat, artık tarihî millî esaslara irca edilmiştir; an'anevî saltanat ahlâkiyatı yıkılarak, tarihî Türk ahlâkı yeniden dirilmiştir. Her iddianın doğruluğunu, dinî düşünceler dışında millî vicdana dayanan

aklî prensiblerle isbat etmek, hukukî sistemimizin esasını teşkil eder.

Avrupada da Hıristiyanlığın intişarından sonra bu üç devri araştırabiliriz. Birincisi, brakisefal kanının Roma içinde görünüşünden kilise hiyerarşisine tabiiyetine kadar olan başlangıç devir; yani Hıristiyanlığın yeni bir kanla aşılanması devri. İkincisi, kilise teokrasisile feodal monarşi mücadelesi devri. Üçüncüsü de, beşinci Şarl devrile başlıyan sekülâritenin şuurlaşması, ve reformasyonla başlayıp İngiliz ve Fransız ihtilâllerile tahakkuk eden kilise hiyerarşisinin ve teokrasinin yıkılışı devridir. Devletin dinden ayrılışı ve sivik millî müesseselerin teessüsü bu devirdedir.

Tabiat ilimlerinin inkişafı ve Büyük Sanayi inkılâbı da bu sahada büyük bir rol oynamış, insan zihnini esaretten kurtarmağı ve tabiat kanunlarına uyarak ona hâkim olmağı temin etmiştir. Bunun meydana getirdiği içtimaî meseleler, meselâ amele ve sermaye meselesi, medeniyetin gidişinde ancak tâli bir ehemmiyeti haizdir.

Umumi harb, bu vaziyeti değiştirmemiştir. Çünkü, bu harb insan zihninde yeni ufuklar açacak büyük fikrî ve manevî inkılâplar yapmadı. Manevî inkılâblar harb ile yapılmaz. Kültür terakkisi ve büyük fikir hareketlerile yapılır. Cemiyet hayatına hâkim olan, doğru fikir harektleri olduğundan, daha doğru ve daha yeni fikirler bulunmadıkça mevcut bir cemiyet şeklinin değişmesine

imkân yoktur. Yeni bir âlem ve hayat va'dile yapılan kommünist ihtilâlinin aldığı son vaziyet bunun en bariz bir delilidir. Fikirler ve ideler hakikî ve sağlam olmadıkça her ihtilâlin akibeti tarihte daima böyle bir ric'atten ibaret kalmıştır. Binaenaleyh harpten sonraki Avrupanın umumî vaziyetinde esaslı bir değişiklik yoktur. Çünkü bu değişikliği meydana getirecek ne yeni ve hakikî fikir var, ne de şimdiki nizamın istinad ettiği demokratik fikir, kuvvet ve salâbetini kaybetmiştir. Bilâkis harbden sonra bu fikrin ne kadar kuvvetli olduğu ve bu kadar kanlar döküldükten sonra bile bütün dünyayı harekete getirecek bir azamet gösterdiği anlaşılmış, ve doğruluğuna dair eskisinin kat kat stünde bir kanaat hâsıl etmiştir. Faşist, Nasyonal Sosyalist harektler görünüşte demokrasiye muhalif gibi olsalar da, hakikatta bu kelimenin ifade ettiği millî benliği ve millî hâkimiyeti korumaktan başka bir gayeye gitmiyorlar. İsimler değişebilir, fakat fikir ayni fikirdir. Millî benliği korumak, millî ruha ehemmiyet vermek...

Kemalizm de, Türk milletinin tabiî karakterine ve aklı selimine en uygun olan kendisine hâs demokratik bir rejimdir. Bu, onun mâneviyetindeki kudretin, ve en eski zamanlardanberi nesilden nesile inkişaf etmiş olan karakterinin, hayat tecrübelerinin bir muhassalasıdır. Bu umumî sezişin ruhî tatminkârlığı, ve bunun neticesi olan millî vekar Türklerde pek mütebarizdir. Kemalizm

karakteri, yüksek irade ve alâkalarile vekarlı aklı selimin mezcinden meydana gelen hususî bir fazilettir.

Türk fazileti, gösteriş ve süs için değil, ancak faziletli olmak içindir. Onun ruhunda fazilet, fazilet için yaşar ve hiç bir müşahhas şeraite tâbi değildir. Onun içindir ki, şiddetli, kötü ihtiraslardan kendisini korumuş ve buna mukabil insanlığın iyiliğini görüp sezmekte ve milletler arasında sulh ve emniyeti himayede en ileriye gitmiştir. Karakterinde hüsnü niyet daima hâkim olduğundan bu vasıfları temsil eden yüksek iradesi tarihinin bilhassa son safhalarında bütün açıklığı ile tezahür eder.

Türk karakteri, ilk bakışta bir donukluk, zihnî karışıklık ve boşluk manzarası arzeder gibi görünür. Sathî görüşlü yabancılar Tüıklerle ilk temaslarında bu zahirî durgunluğu görerek çok kere yanılırlar. Fakat asla aldanmamalıdır. Derin sularda görünen durgunluk gibi o sükûn altında gizlenen bir derinlik ve bir ruhî asalet yaşıyor. Basitlik gibi görünen o sükûn, derin bir hassasiyetin ve yüksek, vekarlı bir karakterin ilk ifadesidir, ilk tezahür şeklidir. Temiz Türk karakterinin böyle oluşu maddî endişelerden ve gösterişten münezzeh olduğunun farikasıdır. Eğer o durgunluk, sırası geldiğinde azametli celâdete münkalib olmasaydı, bir irade ve karakter noksanlığına delâlet edebilirdi. Türk hassasiyeti müsait şartlar için-

de yüksek iradî tezahürlerile, derin şecaat ve faaliyetlerile daima kendini göstermiştir.

Türklerin en eski dinî sistemlerinde ve sanatlarında da bu vasıfları görüyoruz. Gerçi, en eski Türk din ve sanatına ait malûmatımız henüz tamam değilse de, arkeoloji bizi bu sahada gittikçe artan bir ışıkla aydınlatmaktadır. Her yeni ışık bu hakikatın, Türk sanat ve dinindeki bu fazilet esasının daha parlak bir şekilde görünmesine hâdim olmaktadır. Sümer - Eti mitolojisi ve sanatı hakkında elde ettiğimiz yeni malûmat, bu hakikatı, bu vekalı ve temkinli şecaati teşvik ettiği gibi, Orta Asya (Ano) ve Hindistan (Mohenjo - daro) hafriyatında elde edilen eserler de hep birbirlerile münasebettar olarak Türk ruhunun bu karakterini tekid etmektedir. Asur sanat ve dininde görünen vahşiyane zulüm ve itisaf manzarası, Sâmî ırkın ruhî karakterinin ifadesi olduğu aşikâr iken saydığımız yerlerdeki Türk sanat eserlerinde bu manzarayı hemen hiç görmüyoruz. Buna mukabil sakin ve vekarlı bir şecaat, derin bir ruh ve hayatiyet bu eserlerde daima manzurumuz olmaktadır (1).

Türklerin en eski hukuk telâkkileri de çok esaslı ve insanî idi. Esaret ve idam cezaları hemen hiç yok gibi idi. Sâmî ırklarda görüldüğü gibi nesilden nesile süren kinli ve kirli

(1) Türk Tarihinin Ana Hatları, Anadolu, harabeler ve âbideler bahsi; M. Saffet, Anadoluda en eski Türk medeniyeti, Ülkü, sayı 29.

kan davaları bu cemiyette görülmez. Aile hukukunda kadın erkek müsavi addedilirdi. Sümer vesikalarında görüldüğüne göre, izdivaclar serbest esaslar üzerinde yapılır ve izdivacda kadın erkek arasında sıkı bir tanışma esas tutulurdu. Aile müessesesinin bünyesi, ne baba taraflı ne de ana taraflı olmayıp müsavi hukuk esasına istinad ediyordu. Kadın yalnız ailede değil, cemiyet içinde de müsavi siyasî ve içtimaî haklara malikti. Arazi istimlâki meselesinde de serf denilen bir nevi arazi esirliği mevcut olmayıp serbest mülkiyet cari idi. Kültepede çıkarılan Eti kanun metinlerinde de bu tasarruf hakkı tevsik edilmektedir. Türk hayatında ferdin hürriyeti, içtimaî münasebetlerle meydana gelen vahdet içinde ilk göz önünde tutulan bir umdedir. Esasen Türk cemiyeti böyle münkeşif şahsiyetler üzerine kurulduğu içindir ki tarihin bütün safhalarında mütekâmil ve kuvvetli bir karakter ve manzara arzediyor.

İşte Kemalizm ruhunun esasında, en eski zamanlardanberi başlıyan böyle tarihî demokratik bir vasıf bulunduğu görünmektedir. Bunun neticesidir ki, istiklâl aşkı bu milletin ona şöhret veren vasıflarından birincisidir. Türkün cemiyet hayatında daima halkın fikirleri muntazam kurultaylar izhar edilir, ve icraî mevkide olan başbuğlar, bu mâşerî arzu ve temayülleri infaz ve icra ederlerdi. Böyle bir idarede başda bulunanlar, cemiyet ve millet için doğru gördükleri yolları kurultaylar-

da anlatarak milletin tasvibini kazanmak suretile hareket geçrelerdi. Görülüyor ki bu şekil tam manasile muasır demokratik bir içtimaî nizamın esasıdır. Böyle bir cemiyet şeklinin an'anevî devamıdır ki Avrupaya geçerek orada en iyi bir sosyal nizam olarak yerleşmiştir.

Türklerin istiklâl aşkından sonra ikinci mukaddes umdeleri sadakattır. Millete doğrulukla hizmet ettiklerine kani oldukları kimselere Türkler büyük bir sadakatla bağlanırlar ve haricî hiç bir tazyik olmaksızın bu münasebeti kırılmaz bir hale getirirler. Bu yüksek vasıf böyle derin bir köklülükle başka milletlerin hiç birisinde görünmez.

Klâsik devrin Yunanlıları ve Romalıları arasında da bu yükseklikdeki meziyet görülmüyordu. Ağamemnon, kendisine iltihak eden prenslerle münasebeti, feodal bir hizmet ve tabiiyet için olmadığı gibi ona sadakat aşkile de değildi. Bu serbest iştirak, ancak hususî ve müşterek bir menfaat içindi. (1) Halbuki asıl Türk konfederasyonları, mevcudiyetlerini böyle haricî bir maksad ve gayeye bağlamıyarak, ona ruhî benliklerini veriyorlar, şahsiyetlerinin derunî, mânevî kısmını bağ yapıyorlardı. Derunî vaziyet, tamamiyeti içinde bir köklülükle, bir hareketin mücerred muhtevasına ve prensibine raptedilmiyerek, ona sadece afakî bir tabiiyetle iktifa edilirse, böyle bir münasebet içinde bir şahsa veya bir mefkûreye sadakatla

(1) Homer, İlyada, I - V (Trova muharebelerinin başlangıcı).

bağlanılmış olmaz. Cemiyet içinde şahsiyet istiklâlile birlikte, sadakatlı bir teşarük bağıdır ki, devlet denilen büyük ve esaslı teşekkülü tam manasile meydana getirir. Artık böyle bir teşekkül içinde vazifeler ve haklar ihtiyarîliğe bırakılamaz; bunlar sabit münasebetler olarak taayyün eder, ve devlet bu bünyenin ruhu ve hâkimi olur. Hususî gayeler buradan ve onunla ahenkli olarak istihsal edilir; siyasî hareket ve faaliyetlerin salâhiyeti buradan alınır. Cemiyetin, nev'i şahsına münhasır olan karakteri ve menfaatlerinin tekâmülü, devletin daimî esasını teşkil eder.

İşte Türk devletlerinin, en eski zamanlardanberi bütün tarihlerinde bu içtimaî esasları görürüz. Bu esaslar, kanunların, türelerin umumî karakterini tayin eder. Ferdî haklar ve vazifeler bir umumî ahenk ve intizam içine girer. Bunlar, üzerlerinde daima mâşerî bir ruh ve damgayı beraber taşır, fakat ferdî hususiyetleri de muhafaza eder, ve onlara cemiyetle ahenkli bir inkişaf imkânını temin eder. Sümerlerin, Etilerin hayatlarını temsil eden hukuk ve din sistemlerinde bütün bu yüksek prensiplerin hâkim olduğu görülmektedir (1). Böylece devlet, umumî ve hususî hukukun muhafızıdır, ve siyasî hayat rasyonel bir esasa göre kurulmuştur.

Görülüyor ki Türkler, bugün elde edilen ve-

(1) A History of Sumer and Akkad, King, London.
Kulturgeschichte des Alten Orient, Götze, München.
Asianic Elements in Greek Civilization, Ramsay, London.

sikalara göre, Milâddan dört, beş bin sene evvel yüksek medenî bir hayatın piştarları, ve rasyonel gayelerin istihsalinde orijinal fikirler ve usuller sahibi idiler. Bugün Avrupanın vâsıl olduğu mertebe bu fikir ve prensiblerin, bir taraftan Ege ve Grek medeniyeti vasıtasile garba intikali, diğer taraftan da Asyanın bu büyük yarımadasına vaki olan Türk akınlarile oralara götürülmüş olan yüksek bir zekâ ve kabiliyetin mahsulü olduğuna hükmetmek lâzımdır. Mesopotamya ve Anadoluda medeniyetler meydana getiren bu ırk, başka bir yolla Avrupaya da gitmiş olmasiyle oradaki muasır hayatın temelleri atılmış oldu (1). Bir taraftan bu ırkî kabiliyet, diğer taraftan müsait şartlar altında zaten inkişaf etmiş olan bu eski medeniyetlerin birleşmesile ve ancak bu iki büyük âmille muasır Avrupa medeniyeti meydana gelmiştir.

* * *

Bütün bu ırkî faaliyetlerin arkasında yaratıcı ve sonsuz bir irade hâkimdir: yükseliş iradesi. Ancak tasfiye edilmiş ve uzun tecrübeler geçirmiş milletlerin haiz olduğu bu irade, Türk karakterinin bariz hususiyetlerinden birisi olduğunda hiç şüphe yoktur. Bu tasfiyenin meydana gelmesi ve yüksek iradî faaliyetlerde tecelli eden karakterin inkişafı için beşerî tekâmülün uzun merhalelerini geçirmek lâzımdı. Bu merhaleleri, en evvel medeniyet sahasına çıkan Orta Asya Türklerinin geçirmiş oldukları ve ondan sonra cihana yayıl-

(1) Dixon, Racial History of Man, 1923, S. 516.

dıkları tarihî bir realite olmuştur (1). Hariçte maruz kaldıkları muhalefetler ve çarpışmalar, deha ve kabiliyetlerini daha ziyade keskinleştirmiş ve bunun neticesi olarak daha büyük bir inkişaf meydana gelmiştir. Bu muhalefetlerde bilhassa sâmî dinlerin, Museviliğin, Hıristiyanlığın ve İslâmiyetin tesiri olmuştur. Önce Mezopotamya ve Suriyede Museviliğin muhalefeti, daha sonra Avrupada Hıristiyanlığın muhalefeti ve en nihayet Anadoluda son zamanlara kadar devam eden İslâmiyetin muhalefeti, Türk dehasını muhtelif ivicaclarla, iniş ve çıkışlarla kendi karakterine uymıyan bu maakis kuvvetlerle mütemadî bir mücadeleye mecbur etmiştir. Fakat hepsinde nihaî bir zafer kazanılmış ve medenî inkişaflar meydana gelmiştir. Birinci halde, Sümerlerin ve Etilerin Sâmîlerle mücadelesinden ve tedricen kazandıkları zafer ve hâkimiyetten Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin çiçeklenme ve şa'şaa devrini görürüz. Bu mücadelelerin tedricî oluşundaki sebeb, yalnız maddî sahaya inhisar etmeyip mânevî ve fikrî sahada da yapılmış olmasından ileri gelir. Gerçi Âsurilerin son zaferleri bir Sâmî galibiyeti gibi görünürse de hakikatta Eti medeniyeti, Ege ve Yunanistana intikal ederek lâzım olan merhaleleri zaten almış bulunuyordu. Onun için Âsurîlerin zaferlerini bir medenî galibiyet sayamayız. Bu zaferle Âsurîlere medeniyet hegemonisi geç-

---

(1) Raphael Pumpelly, Explorations in Turkestan, S. 37 - 62.

memiş olduğu ve medeniyeti garba götüren onları olmadığı malûmdur.

İkinci mücadele, Hıristiyanlık mücadelesidir demiştik. Türk brakisefallerin eski zamanlarda Avrupayı istilâsı oraya müstakbel medeniyetin tohumlarını götürmüştü. Hıristiyanlığın Avrupaya intişarında ona muhalefet gösteren ve nihayet Avrupaya kilise hegemonisinden istiklâl kazandıran, oraya vaki olan yeni akınlarla takviye edilen bu Türk mayası brakisefal ırkın ruhu, karakteri ve an'aneleri olduğu yeni antropoloji ilminin tesbit ettiği bir vakıadır (1).

Hıristiyanlığın müthiş ihtiraslı manzarası, fikrî ve ruhî istiklâli ezmeğe çalışan engizisyon fecaatları, Avrupanın Orta zamanlar tarihini doldurmuştur. Daha sonra papaslar sınıfına âlet olan sarayların, hükümdarların korkunç ve muhterisane sefahet hayatları ve ilâhî haklara dayanan hükümdarlık namına irtikâp edilen itisaflar, Avrupada bir terrorizmin hâkimiyetidir. Bütün bunlara karşı, için için kaynaşan ve nihayet isyan eden brakisefal ruh, en eski zamanlardanberi arka arkaya dalgalar halinde, Orta Asyadan getirilmiş olan ve Avrupa milletlerinden bir kısmının kanında yaşamakta bulunan Türklük karakterinin yüksek istiklâl ve hürriyet idealleri idi.

Orta çağlarda, Frank monarşisinin müessisi Clovis, en kara cinayetlerle lekelendiği gibi, Mero-

---

(1) Roland B, Dixon, The Racial History of Man, 1923, S. 515 - 516.

vinciyan hanedanının barbarca şiddeti ve zulmü bütün diğer Avrupa hanedanlarına az çok imtisal nümuneleri teşkil eder. Bu zulüm ve sefahetler, Hıristiyanlık prensipleri namına ve ilâhî kudsiyetler perdesi altında yapılıyordu. Mahdud ve hususî gayeler, geniş ve hakikî kütle gayelerinden ayrılmıştı. İşte bu iki gayenin mücadelesile ve nihayet birincinin ikinciye karşı kısmen uzlaşma suretile elde ettiği zafer neticesinde bugünkü Avrupa kendi kendisini tahakkuk ettirmiştir. Böylece, hâkimiyet kiliselerden ve saraylardan halka ve umumî kütlelere intikal etmiştir. Rönesans, Reformasyon hareketlerile, on yedinci ve on sekizinci asır inkılâpları, hep bu hâkim ruhu kiliselerden, mutlakiyet idarelerinden ve saraylardan halka indiren zaferlerin ifadeleridir. Bu ruh, muhtelif mütevalî dalgalarla Orta Asyadan getirilen Türk brakisefaller kanının ve an'anesinin demokratik ruhudur; mütekâmil milletlerin taşıdıkları halk hâkimiyeti ruhudur.

Mücadeleler, daima galibin mağlûbu kendi çerçevesi içine almasile neticelenir. Yani mağlûbun dirijan ruhu, galibin gayelerine uydurulur, onunla ahenkleştirilir. Onun için, Avrupada millî demokrasinin galibiyeti, mağlûb kilisenin dirijan ruhunu, ruhaniyetini ve hakikî mefkûreciliğini yok etmemiş, bilâkis bu kuvveti, kendi amaçlarına tevcih ederek millî terakki ve inkişafı temin için bir vasıta olarak kullanmış, millîleştirmiştir. Millî idealizm, muasır Avrupa medeniyetinin her saf-

hasında onun en esaslı ruhî kudretini teşkil eder.

Muasır hayata girmeden önce, Orta Çağlarda, garblılar, iskolastik bir şekilperestlik içinde gömülü iken, âlemşümul muvazeneyi temin etmek için, bunun tam aksine olarak şark âleminde büyük bir uyanıklık görülüyordu. Şarktaki dinî inkılâb, bütün muayyeniyeti ve tabiiyeti kırarak fikir ve ahlâkın temizlenmesini meydana getirmiş; teslis yerine yalnız tek tanrı, bütün dikkat ve perestişin merkezi olmuş, tek tanrıya teveccüh ve ibadet, onun emir ve nehiylerine uymak varlığın yegâne gayesini teşkil etmiş, ve mutlak bir içtimaî disiplin ve mânevî idealizm hâkim olmuştur. Sâmîliğin hâkim prensibi, ruhun, realiteler âlemine esir oluşudur. Musevilikte, tek tanrıya bir hayat ve tefekkür mevzuu olarak perestiş ediliyor; ve Yehova yalnız Museviliğin tanrısıdır, yalnız o halka kendisini vermiştir. Halbuki böyle bir telâkki, şarkın diğer büyük bir dini olan İslâmlıkta tamamen bertaraf edilmiştir (1). Burada âlemşümul ruhanilik, hudutsuz ve muayyeniyetsiz bir temizlik ve basitlik mefhumu içinde genişliyor, ve her insanî şahsiyet, bunu iktisab edebilmekle gayesine erişmiş bulunuyordu. İslâmlığın Allahı, Yahudiliğin Ye-

(1) İslâm dininin kurucusu, Arabı müstarebe denilen ve sonradan arablaşmış olan Kureyş kabilesinden olmakla, bu dindeki Türk karakterinin izleri bu sayede izah edilebilir. En eski zamanlarda, Sümerlerin, Arabistan cenubuna yerleştikleri ve oradan Mısıra geçtikleri fikri muhaceretler tarihinde vardır. Dixon, Racial History of Man, 1923, S. 514.

hovası gibi bir halka münhasır değildir. O, her türlü müşahhas vasıflardan âridir. Bu itibarla müşahhas bir şey, taabbüd ve perestiş mevzuu olamaz. Bununla beraber, İslâmlıkta, Brahmanizmin ve Hıristiyanlığın tam mütlakiyeti de yoktur. Buradaki enfüsîlik, yaşayan mahdud bir enfüsîliktir. Bu enerji müsbet bir gaye ile dünyevî hayata girer, burada vahdaniyetin temiz idealini ilerletmek gayesini güder.

İslâmlığın ibadeti tamamen fikrîdir. Burada hiç bir tasvir, hiç bir temsil bulunmayışı bundan ileri gelir. Bu genişlik, bu faal enerji içinde bütün millî hududlar ve kast farkları da ortadan kaldırılıyor; hiç bir irkî hususiyet, hiç bir imtiyaz kabul edilmiyor; yalnız iman eden mü'min tanınıyor. Bu esaslarda müslümanlık, Musevilikten ayrılmakla beraber, 1300 sene evvel Arabistan çöllerinde doğmuş olan bu din, o zamanın şartlarına uygun esaslara dayandığı için kuvvetle ve sür'atle intişar etti. Fakat sonraları taassub ve riyakârlıkla, ve hayat şartlarının değişmesile eski kuvvet ve nüfuzunu kaybetmiş olmakla beraber, ta son zamanlara kadar Osmanlı imparatorluğunda siyasî hud'alara ve tahakkümlere vasıta olmuştur. Ancak Cumhuriyet rejimile, Kemalizm karakterinde vicdan hürriyeti temin edilmiş ve İslâmiyet bayağı vasıtalıktan kurtarılmıştır.

Taassub, daima müsbet ve ileri hareketlere karşı düşmandır. Fransız inkılâbında Robespiye-

rin «Hürriyet ve terrör» prensibi gibi, bir zamanlar bizde de «Şeriat ve terrör» şiarı hâkim olmuştu. Saltanat devrinde bunun ne büyük bir rol oynadığını gördüğümüz gibi, Cumhuriyet devrinde de bazı irticaî hareketlere sebebiyet verdiği malûmdur.

Şeriatcilik bozğunluğuna uğramadan önce, İslâmlık, intişarı esnasında bir çok müstakil hükûmetler ve sülâleler meydana getirmişti. Fakat bunların hiç birisi yaşamamış, yalnız onun en çok müdafaasını yapan, onun uğrunda asırlarca kan döken Türkler olduğu halde, son devirlerde ondan en çok ziyan gören yine onlar olmuştur. Çünkü millet, şeriatcilik taassubu yüzünden, hayatın bir düziye ileriye akışından, dinamik vasfından uzun zaman mahrum kalmış, ve garbın mütemadî terakkisine lâkayt ve hattâ düşman vaziyeti almıştı. İçtimaî hayatımıza âdeta kast sistemi gibi **istatik** bir taassub tahakküm etmiş, terakkimize, ileri atılmamıza engel olmuştu.

1300 sene evvel, Arabistan çölünün muhit ve şartlarına uygun olarak meydana gelen dinî ve içtimaî bir teşkilât, hele sonradan bozulmuş şeklile muasır hayatın icaplarile bir arada yürüyemezdi ve bittabi ona düşman olmuştu. Esasında ne kadar kuvvetli ve sağlam ahlâkî ve hayatî akideleri bulunursa bulunsun, onun muasır hayata intibakındaki imkânsızlık derhal kendini göstermiştir. Onun için, Kemalizm devrinde vicdan sahasında

bir serbestî temin etmek ve bu tahakkümün önüne geçmek zarureti vardı.

Muhayyelenin yalnız bir istikamette tam bir serbestisi ile meydana gelen taassub aşkı, Arab şiir ve edebiyatında kendisini göstermiş, telkin ettiği duygularda hâkim unsur olmuştur. Müsbet veya menfi bu nevi coşkunluklar, içtimaî hayatta büyük hareketler meydana getirmek kudretini haizdirler. İnsanlar, muhtelif muayyen şekillerde çok asîl ve yüksek buldukları şeyler için bir cuşiş duyarlar. Bir milletin, bir halkın kendi istiklâli için duyduğu kollektif cuşiş ise başka bir manzara arzeder. Bu, mânevî mâkulât âlemine, mâşerî vicdana mahsus harikulâde bir şeydir. Bunu, hiç bir kuvvet durduramaz, ve o, ermek istediği gayeden başka her şeye mutlak bir surette lâkayd kalır. İşte halkda, ister millî, ister dinî mahiyette olsun mâşerî iman denilen şey budur. İslâmiyetin parlak devrinde dinî idi, Kemalizm devrinde millîleşmiştir. İçtimaî ruhiyat ilminin **mob behaviour** dediği ve tahliline çalıştığı hareket de bunun daha küçük ve daha iptidaî şekilde bir tezahüründen ibarettir. Bu kuvvet, insanın içtimaî şuur ve insiyakının, ferdler arasındaki müşterek ve umumî bağını teşkil eden topluluğun haiz olduğu harikulâde cuşişli kudrettir, bir idealizm kuvvetidir.

İslâmiyet de, ilk devirlerinde böyle bir kudretle «**ilâyı kelimetullah**» için cihana yayılmış, ve bu dinî hamle ile az zamanda hayret verecek bir inkişaf göstermişti. Bugün Kemalizm karakte-

rinin göstermekte olduğu millî hamle de, daha büyük mâşerî kuvvet ve kudretin büyük bir aşk ve imanla yeniden tezahürüdür. **Kemalizm, beşeriyet tarihinde emsali görülmemiş bir sür'at, heyecan ve mükemmeliyetle meydana gelmiş bir millî kurtuluş ve yükseliş hareketinin doğurduğu karakterdir.**

İslâmiyetin, ilk devirlerinde dinî hamle ile yaptığı fütuhata muvazi olarak, ilimlerin ve sanatların da yüksek bir inkişafını görmüştük. Çünkü bu serddettiğimiz kuvvet, öyle bir enerjidir ki, hayatın her safhasında filizlerini verir; bütün fikrî, içtimaî ve iktisadî sahalarda eserlerini gösterir. Onun içindir ki inkılâbımızın haiz olduğu millî iman da, çok geçmeden ilim, sa'an ve edebiyat sahasında da emsalsiz eserler meydana getirecektir.

Kurulan büyük şehirlerin, meydana getirilen fabrikaların, muazzam ticarî, sınaî ve malî müesseselerin yanında, bu iktisadî ve siyasî dirilmelere muvazi olarak fikrî hayatımızda, ve ilmî kültür, ilim ve san'at cephelerinde de büyük hareketler başlamıştır. Çok geçmeden büyük eserler ve neticeler elde edileceği, ve bunun dinadik bir karakterle mütemadiyen yükselen bir çıkış ve ilerleyiş münhanisi göstereceği şüphesizdir. Medeniyetin maddî, manevî her sahasında Türk millî vicdanının uyanışı ve kalkınışı, bütün reaksiyonlarile, bütün canlılığı ile muhteşem bir medeniyet hareketidir; ve yeni devirde yeni ve üstün medeniyetlerin rehberliğine namzeddir.

Şeriatciliğin uzun asırlar süren medrese ve tekkelerindeki istatik ruhunun kuvvetli reaksiyonu, Türk millî hayatında kendisini göstermiştir. Bu yeni fikir hayatı, kurultaylarda, ilim cemiyetlerinde, üniversitelerde, muntazam millî kütüphanelerde ve müzelerde siklet merkezlerini bulacak ve buralardan memleketin her tarafına ve başka diyarlara yayılacaktır. İnsaniyete fikir ve sanat sahasında büyük hizmetler etmek Türklüğün tarihî mukadderatıdır.

Demek ki, şeriatçiliğin reaksiyonu ile asırların köhne tortusunu taşıyan istatik hayattan, Kemalizmin serbest bir ruhî akışın ifadesi olan dinamik hayata intikal etmiş bulunuyoruz. Bu Türk inkılâbının en yüksek esas karakterlerinden birisi olmuştur. Bu sayede zihinlerimiz köhne bir takım fikirlere ve an'anelere dayanan skolastik dinî çemberden kurtulup, müsbet ilim zihniyetini, müşahede, tetkik ve doneler üzerinde fikrî faaliyet zihniyetini, kazanmış bulunuyor. Şeriatciliğin iskolastisizmi, Kemalizmin **pozitivizmine** müncer olmuştur.

Şurasını unutmamalıdır ki, İslâm medeniyetinin şa'şaalı devrinde, ilme en çok hizmet eden ve onun garba intişarile orada yeni hayatı canlandıran ve Avrupa medeniyetinin dirilmesine müessir

olan yine Türklerdi (1). Böyle olduğu halde, Türkler, evvelce arzedilen taassub içinde ve bundan sonraki bâhislerde de gösterilecek olan bir çok tarihî sebeplerle geri kalmış, muvakkat bir sükûn ve duralama devri geçirmiştir. İşte bu fasıla içinde Avrupalılar hayli yol almış bulundular. Kemalizmle bu yolun en kısa bir zamanda aşılmış olacağı muhakkaktır.

(1) Birinci Tarih Kurultayı zabıtları, M. Şemseddin Günaltay'ın konferansı; «Felsefe Tarihinin Ana Hatları» unvanlı eserimize de bakınız. «Orta Çağlarda Türk Felsefesi». (Yakında basılâcak).

BAHİS XII

Kemalizm İdeali

«Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.»

ATATÜRK

Medeniyet Nedir?

Medeniyetin Hususî Şekilleri ve Türk İnkilâbı

Bir zamandanberi tarihi, haklı olarak, sadece vakıalara tahsis etmek lüzumundan bahsetmek âdet olmuştur. Bununla beraber, maddî ve gözle görülebilen vakıalardan başka vakıa bulunmadığını tasavvur etmek te abestir. Manevî, gizli bir takım vakıalar da vardır ki muhaceretlerden, muharebelerden ve hükûmet kanunlarından daha az reel bir mahiyeti haiz değildir. Muayyen adları olan bu münferit vakıalardan başka, adsız ve umumî mahiyette olanlar da vardır ki, onların şu veya bu zamanda meydana geldiğini söylemek im-

kânsız olmakla beraber, onlar da diğerleri gibi tam birer vakıadırlar. Hâdiselerin birbirlerile alâkasını gösteren, onları sebep ve netice münasebetleri içinde bağlayan **tarih felsefesi** de, vakıaları sadece tavsif eden tarihin üstünde, onlara mana ve istikamet vermek gibi hâkim bir rol yapar. Hiç şüphesiz bu da bir vakıanın ifadesinden başka bir şey değildir. Fakat bu nevi vakıalar üzerinde işlemek çok daha güçtür. Alelâde tarihçi bu vaziyet karşısında aldanmağa çok müstaittir. Bu felsefî tarih daha yüksek bir kavrayış ve daha derin bilgiye ihtiyaç gösterir.

Medeniyet te, yukarda arzettiğimiz manevî ve umumî vakıalardan birisidir. Güçlükle tahsis edilebilecek dereccede umumî, ve yine güçlükle izah edilebilecek derecdee mudildir. Onun için, medeniyet tarihini ve tekâmülünü göstermek te pek kolay değildir. Bununla beraber, büyük inkilâblarımızla almış olduğumuz yeni merhaleler bakımından bu tekâmülü göstermek lüzumlu ve zaruridir. Bu günkü vaziyetin niçin böyle olduğunu ve manasını ancak bu takdirde esaslı olarak anlıyabiliriz. İnkilâbımızın ve bu münasebetle Türk tarihinin içtimaî felsefesini yapmak zarureti vardır.

Fakat her şeyden evvel medeniyetin esas unsurlarını tesbit etmek gerektir, medeniyet dendiği zaman ne anlıyoruz?

Bir zamanlar medeniyetin fena olduğunu söyleyenler, ve insanların mesut olmak için tabiî

ve basit hayata dönmeleri lüzumu üzerinde kuvvetle ısrar edenler bulunmuştu. Medeniyet, sadece maddî vasıtaların, fizikî zevklerin ve ihtirasların artması ve tenevvü etmesi manasına alınırsa bu telâkki doğru olabilir. Fakat o, ayni zamanda yüksek bir fikrî ve ahlâkî kültürü de tazammun eder ki, insanlara hayatın en yüksek incelik, asalet ve şerefini bahşeder.

Medeniyet kelimesi izafî bir tabirdir. Beşerin barbarlıktan kurtulmuş olan hayatının bütün safhaları medeniyet kelimesinin umumî manası içinde ifade edilir. İnsan içtimaî bir varlıktır; ayrı ve yalnız başına bir hayat yaşayamıyacağı gibi, içtimaî hareketlerden de filen uzak kaldığı derecede fikrî ve ahlâkî hareketleri inkişaftan mahrum kalır. İnsan, içtimaî hizmetleri ve faaliyetleri arttıkça, tanzim ve tekemmül ettirildikçe o nisbette yükselir ve içtimaî bir kültür sahibi olur. Bu içtimaî münasebetler içinde kendisine en çok hizmet, ve bağlılık gösterilmesi icab eden müessese, milletin hakikî mümessili olan ve ona emniyet ve huzur bahşeden siyasî teşkilât yani devlettir. Onun içindir ki medeniyet kelimesinin ifade ttiği hakikî ilk mana, devlet müessesesinin kurulmasile başlar. Bu kelimenin en umumî manası, insanların, barbarlık ve havşet hayatının nizamsızlık ve müfrit egoistliğinden kurtularak, içtimaî nizamın kuruluşundan ileri gelen bir hal ve vaziyetidir. Bu mana içinde, gittikçe artan bir inkişaf ve ilerleyiş mün-

demiçtir. O halde, medeniyet, muhtelif siyasî ve içtimaî müesseselerin tesirile ilerleyen, genişleyen ve tekemmül eden insaniyet fikrinin tahakkukuna doğru beşer ırkının terakkisidir. Buna göre, medeniyet fikri öyle geniş ve ince bir tabiî vakıayı ifham eder ki, bu mefhum mahiyeti itibarile âlemşümul, dikkate şayan ve cazibdir. Bütün müesseselerin hakikî kıymetleri ancak bu medeniyet mefhumu ile ölçülebilir. Bir milletin medeniyet prensibini ileriletmek ve yaymak için gösterdiği en küçük bir muvaffakiyet, çektiği bütün zahmetlere ve yaptığı fedakârlıklara değecek surette tarihin silinmez sahifelerine yüksek takdirle geçerek, beşeriyetin müstakbel nesillerinin hafızasında ebediyyen yaşar.

O halde bu yüksek mefhum üzerinde biraz daha durup onun esas unsurlarını araştırmağa çalışacağız.

Medeniyet kelimesinde mündemiç olan ilk fikir, terakki ve inkişaf fikridir. İlerleyen ve mütemadiyen kendisini ıslâh eden bir halk medenidir. Fakat terakki ve inkişaf ne ile ölçülebilir? Bunun en büyük miyarı, içtimaî münasebetlerin kolaylığında ve yüksekliğindedir. Bu sayede, cemiyet içinde saadet ve refah artar, daha iyi teşkilât içinde daha yüksek bir canlılık ve faaliyet görünür; milletin bünyesindeki kuvvet bariz bir surette artar.

Medeniyet, yalnız cemiyetin fizikî tekâmülünü göstermez. Eğer sadece bundan ibaret olsay-

dı, insan cemiyetinin karınca yuvasından veya arı kovanından farkı kalmazdı; böyle bir cemiyette nizam ve iyi yaşamaktan başka hiç bir şey aranmaz. Burada sadece maişet ve istihsal vasıtaları ve onların tevzi şekilleri bir gaye olur.

Halbuki insanlığımız, cemiyetin ve medeniyetin böyle bir gayeden ibaret bulunduğunu derhal red ve tekzib eder. Bu duygu, bize insanın daha yüksek bir mukadderatı olduğunu anlatır; ve medeniyetin de, içtimaî münasebetlerin üstünde, refah ve kuvvet fikirlerinden daha yüksek, daha şumullü ve mudil bir şeye ibtina ettiğini gösterir. Kimse inkâr edemez ki, bazı cemiyetlerde, servetin istihsal ve tevzi vasıtaları, diğer bazılarına göre daha çok ve ileri olduğu halde, onlar medeniyetçe berikilerden daha aşağı bir vaziyettedirler. Meselâ, Romanın ikinci Pünik muharebelerinden sonraki, içtimaî vaziyeti yüksek olan, ihtişamlı Cumhuriyet devrini alalım, ve bunu, içtimaî ve iktisadî vaziyet itibarile inhitata başlamak üzere bulunan Ogustos devri ile mukayese edelim. Hiç kimse bu maddî gerilemeğe rağmen, Romanın Ogustos devrinde medeniyetçe haiz olduğu yüksekliğin diğer devirlerin üstünde bulunduğunu inkâr edemez. Bunun gibi, on yedinci ve on sekizinci asırlarda Fransayı, Felemenk ve İngiltere gibi içtimaî ve iktisadî vaziyetleri faik olan memleketlerle mukayese edersek, Fransanın bu asırlarda medeniyetçe Avrupanın en ileri memleketi olduğunu teslim ederiz. Bu

hakikat Avrupa edebiyatının büyük eserlerinde de kendisini gösterir.

O halde, anlıyoruz ki medeniyet kelimesinin manası, içtimaî ve iktisadî bir refahtan ibaret değildir. Bu mefhum içinde ayni zamanda insanî zekâ ve duyguların, bir milletin manevî hayatının inkişafı da mündemiçtir. Roma ve Fransayı bahsettiğimiz devirlerde medeniyetçe yüksek tutan işte bu manevî ve fikrî sahadaki inkişaf idi. Müsbet ilim, edebiyat ve san'at gibi beşerin ruhan perestiş ettiği bu şaşaalı eserler nerede kendisini tam bir parlaklık içinde gösterirse, nerede bu zekâ ve duygu hazinesinin inceliklerine tesadüf edilirse, orada insan, kendi tabiatında mündemiç ilâhî cevherin bir tezahürünü hisseder, ve orada medeniyet dediğimiz vakıayı tanıyarak ona karşı ruhunda mukavemet edilmez bir incizap duyar.

Demek ki, medeniyet dediğimiz büyük vakıa iki unsurdan müteşekkildir, onu iki miyar ile tanıyabiliriz. Biri, içtimaî ve iktisadî münasebetlerin terakkisi, diğeri, bundan daha yüksek ve ehemmiyetli olan manevî ve fikrî hayatın inkişafıdır. Her nerede insanların haricî ve maddî şeraiti ile birlikte ve ondan daha ehemmiyetli olarak manevî ve fikrî hayatı, enerji ve şaşaasile kendini gösterirse orada yüksek bir medeniyeti görür ve alkışlarız.

Eğer tarihî hâdiseler arasında, medeniyeti ilerlettiği kabul edilenlere bakılırsa, bu iki unsurdan birini veya ötekini ve yahut her ikisini görmemek mümkün değildir. Meselâ, umumiyetle

dinler, ilk meydana gelişlerinde insanların içtimaî vaziyetlerinin ıslahını istihdaf etmiyorlardı. Bununla beraber dinlerin, medeniyetin manevî cephesinin gidişinde büyük bir âmil olduğunu kim inkâr edebilir? Bu müessese, insanın iptidaî fikirlerini, duygularını değiştirmiş, fikrî ve ahlâkî karakterinde bir yeniden doğuş meydana getirmiştir. Büyük dehaların yarattığı siyasî ve içtimaî inkilâplar da böyle olmuştur. Meselâ Büyük Türk İnkilâbı, tarihin en büyük dehası olan Atatürk'-ün yarattığı bu eşsiz eserler, Türk milletinin hem ruhunda hem içtimaî yaşama şartlarında bir yeniden dirilme meydana getirmiş, medeniyetin her iki unsurunu haiz iki cepheli beşer kudretinin en yüksek bir âbidesi olmuştur.

Büyük Türk İnkilâbında bir taraftan içtimaî refahın yüksek inkişafile, milletin kuvvet ve salâhiyetlerinde büyük bir artma ve ilerleme görülürken, diğer taraftan da fikrî ve ahlâkî inkişaf kendisini göstermiştir. İçtimaî ve iktisadî hayatın düzeltilmesi derecesinde kültür faaliyetleri artmış, fertler daha ziyade incelmiş ve faziletli seciyeler çoğalmıştır.

Cemiyetlerin menşelerine doğru gittiğimiz zaman, beşeriyetin düşünüş, duyuş ve gidiş yollarını düzeltmek ve inceltmek için uğraşan büyük din müessislerinin, hakimlerin, şairlerin ve filosofların gayeleri de, kendi kudretleri yettiği derecede medeniyetin bu iki unsurunu ilerletmekten ibaretti; yani bir taraftan ferdin ahlâkını düzeltirken diğer taraftan cemiyetin nizamını ve içtimaî şart-

ları daha ziyade iyileştirmeğe, hayat nimetlerinin daha adilâne bir tevziini yapmağa çalışıyorlardı. Fakat tarihin hiç bir devrinde, Türk İnkilâbının yaratıcı büyük dahisinin eserinin bir eşi ve örneği görülmemiştir. Zira, en namüsait şartlar içinde yaratılan zafer destanı ve inkilâp, medeniyetin bu iki unsurunu hiç görülmedik bir mükemmeliyet içinde ve ahenkli bir şekilde tahakkuk ettirmiş ve ettirmektedir.

Bu bahiste, medeniyetin ve inkilâbımızın iki ana hattının ne olduğunu, iki esas unsurunu tesbit etmeğe çalıştık. Bundan sonraki bahislerde bu iki ciheti derinleştireceğiz ve açacağız. İnkilâbımız bir cihetten zihinlerimizde ve ahlâkımızda, diğer cihetten içitimaî ve iktisadî teşkilât ve şartlarda nasıl değişiklikler ve ilerleyişler meydana getirmiş ve getirmektedir? Bu yolda yapacaklarımız yaptıklarımızdan fazla ne olacaktır? Medeniyet bir düzüye yürümekte ve ilerlemektedir. Biz şimdiye kadar kaybetttiğimiz merhaleleri süratle kazanarak medeniyetin en ön safına geçmek ve orada tarihin bize binlerce senedenberi tevdi ettiği vazifeye tekrar başlamak mecburiyetindeyiz: Buna nasıl vâsıl olacağız?

Medeniyetin Hususî Şekilleri ve Türk İnkilâbı

Buraya kadar medeniyetten umumî olarak bahsettik. Şimdi en eski zamanlardanberi bazı memleketlerde inkişaf eden şekillerinden

ve bunlara nazaran Türk İnkilâbının ve Türk medeniyetinin haiz olduğu karakterlerden bahsedeceğiz.

Muasır Avrupa medeniyetinden önce gelen medeniyetlere baktığımız zaman, Asya, Afrika, Yunan ve Roma medeniyetleri de içinde olduğu halde, hepsi bir tek karakterde müşterektirler. Her birisinin tek bir vakıadan, tek bir fikirden çıktığı görülür. Sanki, genel bir prensip bütün müesseselerin karakterini ve inkivafını tesbit etmiştir.

Meselâ, Mısırın eski medeniyetinde, cemiyeti tutan ve ona hâkim olan prensip, âbidelerinde ve eserlerinde görüldüğü gibi, teokratik bir prensip idi. Hindistanın eski medeniyetinde olduğu gibi bugün dahi ayni hâdise orada görülür. Başka memleketlerde de başka teşkilâtlar görülebilir. Meselâ bir fatih sülâlenin gelip hâkim oluşu gibi, sadece silâh kuvveti bir halkı hâkimiyeti altına alabilir. Başka bir yerde demokratik bir prensibin hâkimiyetini görürüz - İyonya ve Yunan Cumhuriyetinde olduğu gibi. Hasılı eski zamanların medeniyetlerini düşündüğümüz zaman, bunların her birisinde şu veya bu tek bir prensibin bütün müesseselere, fikirlere ve âdetlere hâkim olduğunu anlarız.

Bununla beraber, eski medeniyetlerdeki bu hâkim tek prensibin mücadelesiz bir üstünlük kazandığını iddia edemeyiz. Meselâ Etiler, Mısırlılar, Etrüskler ve Yunanlılarda, muharib sınıfın rühban

sınıfile uzun bir mücadele devresi geçirdiğini görürüz. Daha başka yerlerde klan ruhunun, kast sisteminin veya aristokrasinin, serbest umumî haklarla mücadelesi görülür. Ancak, bu mücadeleler muvakkat bir zaman sürüp, birinin tam ve mutlak zaferile sona erer. Bunların bir müddet sonra tekrar canlandığı da vakidir, fakat ayni suretle birinin galibiyetile bitmiştir.

Şu halde bu eski medeniyetlerde hâkim olan tek prensibe göre, bazı memleketler meselâ, Eski Anadolu ve Yunan siteleri, hârikulâde inkişaflara mazhar olmuş, ve diğer bazıları da Çin ve Hindistanda olduğu gibi, statik bir prensibin tesiri altında, durgun ve muhafazakâr kalmışlardır. Bu durgun memleketlerde hâkim olan prensip, tiranlıkla hâkimiyetini idame ederek başka hiç bir hareket ve fikirle itilâf kabul etmez bir vaziyette idi.

Bu tesirleri o devirlerin edebiyatında ve fikir mahsullerinde görüyoruz. Son zamanlarda meydana çıkarılan eski Hint edebiyatını tetkik edenler, bunların, her zaman ayni hâkim prensiple yazıldığını, ayni çeşniyi taşıdığını görmüşlerdir. Bu eserler, dinî ve ahlâkî mevzular üzerinde, tarihî, an'anelerle, bunlardan çıkarılan dramatik ve epik şiirlerdir. Bu zihin ve hayal mahsullerinin hepsi, o memleketlerin hayat ve müesseselerinde olduğu gibi montondur. Hattâ İyonya ve Attikada bile harikulâde inkişaflara rağmen, edebiyat ve sanatta yine bir vahdet ve monotoni gözümüzden kaçmaz.

Şimdi bütün bu eski medeniyetlere mukabil Büyük Türk İnkilâbile girdiğimiz muasır medeniyet hayatını ve onun mahiyet ve karakterini düşünür ve tetkik edersek, bu medeniyetin eskilere nazaran ne kadar farklı bir manzara gösterdiğini göreceğiz. İlk bakışta bu medeniyetin mümeyyiz farikasi olarak, derhal dinamik ve mücadeleci bir vasıf, hareket ve tenevvü görürüz. Türk İnkilâbının ve muasır medeniyetin en büyük karakteri ve prensibi dinamik ve mücadeleci bir idealizmdir. Mücadeleler, sonu gelmez gayesiz çarpışmalar değil, yüksek ülküler için mütemadî bir çalışma ve didinmedir.

İdeallerimiz, Schopınhauerı ve Eski Grek şairi Hesiod'u nevmid edebilen ağlatan, erişilmez hayaller değil, (1) tahakkuku mümkün olan gayelerdir. Bu medeniyette serbest fikir münakaşaları yapılmak suretile cemiyet kendi mukadderatın hâkim olur. Bizim cemiyetimizde sınıf ve zümre farkı yoktur, ve hiç bir hususî imtiyaz tanınmaz. Hiç bir müessese diğerlerini mutlak hâkimiyeti altına alamaz; bu hâkimiyet ancak milletin kendisindedir. Manevî karakter itibarile de, fikirler ve itikatlar yan yana yürür, ve eski devirlerde olduğu gibi hiç bir teokratik tahakküm yoktur.

Hasılı, Türk İnkilâbı ve muasır medeniyet sistemi samimî, hür ve müsbet bir zihniyetle karakterize edilir. Burada, vatandaşlar arasında karşılıklı bir emniyet ve itimat, ve cemiyetin umumî

(1) Hesiod, Works and Days.

menfaatleri için müşterek ve şuurlu bir çalışma vardır. Fertlerin disiplinli hürriyetile cemiyetin huzur ve sükûn içinde ilerleyişi temin edilmiştir. Ferdî ve içtimaî menfaat en iyi bir şekilde telif edilmiş, hak ve vazife mefhumları birbirinin mütemmimi olmuştur. Millete ve insaniyete hizmet ülküsü, ferdî ve içtimaî bütün gayretlerin temelidir. Bu neticeye vâsıl olmak kolay değildir; zira bu, yüksek bir kültür ve terbiyeyi istilzam eder. Onun içindir ki medeniyetin bu karakterinin, tarihî kültür inkişafı çok eski ve derin olan Türk milletinin ruhunda en yüksek bir şekilde tecellî ettiğini görüyoruz.

Edebiyat ve sanat sahasında da İnkilâp henüz tam ve olgun eserlerini vermemiş olmakla beraber, başlangıç eserlerde bile, eski medeniyetlerin teokratik ve aristokratik prensiple halkı esir eden zihniyetine karşı, inkilâbın halk hâkimiyeti prensibi, millî ve içtimaî ruhu tecelli etmektedir. Muasır medeniyet karakterini taşıyan Avrupanın bütün sanat eserlerinde ve edebiyatında da bu serbest ruhî ve içtimaî enerjinin akışı görülür. Dünyevî hayatın muhtelif beşerî tecellilerile dolu olan muasır edebiyat ve sanat sahneleri, eski devirlerin teolojik ve metafizik telâkkilerinden ayrılmış, müsbet bir zihniyetin, pozivitizimin ifadesi olmuştur. İnsan zekâsı daha çok mevzular üzerinde, ve daha geniş sahalarda işlemeye başlamış, mesaisi daha ziyade tenevvü etmiş ve derinleşmiştir. Materyel ne kadar çok ve zengin olursa onları, sa-

natın en mühim esaslarından biri olan vahdete ve sadeliğe irca etmek o kadar güç olur. Bunun içindir ki inkilâbımızın sanat ve edebiyat sahasında şaheserlerini meydana getirmesine biraz daha intizar etmek mecburiyetindeyiz. Nitekim Avrupada da muasır sanat ve edebiyat, bu güçlük yüzünden, henüz eski Atika medeniyetinin sanat ve edebiyatı derecesinde bir vahdet, âhenk ve güzelliğe erişememiştir.

Görülüyor ki, muasır medeniyetin her safhasında bu tenevvü ve mudiliyet, veya felsefî bir ifade ile, Fichte'nin dediği gibi, **tez** ve **antitez** mücadelesi daha bariz bir şekilde kendisini göstermekte ve şimdiye kadar olanlardan daha mütekâmil bir **sentezin** meydana gelmesi beklenmektedir. **Bu sentezin Şarktan doğacağı, ve Türk İnkilâbının bu beklenen güneş olduğu daha ilk ışıklarından anlaşılmaktadır.**

Muasır medeniyetin genişliği ve tenevvüü düşünülürse, önünde hudutsuz bir ilerleyiş sahası olduğu anlaşılır. İngiliz filesofu Bacon'ın on altıncı asırda söylediği gibi, yeni düşünce tarzı ve ilim usulü altında beşerî bilginin ve medeniyetin ilerlemesine payan yoktur, (1) ve bu ilerleyiş gün geçtikçe hızını arttırmakta, insaniyete daha yüksek refah ve saadet kapıları göstermektedir. Eski medeniyetlerde bir tek prensibin mutlak hakimiyeti, tiranlığa ve zihnî esarete müncer oluyordu; halbuki bugünkü medeniyette içtimaî ni-

(1) Francis Bacon, The Advancement of Learning.

zamı meydana getiren tenevvü ve birisinin diğerlerine tahakküm edemeyişi, tiranlık yerine hürriyeti, ve zihnî esaret yerine serbest zihin faaliyetini ve yaratma imkânlarını meydana getirmiştir. Yani, **tolerans** muasır medeniyetin bir diğer büyük farikasıdır. Bu sayede serbest düşüncelere rağmen bir arada yaşamak ve mütekabil bir takdir ve anlayış kazanmak mümkün olmuştur.

Muasır medeniyette mündemiç olan tenevvü ve mücadele prensibinin tabiatta esaslı bir vakıa olarak görünüşü, bunun doğruluğunu ve âlemşümul kanuna uygunluğunu tekit eder. Tabiatin kuvvetleri mütemadî bir çarpışma ve bunun muhassalasile yürüyen bir düzen manzarası arzetmektedir. Hayat ve uzviyetin bizzat kendisinde de bu mücadelenin en esaslı bir vakıa olduğu izahtan müstağni kalan ilmî bir hakikattir.

Onun için, Türk İnkilâbı ve içinde bulunduğumuz muasır medeniyet, kâinat kanununu inikâs ettiren bir büyük içtimaî vakıadır. Bu hal, bu medeniyetin bütün diğer medeniyetlere üstünlüğünün rasyonel bir izahıdır.

Eski medeniyetlerin yeniye neler getirmiş olduklarını görmek için onlara umumî bir göz gezdirmek kâfidir.

Avrupa medeniyetine en çok müessir olan Roma medeniyeti, aslen bir Etrüsk Türk medeniyeti idi; ve Sümer - Eti medeniyetlerinin Avrupaya geçiş yollarından birisi idi. Onun için, bu medeniyetin en bariz karakteri Sümer ve Eti mede-

niyetlerinde gördüğümüz site teşkilâtı, münisipal bir taazzuvdur. Roma medeniyeti denilen medeniyet te bu beledî müesseselerin umumî heyetinden ibarettir. Onun en bariz karakteri bu idi. O zaman, millet denilince bu sitelerin teşkil ettikleri konfederasyonlar anlaşılırdı. Sümer, Eti, Eğe-Yunan, Etrüsk - Roma medeniyetleri hep bu şekilde kurulmuşlardı. Ayrıca şehirlere bağlı, şimdi bildiğimiz şekilde köyler, köy teşkilâtı yoktu. Arazi sahipleri sitelerde otururlar ve zaman zaman tarla mahsullerini teftişe giderlerdi. Bu tarlalarda iş gören aşağı sınıftan esirler ve işçiler bulunurdu. Yalnız şurasını kaydetmeliyiz ki, eski Sümer ve Eti medeniyetlerindeki esir telâkkisi sonraları Yunan, Roma ve Orta çağlar medeniyetlerinde gördüğümüz şiddetli ve zalimane bir şekilde değildi. O medeniyetlerde esirler sınıfı da diğer sınıfki, bu insanî umdelerin, müteakip devir~~ler-~~
~~de tamamen kalktığını ve esirlerin gayri insanî~~
lerde tamamen kalktığını ve esirlerin gayri insanî muamelelere tâbi tutulduklarını görüyoruz.

Roma âleminin bütün mütenevvi ve gayri mütecanis kısımları arasında kuvvetli bir bağ kurmak lüzumu ve zarureti âşikâr idi. Bunu muhtelif siteler halkı da haricî emniyet namına çok istiyorlardı; ve işte böyle bir ihtiyaçtan Roma İmparatorluğunun despotik ruhu doğmuştu.

Hasılı, Roma medeniyetinin esas karakteri olan bu münsipal sistem, itiyatlarile, usullerile ve hürriyetile, onun muasır medeniyete bir mirası-

dır. Bundan başka İmparatorluk mefhumu, yani mutlak kuvvet ve salâhiyet telâkkisi de Avrupaya buradan geçmiş ve son zamanlara kadar tatbikî sahada nüfuz ve tesirini göstermiştir.

Anadoludan, Yunanistan yolile Avrupaya ve muasır medeniyete geçen en esaslı bir ruh vardır. Bu ruh, Diyonisios ahlâkiyatı denilen bediî ve dünyevî neşe, hayata bağlılık ve şecaatli bir mücadele ruhudur. Bu yüksek ve realist an'aneyi, Orta Asyadan, o zamana göre yüksek bir medeniyeti hamulesile garbe gelen Türk kavimleri beraberlerinde getirmişlerdi. Bu mevzu üzerinde ileride daha uzun münakaşalar yapılacaktır.

Türk İnkilâbının ve muasır medeniyetin diğer mühim bir unsuru da, eski devirlerin kuvvetli dinî despotizmine karşı, lâyıklık fikrinin ve vicdan ve itikat hürriyetinin doğmasıdır. Bizde, Cumhuriyetten evvelki devirlerde şeriat tahakkümünü ve Avrupada orta çağların kilise ve manastır tahakkümünü düşünürsek, lâyiklik mefhumunun ne kadar yüksek ve terakkiye elverişli bir medenî unsur olduğunu takdir ederiz. Bu, doğrudan doğruya eski devirlerden bu günkü medeniyetimize geçen bir miras olmamakla beraber dinî despotizmin bir reaksiyonudur. Bu itibarla, uzun mezheb kavgalarının ve tahakkümünün verdiği tecrübelerden sonra artık istikbal için medeniyetimiz öyle bir tehlikeye maruz kalmaktan kurtulmuştur.

İslâmlık ve Hiristiyanlık sadece bir itikatlar

silsilesinden ibaret olsaydı belki içtimaî hayatta bu kadar müessir olmazdı. Fakat Bunlar ayni zamanda birer kuvvetli teşkilât haline gelmişlerdi. Bizde şeriat, medrese, tekke, Avrupada kilise, manastır ve hiristiyan tarikatleri, kuvvetli hierarşiye malik vasıtalarile, mahkemelerile, usullerile dinî teşkilâtlardı. Bunların hocalardan ve papaslardan müteşekkil, halk üzerinde müessir hükûmetleri ve idareleri vardı. Muhtelif siyasî hareketlere de bu şer'î ve eklesiyastik teşekküller şiddetle karışmış ve hâkim olmuş bulunuyorlardı. Hattâ bu yüzden akıtılmadık kanlar, çekilmedik felâketler kalmamıştır. Şeriat ve kilise namına irtikâp edilen zulüm ve itisafların haddi hesabı yoktur. Onun içindir ki muasır hayatta din ile devleti birbirinden ayırmak, dinî tahakkümün sivik müesseselerden kaldırılması bakımından, ve hayatımızı beşerî ihtiyaçlar esası üzerine kurmuş olmak itibarile çok büyük ehemmiyeti haizdir. Uhrevî telâkkilerle dünya işlerini sevk ve idare etmek, ilerilemek isteyen bir millet için artık imkânsız olmuştur.

***

Kökleri gerilere doğru uzanan bu günkü Türk medeniyetinin unsurları arasında eski Anadolu derebeyliklerinden kalma bir unsur bulunup bulunmadığını da araştırmak faydadan hali değildir. Derebeylik, tarihimizin muayyen bir devrinde, başka milletlerin tarihlerinde de görüldüğü gibi, kendisine mahsus salâhiyetile ehemmiyetli bir

içtimaî vakıa teşkil etmektedir. Biz burada bu sistemi ve bu içtimaî vakıayı tasvir ve tahlil etmeyeceğiz. Bu, bizi mevzuumuzdan çok uzaklara götürür. Ancak, bunun manevî akideleri ve ruhu içinde bize kalan bir esaslı unsur vardır ki o da, ferdî istiklâl aşkı ile, ferdin ferde kahramanca sevgi ve bağlılığıdır. Bahusus hakikî ve patriarchal ailede, aile sevgi ve mefhumunun inkişafı da buradadır.

Çiftliğine kapanan derebey, orada kendi karısını, çocuklarını ve nihayet en yakın bir iki akraba veya dostunu bulundururdu. Bu itibarla oralarda sıkı bir hususiyet ve ferdiyetçilik kendisini göstererek merdlik ruhu inkişaf etmiştir. İşte Feodalite devrinden, Osmanlı İmparatoluğunun dinî baskısını ve emnfi tesirlerini aşarak, bize kadar gelen içtimaî miras, kahramanlık içinde şahsî istiklâl ve aile sevgisi ve bağlılığıdır.

Sonraları dinî hayatın getirdiği tesirlerle feodalitenin bu her iki cephesine karşı bir reaksiyon meydana gelmiştir. Bir taraftan şahsiyet ve ferdî istiklâl ruhu baskıya alınıyor, bunun yerine bir nevi kollektivist ruh içinde tabiiyet ve teslimiyet ahlâkı geçiyor. Diğer taraftan da fakir fukaraya ve hattâ kabiliyetsiz âcizlere karşı bir nevi marazî şefkat ve merhamet, meskeneti himaye şiarı hâkim oluyor. İmaretler, vakıflar, tekkeler ve misafirhaneler kuruuyor; lâyık olmayan âcizlerin ve zavallıların himayesile memlekette bir sürü ehli-

yetsizler, tembeller binnetice «fesatcılar» gürühu yetişesine sebebiyet verliyordu.

Avrupada da on birinci asırda feodalite sisteminin muhtelif inkişafları karşısında bu büyük reaksiyonun meydana geldiğini görüyoruz. Orada da feodalizmin kahramanlık ve ferdiyetçiliğine karşı Hiristiyan kommünizminin nüfuz ve tesir yapmağa başladığı ve şatolar hayatı yanında manastır hayatının meydana çıktığı görülür. Kilise, ilâhî bir otorite ile ruhlara tahakküm ederek feodalitenin istiklâl, vekar ve kahramanlığına muhasim bir cephe alınca, dünyadan el çeken sarı benizli, şahsiyetsiz ve âciz insanlar türemiştir. Bu tahakküm o derecededir ki, buna bizzat zenginlerin ve derebeylerin kendileri tarafından yapılan büyük teberrülerle inkişaf imkânı verilmiştir. Hattâ bu sıralarda Avrupa pazarlarında insan eti satılacak derecede insanlığı açlık, kahıt ve sefalet bürüdüğü halde bile, bütün varını yoğunu bir manastıra terkederek fakirlik ve âcizlik hayatına giren büyük derebeyler görülmüştür. Bunlar da tıpkı bizim medrese, tekke ve imaretlerde olduğu gibi tembel ve süflî bir hayat yaşamak mümkün kılınmış, aile ruhu büsbütün kaldırılmış ve dünyadan el çekerek uhrevî bir hayata bel bağlanmış bulunuyordu. İngiliz ramantizminin müessisi olan Sir Walter Scott, on sekizinci asırda bir büyük hayat hamlesile ortaya atılarak insan ruhunu hiristiyan tahakkümile uğradığı feci inhizamdan kurtarıp ona tekrar feodalitenin yüksek şövalye-

lik karakterini aşılamak istiyordu. «İvanho» adlı eserile İngiliz edebiyatında açtığı yeni romantik cereyan, muasır Avrupa medeniyetine yeni hayat ruhunu vermekte çok müessir olmuştur.

Bizde de, eski atalarımızdan miras kalan bu kahraman ahlâkiyatını, Diyonisiyos ruhunu, yeniden tam manasile canlandıran Cumhuriyet devrinin büyük manevî inkilâpları olmuştur.

Cumhuriyetten evvel, Türkiyede bir bakımdan dört çeşit halk görüyoruz: Birincisi hür olanlardır. Yani hiç bir mafevka tâbi olmayarak, hiç bir patronu bulunmadan can ve mallarına tamamen tesahüp eden ve başka bir adam tarafından kendisine hiç bir engel çıkarılmayan sınıftır. İkincisi, **maiyet** zümresidir ki, ilk zamanlarda başkanlaraarkadaşlık etme yolile başlamış olan münasebetleri sonra mafevk ve madun münasebatı şekline girdi, ve beyin arazi vermesi yahut başka bir ikramda bulunması mukabilinde maiyetin ona uyması mahiyetini aldı. Üçüncü sınıf, esnaf sınıfıdır. Dördüncüsü de köylü ve ayak takımı dedikleri asıl halktır.

Böyle ayrı tabakalar bulunmakla beraber, bunlar arasındaki münasebet daimî ve muntazam değildi. Hürler bir düzüye bazı himayeler elde etmek için maiyetliğe düştükleri gibi, maiyetler de âcizleri yüzünden yavaş yavaş daha aşağı derecelere iniyorlardı. Öte yandan da aşağı sınıfta bulunanlar yukarıya çıkmak için uğraşıyorlardı. Cemiyetin her kısmı mütemadi bir hareket içinde idi. Bazılarının iddiası gibi toprak, önce

yalnız üzerinde çalışmak üzere verilip sonradan hayat müddetince bağışlandığı ve en nihayet miras olarak geçebildiği telâkkisi bazı müverrihler tarafından yanlış sayılmakta ve toprağın verilmesinde yukardaki her üç şeklin ayni zamanda verilebildiği, birinden ötekine geçmek için aradan bir karın geçmesi gerekli olduğu ileri sürülmektedir. Daha sonraki esaslı araştırmalar ve sosyolojik bulumlar, bizi daha ziyade birincinin doğruluğunu tekide meylettirmektedir. Derebeylik devrinin sadece şahsî münasebetleri yerine sonradan fertlerin birbirlerile toprak yolile münasebetleri meydana gelmiş bulunuyor. Fakat tabiî, bu geçiş kolay ve ârızasız olmayıp bir çok karışıklıklar ortaya çıkarmıştır.

Avrupayi, orta çağların buna benzer vaziyetinden kurtaran âmiller şunlardır:

1 — Her şeyden önce insan tabiatında köklü olarak bulunan iyileşmeğe ve yükselmeğe doğru içten gelen bir istek, bir insiyak vardır. Barbarlığın en büyük farikası hotgâmlıktır. İnsan tekâmül ettikçe hotgâmlığın yükseliş ve ilerleyiş için yanlış bir yol olduğunu anlayarak, onu bırakıp içtimaî bir ruh kazanmıştır.

2 — İkinci âmil eski Grek - Etrüsk ve Roma medeniyetlerinin göz kamaştırıcı şaşaasına karşı gönüllerde duyulan incizap ve tekrar o hayata dönmek arzusu.

3 — Üçüncü âmil, dinî Reformun, Avru-

palının maneviyatına müessir olan, onu içtimaileştiren ve ahlâkını sağlamlaştıran tesiridir.

4 — Dördüncü âmil, tarihte az görülen fakat en kuvvetli olan bir âmildir ki bu, buhranlı devirlerde hayatiyetini kaybetmiş olan milletler içinde yetişen büyük adamların, dahilerin kurtarıcı ve yükseltici kuvvetidir. Muayyen bir devirde sahne üzerinde bir büyük adamın niçin çıktığını ve kendi şahsiyetinden âleme ne derecede bir şey bıraktığını anlamak için ulusların mâşerî vicdanlarına inanmak, ve Durkiemin ileri sürdüğü gibi, fertlerin üstünde, onların bütün maneviyatına hâkim olan bir cemiyet ruhunun varlığını, ve onun en yüksek dehalarda en geniş şekilde tecelli ettiğini kabul etmek lâzımdır. Manevî sağlamlık ve kabiliyetini kaybetmemiş olan bir millet, ulusal vicdanını, en buhranlı bir devirde yüksek ruhlu ve kendi karakterini en iyi temsil edebilecek olan bir şahsiyette tecelli ettirir. O şahsiyet, artık hususî hayatından başka, âmme vicdanını temsil eden bir mâşerî şahsiyet olur. Büyük adamlar, içinden yetiştikleri milletin manevî büyüklüğü, tarihî eskiliği ve yüksekliği derecesinde tarihin diğer kuratrıcı dahileri arasında yerlerini alırlar.

Bu dahiler için, içinde bulundukları cemiyetin anarşik ve vahim vaziyeti tahammül edilmez bir manzara arzeder. Onların fikrî ve ruhî varlıklarında bir kaynayış meydana getirir ve değişiklik için önüne geçilmez bir derin istek uyandırır.

Bu harikulâde kuvvet, insanlık tarihinin en kurtarıcı ve en kutlu bir kuvveti olmuştur. Buna sahib olanların açtıkları yollar, kurdukları yeni hayat şekilleri, beşerin her alandaki yüce tekâmülünü meydana getirmiştir.

İşte, Avrupayi feodaliteden muasır devre getiren bu unsurları Büyük Türk Değişmesinde araştırırken ikinci ve üçüncünün tali olduğunu, çünkü Türk ulusunun eski tarihî medeniyetleri ve manevî büyüklükleri buna yer bırakmadığını pek aşikâr olarak görmekteyiz. Ancak birinci unsur, yani yükselme insiyakı ve tarihî an'anelerin gayri şuurî olarak ruhumuzda işlediği tesirler, hiç bir millete nasip olmayacak bir kudret ve derinliktedir. Sonradan anladığımız tarihî medeniyetimiz bunu gösteriyor. Atalarımızın kurup bütün dünyaya yaydığı, ilmî araştırmalarla ortaya çıkan büyük medeniyetler, bu hakikatin, bu yükseliş iştiyakının en büyük bir vesikası olmuştur.

Dördüncü unsur ise, beşer tarihinin hiç kaydetmediği en büyük bir dahinin Türk milleti arasından çıkışile tecelli etmiştir.

Büyük Türk ulusunun ancak böyle en yüksek bir dahî yetiştirebileceği yukardanberi arzedilen ilmî ve tarihî izahattan anlaşılacaktır. Türk ulusunu şimdiye kadar küçük görenler, bir zamanlar düşmanlarımızdan dostlarımıza varıncıya kadar onun ırkî kabiliyetlerinin terakki ve medeniyete müsait olmadığı zühulünü ileri sürenlerdir ki, bu hakikat karşısında mütehayyir kalmış-

lardır. Atatürk'ün bize verdiği düstur Türk ulusu için mukadder olan bir hakikattir:

Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Zira insanlığa medeniyette rehberlik etmek bütün tarihçe müsellem bir şiarımızdır.

Avrupa tarihinde ıslahatçı büyük adamların rollerini gözden geçirirken Fransada Şarlmanı, İngilterede Büyük Alfredi görürüz. Bunlar idare ettikleri ulusları temdin etmeği hayatlarının en büyük amacı yapmışlardı. Şarlman bir büyük muharipti, daima savaş alanlarında gezerdi; fakat harbi, fütuhat aşkından ziyade barbarlığı gidermek arzusile ve bir zaruret neticesi olarak yapardı. Yurdunu bir yandan İslâm, öte yandan Cermen ve İslâv istilâsına karşı korumak lâzımdı. Onun için Şarlmanın şahsiyeti süel bir mahiyet arzeder gibi görünür. Halbuki esas amacı, geniş yurdun düzen ve birliğini temin etmekti. İmparatorlukta bir anarşi ve vahşet vardı. Şarlman, cemiyetin bu kötü halini düzeltmek istiyordu. Bu maksatla ülkenin her tarafına **missi regii** göndermiş, bütün haksızlıkları ve yanlış idareleri tashih ettirecek genel kurultaylar toplamıştı. Bu sayede huzursuz olan halk ile temas ediyor ve onlara emniyet ve itimat telkin etmek istiyor, bir birlik ve düzen kurmağa çalışıyordu. Mektepler, kütüphaneler açmak ve başka memleketlerin âlimlerini toplamak gayretile bir temdin rolü yapıyordu. Buna benzer hareketleri İngiltede de Büyük Alfredin

yapmış olduğunu görüyoruz. Bu adamlar beşinci asırla dokuzuncu asır arasında Avrupadaki barbarlıkla mücadelede en mühim rolü yapmışlardı.

Bununla beraber, ne biri ne de öteki tamamen muvaffak olamamıştı. Çünkü, bu ileri zihniyetli dehalar cemiyetlerinin realitesine tamamen uygun bir şekilde hareket edememişlerdi. Çok geri olan halkları kendi istekleri gibi ilerletmeğe güçleri yetmemişti. En büyük dahiler, halk kütlelerini, her şeye rağmen, arkalarından çekmek kudret ve cazibesini gösterenlerdir. Tarihte bunun en yüce örnegi yalnız Atatürk'ün yüksek dehasında görülmüştür. Yalnız, Şarlman ve Alfredin yapmak istedikleri işler, onların uyandırdıkları alâka ve yaptıkları tesir ile onuncu asırda yavaş yavaş tahakkuk etmeğe başlayordu. Bir yandan istilâların duruşu, göçebeliğin azalması, öte yandan bunun neticesi olarak yerleşmiş küçük cemiyetlerin çoğalması barbarlık karakterinden ayrı medenî fikir ve ahlâkın meydana gelmesini mümkün kılmıştı.

Büyük Türk İnkilâbının menşelerile, beşer tarihinin feodalizm denilen çağının mazide ne dereceye kadar münasebettar olduğunu, ve Türk feodalitesinin ayırdımlarını kitabımızın halkçılık bahsinde ayrıca mütalea edeceğiz.

Avrupanın yükselişindeki âmillerden biri olan Roma ve Grek medeniyetlerine karşı duyulan incizaba gelince, Türk Devriminde zaten Türk aslından olan bu unsur, doğrudan doğruya mu-

asır Avrupa medeniyetinin en yüksek seviyesine çıkmak iştiyakı şeklinde de tecelli eder. Muasırlaşmak ve teceddüt, Türk Devriminin en ileri bir farikasıdır. Bunu, Türk ulusal vicdanı, tarihî bir rol ve vazife olarak kabul eder. Bir kaç asır, arizî âmillerle ârizî bir safha olarak bu vazifeyi yapmamış olmak mevkiine düşmek, ulusal haysiyetimizi çok incitmiş bulunuyor. Türk milleti büyük tarihinin hiç bir çağında Osmanlı saltanatının son asırlarında uğradığı haysiyet kırıcı veziyete düşmemişti. Bunun sebepleri arasında belki en ehemmiyetlisi olarak gösterebileceğimiz sebep, ulusal vicdanı temsil etmeyen yabancı ve hotgâm unsurların ve tesirlerin millî hayatımızda hâkim mevkie geçirilmiş bulunmasıdır. Ahlâkî sukut, bunun tabiî bir neticesiydi. İstanbul muhiti asırlarca, bir taraftan Bizanstan geçen, diğer taraftan arzettiğimiz sebeple alıp yürüyen ahlâkî bir fesadın kaynaşan bir merkezi olmuştu. İlk zamanlarda Bizanstan kalma ahlâk çürüklüğü, sağlam içtimaî bünyeye birdenbire tesir edememişti. Fakat, sonraları İslâmiyetin esas umdelerinden ayrılıp bir softa şeriati ve medrese saltanatı mahiyetini alması, saray ve Yeniçeri rezaletleri, İmparatoluğun son devirlerinde beliren vaziyetleri meydana getirmişti. Bereket versin ki, bu bozuk ve mütefessih ahlâk, Anadolunun temiz havasına işleyememiş, asîl Türk köylüsü bundan münezzeh kalmış ve ulusal karakterimizi içinde saklamıştı. Büyük Türk Devrimi ancak bu karaktere dayanarak meydana gelmiştir. Onun içindir ki, Atatürk en

büyük bir isabetle İstanbulu hükûmet merkezi olmaktan çıkararak Anadolunun göbeğinde yeni Türk ruhu ve karakterile Ankara mucizesini yaratmıştır.

Avrupa medeniyetinde, hırıstiyan maneviyatını unsurna karışılk bizde islâmlığın tesiri meselesinde ise, Büyük Türk Dverimi, dinî unsurların hayata müdahalesine karşı kuvvetli bir reaksiyon manzarası gösterir. Dini devlet işlerinden ayıran, ve lâyiklik umdesile onu vicdan hürriyeti içinde bir derunî itikattan ibaret telâkki eden Türk Devrimi, doğrudan doğruya Türkün orijinal karakterine dönmeği, yabancı din tesirlerile bozulmuş ve incitilmiş olan cepheyi düzeltmeği istihdaf eder. Tarih hareketimizde yapılan araştırmalar bize bu ulusal karakterin enginliğini, ve köklerinin ne kadar uzaklara giden bir derinliği olduğunu göstermiş ve göstermektedir. **Amelî bir idealizm,** hayatı sevmek ve yükseltmek.. Sonradan Yunanlılarda devam eden ve Diyonisius ahlâkiyatı denilen bu ahlâk, Türk karakterinin en eski zamanlardanberi esas mahiyeti ve özüdür.

BAHİS XIII

Türk tekâmülünde sanat

Sübjektif ve objektif sanat ruhu

Türk karakterinin, başlangıçta hulâsa ettiğimiz vasıflarını sosyal ve siyasal müesseselerinin tekâmülünde gördükten sonra şimdi sanat eserlerindeki tezahürlerini gösteren bazı safhalar arzetmeğe çalışacağız.

Sanat, haricî âlemde ilim vasıtasile kazanılacak müstakbel zaferi, önce zihinde temin eder. Sanatkârın ruhunda güzellik içinde hakikat tecelli eder, ilâhî bir kuvvet onun ruhile karışır ve sanat eserlerini yaratır. Felsefe, sanatın panteizimine karşı, insan dehasının yetişemiyeceği yüksek ve küllî bir akıl ve iradenin mevcudiyetini, bir sistemli vahdeti gösterir. Buna vâsıl olmak için zihnin geçirdiği mücadeleler onun tekâmülünü temin eder. Nihayet sanatla başlayan, felsefede sistemleşen hakikat, ilimle realite haline gelir.

İnsan ilhamlı anlarında kendisini ilâhî kudretle birleşmiş zanneder. Fakat idealine sanatın maddî şeklini verdiği zaman ehemmiyetsiz olduğunu anlar. Böylece Türk dini, Türk sanatından çıkmıştır (1). Putlar, din ile sanat arasında rabıtadır. Din, şuurlu bir hale geldiği zaman kendisini putlardan kurtarır; çünkü, idealin maddî şekil ile tasvir edilemiyeceğini anlar. Antrapomorfizm (insan şeklinde ilâhlar telâkkisi) dinin sanattan doğan iptidaî şeklidir. Güzellikte ve sanat mefhumunda insan ve Allah birleşir. Güzel, insan ruhundaki sıkıntıları tasfiyeye tâbi tutan, ve mücadeleleri dindiren bir kuvvet olmak itibarile âlemşümul bir cazibeye maliktir. Mükemmeliyeti ve en büyük vasfı, insanlık idealini temsil edişindeki kudret derecesidir.

Objektif sanat eserleri sübjektif sanat eserlerine nazaran daha az mütekâmildir. Bunlar arasında ilk merhaleyi mimarî teşkil eder. Mimarî, mücessem şekil ile sanat idealini temsile çalışır, fakat heykeltıraşiye nisbetle eksiktir. Heykel ile maddede daha ziyade hareket ve canlılık tebarüz eder. Mimaride san'at idealile hiç alâkası olmıyan

(1) Bazı telâkkiler bunun aksine olarak sanatın dinden çıktığını ileri sürerler. Halbuki, muhayyile, ruhun derinliğinden sanatı meydana getirdikten sonraki yaratmaları ile dinî sistemleri antrapomorfism esası üzerine kurmuştur.

Hegel, Philosophy of History; daha toplu bir fikir edinmek için şu eserimize bakınız: Muasır Avrupa Felsefesi, Ankara, 1933, S. 67.

bir takım teferrüat da bulunur, heykelde ise bir vahdet vardır.

Objektif san'at eserlerinin üçüncü merhalesi olan resimde yalnız hareket ve canlılık değil, renklerin ahengi içinde bir ruh da temsil ediliyor. Bununla beraber bu da hayatın bir anını ifadeden başka bir şey değildir.

Sübjektif san'at eserleri olan musiki ve edebiyat tam ruhî san'at mahsulleridir. Musiki, ruhun derinliklerindeki incelikleri, duygularımızın bütün anlarını ve gölgelerini ifade eder; ruhumuza yüksek bir tatminkârlık verir; Bakûs âyinlerinden çıkan Diyonisus hayatının şa'şaası içimizde canlanır ve bir elektrikiyet benliğimizi kavrayarak füsunkâr kuvvetile bizi yüksek insanlık idealine ulaştırır.

Fakat şiir ve edebiyat san'atların san'atıdır; bütün tezatların ahenkli bir surette birleşmesidir. Musiki, lisansız bir ahenktir, ve tesiri uzun sürmez; edebiyat ise tesiri daha az mütekâsif ve az hızlı olmakla beraber devamlı ve muayyen manalıdır. Güzel bir şiir, insanda muayyen şuur istikametinde, bazan bütün hayatınca müessir olacak derin tesirler bırakır. Musikiden çeşit tefsirler çıkarılabilir, şiir ise kendi manasını beraberinde taşır. Epope ve dram, tabiatla, tarihle insan ruhunun bütün heyecanlarını, emellerini ve ihtiraslarını mezceden en yüksek san'at eserleridir. **Homerin destanları güzel san'atlar ehramının şahikası-**

dır. Oradan bütün hayatı, bütün cephelerile ve en derin, en yüksek duygularile sezmek mümkündür.

San'atı başka bir bakımdan da ikiye ayırırız; dünyevî san'at, uhrevî san'at. Bunlardan birincisi en eski zamanlardanberi başlıyarak Sümer, Eti İskit, Ege, Grek san'atlarında tekâmülünü takip eden ve muasır Avrupaya geçen Türk sanatını temsil eder. İkincisi ise sami dinleri, Musevi, İsevî ve İslâm san'atını temsil eder. Birincide sembolizmden ziyade doğrudan doğruya ifade vardır; şekil ve fizikî güzellik azamî ehemmiyeti haizdir. Hareket ve beşerî bir ruhun ihtirasları, zevk ve kuvvetin ifadeleri burada barizdir. Bu san'atta, sonraları Avrupalıların klasik dedikleri bir vekar vasfı da mütemayizdir. Uhrevî san'at ise daha ziyade romantiktir; beşerî olmaktan ziyade dinî ve sembolik bir güzellik tasvir eder; birincideki kuvvet ve kahramanlığa mukabil ikincide bir teslimiyet ve selâmet duygusu hâkimdir. Birincideki kaynaşan, döğüşen ve yükselen bir hayatın, neş'enin, nağmenin, iztirap ve zevk taşıyan ifadelerine mukabil, ikincide sulhü sükûn, zillete yakın bir uysallık, hasta bir ruh vardır. Türk ruhunu temsil eden birinci nev'i san'at, bedbinliğe galebe çalmış, mücadeleci ve yapıcı bir kahraman ahlâkiyetini temsil eder. Türkler, bütün vakarlı şetaretlerine rağmen hayatın dikenlerini, feci iztiraplarını bilen bir haysiyete maliktirler. Fakat yüksek aklı selimlerile bedbinliğe galebe çalmasını biliyorlar.

İnce hassasiyetlerinin ifadesi olarak meyda-

na getirdikleri san'at sayesinde hayatı yaşamağa değer bir hale getirmişlerdi. Hayat ve kâinat, ancak bediî hâdiselerin sahneleri olmak itibarile mevcudiyetlerine istihkâk kesbediyorlardı. Bütün Eti ve Sümer âbidelerinde ve daha sonra Grek san'atında canlandırılan bu ruhî halet Türk dünyasının farikavî bir vasfıdır.

Bir kaç asırdanberi şeriatcılığın bozuk uhrevî ahlâk ve san'at telâkkileri altında hayli iztirap çekmiş olan Türk ruhu, şimdi yeniden kendi öz Diyonisus ahlâk ve san'atine dönmek üzeredir. İstiklâl mücadelesi, eski Gilagameş, Telepinuş ve Diyonisus mitolojilerinin (1) sembolik kahramanlar dramını yeniden sahneye çıkaran bir menkibeden, yeni bir Ergenekon hâdisesinden başka nedir? Bu hâdise ile Türk ruhunda yeni bir hayat, Türk tarihinde yeni bir rönesans meydana gelmiştir. Şeriatciliğin passif ve riyakâr ahlâkı yerine, Türkün, dürüst ve aktif millî ahlâkına dönülmüştür. Türkün kendi kültürü, arizî dekadan kültürlerden daha derin ve yüksek idi ki, onların tesirlerinden kendini korumuş ve cihanda yeni bir medeniyet devri yaratmağa doğru yol almıştır.

İnkılâbımızla yeniden girdiğimiz öz san'at ve ahlâk telâkkilerimize göre, Sâmilerin mahkûmiyet, zillet ve aciz ahlâkı yerine, şecaat, istiklâl ve faaliyet ahlâkı geçmiştir. Hile ve riya yerine, kuv-

(1) Birincisi Sümerlerin, ikincisi Etilerin, üçüncüsü Greklerin ayri derin hayat felsefesini haiz olan Türk mitolojileridir.

vet ve samimiyet, taklitcilik yerine şahsiyet, meskenet yerine şeref kaim olmuştur. Eski telâkkiye göre «dünya» ve «vücud» şerrin müteradifi sayılır; fakirlik ve atil bir kanaatkârlık fazilet telâkki ediliyordu. İnkilâp san'ati, böyle bir ruhu ve ahlâkı yıkarak öz Türk ahlâkını temsil edecektir.

İnsanın en büyük vasfı, karakterinin en tebcile şayan ciheti hürriyettir. Kendi kendisine hâkim olmak, ihtiraslarının faaliyetine müdebbir bir murakib olmak suretile kazandığı derunî hürriyet, kendi kendisini disiplin altına almak suretile elde ettiği geniş ve yaratıcı fikrî hürriyettir. Bu hürriyet sayesinde, büyük idealler arkasında, haricî hiç bir tazyik olmadan yürümek mümkün olur. Bu sayede vasatın üstüne çıkılır ve hakikî insanlık idrak edilir.

San'at eserlerimizde göreceklerimiz, hayatın yalnız senelerini yapan zaman tevalisi içindeki sakin hayatı değil, onun manasını öğreten gayeli hareketler, tehlikeler ve cidallerdir. Böyle bir hayat insanı yükseltir, içimizde ne varsa inkişaf ettirir. İhtiraslar seçilip büyük bir maksat etrafında san'at ruhunun esası olan vahdete irca edildikleri, ve müteferrik arzular bir kalıba döküldüğü zaman şahsiyet kuvveti derhal kendisini gösterir ve bu çeşit san'at eserlerinde bir orijinalite peyda olur.

***

1 — Türklerde enfüsî san'at eserleri:

İnsan, ihtiyaçları dolayısile haricî âlemle

filî münasebetlerdir. Ona, arzularını temin ettirmek ve ondan istifade etmek için bir takım vasıtalar ve sistemler icat etmiştir. Fakat tabiat kuvvetlidir, ve bir çok hususlarda bu arzulara mukavemet gösterir. İnsan bu kuvvetleri emrine ram etmek için yine tabiatın kuvvetlerinden istifade zaruretini duymuş ve onu kendi kendisine karşı kullanmıştır.

İhtiralar ve mihanikî vasıtalar, ruhî bir karakterin mahsulü oldukları, insan ruhunun yaratıcılığını temsil ettikleri için hürmete lâyıktırlar. Eski Türklerin âletlere hususî bir kıymet ve hattâ kudsiyet atfetmeleri bundan ileri geliyordu; o âletlerde kendi yaratıcı ruhlarından bir şey seziyorlar, onları kendi ruhlarının sembolü sayıyorlardı. Meselâ demir bu meyanda en yüksek bir kıymet ve kudsiyete malikti. Çünkü demire yaratıcı ruhlarının büyük bir kısmını tatbik ederek harikulâde vasıtalar icat etmişlerdi. Homerin destanlarında da böyle bir an'anenin Trova ve Egeye geçtiğini gösteren mısralara sık sık tesadüf edilmektedir.

Diğer cihetten, Türkler, tabiati bir ziynet olarak da kullanmışlar, onu bir servet alâmeti telâkki etmişlerdir. Eski Türklerde, Sümerlerde, Etilerde ve Homerin tasvir ettiği cemiyetlerde bu tabiî ziynet eşyalarını bütün incelikleri ve güzellikerile görmekteyiz. Gerçi medenî milletler gibi vahşiler de süslenmeğe ehemmiyet veriyorlarsa da, onlar sadece vücutlarına bir şeyler yapmakla iktifa edi-

yorlar, hariçten bir şey ilâvesile kendilerini memnun etmeği kastediyorlar, halbuki süsten maksad vücudu güzelleştirmektir.

Onun için birinci derecede ehemmiyeti haiz olan ruhî alâka, vücudu irade namına mükemmel bir uzuv haline getirmektir. Böylece vücud daha yüksek gayeler için hem bir vasıta olsun, ve hem de kendi kendisini tatmin etsin. Bütün insanlara şamil olan bu tabiî ilcanın Türklerde diğer ırklardan evvel incelmiş, zarifleşmiş olduğu görülür. Eski Türklerde süslenme, şölen ve potlaçların birer mütemmimi sayılırdı. Burada herkes en iyi bir şekilde süsüne ve kıyafetine ehemmiyet verirdi. Alicenaplık ve sehavet de bu ziynetin en yüksek bir icabı addedilirdi. En çok şehavet gösteren beyler, diğerlerini kendi manevî ve siyasî nufuz ve tesiri altına alırlar, şahsiyetlerinin inkişafına son derece itina göstererek kuvvet ve lûtufkârlığı bu inkişafın farikaları sayarlardı. Bu vasıflara Yunan medeniyetinde de yüksek bir yer verilmesi dikkate değer. Bir taraftan hurafelerin esaretinden kurtulacak derecede inkişaf eden yüksek müstakil şahsiyetler, diğer taraftan da bu şahsiyetlerin tevazuu, Türk maşerî dehasının müttezat iki kuvvetinin tezahürüdür. Zaten bütün büyüklükler daima zıt kuvvetlerin mezcinden meydana gelmiyor mu? Bir yandan tabiatın bahşettiği zevklerden istifade, öte yandan da yüksek bir şeref ve haysiyet kaygusu; yalnız zevk ihtiyacının tatmini değil ayni zamanda şerefli hareketlerin izharı gibi zıtların

birleşmesi çok defa yüksek şahsiyetlerde san'atkârane ve muvaffakiyetli ruhun tecellisini mümkün kılar.

Bunlar, Türklerin san'at ruhile eğlencelerindeki başlıca hususiyeti teşkil eder. Göklerde öten kuşlar kadar hürriyet ve istiklâl aşıkı olan Türk, içindeki yüksek insanî tabiatın bağlarından da azamî zevk ve tatminkârlık duyardı.

Buraya kadar tavsif ettiğimiz, enfüsî Türk san'atının başlangıcıdır. Burada daha ziyade fizikî varlığın hür, güzel ve cevval hareketleri gözükür. Bu beşerî karakteri, Türklerin bıraktıkları eski âbidelerde, musikî âletlerinde, mitoloji ve edebiyatlarında görüyoruz, ve onun daha sonraki Yunan san'atının da esasını teşkil ettiğini anlıyoruz (1).

Türklerde şahsî kuvvet ve maharetin tezahuruna vasıta olan güreş, cirid, koşu, okculuk gibi en eski zamandanberi devam edip gelmiş olan oyunlar arasında, içtimaî eğlenceler de dans ve taganni de vardı. Bunlar, güzellik duygusunu geliştiren güzel san'atların başlangıcıdı. Çömlekçi tekerleğine ayak uyduran genç kız ve erkeklerin müşterek dansları ne kadar ahenkli ve güzel bir musiki nağmesi idi. Etrafta bunları seyreden kalabalık içinde kitaranın ilâhî nağmelerini çalan musikişinas ve ona refakat eden kız erkek muğanniler, bediî zevk ve heyecanın yüksek derecelerini temsil ederlerdi.

---

(1) Saffet Engin, Türk Tarihinin Ana Hatları, Eti Tarihi, Anadoluda Musiki ve Mitoloji. (Yakında basılacak).

Anadoluda Eti âbidelerinde gördüğümüz kitar ve fülüt âletlerile onları çalanlar ve dans edenler, Milâddan binlerce sene evvel Türklerin yüksek bediî hayat yaşadıklarını gösteren eserlerdir (2).

Bu eğlenceler ilk zamanlarda hususî bir mahiyette iken sonra millîleşerek muayyen zaman ve mekânlarda millî eğlenceler haline geldi. Daha sonra, Yunanlılarda Olimpiyat oyunları, Diyonisus raksları bu an'anenin devamından başka bir şey değildir.

Sporların ve bediî eğlencelerin Türkler arasında yüksek şeklinde kuruluşu ve bir an'ane halinde devam ve inkişafı, onların tabiata karşı olan aşklarından, tabiatı ruhlarında yaşatmış olmalarından ileri gelir. Bu eğlenceler, âdeta iş hayatı gibi bir ciddiyet ve vekar içinde yapılır ve bu sayede vücud, ruhun bir organı haline getirilir, onu dinlendirir ve güzelleştirirdi.

2 — Türklerde afakî san'at eserleri:

Türkler arasında umumî raks ve taganni şeklindeki san'at ruhunun tezahürü en eski zamanlardanberi tamamen millî şuurun bir ifadesi olmak ihtiyacından doğmadır. Dinî kuvvet ve mistisizmi haiz olan millî şuur, dinle karışık olan bediî duygunun tekâmülünde, san'at eserlerine afakî ve kollektivize edilmiş yeni bir şekil veriyordu. Bunda, ilâhiliğin, tabiilikte mündemiç olduğu sezili-

(1) Türk Tarihinin Ana Hatları, Öyük harabeleri; The Hittite Empire, Garstang, London 1929, S. 133-9.

yor, ve tabiatın, ruhî kuvvete geçişinin bir merhalesi görülebiliyor. Tabiat, tekâmülünün bu merhalesini evvelâ Türk ırkında geçirmiştir. Vahşilerde ve iptidaî kabilelerde de raks ve taganni bulunduğu bir itiraz olarak ileri sürülürse, bu itiraz bizim iddiamızı çürütmez. Çünkü, vahşî ve iptidaî kabilelerdeki raks ve taganni gibi ruhî tezahurlar, evvelce arzettiğimiz birinci merhaleye girer; yani, insicamsız ve spontane olup, geniş bir kütle ruhunun şuurlu bir şekilde ifadesi olmaktan çok uzaktır. O, iptidaî bir oyundan ibarettir, mahdut ve mevziidir. Halbuki Türk kavimlerinin maşerî vicdanından doğan ve onun ifadesi olan millî rakslar ve taganniler, tabiatın ve âlemşümul ruhun Türk ırkında ikinci tekâmül merhalesini geçirmiş olması, onda bu tekâmülü tecelli ettirmesi demektir.

Türk panteonunda ruhî kuvvet ve altın ışığın daima esas olup, onun tecelli ettiği şekillerin ve tabiat eşyalarının tâli bir mahiyette olarak görünmesi, bu manevî tekâmülün bir farikasıdır. Aşk gecelerinde bu kuvvetin her şeyi gebe bırakan bir hayatiyet ve tekessür hamlesine malik oluşu en eski Türk an'anelerinde görülmektedir. Mutlak bir şekildeki uluhiyet, Türk maneviyatında yer tutmaz; uluhiyet, beşerî hayatla beraberdir, onda tecelli eden âlemşümul hayatın yaratıcı prensibidir. Uluhiyet, her şeyden müstağnî, her şeye lâkayt, yalnız mücazat ve mükâfat tevzi eden bir metafizik varlık değil, göklerden yerlere inen, yaşayan, yaratan ve hamleler yaptıran tabiî bir ruhaniyet

ve bir harikalı vicdandır. Sübjektif ve objektif sanat eserleri bunun ifadesidir. İşte en eski zamanlardanberi Sümerlerde, Etilerde ve Orta Asya medeniyetinin harabelerinde gördüğümüz Türk panteonunu temsil eden san'atın ikinci ve daha mütekâmil karakteri böyledir. Cemiyette ve tabiatta tecelli eden ilâhî vicdanın afakî ve şuurlu bir ifadesidir.

Ancak, bu serbest ruh, insaniyet hudutlarile çevrilmiş olan haricî şeraite bağlı bulunuyor. Hislerde, güzelliklerde, kahramanlıklarda kendisini göstermekle beraber şüphesiz âlemşümul tabiatın hakikî cevheri (Subastance) i değil, onun tezahür şekillerinden ve elemanlarından biridir. Beşer zümreleri içinde ileri bir zümrede tecelli edişi itibarile en yükseğidir. Türk mitolojisini mütalea ederken bunu göz önünde bulundurmak lâzımdır. Yunan mitolojisi denilen esatir de, bu an'anelerin devamından başka bir şey değildir. Bunu hatırda tutmadıkça Yunan esatirinin menşeini anlamak ve tabiatın öz ruhunda tecelli eden ileri tekâmül safhasını kavramak imkânsız olur. Şimdiye kadar bu esas menşeler bilinmemiş olduğu içindir ki Yunan esatirinin birdenbire meydana gelmiş bir mucize gibi telâkkisi fikir anarşisini meydana getiriyordu. Şimdi anlaşılıyor ki bunlar tamamen Anadolu mitolojisinin Yunanistana intikalile orada inkişafına devam etmesinden başka bir şey değildi. Anadoluda Eti teogonisinin ve Eti âbidelerinde görülen

sembolik ve objektif san'at eserlerini, Yunanlılarınki ile tam bir müşabehet arzetmekte olduğu tesbit edilmekle son zamanların büyük tarihî keşiflerinden birisi meydana geldi. Büyük Türk dehasının bu keşif, terih telâkkisinde ve tarihî bilgilerde bir inkilâp yapmıştır (1).

Türk san'at ve hayatında gördüğümüz ruh ve tabiat, maneviyat ve maddiyat gibi iki esas elemanın birbirlerile münasebetlerinde daima tabiat, yani maddî elemanın maneviye mevki ve ön vermesi, beşerin yüksek manevî akidelerinin inkişafını, insaniyetin yükselişini mümkün kılmıştır. İnsaniyet, bu tekâmülü, Türk ırkının yüksek karakterine ve mütemayiz vicdan ve dehasına borçludur. Birisi maddiyatı ve şerri, diğeri maneviyatı ve hayrı temsil eden ilâhların mücadeleleri, Eti mitolojisinde **İlliyankaş efsanesinde** temsil edilen yılanla insanın mücadelesi, Zerdüşt'ün Ehremen ve Hürmüzü, şeytanla meleğin zıddiyeti, Faust ve Mefisto, hep bu an'anenin sonradan dünyanın muhtelif dinlerine ve telâkkilerine yayılmış unsurlarıdır. Bu mücadele, maneviyetin azamet ve kudretini göstermek için zarurî idi. Zira herhangi bir varlık, karşısında muhasım bir diğerini bulmadıkça ve onunla mücadele etmedikçe ne mevcudiyetini gösterebilir ve ne de inkişaf edebilir. Zıdların birbirile mücadelesi hayat ve kâinatın en esaslı bir prensibidir. Bunu, önce Türkler keşfet-

(1) T. T. K. Birinci Tarih Kongresi zabıtları.

mişler ve teogonilerinde, san'atlarında ve mitolojik edebiyatlarında yaşatmışlardır. Daha sonra bu büyük hakikat Zerdüşt ve Heraklitin felsefesine ve oradan da on dokuzuncu asırda büyük Avrupa idealizmini temsil eden Hegelin ve muasır medeniyetin san'at ve fikriyatına esas olmuştur.

Ancak, evvelce arzettiğimiz gibi, Türk kollektif san'at ve felsefesinin bu lâyemut prensibi, sonraları bazı dinlerde ve akidelerde gördüğümüz gibi, hedefsiz ve gayesiz bir mücadeleden ibaret değildi. Daima iyiliğin nihaî zaferini ve varlığın güzelliklerini inkişaf ettiren bir mücadele idi. İdealler, erişilemez şeyler değil, mücadele ile tahakkuku mümkün olan gayelerdi. Mücadele, bu gayelere erişmek için bir vasıta sayılırdı. Onun içindi ki menfi olan, şer olan ilâhlar da takdis ediliyorlardı. Karahanın gök tanrıları ve yer altı tanrıları bulunuyordu. Çünkü onlar gayeye vâsıl olabilmek için mücadeleyi mümkün kılan vasıtalar, yani hayır ve şer mücadelesinin sembolleri idiler. Sümerlerde Gilgameş destanı böyle olduğu gibi, Etilerin en büyük mabudu olan Teşub'un mücadeleleri de bu mahiyette idi. Daha sonraki Türk kozmogonisinde, Karahanın kendi muhasımını yine kendisi yaratarak onunla mücadele etmesi de böyledir. Yunan teogonisindeki bitmez tükenmez mücadeleler de bu an'anenin devamından başka bir şey değildir.

Hasılı, ahlâk ve san'atta temsil edilen, maddilikten maneviliğe, beşerilikten insaniliğe, çirkin-

likten güzelliğe ve iztıraptan saadete geçiş hep böyle olmuştur. **Tez** ile **antitezin** mücadelesi **sentez** denilen tekâmülü meydana getirir. İnsanın kendi hayatında, ırkının bütün hayat ve inkişaf merhalelerini yaşadığı biyolojik hakitatı (1) göz önüne getirilirse, bugün de mütekâmil her ferdin hayatında vaki olan inkişaf, bu derunî mücadeleleri geçirerek meydana gelmiyor mu? Maddilikten maneviliğe, hotkâmlıktan içtimaîliğe yükseliş, böyle derunî iztıraplı bir mücadelenin mahsulü, ve bu mücadelede mefkûrenin zaferi demektir. **Tez, antitez, Sentez** formülü icabınca bu derunî iztıraplı mücadeleyi geçirmeyenler, vicdanlarını yıkayamadan ölüp gitmekle hakikî insanlık sırrına ermemek betbahtlığına maruzdurlar. Onlar hayatın manasına ve hakikî saadete ermekten uzak kalarak maddî âlemin çoraklığı içinde göçüp giderler. San'at eserleri, bu mücadelenin ahenkli bir sükûnunu vermiş olmak ve ruhumuzu dinlendirmekle, ancak böyle bir hayatı yaşayanlar için büyük bir zevkle müterafiktir. Ve ancak bu hareketlerdeki san'at eserleri yüksek bir kıymeti haizdir.

Türklerin, kendi ilâhlarına ve san'at eserlerine verdikleri büyük hayatıyet, kudret ve cazibe kendi ruhlarının hayatiyet, kudret ve cazibesinden başka ne olabilirdi? Zengin muhayyilelerile yarattıkları harikalı ilâhlar sistemine ve san'atlarına ancak kendilerinde mündemic olan bu harikalı ruh ve dehayi izafe ediyordu. Türk mitolojisinin, bü-

(1) Psikolojide Recapitülasyon nazariyesi.

tün bir tefekkür dünyasının merakını celbeden esrarengiz hâdiseleri bu harikalı dehanın tezahurundan başka nedir?

Türk Teogonisi, beşerî tefekkürün tekâmülünde fetişist ve politeist merhalelerden geçerek eski zamanlarda hemen monoteist bir istikamete girmiş bulunuyordu. Bu dinî tekâmülden çıkan san'at tekâmülü de ayni suretle gittikçe artan bir vahdet ve ahengi temsil eder. Sümerlerde ve Etilerde gördüğümüz ilâhlar sistemi karmakarışık gibi görünürse de, ince bir tetkikle, bir baş ilâhın hâkimiyet altında mükemmel denecek bir teogonik sistem arzetmektedir. Bu sistemin gittikçe inkişaf eden şeklini daha sonraki Türklerde, Yunanistana giden Tor ve Aka muhacirlerinde ve Romayi istilâ eden Etürsklerde de birbirine çok benzeyen şekillerile görürüz. (1)

Auguste Comte, beşeriyetin tefekkür merhaleleri olarak tesbit ettiği üç devir içinde, birincisi olan teolojik devri tekrar üç merhaleye ayırarak bunun da ilki olan fetişizmi, her şeye perasteş edilen ve maddî âleme esir bulunan en iptidaî devir merhalesi olarak gösterir (2).

Bu merhaleyi Türkler henüz bilinmeyen çok eski zamanlarda geçirmiş olacaklardır. Biz onları

(1) İkinci Tarih Kurultayına verilen tezimizde bu mevzu işlenmiştir. Zabıtlara müracaat.

(2) Bunu Totemcilikle karıştırmamalıyız, çünkü Totemizm devri Politeizme giden yol üzerinde bulunan bir devredir. - Bunda, (Mana) denilen genel bir ruhun mevcudiyeti kabul edilmektedir.

dinî tekâmülde ikinci devre denilen sistemli ilâhlar devrinde buluyoruz. Mütemayiz karakterlerinin beşer tarihinde ilk önce azametli ve mufassal sistemler yarattıkları görülüyor. Eski Sümer, Eti ve Hindistanın Daravit san'atlarında ve Teogonilerinde bu Turanî tekaddümü ve bu mükemmeliyeti görmekteyiz.

San'at ve dinî bir tefekkür tekâmülünün üçüncü devrinde, yani Monoteizmde yine Türklerin ön ayak oldukları aşikârdır. (Ma) (Kyble) (Maya) Tammuz) gibi muhtelif memleketlerde muhtelif isimler taşıyan Büyük Ana İlâhe, Türk dinî tefekküründe ilâhî bir vahdaniyetciliğin başlangıcından başka bir şey değildir. Muhtelif zaman ve mekânlarda az çok birbirlerinden farklı olmakla beraber, esas itibarile ayni şekilde temsil edilen bu Ana İlâhe, bütün varlıkların yaratıcısıdır. Göğsünden akıttığı sütle bütün mahlûkatı besler, ona ruh ve hayat verir şekilde temsil edilmektedir (2).

Demek ki Türkün yaratıcı muhayyelesi, Milâddan binlerce sene evvelindenberi henüz hiç bir yerde monotesit bir akide ve onun san'at idraki mevcut değilken medeniyeti yürütüyordu, kâinatı idrak ve tasvire doğru ileri hamleler yapacak bir zekâ ve san'at kudret ve kabiliyeti gösteriyordu.

İrkî dehanın yeni fizikî şartlar içine girmesile, Türk objektif san'at ve dinindeki naturalizmle Anadolu kıyılarında felsefenin de başladığını

(2) R. C. Conder, Altaic Hierogliphs and Hittite İnscriptions, London S. 241, 246.

görüyoruz. Felsefî düşüncenin doğmasından önce bu naturalizm uzun bir çocukluk devri geçirmiş, objektif san'at eserlerinde sembolize edilen havaî ışıklar (Attis), güneş (Ana İlâhe), ateş, fırtınalar ve yıldırımlar (Teşub) gibitabiat kuvvetleri, tanrılar olarak kabul edilmişti. Çocuklar, kendi cansız muhitlerinden nasıl canlı âlemler yaratırlar ve oyuncaklarını yaşayan varlıklarmış gibi görürlerse, ilk insaniyet çocuğu da tabiatı kendi muhayyelesine göre şekillendirmişti. Daha sonra Sümer, Eti medeniyetlerinde ve bunları takip eden Homer ve Hesiod'un muasırlarında tabiat hâdiseleri, bu hâdiselerin arkasında gizli olan ilâhî kuvvetlerin tezahürleri olarak kabul ediliyordu. Bu gizli kuvvetler insan ruhuna benziyor, onun gibi lâyemut fakat onun üstünde bulunuyordu. Tanrılar, idealize edilmiş müteal bir insaniyetti, hayır ve şerleri ayni derecede büyütülmüştü, ve dünya onların eserleri ve imparatorlukları idi. Arzularının, ihtiraslarının, zafer ve mağlûbiyetlerinin sahnesi burası idi. İnsanlar, tanrıların hâdimleri olarak yaratılmışken, sevilmekten ziyade kıskanılıyorlardı. Yaşama iradesinin en yüksek müşahhas timsalleri olan bu tanrılar, hiç münakaşa götürmiyen üstünlüklerini insanlardan kıskanmakla onlar için tam saadeti imkânsız kılmışlardı. En senakâr ibadetler, en zengin kurbanlar, en mükemmel sadakatler dahi saadetimizden kıskandıkları anda onların merhametini çekecek bir kuvveti haiz olamıyorlardı. İşte, Hesiod teogonisinin gnomik şiirlerinde, ölümü ha-

yata tercih eden ve hiç doğmamış olanları veya hiç olmazsa genç ölenleri en mes'ud sayan melankoli havası bu telâkkilerden meydana gelmişti.

Daha sonra, ahlâkî vicdanın incelemesile ve inkişafile mütenasip olarak Anadoluda dinî fikirler de istihaleler geçirerek ispritüalize olmuştur. Türk - Grek dünyasının mücadeleci, keskin ve feyizli ruhunu in'ikâs ettiren Sümer - Eti san'at ve teogonileri ve Homer'in tanrıları, sonradan Pindar, Askilos ve Sofoklis edebiyatında gördüğümüz daha âdil ve akıllı tanrılara müncer oldu. Sanatin ve dinî fikirlerin keyfiyet bakımından olan bu istihalesi, kemiyet bakımından da bir istihale ile birlikte olmuştur. Birbirile çok karışmış olan sayısız ilâhlardan, oldukça sistemli ve daha basit bir politeizme geçilmiştir. İradenin, en son bir gaye olarak idrak ettiği iyilik, ahenkle müterafik sayılıyor ve ahenk de tenevvü içinde bir vahdet manasına geliyordu. Bunun neticesi olarak san'at, dinî ve manevî ilerleyiş monoteizme doğru yol almıştı.

Türk âleminde güzellik duygusile zaten birleşmiş olan ahlâk telâkkisi, şimdi de akıl ve onun tabiî vasfı olan vahdetcilik temayülünde kuvvetli müttefikini bulmuştu. Artık tanrılar arasında en kuvvetlisi kim olduğu ve ötekilerin ne suretle meydana gelmiş oldukları suali soruluyor. Bunun cevaplarını muahhar Grek teogonilerinde görüyoruz. Burada ilk defa olarak felsefenin vahdetci-

lik temayülü bir tatminkârlık buluyor ve tabiatın aklî izahına doğru yol açılıyor.

Vicdan ve akla, artık üçüncü bir âmil olan objektif tecrübe de iltihak ediyor, Bütün hâdiseleri, bir takım karışık iradelerle izah etmenin imkânsızlığı tecrübelerle anlaşılarak san'ata ve dinî fikirlerde felsefeye doğru yeni istihaleler baş gösteriyor. Bu tecrübeler arasında riyazî hakikatlerin âlemşümullüğü ve zaruriliği dinî felsefelere yol bırakıyordu. İki kere ikinin dört ettiği veya bir müsellesin üç zaviyesi mecmuunun iki kaimeye müsavi olduğu hiç bir ilâhî iradenin müdahalesile değişmiyen mutlak bir zaruret olduğu görülüyor. Bunun gibi, felekî hareketlerin ve fizikî vakıaların intizamı, tanrıların üstünde hiç değişmeyen bir iradeye, ezelî ve ebedî bir kanuna, logos denilen müteal bir akıl hâkimiyeti telâkkisine müncer oluyor. İşte bu itibarla, Anadoluda dinî antropomorfizme karşı isyan bayrağını kaldıran Tales, Aneksimander, Aneksimines gibi relserenin ilk öncüleri ayni zamanda riyaziyeci, tecrübeci ve felekiyatcı idiler. Bunlar ilk defa olarak teolojik tanrıları masal sahasında bırakarak tabiatı bir takım maddî sebeplerle izah etmeğe çalıştılar. Fakat öyle bir an'ane içinde felsefenin birdenbire mitolojiden tamamen ayrılması da imkânsızdı. Ve esasen onun içinden çıkmış bulunmasile onun teshir edici sevgisini kolay kolay bırakamazdı. Bu

itibarla ilk Türk - Grek felsefesinde şairane bir üslûb içinde mitolojik tesirler görülüyor.

Türk manevî kuvvetinin ilk esaslı vasfı, sanat eserlerinde ve üsturelerde görülüyordu: Biri, kendi kendisini tazeleyen ve inkişaf ettiren vasıf, diğeri orijinal bir hürriyet vasfıdır. Hürriyet, onun hakikî mahiyeti ve onda mündemiç olan manadır. Kendi kendisine itimad eden bir manevî karakter, maddî âlemden, onun engellerinden ve iztıraplarından kurtularak hürriyetini kazanır; daha doğrusu, bu münkeşif ruhun temin ettiği hürriyet sahasında o iztıraplardan kurtulur, yüksek, ağır başlı ve asîl bir karakter kazanır.

Buraya kadar Türk karakterinin enfüsî ve afakî sanat eserlerini yaratmak için, haiz olduğu vasıfları ve hususiyetleri en son tarihî vesikalara göre tesbite çalıştık. Şimdi sosyal ve ahlâkî safhaya göz gezdirdim.

BAHİS XIV

Türk Tekâmülünde Devlet ve Ahlâk

İçtimaî ve ahlâkî karakteri görmek için önce Türklüğün siyasal manzarasına bir göz gezdirmek lâzımdır. Çünkü ahlâk, siyasî rejim şekillerine göre değişir. Devlet, enfüsî ve afakî ruhu birleştiren umumî cemiyet vicdanının tecelli ettiği bir müessesedir. Cemiyeti meydana getiren ferdlerin sosyal şuuru burada toplanır.

Tarihin eski devirlerinde devlet, hakikî mahiyetini iktisap edemiyen despotik bir şekilde idi; dinî ve militant bir manzara arzediyordu. Ferdlerde siyasî şuurun kâfi derecede inkişaf etmediği devirlerde bunun böyle olması pek tabiidir. Beşerin uzun hayatı içinde demokratik merhaleye ilk vasıl olan Türk ırkı olmuşdur. Mezopotamya ve Anadoluda gördüğümüz eski medeniyetler bu telâkkinin ilk hususiyetlerini göstermektedir. (1) Daha sonra Anadolu medeniyetinin te-

(1) T. T. K. neşriyatından Eti ve Sümer medeniyetleri.

sirile Ege ve Yunanistanda inkişaf eden site medeniyetlerinde de yine bu şeklin revaç bulduğunu görüyoruz. Bilhassa Atina sitesinde bütün şehirlilerin, umumî meseleleri konuşmak ve kanun yapmak üzere toplandıkları, tam manasile demokratik bir idare tatbik ettikleri görülür. Bu, Anadoludan tevarüs edilmiş fikrî ve medenî inkişafın yüksek bir tezahüründen başka bir şey değildir. Orta Asyada Hiung-Nu Türklerinde, Orhon abidelerine göre Tukiu Türklerinde bu karakter barizdir.

Urdan Atinaya, Hatusadan Milete kadar bütün eski Türk medeniyeti merkezlerinde, vatandaşların hürriyeti esas olmakla beraber bu hürriyet, cemiyetin müşterek menfaatı haricine çıkmıyordu. Ulusal menfaatın her türlü şahsî endişe ve ihtirasların üstünde vicdanlarda hâkim bir prensip olarak yaşadığı görülmektedir. (2) Bu müşterek ve umumî menfaat, ancak milletin vicdanını temsil edebilen devlet otoritesinde tecelli eder. Böyle bir rejimde vatandaşın hayatiyet kaynağı olan hürriyet ve şahsiyeti, diğer vatandaşların aynı derecedeki hürriyet ve şahsiyetlerile âhenkli olarak mütemadiyen inkişaf eder; yaratma kabiliyetleri yükseltilerek istidadlar ve dehalar yetişir. Muasır medeniyetin meydana gelmesindeki en büyük âmil, bu eski siyasal Türk telâkkisinin, orta zamanları takiben ted-

(2) Barthold, Orhon âbideleri, S. 6-7, 80-81.

ricî bir surette Avrupada tatbik sahasına çıkmış olmasıdır.

Yunanistanda küçük sitelere inhisar eden bu Türk siyasî an'anesinin, daha sonra Romaya bütün genişliği ve şumulü ile intikal ettiğini ve vatandaşlık mefhumunun imparatorluğun en uzak köşelerine kadar teşmili istendiğini görüyoruz. Bir çok ırkları, kendi hususiyetlerile, böyle geniş bir camia içinde toplayan İmparatoluğun müşterek bir mâşerî vicdana malik olamıyacağı âşikâr idi. Romanın inhitatı ve sûkutu böyle kollektif vicdanı temsil edemeyişinden ileri gelmişti.

Muasır demokratik devlet, patriyarhal bir sistem değil, ferdî vicdanlara şuurlu bir emniyet telkin eden temsilî bir rejimdir. Milletin doğrudan doğruya kendi mukadderatına kendisinin hâkim oluşudur; onun mâşerî ahlâk ve vicdanına istinad eden kanunların hâkimiyetidir. Bu kanunlar, orta zamanlarda olduğu gibi teokratik ve metafizik esaslara değil müsbet mebde'lere dayanmaktadır. Demokatik kanunların esasında yüksek bir ahlâk ve maneviyat hâkimdir. Montesquieu, demokrasinin temeli, fazilet olduğunu söylemiştir ki, bu fikir doğru olduğu kadar ehemmiyetlidir. Faziletin iki büyük elemanı, adalet ve içtimaî menfaat üstünlüğüdür.

Demokratik kanun esas itibarile bağlamaz, hürriyet verir. Anarşinin ve karışıklığın önüne geçerek enerjilerin âhenkli bir surette akışını te-

min eder. Onun içindir ki cemiyetin bünyesinden çıkan ve onun mümessilleri tarafından yapılan kanunlar, teokratik hukuka veya bir zümre menfaatına istinad eden kanunların çok fevkindedir. Bu kanunlar, vatandaşların hürriyetini cemiyet menfaatile telif etmiş ve her ikisini âhenkli olarak yürütmüş oluyor. Demokratik kanun, tabiî kanundur, aklîdir, hâdiselerin mahiyetinden çıkmıştır. İleri cemiyetlerin gideceği yol, içtimaî iradenin tezahüründen ibaret olan teşkilâtı esasiye kanunlarında ana çizgilerile gösterilmiştir. Türk inkılâbının teşkilâtı esasiyesinde de hâkim olan zihniyet budur. Bu demokratik teşkilâtı esasiye, tahakkuku mümkün olan en iyi kanundur, ve vatandaşların hakikî ve mütekâmil ruhudur.

Cemiyette, akıl ve vicdan hâkim olmağa başladığı zaman artık teokratik ilhamlara lüzum kalmaz. İşte büyük Türk cemiyetinin tekâmülünde bugün vasıl olduğumuz merhale budur. Bundan evvelki yarı demokratik Türk teşkilâtları dinî bir elemanla memzuc bulunmakta idi. Şimdi cemiyetin objektif iradesi hâkim kılınmıştır.

Cemiyetin objektif iradesi diyoruz, çünkü bu, umumî vicdanı temsil eden iradedir. Sübjektif keyfî iradelerin hâkimiyeti ise bütün devlet müesseselerinde tahripkâr bir kuvvettir. Sübjektif bir irade ne kadar iyi ve güzel olursa olsun daima tehlikeye maruzdur.

Tarihte hayırhah despotlar gelmiştir, fakat bunlar sübjektif idare yüzünden, netice itibarile daima milletleri felâkete sürüklemekten başka bir şey yapmamışlardır. Böyle bir rejimde, devlet müesseselerinde de daha küçük mikyasta bir takım despotlar kendi sübjektif iradelerile daima âmmenin menfaatını ihlâl etmişlerdir; adalet denilen insaniyetin en yüksek manevî kıymet ve faziletini yok etmişlerdir. Bizde saltanat devrinin bütün itisafları hep bu yüzden meydana gelmiş, umumî adalet yerine sübjektif iradelerin hâkim olmasından tahaddüs etmiştir ve nihayet kendi kendisini çürütmüştür.

Cemiyetin yüksek bir temsilî heyetle meydana getirilen iradeleri ise objektif iradelerdir, kanunlardır, ve bunların daima adaleti en yüksek mevkide tutacağı şüphesizdir. Böyle bir cemiyet mütemadiyen inkişafa doğru giden geniş bir yola girmiş bulunur; mahkemeler vicdanlara hâkim olan yüksek adalet divanları olur. Memleket ve vatan için yaşamak, onun için hatta hayatın fedasına razı olmak kâfi değildir; memleket ve vatanın nesi için yaşadığını ve ulusal gayeye hangi yoldan varılacağını bilerek yaşamak lâzımdır. Birincisi teb'a hayatı, ikincisi vatandaş hayatıdır.

Eski Yunan sitelerinde yalnız statukonun muhafazası için yaşanırdı. Şehrin kendisi için, mabetleri, içtimaî hayatı, carî âdet ve usullerin

idamesi için çalışılırdı. Halbuki muasır dinamik hayatın karakterinde daima ileri mefhumu, terakki ideali, mütemadiyen yeniden yeniye yaratmalar ve değişmeler hâkimdir. Objektif iradeleri, bu dinamik karaktere bağlayan muasır demokrasiler, Avrupa medeniyeti dediğimiz bu harikulâde beşerî inkişafı meydana getirmiştir. Bugünkü Türk cemiyeti de objektif iradesini, dinamik karaktere bağlayarak en son sür'atle terakki yolunu tutmuştur. Statik ve sıkı çenber içine konan cemiyet hayatı daima akamete mahkûmdur.

Atinada Sofistlerin meydana getirdikleri sübjektif iradeler Atina ahlâkını bozmuş ve nihayet onun inhitatına sebebiyet vermişti. Bu sübjektif iradeler vatandaş terbiyesi hududu haricine çıkarak sonsuz ve yıkıcı bir ferdiyetçiliği meydana getirmiş, hürriyet yerine anarşi, içtimaî ahlâk yerine benlik kaim olmuş, her ferd kendi keyfine bir takım devlet nazariyeleri kurmağa başlamış ve bu hercü merc içinde o yüksek Grek içtimaî heyeti sukut etmişti. İstibdat ve mutlakiyet idareleri ve her şeyi devletten beklemek rejimi, bir millet için ne kadar yıkıcı ise, sübjektif iradelerin mufrit hâkimiyeti de o kadar bozguncu ve çürütücüdür. İşte bu ifrat ile tefritin ortasında bulunan ve mahiyeti itibarile her ikisinden tamamen ayrı olarak demokratik rejim bir şahikadır. Nasıl hidrojen ile oksijen ayrı ayrı bulundukları zaman muzır birer gaz oldukları halde, muayyen bir nisbet dahilinde birleşmekle hayatın ha-

kikî mahiyetini teşkil eden suyu meydana getiriyorlarsa, objektif ve sübjektif iradelerin âhenkli bir surette imtizacından da demokratik rejim meydana gelmiştir. Büyük Atatürk'ün yaratıcı dehasından çıkan teşkilâtı esasiyemiz ve Cumhuriyet Halk Partisi programı böyle en mükemmel sentetik bir teşekküldür.

Bu rejimde, devletle vatandaşlar arasında ve vatandaşların kendi aralarında bir emniyet ve itimad duygusu hâkimdir. Bizansın İstanbula miras bırakdığı kötü ruh, asırlarca saray an'anesi olarak mütefessih bir şekilde yaşamış ve memlekette karşılıklı emniyet ve itimad ahlâkını bozmuştu. Biraz ilerleyen ve cemiyeti doğru yola sevketmek isteyen hayırhah insanlara karşı müthiş bir kıskançlık ve hased havası yükseliyor, ve aleyhlerine entrikalar çevrilmeğe başlanıyordu. Bu mütefessih ahlâk bilhassa İstanbul muhitinde bariz bir surette kendisini gösteriyor, ve bu memleketin re'si tefekkürü asırlarca samimiyetsiz, riyakâr, âtıl, sefih ve dedikoducu bir hava içinde yaşamış bulunuyordu. Cumhuriyet Rejimi böyle bir ahlâkî düşkünlüğü kökünden temizlemiştir. Şimdi vicdanlarda temiz ve samimî Türk ruhu ve inkilâbın idealist ahlâkı hâkimdir.

Sübjektif iradelerin hâkim olduğu devirde çok kere hurafeler zihinlere ve hareketlere müdahale eder. Korku ve tereddüt içinde pozitif iş görmenin imkânı kalmadığı gibi, bu hurafelerden bir takım sistemler ve eracif meydana

gelir ki, bunlar cemiyet hayatını akamete mahkûm bırakır. Bir çok siyasî ve askerî meseleler falcıların, sihirbazların reylerine kalır. Osmanlı tarihinde bu misallere, en buhranlı zamanlarda bile tesadüf edilir; en çok zafer kazanacağımız sıralarda bu yüzden mağlûbiyetlere uğradığımız vakidir. Demokrasinin ve ilmî zihniyetin inkişafı bu hailelerin önüne geçmiştir.

Esaret gibi geri bir müessesenin de böyle bir rejimde tamamile merdut olacağı tabiîdi. Sümer ve Eti medeniyetlerinde kölelik hemen hemen yok gibiydi. Halbuki Yunan demokrasisinde ve Romada bunun geniş bir mikyasda tatbik edilişi, bu devletlerin inhitatında en mühim âmillerden biri olmuşdu. Orta zamanların serfleri de bir nevi kölelikti. Muasır demokrasiler bu gayrı insanî müesseseyi bünyelerinden kaldırmışlardır. Esas Türk ruhunda zaten böyle bir an'ane bulunmadığından muasır Türk demokrasisi onunla mücadeleden vareste kalmıştır.

Şeriatcılık devrinde, millî şuura ermek bir günah telâkki ediliyor, nefsin Allahtan ayrılması ve küllî iradeye muhalif olması gibi batıl bir itikad hüküm sürüyordu. «İslâmiyette cins yoktur» düsturu, millî hareketler başladığı zaman softaların en büyük parolası olarak ileri sürülüyordu. Bilgi ve şuur, güya Ademin cennetten çıkmasında âmil olmuş, günah, insanın kendi kendini bilmesindedir ve cennetteki tabiî saadetten mahrumiyeti de böyle olmuştur, deniyordu. Tam

bir kanaatkârlığı kaybeden insan Allahını da kaybetmiş olur zannediliyordu. Onun için âtıl, tenbel ve sefil olmak ruhu bu tahrif edilmiş akıdelerde mündemiç idi. Milletimizi asırlarca geri bırakan işte bu atalet ve şuursuzluk telâkkileri olmuştur. Güya bilgi ağacının meyvasını yemekle iyiyi ve kötüyü ayırd etmeğe başlayan insan, daima kötüyü tercih edermiş ve doğru yolu görmezmiş, onun için insanın kendi kendisini ilâhî bir vecdü istiğrak içinde kaybetmiş olması en büyük bir faziletmiş. Halbuki insanı hayvandan ayıran en büyük meziyet, bilgisi ve düşünme kabiliyetidir. Yukarki telâkkilere göre cennet, içinde yalnız hayvanlar yaşayan bir büyük park gibi gösteriliyor. Hakikî insan ruhu ise kendi kendisini tanıyan, ne olduğunu, meziyetlerini ve kusurlarını bilen öğrenen bir mevcudiyettir. Maneviyat felsefesinin büyük banisi Sokrat «kendini bil» düsturunu ahlâkıyatın ve faziletin mebdei olarak vazetmemiş miydi? Kendisini bilmeyen, mensup olduğu milleti şuurla tanımayan ve onun yükselmesine hizmet etmeyen insan tekâmül silsilesinde pek geri kalmış, âdeta hayvanlık menzilesine düşmüş olur.

Bir takım bozuk dinî telâkkiler, insanı aslında fena göstermeğe çalışıyor. İnsanlıktan mahrum olmak, hayattan tecerrüd etmek ve muhayyel bir ahret için yaşamak, iyiliğe kavuşmak için en kısa yol telâkki ediliyordu. Medreselerde, tekkelerde asırlardanberi yaşanan ve telkin edilen

hayat pensibi bu idi. İslâmiyetin, hayata ve ilme sevkeden cepheleri unutulmuş, yalnız uhrevî ve münfail telkinler hâkim olmuş, sefalet bir fazilet sayılmıştı. Bu telâkkiyi, orta çağlarda hiristiyan kilisesinde de görmekteyiz. Oradaki manastır hayatı da böyle bir akıdeyi temsil ediyordu. Esasen bütün büyük dinlerin esas prensipleri gibi, bozulmuş şekilleri de hemen hemen birbirinin aynıdır ve beşeriyetin teolojik, metafizik ve pozitif üç merhaleli fikrî tekâmülünde teolojik merhalenin bir devrini teşkil eder.

Bütün dinlerin esasında iki duygu hâkimdir: korku ve ümit. İbtidaî insan ölümden korkarak müstakbel bir hayata nail olmak ümidile dindar olmuş, ve bu müstakbel hayata kavuşmağı dünyevî hayatı ihmal etmekle mümkün görmüştü.

Türk inkılâbı bu akideleri kökünden yıkarak millî şuuru hayata doğru çevirmiş, idealist bir çalışkanlığı hâkim kılmıştır. Lâyık bir devlet, cemiyetin ihtiyaçlarına göre müsbet kanunlar yapar ve müsbet bir cemiyet ahlâkiyatı kurar.

Bugün vasıl olduğumuz hakikat şudur ki, insan kendi kendisini ve milletini yükseltmeğe çalışmakla insanlığa da hizmet eder ve Allahına kavuşmuş olur. En yüksek saadet ve en doğru hayat yolu gösteren din budur.

Musevilikte, Kenan ilinin halkı, Allahın seçkin bir cemiyeti zannediliyor ve bunun için

mabedlerde kurbanlar kesiliyordu. Fakat Roma İmparatorluğu oralarını istilâ etmekle bu zihniyeti fi'len tarumar etmişti. Çünkü bu iddia bir hakikatin ifadesi değildi. Bununla beraber, bu mağlûbiyet ve hizmetin tevlid ettiği dinî netice, insanların kendi kendilerine teveccüh etmelerinin büyük ve affedilmez bir günah olduğu neticesidi. Musevilik millî bir din iken hiristiyanlığa ve mslümanlığa gayrı millî bir mahiyetle intikal etmişti. Buradan gerek ferdî gerek millî hayata yüz çeviren sefalet akidesi kuvvet buldu.

Büyük Yunan filosoflarından Zenon, kurmuş olduğu **stoicism** denilen dinî, felsefî sisteminde, menfiliği inkâr etti, ve sefaletin mevcut olamıyacağını söyledi; vazife aşkını ve hatta vazife uğrunda intiharı telkin etti. Bu telâkki samiliğin sefalet telkinine karşı bir reaksiyondu.

Stoicism, Roma ve Suriyeye intişar ettiği zaman, daha sonra kurulan hiristiyanlığın ve müslümanlığın esas akidelerine girerek onlarda dinî ilerleme hamlesini yaratmıştı. Fakat sonraları menfi akidelerin tefevvuku ile bu dinler de zâfa uğramış ve nihayet büsbütün çığrından çıkarak, ya Avrupada olduğu gibi büyük reformasyon hareketlerile yeni teşekküllere girmiş, yahut Türk milletinin binlerce senedenberi sürüp gelen tarihî an'anesi içinde bir kaç asır gizlenmiş iken birdenbire parlayıveren millî deha önünde dağılıp gitmiştir.

Zerdüşt dinindeki ışık ve karanlık antitezi de Samî dinlere göre günah sayılıyordu. Halbuki Zerdüştlüğün esasını teşkil eden bu Türk felsefî an'anesi büyük bir hakikati ihtiva ettiği için her türlü dinî itirazları çiğneyip geçerek muasır Avrupa felsefesine yerleşmiş bulunuyor. Bunun bir hakikat olması bugünkü hayat felsefesinde paydar olmasını mümkün kılmıştır. Sevinçle ıztırap, aşkla nefret, korku ile şecaat, ümitle yeis daima birbirlerile tev'emdirler. Bu hal, tabiatın değişmez bir zaruretidir. Halbuki hiristiyanlık ve İslâm şeriatcılığı, hayır ve şer diye ayırdığı iki kategoriye göre yukarki ayrılmaz çiftleri birbirinden mütemadiyen uzaklaşdırmağa çalışmış ve mücadeleyi bertaraf ederek hayatın manasını ibtal etmişti. Türk inkilâbı, **humanist** prensibile, bu zihniyeti de yıkarak memlekette insanî hayatı yeniden hâkim kılmıştır.

Iztırap çekmeyen bir insan sevincin ne olduğunu bilmez, nefret duymayan aşktan anlamaz, ye'sin ne olduğunu bilmeyen ümitsiz bir insandır. Korkudan anlamıyanda ise şuurlu bir şecaat hiç bulunmaz. İnsan bunları, yaşayarak, bunların mücadelesi içinde yükselir, incelir ve derin bir kültür kuvveti kazanır.

Hegel, zihnî faaliyetlerin bile ancak bu zıdlar içinde mümkün olduğunu gösteren Panlojizm sistemini kurmuştur. İnsan hiç bir şeyi, zıddını hatırlamadan düşünemez, ve ne kadar çok zıd düşüncelerin çarpışmasına malikse o kadar mü-

tekâmil, o kadar mudıl bir zihine sahip olur. Deha, mudıliyetin en yüksek bir şeklidir. Deliberasiyon denilen yüksek fikrî meziyet ve ilim zihniyeti de bu derunî çarpışmalar esasına istinad eder.

Bizi asırlarca müddet hakikî havattan uzaklaştıran âmil, bozulmuş dinî hayatın uhrevî ruhaniyeti olmuştur. Hakikî ruhaniyet, hudutsuz esrarlı bir kuvvettir. Kendi kendine kendi kendisi için mutlak bir varlıktır. Bu mutlak varlık, bir taraftan heyecanları anlayan aşk, diğer taraftan faal melekelere ve bilgilere hâkim olan mücerred tefekkürdür. Bu düalizmde birinci cephe sonradan islâmiyette medreseciliği, hiristiyanlıkta monastisizimi meydana getirmiş ve saliklerini hakikî hayattan uzaklaşdırmıştır. Bu telâkkiye göre, insan kendi kendisini ulûhiyet idesinde anlayabilir, ve bu idrâke vasıl olduğu zaman ulûhiyetle birleşmiş olur. Fakat hakikatte bu telâkki Allahın insan, insanın Allah olması demek değildir. Neoplatonizmden mülhem olan bu cereyana göre, insan ancak ruhundaki mahdudiyetten ve içindeki tabiî arzu ve temayüllerden tecerrüd edebildiği derecede Allah denilen küllî ruhla birleşir ve orada kendi kendisini bir vecdü istiğrak halile kaybeder. İşte böyle bir sistem içinde tabiî hayat, gayrı ruhanî addedilir ve ondan uzaklaşılırdı. Fakat tabiî hayattan tamamen uzaklaşmak imkânsız olduğuna göre, softalar ve tekke mensupları kendilerini öyle gös-

termeğe çalışmakla riyakârlığa sapıyorlardı. Türk inkılâbının medreseleri ve tekkeleri kapatmasındaki büyük mâna, halkı bu riyakârane telkinlerden ve hayattan soğutan bozuk ahlâk tesirlerinden kurtarmış olmasındadır.

O telâkkilere göre, güya insanın dünyadan müteneffir olarak böyle bir vecdü istiğrak hali içinde yaşaması, bütün ıztırapları izale eden bir şeymiş gibi gösteriliyordu. Fakat ıztırapları dindirmek için hayattan feragat ettikten sonra yaşamanın zaten bir mânası kalmıyacağı düşünülmüyordu. Hayat, eğer ıztırablı ise onu yaşamak isteyenler, bu ıztırablara katlanacaklar, onlarla mücadele edecekler ve manevî zaferlerini kazana kazana yükseleceklerdir. Cemiyet daima muztarip oln fakat ıztırablarına kendini teslim etmeyen insanlardan müstefid olmuş, onları büyük adamlar diye tarihine geçirmiştir.

Burada zihnimiz eski Türk - Grek antropomorfizmine doğru gidiyor. O medeniyetleri karakterize eden tabiî vekar ve derunî hürriyet, şeriatçilikte ve monastisizmde feci bir suiistimale uğradı. Dinlerin bir vasfı olan enfüsîlik ve batınî hayat, sonraları çığrından çıkarak tek cepheli ruhaniyeti kat'î ve yegâne bir varlık olarak tanıdı. Allah telâkkisi bir cevher gibi alınmağa başlandı. Bu telâkki, **Spinoza** da olduğu gibi, maddiyatın esasındaki panteistik bir «substance» olsaydı, belki maddiyata bu kadar karışmayacaktı. **Spinoza,** sübstans ile her şeyin

içinde mütemadiyen akan ve her şeyin esasını teşkil eden tek, bütün ve sonsuz tabiat âleminin ta kendisini, asıl ve özünü murad ediyordu. Her şeyin hakikî mahiyeti onda mündemicdi. Eğer dinlerde «sübstans» böyle bir panteistik telâkki içine alınsaydı, belki ruhaniyetin bu derece bozulmasına, müşahhaslaşmasına ve bu kadar hakikî mahiyet ve mânasını kaybetmiş olmasına imkân kalmazdı.

Spinoza nın **Descartes** dan alarak sübstans'a verdiği iki müvazi ve ayrılmaz vasıf, tehayyüz ve tefekkür vasıfları, bizdeki panteist cereyana girmiş olmakla beraber sonradan tahrif edilmiş dinin bozuk akideleri içinde eriyip gitmiş olmasaydı, terakkimize imkân verecek yollar bu kadar kapanmış olmaz, hayat ve medeniyet telâkkisi bu kadar çığrından çıkmazdı. Bektaşi tasavvufu, sübstanse karakterine benzer vasıflarla, başlangıçta millî hayatımızın terakki imkânlarını gözetmek ve millî şuuru korumak maksadile kurulmuşken, onun da bir takım bilgisizler elinde hakikî vechesini kaybetmiş olması, tevessü ve inkişafına imkân bırakmamış ve esasındaki hakikî mânayı kaybettiğinden, beklenen neticeyi de tamamile verememiştir.

Spinoza nın kurduğu panteistik sübstanse'ır tehayyüz vasfı, onun maddî ve ölçülebilen cephesini, tabiat âlemini gösteriyor; tefekkür vasfı da maneviyetini, ruhaniyetini ve hayatiyetini veri-

yor. Birincisi **Kant** ın fenomenel âlem dediği maddî medeniyetin inkişafına yol açıyor, ikincisi numenel âleme, yani mâneviyatın yüksek şahikalarına doğru yol gösteriyordu. Eğer bizde, müstakillen kurulmuş ve Türk karakterinin amelî hayat içinde tatbikatı olarak açılmış olan, ve yalnız mücerred düşünceden ibaret kalmayan bu çığır, yabancı tesirlerden iyi korunarak yürütülebilseydi ve hakikî mahiyetini kaybetmeseydi, Avrupa medeniyetine karşı, şeriatçiliğin kopardığı yaygaralar olmayacak, kapadığı kapılar kapanmıyacak, terakki ve inkişafımız bu kadar akamete maruz kalmıyacaktı. Türkün yüksek zekâsı ve karakteri, hayatta daima doğru yolu bulmakta ve yükselme imkânlarını görmekte gecikmemiştir. Fakat bir taassup dalgası o çığırı bozmuş ve zaiflemesinde âmil olmuştu. (1)

O çığıra göre, insan ulûhiyeti kendi ruhunda aramalıdır. Mucizeler yalnız peygamberlere mahsus değildir. Ruhî kudret ve feveran sahibi insanlar mucize zannedilecek işler yaparlar. Zaten mucize, böyle bir ruhî kudreti tanıtmaya medar olan bir vasıtadan başka bir şey değildir. Mucize demek hâdisatın tabiî gidişini bir an için başka türlü göstermek demektir. Fakat bu da tabiatın haricinde değildir. Tabiatın daha gizli ve derin kuvvetlerinin bir tezahürüdür. **Sokrat**

(1) İslâm tefekkürü içinde Türk felsefesi, ve Anadoluda Türk panteistik cereyanı kasdediliyor.

gibi peygamberlik iddia etmemiş olan büyük mütefekkirler de kulaklarında mütemadiyen bir ses duyduklarını ve bu sesin daima kendilerine, doğru yolu gösterdiğini söylüyorlardı. Bu ses ne idi? Küllî ruhun, mâşerî vicdanın bazı insanlarda şuurlaşmış olmasından başka bir şey değildi. Türk dehasının en yüksek timsali olan Büyük ATATÜRK'ün de: Ben Türklerde bir sır keşfettim, Türk ruhunu seziyorum, Türk milletinin büyüklüğünü ve mukadderatını kendi ruhumda duyuyorum demesi, bu derin ruhun en yüksek bir ifadesi olan ekmeliyet remzidir; ülûhiyetin Türk maşeri vicdanının timsalinde tecellisidir. Buna sahip olanlar bütün kötü tesirlere ve hurafelere karşı müsellah olurlar. Millet ve cemiyet yoluna hayatlarını tehlikeye koydukları zaman dahi ölmiyeceklerini bilirler ve ölmezler. Onlar cemiyetin mâşerî bünyesinin yapıcı kahramanlarıdırlar, ve içtimaî bünyenin ruhî teşekkülüne girmiş olmaları itibarile fanî olmaktan çıkarlar. İnsanın kendi ruhunu, mutlak bir surette safiyet ve hürriyete ircaı kabiliyeti, hayatta bütün yüksek ve asîl şeylerin esasını teşkil etmiştir. Bu safiyet ve hürriyet, bir evliyalık veya lâübalilik değil, müsbet ruhlu, temiz vicdanlı ve iyi bir kahraman olmak demektir. Cismanî mevcudiyetimizin arzu ve temayüllerini istihtaf etmiyeceğiz, fakat bu ruhî temizlik onların esasını teşkil edecektir. Böyle olduğu takdirde, cismanî ıztırablarımız ehemmiyetini

kaybeder, onlarla mücadelede daima muzaffer çıkarız, ruhî huzur ve sükûnetimizi kaybetmeyiz.

İşte hakikî Türk felsefesinin ve panteistliğinin bu telâkkileri, Türk ruhunun ve yüksek ahlâkının bir in'ikâsı olduğu aşikârdır. Bunun için değil midir ki, hayatı, büyük emeller için istihkar etmek, kahramanlık göstermek Türkün en büyük tarihî bir şıarı olmuştur.

Bu an'anevî Türk felsefesi, fikirden ziyade hakikî hayat esaslarına ve psikolojik realitelere istinad ediyor. Şeriatçılığın enfüsiliğine, uhrevîliğine ve maveraî kuvvetlerine mukabil, burada âdeta stoik bir felsefenin, ruhları saran vazifeciliğini ve realistliğini görüyoruz. Ülûhiyet, insan tefekkür ve vicdanında namahdut manzarasını arzediyor. O kudret bizim dışımızda değil, içimizdedir, müsbet hareketlerde ruhî imkânların namütenahiliğini sezişdir.

Burada dikkate şayandır ki, milâddan evvel dördüncü asırda İskenderiyede **«Filon»** un musevî akidelerile Yunan felsefesini telif etmiş olması böyle bir psikolojik realizmin ifadesi idi. O da musevîliğin enfusî, uhrevî ve maveraî akidelerini, **Eflâtun** un tasavvur ettiği insan ruhundaki «idealler» i, **Aristo** nun maddede mündemiç olan «suret» telâkkisile mezcederek, maveraîliği ve fevkattabiîliği kaldırıp, yerine insan ruhunun kudret ve azametile cemiyetin şuurunu ikame etmek istemişti. Böylece, İskenderiyenin o zamanki

rin, mistik mütefekkirleri, Türk ahlâk ve karakterindeki felsefî an'aneyi Akdeniz medeniyetlerinden tevarüs etmiş bulunuyorlardı. Bir taraftan Yunanistana götürülen Türk an'anesinin «umumî idealizm» inin orada meydana getirdiği yüksek ve emsalsiz mâneviyat felsefesi, diğer taraftan da musevîliğin uhrevî ve fevkattabia telâkkileri İskenderiyede karşı karşıya gelmişti. Bu vaziyet, tıpkı islâmiyetin uhrevîliği ile, Anadoluda en eski zamanlardanberi yerleşmiş olan Türk karakterinin amelî idealizminin karşı karşıya gelmesi gibi idi. Her iki halde bu mütezad cereyanları mezç ve telif etmek zarureti vardı. Tez ve antitezden bir sentez çıkarmak lüzumu aşikârdı. Bunu **«Filon»** dan sonra hiristiyanlık âleminde **«Thomas Acqinas»**, **«Dun Scott»** ve **«Abelar»** gibi iskolâstik mütefekkirlerin de yapmağa çalıştıklarını görüyoruz.

Bütün bu hareketlerde ve nihayet muasır medeniyetin zuhur ve inkişafında, Türk ruhî an'anesinin tabiîliğe doğru olan temayülünün tefevvuk ve hakimiyeti gözüküyor. Bu an'aneye göre akıl, ruhun maddesidir. Binaenaleyh bütün ruhî tezahürlerin aklî ve tabiî olması icap eder. Sadece iman ve heyecana istinad eden bir din, Türk ruhuna, Türk aklı selimine uymaz. Onun içindir ki, Anadoluda Samî hususiyetlerini taşıyan bir dinin, tabiî ve aklî esaslar üzerinde Türk tarikatlerine bürünüp yayıldığı görülüyor; maveraî ve gayrı tabiî cephesinin de, sarayların,

ve o muhit tesiri altında yaşayanların dejenere olmalarını intaç ediyordu.

Hayatımıza asırlarca tasarruf etmiş olan şeriatçılık, ruhanî tahakkümünden başka sonraları cismanî hayatın her safhasına da uzanmağa başlamıştı. Yani hem uhrevî hem dünyevî muamelâtımıza hâkim olmuştu. Bu bozuk müessese bütün devlet hayatını hüküm ve tasarrufu altına almış bulunuyor, ve bittabi dünyevî olan her şeyi dinin doğmatik, ve muasır ilimle telif edilemeyen akidelerile bağlıyordu. Hayatın bu istatik karakteri,mütemadiyen ilerleyen dinamik karakterli Avrupa medeniyeti karşısında bizi felce uğratmış, terakkimize büyük bir engel teşkil etmişti. Dinin verdiği skolâstik tefekkür sistemi içinde muasır zihniyeti kavramak ve ileriye atılmak imkânsızdı. Birinin tefekkür sistemi, köhne menkul bir takım fikirlere ve akidelere dayanıyor, diğeri ise hayatın ve tabiatın tecrübelerinden ve müşahedelerinden çıkardığı yeni neticelere ve kanunlara göre hareketi esas ittihaz ediyordu.

Bozuk şeriatçılığın cismanî hayata tahakkümü, ilk zamanlarda tam bir şekilde olmuştu. Dinî olmaktan hariç başka hiç bir müessese yoktu. Sonraları iki nevi müessese mekteblerde, mahkemelerde, devlet idarelerinde yanyana yürümeğe başladı.

Bu ruhanî nüfuz ve tesirin cismanî hayata iştirâki, hayat safhasında ruhanî bir reisliğin ve

müdür heyetin mevcudiyetini istilzam ediyordu. Bu reis, halkın üstünde, ondan ayrı olan halife, bu heyet de kendisine «ulema» süsünü veren şeriatçiler ve medresecilerdi. Halife, ilâhî haklara dayanan bir hâkimiyete malik olduğu gibi, şeriatçiler de ilâhî ve değişmez kanunlarla amel ederlerdi.

Bu şekil, beşeriyetin hayatında zaman zaman hâkim olan geri bir şekildir. İlk cemiyetlerde, kral yahut kabile reisinin aynı zamanda baş rahip mevkiinde olduğunu biliyoruz. Bu, insanların beşerî hayatın mahiyetine nüfuz ettikleri ve içtimaî hayatın tabiîliğini idrâk ettikleri muasır devre kadar devam etmiştir. Ancak bu devirde, idare eden kuvvetin idare edilenin mümessili olması icap ettiği hakikatı görülmüş ve uzun mücadelelerle tatbik sahasına çıkarak bugün âlemşumul bir içtimaî realite olmuştur.

Tıpkı Hiristiyan memleketlerinde incilden ve İsadan başka bir de hiyerarşiye tabi kilise saltanatı kurulduğu gibi, Osmanlı devrinde de ilâhî saltanatın yanında, evamir ve nevahiyi halka anlatan ve şeriat üzere yaşanıp yaşanmadığını takip eden bir de şeriat saltanatı kurulmuştu.

Avrupada kilisenin yaptığı gibi, bizde de şeriatçıların halkın gündelik hayatına ne kadar sıkı bir tasarrufta bulundukları ve en küçük hürriyetlerin bile günah ve dini tahkir addedildiği malûmdur. Halbuki din perdesi altında bizzat dincilerin işledikleri günahlar hadsiz hesapsızdı. İnsan

zihni ve harekâtı bu kadar dar bir çerçeve içine hapsedilirse bütün terakki ve inkişafın akamete uğrayacağı pek tabiîdir.

Avrupada bu dinî şekilperestliğe karşı iki büyük isyan baş göstermişti. Biri, kilise hiyerarşik hakimiyetine karşı bir istiklâl hareketinden ibaret olan dinî Reformasiyon, diğeri de on sekizinci asırda bütün dinî şekillere ve itikatlara karşı çıkan Entelektüalist hareket idi. Birincisi, dinî itikatları, eklesiyastik bir an'aneden ayırıyor, ikincisi de aklı, dinî esaretten büsbütün kurtarıyordu. Bizde de on dokuzuncu asırda tanzimattanberi başlayan dinden istiklâl kazanma hareketi ancak cumhuriyette tam manasile tahakkuk etmiş oluyor. Fakat biz Cumhuriyetle Fransa - daki o Entelektüalist harekete, yani akıl şekilperestliğine karşı da mücadele mevkiinde bulunuyoruz. Fransadan memleketimize sızarak bulaşmış olan ve köhne Fransız aristokrasisini temsil eden bu şarlatan akılcılık«ukalalık» cereyanı bizim men pençesine sarmış, onları bir sofist (safsatacı) kılığına sokmuştu. Akıllılık ve açık gözlük namına her türlü safsata ve kötülükler irtikâp ediliyor, ve içtimaî bünyeyi muhtel bırakan tüfeylî ve hasis menfaatperestlikler alıp yürüyordu. Cum - huriyet ahlâkı bunlarla mücadele mecburiyetindedir. Bu zümrenin ahlâkını temizlemek ve yükseltmek isteyenler bu mücadeleden çekinmeye - ceklerdir.

Bozuk şeriat te Fransız şarlatan taklitçiliği

ile aramıza giren bu kötü ahlâka içten içe bir örnek olmuştu. Çünkü şeriat, ilâhî saltanatın yanında bir müessese olunca, idaresinin de müstakil bulunması icap ediyordu. İlk zamanlarda demokratik bir esasa dayanır gibi olan bu şeriat idaresi, meşihat ve kadılık sistemi, sonradan çirkin menfaatlra âlet olarak mürailiğe ve ukalalığa yol açmış, bsbütün süflileşmiş ve bayağılaşmıştı. Aynı hali orta çağ Avrupasının kilise hiyerarşisi denilen eklesiastik teşkilâtında da görüyoruz.

Şeriat akidesine göre, mutlak Allah fikri, hayatın her cephesinde ve tamamiyet mefhumu içinde şuurlaşdırılmak suretile insanın hakikî tabiatına nüfuz edebilir. İnsan kendi kendisini düşündükçe mahdut ve âcizdir, fakat ülûhiyete sarılıp ruhan genişledikçe kendi içindeki derin kaynağa ulaşır. Bu kaynak onun hakikî mevcudiyetinin objesidir; hudutsuz bir kıymeti ve ebedî bir mukadderatı haizdir. Binaenaleyh insanın hakikî özü ihsaslar fevkindeki âlemdedir. Burada sonsuz bir enfüsîlige ulaşılır. Buna ulaşmağa en büyük engel cismanî mevcudiyet ve arzulardır. İnsan bunları kendi içinde kırmak kudretini kazanmalıdır. Ve işte dinî şuurluluk hali de budur, deniyordu. Bu telâkkiler, bozuk ve çığırından çıkmış gayrı ahlâkî kisvesine bürünmeseydi, bazı faydalı neticeler verebilirdi. Nitekim bu fikirlerin on dokuzuncu asırda dinî metafizikten sıyrılarak **Hegel**

in sistemile içtimaî bir idealizmin esas unsurlarını teşkil ettiğini görüyoruz. (1) Hakikat şudur ki, insan ruhundaki bu derinlikler ve yükseklikler, mâşerî vicdanın oradaki tecellisidir. Dinî sistemler, bazı insanların kendi ruhlarında sezdikleri bu mâşerî kudretleri, maveraî ve metafizik esaslarla izah etmek mecburiyetinden doğmuştur. Fakat artık bugün ilmî araştırmalarla bu kudretin metafizik ve maveraî menbaları olmayıp içtimaî bir realite olarak bizzat beşerin ve içtimaî zümrelerin kendi ruhî ve mâşerî kudretleri olduğu anlaşılmıştır. Artık **Hegel** ve **Fichte'** nin sistemlerindeki hakikat, bir kere daha ilmî tetkiklerle teeyyüt etmiş ve millî bir idealizm halinde tecelli etmiştir. «Şeriati yıktık, yerine ne koyduk?» diyenlere verilecek cevap: «Millî şuuru, Mâşerî vicdanı koyduk», demek olacaktır.

Milletlerin mâşeri vicdanlarının tam faaliyeti, ancak onun kemale ermesile, bu istidadı kazanmasile mümkündür. Bu istidat, mânevî enerji kuvvetidir. Her birimizdeki ruhî kuvvet onu terkib eden unsurlarıdır. Hidrojen ile oksijen muayyen nisbette birleştiği zaman nasıl su meydana geliyor, ve kendisini teşkil eden unsurlardan tamamen ayrı bir şey oluyorsa, ferdlerdeki ruhî ve manevî kudretlerin **interpenetrasiyon** denilen karşılıklı tesir suretile birleşmesile, ferdlerin fevkindeki, onlara benze-

(1) «Muasır Avrupa Felsefesi» adlı eserimizde bu idealizm esasları tafsilen izah edilmiştir.

meyen büyük ve şuurlu İçtimaî Vicdan meydana geliyor. Ferdin, manevî şahsiyeti, sonradan bu vicdandan nasibedar olduğu ve ona hürmet ettiği derecede inkişaf ediyor ve kendisini gösteriyor. Din merhalesinden geçerek bu büyük kudret, mutlak ve ideal devlette tecelli etmiştir.

Muasır Türk ahlâkı, içtimaî ve ferdî enfüsiliğin ve objektivitenin âhenkli bir surette karışmasından meydana gelmiş müstakil fikirli bir ahlâktır; üzerinde hakikatin neşvünemasına müsait bir topraktır. Teemmülsüz, nassî bir ahlâk, objektif araştırma prensibine dayanan ahlâkiyatta yer tutamaz.

Eski Yunanistanın inhitat devrindeki ahlâkî hürriyeti bir sofist hürriyeti idi. Onun da muasır cumhurî ahlâkta yeri yoktur. Mutlak hürriyet, ancak içtimaî varlıkta kendisini gösteriyor. Artık yeni Türk ahlâkiyatında, ne dinî esaretin nassî zincirleri, ne de sofistliğin ifsad edici egoistliği vardır. Ne esaret, ne de serkeşlik. Onun yerine cemiyet ahlâkında içtimaî sevgi, millî aşk hâkimdir. İnsaniyeti muasır medeniyet seviyesine yükselten en kuvvetli ve en hakikî bağ budur. Monteskiyönün «Esprit des lois» sında teşrih etmek istediği beşerî ve tabiî kanunlar bu içtimaî bağın mahsulleridir. Türk bu hakikati yeniden buluncıya kadar, içinde duyduğu içtimaî kudretin tazyikile asırlarca kâh ifrata kâh tefrite gitmiştir. Fakat nihayet hakikat bulunmuştur. Bu hakikat, dinî sistemlere bürünerek maveraî kuv-

vetlere dayanmak istediği zaman ifrata gitmiş ve kendi varlığının belki bir arızî parlayıştan sonra daha büyük bir zâfa ve felâkete uğradığını görmüştür. Diğer taraftan bu kudretin tazyikini, sırf kendi ferdî kuvveti diye telâkki edip, Yunanistanın inhitat devrinde olduğu gibi sofistliğe, yahut on sekizinci asır aristokrasisinde olduğu gibi cilalı fakat kof bir akılcılığa (entelektüalizme) saptığı zaman içtimaî bünyesinin inhilâl ve inhidama doğru gittiğini görmüştür. Bu ikisinden ayrı ve onların üstünde olan muasır hakikî Türk ahlâkı «ferdî şenileşmeyi içtimaî nizam ve istikrar ile bir tutmaktır». Yani içtimaî sevgi ve millî aşk içinde şahsiyetin âzamî inkişafını temin, ferdî menfaatleri cemiyetin inkişaf ve terakkisinde, ona hizmette aramaktır. Buna göre insan kendi kararlarını kendisi verir, gayelerini kendisi tayin eder, fakat mahdut ve fanî olan varlığının bu tezahürleri, namahdut ve ebedî olan içtimaî varlığın taleplerile, gidişile, âhenkli olmalıdır. Ancak o zaman asîl ve yüksek vasıflarını iktisap eder, o zaman hakikî huzur ve saadeti bulur, ve etrafımızdaki esrarengiz kâinat içinde mevcudiyetimizin mânasını anlar.

O halde bu yeni Cumhuriyet ahlâkıyatında bütün hurafeler matruddur, bütün esaretler mülgadır, ve bütün serkeşlikler mahkûmdur. Her Türk, kendi kararlarında, içtimaî vicdana dayanan bir otoriteye maliktir, şahsiyet sahibidir, dürüst,

çalışkan ve mâneviyatı yüksek millî bir şahsiyettir.

Akıl, ruhun müsbet bir varlığıdır. Âkil insan, mâneviyatı yüksek olan insandır. Mâneviyat, kalb ve ruhun aklıdır; içinde hakikat ve hürriyetin mahfuz olduğu bir mabeddir. Mâşerî akıl da, müesseselerde ve en yüksek şeklile ideal devlette tecelli eder.

Şu halde insanın iç hayatile dış hayatı arasında, mâneviyatı ile cismaniyeti arasında mevcut olduğu farzedilen ayrılık hakikatte yoktur. Bunlar aynı şeyin iki cephesidir.

Atatürk İnkılâbının, bundan evvelki devirlerin ifrat ve tefritinden sonra vasıl olduğu sağlam ahlâkiyat budur. İnkılâbımızın ve Türklük hakikatının en yüce Yaratıcısı ve Timsali olan Büyük ATATÜRK bütün Türk nesillerine örnek olacak surette, bu ahlâkiyatın en yüksek ifadesi ve kaynağı olmuşlardır.

KEMALİZM İNKİLÂBININ PRENSİPLERİ

Büyük Türk Medeniyetinin Tarihî
ve
Sosyolojik Tetkikine Methal

Yazan:
M. SAFFET ENGİN
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Cild II

İSTANBUL
CUMHURİYET MATBAASI
1938

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ CİLT

MİLLİYETÇİLİK

XV

Milliyetçilik İdeali ve

Milliyetçilik Hareketinin Gayri Şuurî Tarihî Esasları 3

XVI

Milliyetçilik ve Monarşi 17

XVII

Milliyetçilik Hareketinin Felsefî Esasları . . . 41

XVIII

Şuurlu Türk Milliyetçilik Hareketinin Esasları:

Millî Tarih, Millî Dil, Millî Menfaat, Millî Ülkü 57

XIX

Kemalizm İnkılâbında Millî Vicdan:

A T A T Ü R K . . 79

Halkçılık

XX

Halkçılık **Mefhumu**

Halkçılık Karakterinin Tarihî Tekâmülü ve Kemalizmde Halkçılık İdeali 93

XXI

Türkiyede Halkçılık HareketininZaferi ve İnkişafı 123

BAHİS XV

Milliyetçilik ideali

Milliyetçilik hareketinin gayrı şuurî tarihî esasları

Çağdaş medeniyetin başlıca karakterlerinden biri ve belki, siyasal yaşayışta, en mühimmi milliyetçiliktir.

On sekizinci asırda cihan sahnesinde iki büyük mevzuun belirmekte olduğunu görürüz: muasır millet ve onun hükûmeti. Biri, bütün ülke üstünde genel bir hükûmet kuvvetinin tesiri; diğeri, bu kuvvette idare edilen halkın tesiri. Bu büyük kuvvetlerin birbirile münasebeti, birleşmeleri veya çarpışmaları, bütün çağdaş tarihin mevzularıdır. Asilzadeler, ruhaniler, san'atkârlar, çeşit çeşit sınıflar ve ayrı ayrı kuvvetler artık geride kalıyor. Meydan, genel ulusçuluğa ve onun hükûmetine açılıyor.

Bu mühim değişikliğin başlıca sebeplerini,

on üçüncü asırdan on altıncı asra kadar devam eden çağda aramak lâzımdır. Bu çağın mütemayiz karakteri muasır millet ve devlet mefhumunu doğurmuştur; ve büyük tarihî ehemmiyeti de buradan çıkıyor. Eğer bu bakımdan mütalâa etmezsek onun hakikî ehemmiyetini anlamak imkânsız olur. Meydana getirdiği sonuçlara bakmada bu devrin başlı başına mütalâası, bir karışıklık ve ruhî kaynaşma manzarası görmekten ibaret kalır. Hakikaten Avrupada, bu devrin başlangıcında hükümdar, asılzadeler, ruhaniler ve sanatkârlar gibi sosyal nizamın bütün unsurları ayni daire içinde dönüyormuş gibi huzursuz ve ilerilemeyen bir vaziyette görünür. Ulusal hürriyetin esaslarını kurmak için yapılan bir çok te - şebbüsler var, dinî reformasyonlara baş vurmalar var, fakat hepsi bir karışıklık içindedir.

Avrupanın, bir düziye yeni fikirlerle, veya yeniden canlandırılmış eski yüksek fikirlerle tahrik edildiği halde gene yerinde saymağa mecbur kaldığı, çalışmağa mahkûm olmakla beraber çalışamadığı bir çağ varsa, onun en göze çarpan örneği on üçüncü asırdan on altıncı asra kadar olan zaman içinde görünür. Bu, beşerin yeni zamanları doğurma sıkıntısı içinde yeni hayatın müjdesidir.

O halde, muasır medeniyet tarihi üç büyük devre ayrılır. Birincisi, teşekkül devridir ki, cemiyetin çeşit unsurları, kaosdan kendilerini kurtarmağa başlayarak bir müstakil varlık kazanır-

lar, ve kendi şekillerile ortaya çıkarlar. Bu hal, on ikinci ve on üçüncü asırların hususiyetidir. İkinci devir, tecrübeler, teşebbüsler devridir ki, bu devirde cemiyetin çeşit unsurları bibirine yaklaşır, çeşit kombinezonlara girer, fakat genel ve devamlı bir sonuç meydana getirmez. Bu devir de on altıncı asra kadar devam eder. Sonra üçüncü devir gelir ki, bu da inkişaf devridir. Bu devirde ileri insan sosyetesi kat'î bir şekil alır; genel bir azim, istikamet ve hareketle açık ve muayyen bir amaca doğru süratle ilerler. Bu devir, on altıncı asırda başlayan, on sekizinci asrın iki büyük devrimile şahlanan (Fransız inkilâbı ve Büyük Sanayi devrimi) ve bugün de, her şeye rağmen, bütün kuvvetile yürüyen nasyonalizm ve demokrasi devridir.

Biz burada ikinci devirden kısmen ve üçüncü devirden daha tam olarak bahsedeceğiz. Bu devirlerde geçen ve bizim büyük inkilâbımızın esaslarile çok yakından alâkalı olan hâdiselerin mahiyetini araştıracağız, ve bunları Kemalizm prensiplerile karşılaştırmağa çalışacağız. Böylece muasır sosyal değişiklikleri meydana getiren sebepleri ve büyük Türk istihalesinin felsefî ve sosyal mânalarını daha iyi anlayacağız.

İkinci devrin büyük hâdiseleri içinde haçlı seferlerinin şarktan garba götürdükleri tesiri görürüz. On birinci asrın sonlarında başlayıp on ikinci ve on üçüncü asırlarda devam eden bu bü-

yük sosyal hâdise tarih felsefesile uğraşanların dikkatini her zaman çekecek bir ehemmiyettedir. Çünkü bu hâdise, şarktan garba fikrî ve hayatî değişiklikleri kütle halinde götüren ve ulusların yaşayış şartlarını doğrudan doğruya değiştiren canlı hâdiselerden biridir. O zaman şark, yaşayış ve fikir itibarile garptan daha yüksek bir seviyede idi. Klasik Yunan medeniyetinin **humanizma** ruhu Türk - İslâm âleminde epeyce kuvvetle yaşıyordu. Bu hayat, yüksek bir takım ahlâk telâkkilerile dinî müesseseler içinde insanî ilerileyişe hız vermiş, ona yeni ve taze hayat unsurları getirmişti. Türk zekâ ve karakterinin bu hamleye karışması hızın artmasında en büyük âmil olmuştu. Tam bu sıralarda **humanizma** ruhunu dinî akidelerle en çok mezceden Farabi, İbni Sina gibi büyük Türk filosoflarının yaşadığını ve bütün Avupaya hâkim olacak fikirler yaydıklarını görüyoruz.

Bütün çağdaş medeniyetin esasını teşkil eden bu «humanizma» ruhu o zaman bizim ülkemizde yaşıyor ve garba Türk zekâlarile götürülüyordu.

Haçlı seferlerinin birinci karakteri, onun evrensel bir mahiyeti haiz oluşudur. Bütün Avrupa uluslarının katıldığı ilk genel hâdise budur. O zamana kadar Avrupa ulusları ortaklık bir amaç için hep birlikde hareket etmemişlerdi. Doğrusu, o zamana kadar Avrupa denilen bir genel sosyal

heyet yoktu. Haçlı seferleri, bir Hiristiyan Avrupa birliğinin varlığını gösterdi. Birinci seferde yalnız Fransız, Alman, İtalyan, İspanyol ve İngilizler vardı; ikinci ve üçüncü seferlerde ise hiristiyanlık âleminin bütün uluslarının buna katıldıklarını görürüz. Dünya tarihi, o zamana kadar buna benzer bir birleşmenin eşini görmemiştir.

Bu hareket enternasyonal bir manzara göstermekle beraber, her milletin kendi ulusal fenomeni olarak sayıldığı da şüphesizdir. Her ulusun bütün sınıfları aynı idareye tabi olmuş, aynı hıza kendini vermişti. Krallar, asilzadeler, papaslar, sanatkârlar aynı ilgiyi duymuşlar ve ona katılmışlardı. Bu, yeni Avrupa uluslarının gençlik ve kahramanlık devrinin bir ifadesi gibi görünür. Bu devirde esaslı siyasal bir program hazırlanmadan yapılan plansız hareketlerle, tarihin kahramanlık fenomenlerini ve milletlerin kahramanlık devirlerini hatırlıyoruz.

Halbuki, daha esaslı bir tetkik, dinî bir taassubla şarka, Türk ve İslâm dünyasına, hazırlıksız, öndersiz ve teşkilâtsız yapılan bu haçlı seferlerinin bir kahramanlık örneği değil, Avrupadan şarka doğru akın eden bir haydutlar istilâsı olduğunu gösterir. Onun için, her türlü kültür ve medeniyetten âri olan bu hareket, küçük Asyanın ileri ve derin Türk kültürüne çarptığı zaman paralanmış ve ezilmiştir. Bu yıkılış, o za-

manlar Türklerin ne kadar ileri ve yüksek olduğunu gösteren en kuvvetli belgelerden birisidir.

On üçüncü asrın sonlarında Avrupa sosyetesinin ruhuna giren yeni bir şey, haçlı seferlerini sona erdirmişti. Bu seferlerin sona erişinin sebebi usanç ve yorgunluk değildi; çünkü, babaların usanç ve yorgunluğu çocuklara irsen geçmiş olmaz, usanç şahsîdir. Bunun başka bir sebebi vardı: O da fikirlerde, duygularda ve sosyal ilgilerde büyük bir değişiklik meydana gelmiş olmasıydı. Şarkın yüksek Türk - İslâm kültürüyle temas etmek bu değişikliğin âmili olmuştu. Artık eski istekler, amaçlar kalmamış, eski şeylere karşı olan inanış sarsılmıştı. Bu ruhî ve siyasal değişikliklerdir ki birbiri ardına gelen soyların karakter değişikliğini izah edebilir.

Yedinci asırdanberi hiristiyanlığın müslümanlıkla bir düziye çarpışması, birikmiş bir gayız ve taassup deryası halinde haçlı seferlerinin en büyük bir sebebi olmuştu. Hiristiyanlık, Avrupada müslümanlığa galip gelmiş ve onu İspanyaya münhasır bırakmıştı, fakat haçlı seferlerile savaş meydanı garptan şarka geçmiş bulunuyordu. Ancak, bu defa hiristiyanlık müslümanlığın Avrupada uğradığı âkıbete uğramıştı. Bununla beraber, birinin garba medeniyet götürmesine, ve bugünkü Avrupa medeniyetine en büyük âmil olmasına mukabil, öteki şarka iptidaîlik ve inhitat getirmişti. Hakikat şudur ki, iki büyük di-

nî ve içtimaî sistem birbirile mütemadî bir cidal içinde idi. Haçlı seferleri bu savaşın en buhranlı devridir.

Haçlı seferlerine ikinci sebep, Avrupanın on birinci asırda içinde bulunduğu sosyal durum idi. Avrupada bu asra kadar her şey mahallî karakteri haizdi. Devletler, cemiyetler, fikirler dar alanlar içinde sınırlanmıştı; feodalite egemenliği vardı. Ancak bir zaman sonra bu dar ufuk artık kâfi gelmemeğe başlamış, beşerin düşüncesi ve hareketi, içinde kapalı bulunduğu dar dinî sınırları aşmıştı. Artık gezgincilik hayatı kalmıyor, fakat o hayatın zevki de unutulamıyordu. Bir zaman ihtibasa uğramış olan bu zevki tatmin için haçlı seferleri iyi bir fırsat olmuştu. Bu seferlerde, değişiklik, hareket ve göçebeliğe benzer bir hayat, en eski barbarlık devrinin serazadlığı vardı.

İşte on üçüncü asırda, bu iki sebepten ne birinin ne de ötekinin kalmamış olması haçlı seferlerini sona erdirmiş oluyordu. Fakat bu seferler, insanlıkta ve sosyetede ferdî ve sosyal derin bir değişiklik meydana getirmişti ki, bu, şarkın yüksek kültürünün Avrupaya aşıladığı fikrî, ruhî ve sosyal büyük değişikliktir. Evvelce şarkı anlamıyan garp, ondan nefretle bahsederdi; bu sebepler dolayısile, şark ile daha uzun ve esaslı temasın neticesi olarak artık bu kültürün üstünlüğü takdir edilmişti. Önceleri sadece dinî bir çarpışmadan ibaret sanılan bu sa-

vaşların, sonradan fikrî ve kültürel mahiyeti meydana çıktı; ve üstün kültürün cazibesine karşı bir sempati duyulmağa başlandı. Nureddin ve Salâheddinden yüksek takdirlerle bahseden William Tyre gibi o devrin tarihçileri yetişti. Hatta bunların eserlerinde, tıpkı Tacitus'ün çürümüş Romayı, Cermenler ağzından hiciv ettirmesi gibi, Türkler ağzından hiristiyanlığın hiciv ettirildiği vakidir.

Görülüyor ki haçlı seferlerinin ilk ve son devirleri arasında, muasır Avrupa medeniyetinin zuhurunda en büyük âmillerden biri olan büyük fikrî değişiklik meydana gelmiş ve Türklerin bundaki rolü tebarüz etmiştir.

Milliyetçilik bahsinde haçlı seferlerinden bu kadar uzun bahsedişimizin sebebi, bizim büyük inkilâbımızın en mühim bir karakterinin, muasır medeniyette hangi cezrî tesirler altında doğup inkişaf ettiğini göstermek, ve bizdeki şeklile ileride karşılaştırılmasını temin içindir. Milliyetçiliği iyice anlayabilmek için onun hakikî menşelerine ve köklerine kadar inmek, oralarda araştırmalar yapmak gerektir.

Haçlı seferlerinin başlıca sonucu, Avrupada insan zihninin zincirlerden kurtarılmasında, kendi benliğine ve şuuruna kavuşmasında en önemli bi adım temin etmiş oluşudur. Böylece, geniş ve hür düşüncelere büyük bir ilerleyiş yolu açılmıştır. Klâsik Yunan felsefe ve edebiyatının

Türklerde yaşadığı **humanizma** ruhu, Avrupalı haçlıların bunlarla temasile Avrupaya aşılanmış bulunuyordu. Bu çok muazzam bir fikir inkilâbıdır. Dinî itikad namına başlıyan haçlı seferleri dinî fikirlerin katastrofile neticelendi. Burada milliyetçiliğin başlangıç unsurunu buluyoruz.

Zaten seyahat insan zihnini açan, ona hürriyet veren bir şeydi; kaldı ki, haçlıların seyahati, ileri memleketlerde ve kendilerininkinden çok yüksek kültürlü insanlar arasında olmuştur. Çeşit halklar, çeşit âdetler görmek, yeni yeni fikirler almak zihni genişletir ve muhakemeyi kalıplaşmış telâkkilerden kurtarır. Haçlılar şark dünyasına, Anadoluya geldikleri zaman, buranın halkı tarafından ne kadar vahşî, kaba, ahmak ve barbar görülmüş ise, onlar da buradaki halkı, bunun tersine olarak, çok ileri, ince ve akıllı bulmuşlardı. Avrupa zekâsı önüne ne geniş, ve o zamana kadar keşfedilmemiş, ne parlak bir âlem açılmış bulunuyordu. Buradan aldıkları dersler fikrî inkişaf ve millî hürriyetlerinin en büyük âmili olmuştur.

Başka bir hâdise daha vardır ki o da, bu arada dikkate değer. O zamana kadar Roma kilisesi ve ruhanilerle doğrudan doğuya temas yoktu. Avrupanın muhtelif yerlerinde yaşayan halklar, uzaktan uzağa Roma nüfuzunu tanır ve onun egemenliğine tabi olurdu. Halbuki haçlı seferleri, uzak diyarların hiristiyan halklarını bir

çok vesilelerle Romadan geçirmek suretile, o büyük ruhanî metropolu, ve yüksek kilise erkânını görmek ve tanımak onlar üzerinde epeyce tesirler bırakmıştı. O yüksek, kutlu tanılan ve ilâhî zannedilen yerde de nasıl cismanî ve beşerî hayat yaşandığı, ne gibi dünyevî menfaatların papalar arasında hâkim olduğu yakından görülmekle menfî bir takım tesirler kazanılmış ve o makamlara karşı olan huşu ve hürmet oldukça zayıflamış oluyordu.

Böylece ön üçüncü asrın sonunda, önceleri haçlı seferlerine saik olan manevî bağı, hiristiyanlık taassubunu, bütün bu tesirler altında epeyce çözülmüş ve zayıflamış buluyoruz. Avrupanın maneviyatı esaslı bir surette değişmiş bulunuyor; herkesin kendi milletini yükseltmesi isteği bu çözülen bağın yerine geçiyor ve kazanılan serbest düşünceler milliyetçilik idealinin tohumlarını ekiyordu. Papalara ve derebeylere tabi olup gitmenin, asıl halkı ne kadar geri bıraktığı herkes tarafından doğrudan doğruya görülüp anlaşılmış bulunuyordu. Bunun karşısında yapılacak iş her milletin kendi kendisine bakması olacaktır. İşte, haçlı seferleri, Avrupada ulusçuluk ve halkçılık ideallerinin ilk tohumlarının serpilmesinde böylece önemli tesirlerden birisi olmuştu. Avrupa bu yükseltici hamlenin köklerini Anadoluya, oradaki Türk medeniyetine borçludur.

Bu arada bir çok feodal beylerin, hem haçlı seferlerinde kendi gruplarının önderliğini ka -

zanmak için, hem de şanu şeref kaygusile ve dinî taassupla kendi malikânelerini satarak bu gayeye sarfetmişler ve bir çok imtiyazlarını da krala veya halka devir etmişlerdi. Bunlar geri geldikleri zaman halk içinde gözü açık halk lideri olmaktan başka bir vaziyette bulunmuyorlardı. Artık eski feodal egemenlikleri yerine şimdi imtiyazsız, hukuksuz ve malikânesiz birer halkçı olmuşlardı. Görüş ufukları bu kadar genişledikten sonra böyle olacakları tabiî idi. Bundan başka bir kere malikânelerden, topraktan ayrılan esirler de (serfler) geri geldikleri zaman artık böyle bir esarete tahammül edemezlerdi; ve zaten altüst olan bu vaziyetten sonra tekrar eski sosyal şeklin aynen tatbiki mümkün olamazdı. Şu halde eski serfler bu defa serbest halk olarak ve açık fikirli, bir çok şeyler öğrenmiş, yeni yeni âdetler ve görgüler kazanmış vatandaşlar sıfatile yurtlarına dönmüş bulunuyorlardı. Buna mukabil, bir çok beylerin yerine bu defa az fakat büyük feodal beyler türemişti. Harpte muvaffakiyeti ve yararlıkları görülenler döndüklerinde yeni baştan ve geniş mikyasta feodal beyliklerini canlandırmış oluyorlardı.

Bu da haçlı seferlerinin Avrupada meydana getirdiği mühim bir neticedir. Bu suretle Avrupada tohumları atılan milliyetçiliğin yanında, eskisine nisbetle çok daha mütekâmil ve geniş sınırlı feodalite devri de açılmış bulunuyordu ki bu, daha sonra Avrupayı karakterize eden büyük u-

lusal krallıkların ve merkezî devletlerin teşekkülüne doğru mühim bir adımdı. Yeni kurulan bu ileri feodalite sisteminde, harpte beyle neferler arasında nasıl her şeyde bir iştirâk ruhu yaşıyor idise, aynı ruh devam etmişti. Bibirlerile temas içinde bulunmak itiyadı kökleşmişti ki, bu da ulusçuluk idealini besliyordu. Eskiden yalnız derebeyin ailesine inhisar eden şatolarda, bu defa daha çok kimseler, küçük arazi sahipleri de toplanmağa başlamış, sosyal temaslar ziyadeleşmişti.

Diğer taraftan haçlı seferleri büyük ticaretin de inkişafına yaramıştı. Küçük sanatlar ve küçük ticaret yerine şehirlerde büyük ticaret ve sanat ruhu türemişti.

Hasılı haçlı seferlerinin sonunda Avrupa cemiyetinin genel durumu her sahada ulusal merkezileşmeğe doğru kuvvetli bir hareket gösteriyordu. Bu hareket muasır milliyetçilik ve halkçılık idealinin nüvesidir. Artık küçük şeyler büyük şeylerin içinde yutuluyor, yahut onların etrafında toplanıyordu. Haçlı seferlerinde bulunanlar, şarkta gördükleri yeni hayatı, değişiklik ve genlik hayatını, bu defa Avrupanın sosyal durumunda da kurmuş bulunuyorlardı.

İşte bu sırada krallar, siyasal kuvvetlerinin artmakta olduğunu sezdiler. Kendi kapıları eşiğinde fütuhat yapacak memleketler varken Asyaya gitmeğe ne lüzum vardı? Artık kralların Avrupada birbirlerile siyasal kuvvet ve egemenlik için döğüşme ve boğuşma devri açılıyordu.

Halk içinde içtimaî münasebetlerin artmasile büyük ticaret ve servet kapıları açılmış, siyasal birlikle beraber ferdî hürriyet te artmış bulunuyordu. Her çeşit ve büyük mikyasta faaliyet için geniş bir saha açılmıştı. Ferdin hürriyeti cemiyetin merkezileşmesile müvazi olarak ilerlemişti. Muasır medeniyetin karakteri olan millet ve onun hükûmeti teşekkül ediyordu.

Puslanın, matbaanın ve topun icadı da bu merkezileşmeğe epeyice yardım etmişti. Hasılı, bu devir böylece Avrupada milliyetçilik nüvelerile birlikte büyük ve mühim bir müessesenin zuhuruna da şahit olmuştu. Bu müessese yeni zamanın monarşisi idi . Şimdi bunun, milliyetçiliğin uyanmasında müessiriyetini ve alâkasını tesbite çalışacağız.

}

BAHİS XVI

Milliyetçilik ve Monarşi

Cumhuriyetin kuruluşunda en mühim menfî âmillerden birisi monarşi olduğunu söyledik. Monarşi rejimi ile halk ve hükûmet denilen iki kuvvet, bütün öteki sınıfların yerine geçti. Sosyal unsurlar bu iki kuvvette birleşti.

Monarşi devrinin, cihan tarihinde ne geniş bir rol oynadığı biliniyor. Beşer sosyetesinin ilerleyişi ile birlikte ve onunla müvazi olarak monarşi müessesesi de büyüyor ve kuvvetleniyordu. Muasır Avrupada, bütün eski sınıflar ve unsurlar eriye eriye halk ve hükûmetten başka tesirli ve nüfuzlu kuvvet kalmadığı zaman hükûmet monarşiye inhisar etmişti. Fransa, İngiltere, İspanya ve Almanyada olduğu gibi, yakın şarkta Türkiyenin durumu da böyle idi. Avrupa cemiyeti içinde çeşit sınıfların genel bir halk kuvvetine inkilâp ettiği sırada monarşi de en nüfuzlu ve ihtişamlı devirlerinden birini yaşıyordu. Yakın şarkta Türkiyenin ve şarkın başka memleketlerinin

2

de vaziyeti bu idi. Hatta bu vaziyetin, Türk hayatının tarihten önceki devirlerindenberi tekâmül merhalelerini geçirdiği arkeolojik kalıntılardan ve yazılı tablet ve anıtlardan anlaşılmaktadır. Anadoluda, milâddan önce 4000 yıl kadar eskiye giden Eti tarihinde, cemiyet içindeki sınıfların çözülmeğe başlıyarak genel bir ulus halinde ve bir hükümdar idaresinde birleştiği görülür. [1] Bu tekâmülün o zamandan Anadoluda görünüşü, Türk medeniyetinin derinliğini ve eskiliğini göstermesi itibarile beşer tarihinin en ehemmiyetli safhalarından biri ve sosyal tetkiklerin geniş bir mevzuudur. Beşer tarihinin, Spencer'in gösterdiği gibi, ardı ardına iniş ve çıkışlardan ibaret, fakat orta kutru daima meyilli yükseliş gösteren bir münhani gibi tekâmül takıp ettiği en yeni arkeolojik belgelerle de anlaşılıyor. Muasır Avrupa ve Asya milletlerinin büyük monarşi ve halkcı sistemlerini, milâddan binlerce yıl önce Anadoluda buluşumuz, tarihin bir tekerrürden ibaret olduğunu değil, fakat yükselip alçalmalar münhanisi seyrini takip ettiğini gösteren ve bu tekâmülde Türk ırkının hâkim rolünü tebarüz ettiren bir vakıa olmak itibarile çok dikkati caliptir.

Monarşi müessesinin, bazan menfi bir despotizm halinde, bazan da medeniyetin ve hatta hürriyetin ilerleyişine müsait münevverane bir

(1) T. T. K. neşriyatı, Eti Tarihi müsveddeleri, Seri III, S. 5 - 6.

disiplin halinde olduğu görünür. Bu müessese-den iki mühim netice çıkıyor. Birincisi, beşer hayatını sevk ve idare eden şeyin, maddî kuvvet-ten ziyade manevî kuvvet olduğu neticesidir. Maddî kuvvet, gündelik hayatımızdaki işlerimiz-de esaslı bir âmil olmakla beraber, geniş insanî ve tarihî fenomenlerde bu âmilin, manevî kuv-vet yanında gölgede, hatta karanlıkta kaldığını görürüz. Halk kütlelerini ve tarihin sosyal hâdi-selerini manevî ve ruhî kuvvetler idare eder. Ce-miyet hayatında maddî kuvvet, ferdin hayatında bedene benzer. Şüphesiz hayatta beden esas bir temeldir, fakat hayatın prensibi değildir. O, hayatın mahfazasıdır ve hayat onun içinde deve-ran eder, fakat hayatın bizzat kendisi ondan iba-ret değildir. İnsan cemiyetinin vaziyeti de böy-ledir. Maddî kuvvet orada nasıl bir rol oynarsa oynasın, onu her halde idare etmez ve mukadde-ratı üzerinde en yüksek bir kontrolü yapamaz. Bunu yapan manevî iradedir, ruhî kuvvettir; hâdiselerinin arkasında gizli olan manevî tesirler-dir. Tereddütsüz diyebiliriz ki monarşi müesse-sesi de muvaffakiyetini esas itibarile maddî kuv-vete değil, manevî kuvvete borçludur.

Ehemmiyetli olan ikinci bir hakikat te, mo-narşinin elâstikiyeti ve kendi kendini bir düziye değiştirme ve yeni yeni şartlara intibak ettirme kabiliyetidir. Fertte olduğu gibi cemiyette de çe-şit unsurlar bir araya toplanıp bir kül meydana ge-tirirler ki, bu hamur muhtelif hal ve şartlara gö-

re değişebilmek kabiliyetini haiz olur. Şu veya bu halde, tıpkı fert gibi cemiyet te birbirine zıd prensiplere tabi olarak değişebiliyor.

Monarşiyi bu mütezat ve ayrı ayrı cephelerinden tetkik etmedikçe onun milliyetçilik tarihindeki, bazan müspet ve çok kere menfî rolünü iyice anlamak mümkün olmaz. Monarşide, onu idame eden ve yaşatan manevî kuvvet, onun başında hükümdar olarak bulunmuş olan adamın kendisinde değildir. Halk, monarşiyi bir müessese olarak kabul etmekle, filezoflar onu bir sistem olarak göstermekle, her halde bir tek adamın iradesini, esas itibarile cahil, haris ve despotik bir iradeyi murad etmiyorlar. Monarşi, böyle bir şekil altında bulunur görünürse de, bir tek adamın iradesinden ayrı olarak manevî ve genel bir egemenliğin (otorite) bir şahısta temsil edilmesinden, fakat mutlak bir telâkki ile temsil edilmiş olmasından ibarettir. Bu kuvvet, halkın mâşerî vicdan ve iradesidir; ve âkil, bilgili, âdil ve cesur olması lâzımdır. Halkın sözü hakkın sözüdür. Ulusal iradeleri temsil etmeyen ve onlara uymayan hükümdarlar, bütün mutlakiyet haklarına rağmen, devrilip gitmeğe mahkûmdurlar. Mukavele esasına dayanan devlet mefhumu da dahil olmak üzere bu fikirlerin bilhassa Türk ananesi

delerinde gayet sarahatla görülmektedir. [1]

Halkı idare eden bir maşerî vicdan ve irade bulunduğu doğru mudur? Bu kuvvet, tarihin bütün devirlerinde mutlak bir surette sezilmiş ve sezilmektedir. Bununla sevk ve idare edilmeyen ve sadece maddî kuvvet ve şiddete dayanan bir hükümdar, maşerî ruhun anî bir kaynayışı ve isyanile yuvarlanmağa mahkûmdur. Beşer tabiatında bu maşerî vicdanı sezişin ve ona inanışın yüce kuvveti vardır. İnsanlar, adaletle temsil edilen bu vicdanın egemenliğine kendilerini verirler. Bütün tarih bu evrensel hakikati ifade eden fenomenlerle doludur; bütün siyasal fel - sefeler, bu vicdanı ve onun karakteri olan **sosyal adaleti** en iyi bir surette hangi hükûmet şeklinin temsil edebileceğine dair samimî ve ciddî araştırmalardan başka nedir? Milletleri bu kadar yıpratan elim savaşlar, bu doğru egemenliğin, ve hakikî kuvveti temsil eden maşerî vicdanın, dünyada her şeye üstünlüğünü temin amacından ileri gelmiyor mu? Tarih, Hegel'in felsefesine uygun olarak, Evrensel ruh ve vicdanın, devir devir bazı uluslarda tecellisi için genel bir savaş manzarasından başka bir şey değildir. Sosyal felsefelerin, bu doğru egemenliğin nerede oldu-

(1) Thomsen, Inscriptions de l'Orkhon dechiffrées, 1896, S. 92.

ğunu araştırmaktan başka ne gayeleri olabilir? Ve bu hakikati göstermedikçe, tarihin ne mânası kalır? Bunsuz tarih, bir hayvanî mücadele ve didişme serisinden başka bir manzara göstermez. İnsanî faaliyetlerin özünde ve bütün münasebetlerde bir sosyal adalet egemenliği bulunmak gerektir. Aksi takdirde tarih bir çocuk taklitçiliğinden başka bir mahiyet ifade edemez; bir tiyatro sahnesindeki yapmacıklardan farkı kalmaz. İşte bu ulusal vicdan yolu, ve akıl kanunu, tarihi meydana getiren bütün fenomenlerin hâkim prensibidir. Bu prensibin bazan kötü durumlara düşmesi ve mağlup gibi görünmesi, daha yüksek bir zafer kazanmak için biraz gerilemeden, biraz hız almaktan başka bir şey sayılamaz. Tarih, bu ulusal maşerî vicdanın, bu uluhiyet ve ekmeliyet remzinin, beşer ruhunun mütemadi tekâmülünde daima yükselip geldiğini gösteren bir sahnedir. Bütün medeniyetler, bütün kültürler, bu yüce vicdanın tesir ve nüfuzile meydana gelmiş, onun kuvvetile mütenasip olarak cihana yayılabilmiştir. Türk ırkının yüksek vicdanının ehemmiyeti böyle bir telâkki ile şuur ve idrâk sahasına girer.

Krallık ve hükümdarlık rejiminde bu ulusal vicdanın ve onun en büyük prensibi olan adaletin, tek bir şahısda mutlak bir şekilde tecelli et-

mesinin ne kadar yanlış ve tehlikeli olduğu kendiliğinden anlaşılabilir. Hükümdar, bu yüce kudrete ve egemen prensibe mutlak ve ilâhî bir hak gibi sahip olursa ve hele onu yanlış yollarda kullanmağa kalkışırsa behemehal bir genel halk isyanı meydana gelir, ve onu yanlış yolda kullanmağa kalkışanların devrilmeleri ve hatta feci ölümlerile neticelenir. Muasır tarihte ve eski devirlerde cumhuriyetlerin ve sosyal demokratik rejimlerin doğuşu böyle olmuştur. Egemenliği bir şahısta mutlak bir surette toplamak daima yanlış ve ulusal hayat için çok tehlikeli olmuştur. Mutlak egemenlik hiç bir şahısta, ne futuhatla, ne irsen ne de hatta seçimle mutlak olarak ve kaydı hayat şartile toplanamaz. Böyle bir mutlakiyetin doğru olmadığını tarihî fenomenler göstermiştir. Farabinin John Locke'ın ve daha sonra Rousseau'nun, sosyal mukavele esasına dayanan siyasal felsefeleri bu gerçekliğin aklî ve lojik esaslarını teyid eden felsefeleridir.

Siyasal egemenliğin kimde ve nasıl temsil edileceği üzerinde çeşit fikirler ve teoriler ileri sürülmüş, zaman zaman hâkim fikir ve teoriler değişmiştir.

Eflâtunun «Cumhuriyet» adlı harikulâde eserinde, iyilik idesi olarak uzun uzun anlattığı ilâhî kuvvet ve kıymet, tarihin bağrında daima kaynaşan, bütün fenomenlerin üstünde ve özünde kendisini tanıttıran siyasal egemenlik prensibidir, millî vicdanın ta kendisidir. Bir zaman, beşerî

tekâmülün bir devrinde, Fransız içtimaiyatcısı Durkheim'ın da kabul ettiği gibi, «mana» denilen mukaddes bir kuvvet, iptidaî cemiyetlerin dinî prensibini teşkil etmiştir. Bütün dinlerin menşei, bu sosyal teorinin gösterdiği hakikate göre, maşerî vicdan kuvvetinin, yahut Eflâtunun iyilik idesi dediği idealin, yani insan ruhunda ezelden varolan adlî ve siyasal egemenlik prensibinin tezahüründen başka bir şey değildir. Muasır milliyetçilik te, bütün manevî kuvvetini ve öz ruhunu bu derin ruhî kudretten alıyor. Tarih sahnesinde hep aynı kudret, beşerin tekâmülüle mütenasip olarak ayrı ayrı şekiller ve sosyal nizamlar içinde kendisini göstermiştir. Kudret aynı kudrettir, yalnız insan cemiyetleri tekâmül merhalelerini geçirdikçe, tarih, o kudretin, mütemadi tekâmül prosedeleri geçiren insanlığın tekâmülüne göre, hayatındaki çeşit şekillerde tecelli edişinin ifadesi ve sahnesi olmuştur.

Tarihte monarşi devri, bu egemenliğin bir kişide temsil edildiği geçici bir devir idi. Teokrasi teorisini kuranlara sorunuz, onlar size, hükümdarın, tanrının gölgesi ve hayali (zıllullah) olduğunu söylerler. Yani hünkâr, en yüksek adaletin, en büyük hakikatin ve iyliğin şahsileşmesidir derler. Eflâtunun «iyilik ide» si onda tecelli etmiştir. Hukukçulara dönünüz; onlar da size kralın «yaşayan kanun» olduğunu ileri sürerler. Buna göre de, hükümdar içtimaî adaletin, adalet ruhunun mücessem timsali demek oluyor. Monarşi

müessesesinin kendisine sorunuz; size, kral devletin kendisi olduğunu, sosyal kurum ve kuvvetlerin kendi kuvvetlerinden ibaret bulunduğunu söyleyecek. [1]

Yüce Atatürk'ün büyük «Nutuk» undaki vesikaları okurken, bizde, saltanat ve monarşi devrinde sultanlara karşı kullanılması zarurî olan unvan ve lakabları, saltanat üslûbunu görerek insanın o devre karşı nefret duymamasına imkân yoktur. Kabiliyetsiz, âciz, ruhsuz ve cahil et yığınlarından ibaret olan bu egoistlerin kendilerini yer yüzünde Allahın vekili, ve devletin ta kendisi olarak saymalarına, ve milletten ayrı olarak onun üstünde bir varlık gibi görünmek küstahlığını göstermelerine karşı bir milletin asırlarca süren tahammül kudreti şaşılacak bir şeydir. Onların yüzünden bu kadar geri kalmış olmaklığımızın utancını bugün çok derinden duyuyoruz. Atatürk bize bu acıyı ve utancı, aydınlık içinde bütün çıplaklığı ile göstermiş oldu. Çağdaş medeniyete doğu giden yollara tekrar dönmek için memlekette ne derin, ne çetin, ne kadar çok ve zor devrimler yapmak lâzımgeldiğini anlamış bulunuyoruz.

Bizde daha düne kadar, o utanç verici vaziyet bulunduğu gibi, daha önceki asırlarda da başka Avrupa memleketlerinde buna benzer haller vardı. Meselâ on sekizinci asırda Fransada XV inci Lui «Devlet demek ben demektir» sözü-

(1) Fransada XV inci Lui.

nü ilân ettiği vakit Fransanın sosyal durumu az çok bizim bu halimize benziyordu.

Hasılı her ne şekilde olursa olsun, millî vicdan, daima içtimaî adalet ve millî hakimiyet prensibinin bulunduğu rejimlerde yaşayabilmiş, ve bunun aksi vaki olduğu zaman, rejim daima yıkılmağa mahkûm olmuştur.

Şimdi bu kadar önemli olan, ve üzerinde bu kadar savaşlar, fikrî ve siyasal çatışmalar meydana getiren bu millî egemenliğin vasıflarını araştıralım.

***

Meşru bir egemenliğin karakterleri nelerdir? Her şeyden önce egemenliğin ilk bariz karakteri, onun tek ve bölünmez oluşudur. Madem ki tek hakikat ve tek adalet vardır, o halde tek hakimiyet olabilir. İkinci karakter olarak, hakikat gibi egemenlik te değişmez ve mahvolmaz; ancak bir elden başka bir ele geçebilir. Üçüncü olarak da, bu prensib, küçüklerin ve bayağılıkların erişemiyeceği bir yükseklikdedir, ve ancak ulusal karakteri ve ulusal vicdanı temsil edenlerde kendini gösterir. Bunlar meşru bir egemenliğin aklî ve tabiî karakterleri olunca, hâkimiyetin en mütekâmil şeklinin cumhuriyet rejiminde tecelli edeceği aşikâr olur. Meşrutî monarşi, mutlakiyetin bir hayal ve tasvirinden ve biraz da uydurma ve düzme şeklinden ibaret kalıyor. Hükümdarı, cemiyetin gündelik işlerinin ve ilgilerinin üstüne çıkarmak ve onu, müstesna hallerden başka suretler-

de, hiç bir şeye karışmaz gibi göstermek te, medresenin ve kilisenin kendisini cismanî kuvvetle takviye edebilmesi için hükümdara ilâhî haklar vermek gibi uydurma ve kasda matuf br telâkkisine dayanır. Bu telâkkiye dayanan rejim, beşerî işlerde meşru bir devlet şekli olarak devam edip gidebilir mi? İnsanî vicdanın tekâmülü böyle bir halin devamına müsait midir?

Bazı memleketlerde, hükümdar, sadece partiler arasında barıştırıcı, itidalci bir kuvvet olarak gösterilmektedir; böylece, devletin filî kuvvetlerinin üstüne çıkarılıyor, ve yalnız memlekette büyük ihtilâflar ve karışıklıklar çıkması melhuz olduğu zamanlarda barıştırıcı bir mutedil kuvvet olarak sayılıyor. Bu mânadaki monarşi egemenliği, daha sonraki bir şekildir, ve hemen cumhuriyet idaresinin başlangıcı demektir.

Dinî fikirlerin hâkim olduğu zamanlarda, ilâhlara ait düşünceler beşerî zihni monarşik sisteme sevketmişti. Aynı şekilde o zamanki hukukçular da, adalet adına cemiyet içinde meşru egemenliğin en iyi mahiyetini monarşi müessesesinde buldular. Bakılırsa, hükümdarda bu egemenliğin teşehhüsünü kolaylaştıran başka âmiller ve tabiî düşünceler de yok değildi. Meselâ, cemiyet içinde ferdî kuvvetler şahsî menfaat gayelerile hüküm sürdüğü zamanlar, ferdî ruhlarda egoistlik, ya cehalet ve vahşet veya ahlâkî sukut yüzünden, bir ihtiras halinde tehakküm ettiği

devirlerde, cemiyetin daima parçalanıp çözüldüğünü, ferdî iradelerin çarpışmasile bir genel yıkımın başladığını görmek, ve bunun önüne ancak genel bir tek iradeye tabi olmakla geçildiğine şahit olmak, monarşi müessesesine doğru tabiî bir temayül uyandırmakta âmil olmuştu.

Bu şekilde o menfi ve parçalayıcı ferdî iradelerin genel ve daha yüksek bir iradeye tabiiyeti monarşik bir kuvvet duygusunu uyandırmıştı. Tıpkı ruhanî reislerin yüksek otoritesinde manevî bir teslimiyet ve sükûn bulunduğu gibi monarşide de cismanî bir teslimiyet ve sükûn otoritesi tasavvur edilmişti. Ulusların hayatlarında, Avrupanın orta çağ feodalite devri gibi, tüzensiz ve karışık devirleri, böyle bir sistemin takip edeceği tabiî idi. Bizde de vaziyet hemen hemen böyle olmuştur. Anadolunun her tarafında hüküm süren «Tavaifî Mülûk» kargaşalığının, nihayet Osmanlı saltanatı gibi bir merkezî otoriteye ve rejime döküleceği tabiî idi.Beylerin ferdî çarpışmalarının önüne ancak böyle geçilebilmişti; ve bu itibarla Osmanlı saltanatı halk arasında sükûnu temin etmiş ilâhî bir otorite olarak tanıttırılmıştı.Tarihin en eski zamanlarındanberi monarşi, daima sükûn ve emniyet arayan karşılıkların tabiî neticesi olmuştur. Onun, içinden çürüyüp ahlâkî fesatlarla dolduğu halde bile, daha bir çok zaman yaşamakta devam etmesi, ancak eski huzursuzluğun önüne geçmesile ona karşı uyanan itimadın hızından ileri gel-

miş olmasile izah edilebilir. Eğer Anadoluda, ilk devirlerin karışıklıkları ve sarsıntıları, halk içinde monarşiye karşı kuvvetli bir arzu ve alâka uyandırmamış olsaydı, Osmanlı İmparatorluğu devrinin bu kadar bozukluk içinde bu kadar uzun bir zaman yaşayabilmesine imkân görülemezdi. Beylerdeki egoistlik ruhunun bir düzüye tahrik ettiği huzursuz hayata karşı, cemiyeti toplu ve emniyetle yaşatacak kuvvet olarak monarşiyi bulmuş olmak, ona karşı halkta, her ne mahiyette olursa olsun, getireceği sonuçları düşünmeden büyük bir itimat duygusu uyandırmıştı.

O halde monarşinin her nerede ve her ne zaman yaşamakta olduğunu görürsek vereceğimiz hüküm, cemiyetin esas karakterinin, manevî prensip ve kuvvetinin, o zaman ve mekânda, o sistemde tecelli ettiği, merkezinde olacaktır. Cemiyeti idare etmek hak ve salâhiyetine malik olan tek, üstün ve meşru iradenin, maşerî vicdanın, o zaman ve mekânda cemiyetin menfaatine en uygun olarak o şekilde şahıslanması ve görünmesidir.

***

Şimdi, biraz da başka bir bakımdan monarşiyi inceleyelim; yani, elâstikiyeti, çeşitliliği ve meydana getirdiği eserleri itibarile araştıralım. Yeni devrin monarşisi, bütün eski monarşilerin sonucudur. Osmanlı imparartorluğu da, bütün eski şark saltanatlarının bir neticesi, bir muhas-

salası gibidir. Garp medeniyetinin son siyasal tarihini de karakterize eden bu nevi monarşi, eskilerin muhtelif şekil ve hususiyetlerde tenevvü ve tekâmülünden başka bir şey değildir.

Milâddan önceki devirlerde, Anadolunun eski Türk halkı olan Etilerde gördüğümüz monarşi, mütekâmil bir şekil göstermekte ve âdeta seçim esasına dayanmaktadır. Ancak bu seçim, bizim bugün anladığımız mânadan farklıdır. O zaman, kral yerinde bulunan kimse, bir savaşta gösterdiği cesaret ve kahramanlıkla tabiî lider olarak tanınmış olandı. Başka bir savaşta veya âfette başka bir kahramanın çıkışı, onun da kral veya baş prens olmasını temin etmiş oluyordu. Demek ki intihab, rey verme suretile değil, kendiliğinden, şecaat ve kahramanlık rekabetinden doğuyordu.

Milâddan sonra beşinci asırda ve daha sonraları Cermanlarda, veya Avrupayı istilâ eden Türk halkında, bu ananenin oralara da götürüldüğünü görüyoruz. Meselâ, beşinci asırda Avrupada «Clovis» monarşisi hemen hemen böyle bir karakter göstermektedir.

Bu tarzdaki monarşiler muayyen bir zaman için halk tarafından kabul ediliyordu. Hanedanlar, ancak onu kuranların kuvvet ve karakterini kendi evladları muhafaza ettikleri takdirde halk tarafından tabiî hükümdarlar olarak sayılırlardı. Bu kuvveti kaybettikleri gün, başka tabiî lider, kral olarak onun yerine geçer ve halk tarafından böylece kabul edilirdi.

Babanın karakterini devam ettiren evlâdlar veya aile uzuvları halk tarafından aynı otorite ile kabul edilince, monarşide bir nevi veraset sisteminin başlangıcı görülüyor. Bu çeşit monarşiye din de başka bir eleman olarak karışdı. Gerek Etilerin gerek Avrupayı istilâ eden başka Türklerin dinî telâkkilerinde, hükümdar ailesinin kendi tanrılarından veya kahramanlarından birinin ailesinden gelmiş olduğu kabul ediliyordu. Milâddan önce dokuzuncu, onuncu asırda Homerik sosyetede de monarklara ait böyle bir telâkkiyi bulmaktayız. Bu devirdeki kralların, kuvvetleri mahdut olmakla beraber, Homerin destanlarında okuduğumuz gibi, tanrı veya yarı tanrı sayılarak o sıfatla ihtiram ve ubudiyete mazhar oldukları görünür. Büyük Anadolu şairi Homerin cihan edebiyatının eşsiz destanları olan «İlyada» ve «Odiseya» sı baştan başa bu harikulâde hayatın, eski Türk ananesine dayanan telâkkilerin ve kahramanlıkların müstesna güzellik ve incelikteki tasvirlerile doludur.

Şimdi, örneğini Roma imparatorluğu devrinde göreceğimiz monarşiye geçelim. Bunun prensibi büsbütün başka bir mahiyette idi. Burada, Roma halkının egemenlik ve yüceliğinin, on dokuzuncu asırda Hegelin felsefesine uygun olarak, devlette teşehhus ettiği telâkkisi vardı. İmparator, halkın karşısında kuvveti alınmış olarak kalıyor ve onun sadece bir mümessili bulunduğunu ilân ediyordu. Halbuki hakikatte o,

halkın bütün kuvvetini ve egemenliğini kullanıyor, hem de en mubalâğalı ve en korkunç bir şekilde kullanıyordu.

Böyle bir değişikliği kolaylıkla anlayabiliriz. Çünkü, bunun benzerini bizzat kendi ususal hayatımızda gördük ve ondan henüz kurtulmuş bulunuyoruz. Eğemenliğin ilk meşrutiyet ilânından sonra halka geçmiş iken sonra Abdülhamid tiranı tarafından gasbedilerek, millet namına yapıldığı ilân edilen, ve otuz üç yıl süren acı ve utanç verici idareyi hepimiz biliyoruz. Muasır Avrupada bunun son bir örneğini de Napoleonda buluruz. Bu şekil, hükümdarın, halk namına, halkın güya vekili olarak, fakat aynı zamanda mutlak bir surette egemenliğe tasahup etmesidir. Fransada Napoleon devrinin paralarına bakarsak bir tarafında «Republique Frnçaise» öbür tarafında da «Napoleon Empereur» kelimelerini görürüz ki bu, mutlakiyet düaliziminin müşahhas bir örneğidir.

Daha başka bir monarşi şeklini de gene Romada Diocletian'lar devrinde buluyoruz. Bu şeklin devam ettiği üç asır içinde, Hiristiyanlığın ilerleyen ve büyüyen nüfuzu ile imparatorluğa din unsuru iyice sokulmuş bulunuyordu; ve nihayet Konstantin zamanında Hiristiyanlığın cemiyet içinde mütemayiz bir rol oynaması resmen kabul edilmiş bulunuyordu.

Burada monarşi yeni bir şekil ve karakter kazanmış oluyor. Bizde müslümanlık zaten im-

paratorluktan önce yerleşmiş bulunduğu için bu şekil, evvelki ile karışık ve ayırd edilmez bir halde bulunur.

Romadaki bu yeni şekle göre, monarşi artık dünyevî menşe aramak ihtiyacından oldukça kurtulmuştur. Bundan böyle hükümdar sadece halk egemenliğinin mümessili değildir; doğrudan doğruya Tanrının vekili, delegesi ve gölgesidir. O artık kuvvetini, daha ziyade göklerden, tanrılardan alır; halbuki evvelki şekilde kuvvet aşağıdan, halktan geliyordu.

Görülüyor ki monarşinin inkişafı tarihindeki bu şekiller tamamen birbirinden ayrı şekillerdir, ve tabiî olarak sonuçları da birbirinden tamamen ayrıdır. Hürriyeti ve başka siyasal hakları, dinî monarşi prensibile birleştirmek güçtür. Çünkü bu prensip beşerî olmaktan uzak, ayrı, yüksek ve manevî bir kategoriye dahildir. Ona tâbi olan kralın söylediği sözler ilâhî kanundur, ve bütün halk onlara, doğruluğundan asla şüphe etmeyerek, tâbi olmağa mecburdur. Her şeyin hâlikı olan Tanrı, insan gövdesini yaratırken başı yukarı koymuştur ve oradan bütün uzuvlara sinirlerin dağılmasını irade etmiştir; ve başa göz uzuvlarını yerleştirerek bunlarla tehlikeleri önceden görmeği mümkün kılmıştır. Aynı suretle akıl kudretini de oraya yerleştirmiştir, ve böylece btün uzuvların idaresini ona terketmiştir. Onun için her şeyden önce insan vücudundaki ba-

şa benzeyen kralların, prenslerin emniyet ve selâmeti temin edilecek, bütün ihtiyaçları bol bol yerine getirilecek, ve ondan sonra halkı ilgilendiren şeyler düşünülecektir; zaten başın refah ve saadetini temin etmek gövdenin de saadetini temin etmiş olmak sayılıyordu.

Böylece dinî monarşi sisteminde büyük bir kuvvet kaynağı olarak şeriatçilik teşkilât ve ananesini buluruz. Monarşinin kuvvet aldığı bu kaynak, bütün medreseler teşkilâtını da içine alıyor. Bu kuvvet Allah ile padişah arasına ve aynı zamanda halk ile padişah arasına giriyor. Padişah bir «zıllullah» olmakla beraber, insanlar elinde, ilâhî iradenin yanlış bir tefsirile, bir âlet olmak derekesine düşmesi tehlikesi de vardır. Bu itibarla, padişahı böyle bir tehlikeden kurtarmak için şeriat araya giriyor; saltanatın kutsî mukadderatile, içine düşmesi melhuz tehlikeli sonuçları arasındaki ayrılığın önüne geçiyor. İşte şeriatçılığın saltanat rejimindeki rolü böyle olmuş ve haiz olduğu müthiş kuvvet buradan çıkmıştır. Avrupada da kilise sistemi ve eklesiyastik anane bu şekilde monarşi sisteminde büyük bir kuvvet teşkil etmişti.

Buraya kadar söylenenlerden anlaşıldığına göre, tarihte görülen monarşi sistemlerinin nevileri: (1) Kahramanlık monarşisi, (2) İmparatorluk monarşisi, (3) Mutlakiyet ve meşrutî monarşi, (Dinî monarşi) dir. Bunların tarih sahnelerin-

deki mukadderatları da, prensipleri kadar birbirinden ayrı mahiyet ve manzaralar göstermiştir. Anadoluda tarihten önceki Türk hayatında kahramanlık krallığını gördüğümüzü söyledik; daha sonra İmparatoluk monarşisinin kurulup yaşadığı bütün Eti İmparatorluğu devrile anlaşılmaktadır.

Birinci devirde, hükümdar hanedanının seçim şekli daha ziyade kahramanlık esasına ve Pankuş'un (1) tasvibine tâbi olduğu halde, ondan sonraki devirde, İmparatorlukta daimî bir tevarüs ve daha kuvvetli dinî bir nüfuz görünmeğe başlar. Avrupayı istilâ eden Türk akınları içinde emperiyal monarşi sistemi de bu suretle Roma sosyetesine ve Avrupa an'anesine girmiş oldu. Ostrogotların, Teodorik'in monarşisi hep böyle idi. İspanyadaki monarşi de, biraz daha fazla dinî olmakla beraber, ayni idi.

İngilterede Anglosaksonlar arasında bu sistem daha geri bir manzara gösterir. Çetecilik ve feodalite hayatı orada çok uzun sürmüştür.

Heptarşiler, küçük arazi çetelerinden başka bir şey değillerdi. Bununla beraber, biraz sonra türeyen İngiliz monarşisi de eski Türk monarşisinin karakteristik bir tipini göstermektedir.

Anadoluda Eti monarşisinden sonra Frikya, Lidya, Eğe, Hellenistik ve Roma devirlerinin monarşisi ve emperiyal şekilleri birbiri ardına gelip

---

(1) Pankuş, Etiler devrinde umumî kararlar vermek için toplanan halk kurultaylarına verilen addı.

geçtikten sonra yeni Türk akınlarile küçük küçük beylikler ve feodal sistemler yeniden başlıyor. Selçukilerin gelişile yeni bir İmparatorluk kuruluyor, ve ondan sonra yine küçük beylikler ve feodal sistem devam ediyor. Görülüyor ki Anadoluda Etiler devrinden Osmanlı devrine kadar esaslı ve kat'î bir mutlakiyet sistemi kurulmayarak monarşi, değişik karakterlerile gelip geçmiş ve esaslı olarak yerleşmemiş bulunuyordu. Bu hal, Türk ruhundaki demokratik karakterin derinliğini ve köklülüğünü gösterir.

Avrupada, Karlovinciyanlar, Merovinciyanların yerine geçtikten sonra eski Eti, Sümer ve Homerik cemiyetlerin siyasal an'anesi olan kahramanlık monarşisinin bir aralık tekrar canlandığını görüyoruz. O eski şekildeki tabiî seçim tekrar meydana çıkıyor. Krallar kendi kendilerini seçtirerek egemenlik mevkiine geçiyorlar, ve memleketin idaresini oğulları arasında taksim etmek istediklerinde bunu bir nevi halk kurultayının tasvibinden geçiriyorlardı. Bu şeklin, garbî Avrupada zuhurunun, oraya yeni Türk akınlarının geldiği devre tesadüf ettiğini düşünerek, ancak onlar vasıtasile yeniden diriltildiğini söylemek doğru olur.

Bu sıralarda dinî prensibin ve kilise nüfuzunun da daha kuvvetle bu sisteme girmekte olduğunu görmekteyiz. Şarlman böyle bir siyaseti resmen kabul etmişti; bununla beraber hükûmetinin esas bir karakteri değildi. O, emperiyal mo-

narşi sistemini yani halk namına mutlak idareyi yeniden kurmağı tasarlıyordu. Kilise ile sıkı bir surette temasta bulunmakla beraber onun âleti de olmuyordu. Roma İmparatorluğunu yeniden diriltmek, Şarlmanın tahakkuk ettiremediği bir ideali idi. Ölümünden sonra monarşi müessesesi büsbütün kilisenin eline düşmüştü.

Demek ki Avrupada sekizinci asrın ortasından dokuzuncu asırın ortasına kadar üç çeşit monarşi kısa fasılalı vakıalarla kendisini yeniden gösterdi. Anadoluda ise Eti krallığı devrinde gördüğümüz birinci nevi monarşiyi Eti İmparatorluğu devrinde ikinci şekilde, ve nihayet uzun asıralr gelip geçici küçük büyük idarelerden sonra Selçuklular ve Osmanlılar devrinde üçüncü şeklile buluyoruz. Zaman zaman ileri geri dalgalar olduğu, ve meselâ ikinci devirde üçüncüye doğru, veya üçüncü devirde ikinciye doğru temayüller bulunduğu da unutulmamalıdır. Meşrutiyet monarşilerini mutlak monarşilerden ayırmak belki daha doğru olur. O ayrıca ve geniş bir mikyasta ulusal egemenliğe dayanan bir sistem olmakla beraber, dinî karakterini saklamaktadır. Bugünkü İngiliz monarşisi ise, en ileri bir ulusal egemenliği temsil eden sistem olduğundan artık eski monarşik vasıflarını büsbütün kaybetmiştir.

Bizdeki meşrutiyetçilik başka bir mahiyeti haizdir. Bu devir, padişah yerine bir fırka mutlakiyetinden, İttihad ve Terakki diktatörlüğünden başka bir şey değildi.

Monarşi sistemleri içinde mutlakiyet ve meşrutiyetçilikten önce ve ona yol açan bir monarşi daha bulunduğu söylenir ki bu da mütekâmil feodalizm monarşisidir. Bunun mahiyeti biraz daha karışıktır. Bu çeşit feodal monarşi sisteminde, hükümdar, süzrenlerin süzreni, beylerin beyidir; derece derece bütün sosyete şebekesine bağlıdır. ve beyden beye bütün halk üzerinde müessir olur. Ancak bu şekil, feodal monarşinin teorisidir, ve bilfiil ne bizde ne Avrupada hiç bir zaman böyle olmamıştır. Bu hierarşi teşkilâtında, hükümdarı bütün feodal sosyete bünyesine bağlayan nüfuz ve otorite, siyasî felsefenin mevhum ve mefruz mefhumlarıdır. Hakikatte feodal beylerin bir çoğu tamamen müstakil idiler ve padişahın veya kralın egemenliğini hiç tanımıyorlardı. Hattâ böyle bir hükümdarın varlığından bile haberi olmayan beyler bulunurdu. Egemenlik ve istiklâl bu sistemde bilfiil mahallî bir mahiyet taşıyordu.

Avrupada onuncu ve on birinci asırlarda da hemen umumiyetle bu çeşit monarşiyi görüyoruz.

Anadoluda feodal şekildeki monarşi, Selçuk devletinin sonlarında ve Osmanlı devletinin ilk devirlerinde görülür. Ondan sonra bu şeklin yerine mutlak hilâfet ve padişahlık geçmiştir. Artık padişahın nüfuzu, önce giremediği yerlere ve beylere ulaşmağa, onları da kendi egemenliği altına almağa başlar; padişahın cemiyette daha hareketli bir rol sahibi olduğu görülür.

Anadoluda Türk cemiyeti bu sıralarda büyük bir karışıklık ve daimî değişme manzaraları gösteriyor. Beylerin bitmez tükenmez çarpışmalarından genel bir zayıflık meydana geliyor. Kendi başına cemiyet bu vaziyete karşı savaş açacak ve nizam ve vahdeti bir dereceye kadar temin edecek halde değil. Beylerin, sübaşıların toplantıları esas itibarile kuvvetsiz. Zaten muasır devirde feodalizm sisteminin temsil ettiği teşkilâtın çoğu, bizde de Avrupada da uydurma ve hayalî olmaktan başka bir şey değildir. Bize anlatıldığı veçhile muntazam bir süzren vasal teşkilâtı ve beylerin tam bir nizam içinde toplantılar yapmaları v. s. doğru olmadığı, uydurma olduğu daha esaslı incelemelerden anlaşılmaktadır. Arizî toplantılar plânsız ve kuvvetsiz idi. Bunlarda, halk arasında nizam ve adalet kuracak bir vasıta aramak boştur.

Bu itibarla sosyal karışıklığın ve zayıflığın ortasında kime doğru bakılacağı, kimden imdat isteneceği araştırıldığı zaman, Osmanlılara, onların başbuğuna bakmak en uygun görüldü. Çünkü ortada ilerleyen, büyüyen, iyi idare edilen hükûmet o idi. Umumî ve müşterek kuvvetin bir şahısta toplanması fikri, şimdi, beylerden sarfınazar, halkın zihnine yavaş yavaş girmeğe başlamıştı. Cemiyete tesahüp eden beylerin iradeleri üstünde bir halk arzu ve iradesi de olduğu seziliyordu. Genel adalet ve sükûnun temin vasıtası olarak en son buna müracaat ediliyor ve böylece bir merkezde

kuvvet ve salâhiyetlerin toplanması arzusu gayrî şuurî olarak, sükûn ve adalet isteyen Anadolu halkı arasında yayılıyordu. Böylece zayıfların korunması, ihtilâfların âdilâne halli mümkün olacaktı.

İşte Osmanlı saltanatı halk arasında böyle bir müsait vaziyet içinde doğdu.

Avrupada da büyük krallıkların doğmasından önceki vaziyeti araştırırsak, feodal karışıklığın, halkın genel memnuniyetsizliğinin hakim bulunduğunu ve tek bir iradeye tâbi olmak arzusunun yürüdüğünü görürüz. Muasır monarşilerin muvaffak oluşunun sebebini burada araştırmalıdır.

İşte, Büyük Atatürk'ün kurduğu Türk Cumhuriyeti ve esaslı Türk milliyetçiliği, asırlardanberi memleketimize böylece girip kökleşmiş ve onu kemirmekte bulunmuş olan monarşik saltanat ve onun, göstermeğe çalıştığımız kötü zihniyetine karşı millî ruhu hâkim kılan eşsiz tarihî bir harekettir.

BAHİS XVII

Milliyetçilik Hareketinin Felsefî Esasları

Vatandaş mefhumunun ifade ettiği mananın derinliği, şümul ve vüs'ati ve hepimize verdiği içtimaî vazife ve mesuliyetlerin derecesi hakkında kat'î ve sarsılmaz felsefî esalar kuran büyük bir mütefekkirin bazı fikirlerinden bahsedeceğiz. On dokuzuncu asırda, milliyetçilk fel - sefesini kurarak Avrupanın yalnız irfan ve tenevür âleminde değil, geniş halk kütle - leri arasında da nüfuz ve tesirini göstermiş ve bilhassa Almanyada, cemiyet idealizmini bir realite haline getirip Almanyayi mefkûreleştiren bu yüksek sima Gottlieb Fichte'dir.

Tarihin en harikalı dehası olan büyük Atatürk'ün yarattığı yüce Türk İnkılâbının birinci prensibini iyice anlamak için bu fikirlere vakıf olmamız faydalı olacaktır.

İdealsiz ne fertler ne de milletler yükselebilir. İdeal, insanlara çalışma, yükselme ve mesut olma

yolunu gösterir. İdealsiz bir insan ruhsuz bir ceset gibidir, hayatın ve insanlığın hakikî mana ve mahiyetini idrak edemez; bedbin ve menfî ruhlu olur. Saadetin nerede olduğunu arar, fakat onu asla bulamaz. Çünkü saadet kaynağı, insanların dışında, haricî âlemde değil, içindedir, kendi ruhunda ve ideallerindedir. **Saadet, insanların içtimaî bir ideal uğrunda feragatle çalışmasından başka bir şey değildir.** Büyük şair Goethe de en yüksek bir hakikat olarak Faust'unda bütün insaniyete bunu öğretti. Bütün maddî düşünceli saadet arayan mahlûklara onu asla bulamayacaklarını yüksek bir kanaat halinde söyledi.

İşet bu fikirlerin, felsefî esaslarla Fichtenin derin şahsiyetinde bir sisteme bürünmüş olarak ortaya çıktığını görürüz. Eflâtunun meşhur bir sözü vardır: «Hasseler âleminde, maddî ve insiyakî hevesler peşinde koşan bir ruh, zindanda daüssılalı bir insan gibi hakikatin hasretini çeker; onu her yerde arar fakat bulamaz. Güzel san'atlarda ve aşkta bu tahassürü tatmin etmek ister, fakat bu da kâfi gelmez. Bu tahassür, ancak ideallerle ve onların tahakkuku için samimî faaliyetlerde bulunmakla tatmin edilebilir. Ancak o zaman yüksek ve necip hakikatler görünür, niçin yaşadığımız anlaşılır, ve içimizde o hakikatlere karşı derin ve lâyezal hevesler duyulur.»

Fichte Alman milletine ve bütün Avrupaya bu lâyezal hevesi, cemiyet mefkûreciliğini iyice duyurmuştur.

Şimdi Fichtenin yetiştiği zamanda, Avrupanın içinde bulunduğu umumî vaziyeti kısaca görelim, ve sonra millî idealimiz ile bu vaziyetin nasıl değiştiğini ve aldığı yeni cereyanın esaslarını tetkik edelim.

On sekizinci asır Avrupası, bir kazan gibi kaynayan ve altındaki ateşten etrafına kıvılcımlar saçan büyük bir değişikliğin sahnesidir. Bu kaynayışı meydana getiren üç büyük âmil vardır:

1 — Bir taraftan dinî tefekkürde bir şekilperestlik cereyanı, Almanyada Pietizm, Fransada Jansenizm ve İngilterede Püritanizm adları altında kuvvetle intişar etmiş bulunuyordu.

Dinî şekilperestlik, eski ibadet ve âyin merasimi yerine ferdî bir zühtü takva hayatı ikame etmişti. Basitlik, sıkı bir feragat ve fedakârlık gün delik hayatın ahlâkî ifadesi olmuştu. En küçük eğlenceleri ve zevkleri bile büyük günah sayan bu şekildeki dinî idealin, halk kütleleri arasında tahakkuk imkânını bulamadığı için, bir riyakârlık meydana getireceği tabiî idi. Bu ideal, bazılarında tehdit edici bir taassup halinde ilerlerken, diğer bir çokları zühtü takva perdesi altında başka türlü yaşıyorlar, günah denilen bir çok şeyleri yapıyorlardı. Edebiyatta, ve muaşeret şekillerinde bu ideallere sadakat gösteriliyorsa da, filî hayatta bir çok müsamahalar yapılıyordu. İman ile hakikî hayatın ayrılığından doğan korkunç bir riyakârlık baş göstermişti.

Fransada Katolik kilisesinin despotik hâkimiyeti, hükümdara bile nüfuz edecek bir mevkide idi; aralarında bir nevi anlaşma vardı. Bir taraftan, hükümdar, kilisesinin nüfuz ve kudretini tanıyor, öte taraftan, kilise, hükümdarın ilâhî haklarını tekit ediyordu. Her iki âlemin merasim şekilleri ve diş cilâsı altında gizlenen bir ahlâkî düşkünlük ve iptizal vardı. Bu da bir riyakârlığın, ve her şeyden şüphe eden bir sinsizm ve septisizm'in tecellisi idi.

İngilterede Püritanizm o kadar şiddetli idi ki kanun ile 164 hareket idam cezasını müstelzimdi. İspanyada 1732 de hükümdar, kızını evlendirirken, imansız ve fasik sayılan dokuz insanı, düğün merasiminin bir safhası olarak diri diri alenen yaktırmıştı. Fransada Katolik kilisesi aleyhinde bulunanların dilleri kesilir, ve cesetlerinin hiç bir mezarlığa gömülmesine müsaade edilmezdi. Rousseau, biraz daha evvel fikirlerini söylemiş olsaydı kitapları yerine kendisinin yakılacağı şüphesizdi.

İşte bu korkunç dinî - siyasî mutlakiyete karşı Avrupada iki büyük isyan baş gösterdi: Birincisi aklın isyanı, ikincisi hissin isyanı.

Aklın isyanı, on sekizinci asrın ikinci yarımında Entellektüalist hareket denilen tenevvür hareketini meydana getirdi, hissin isyanı ise Natüralizm denilen büyük tabiatçilik cereyanını doğurmuştu.

Birincisinin mümessili Voltaire ve Ansiklo-

pedistler, ikincisinin mümessili J. J. Rousseau idi.

2 — Avrupada entellektüalist hareket yahut tenevvür devri, tefekkür hürriyetinin inkişafında mühim bir adım olmakla beraber, neticesi itibarile yeni bir akıl şekilperestliği meydana getirmişti. İlk dinî şekilperestliğe karşılık bu defa da bir maddî şekilperestlik doğmuştu. Aristokratik hayata ve haricî görünüşe büyük bir kıymet veriliyordu. O devrin edebiyatında görüldüğü gibi, yalnız zevahiri korumak şartile en ağır ahlâksızlıklara mesağ vardı. Şu halde birincide bulunan dinî riyakârlık, burada da eskiYunanistanda gördüğümüz bir sofist riyakârlığı halinde ortaya çıkmıştı. Dinî riyakârlığı yıkayım derken bir akıl ve ahlâk riyakârlığı kurulmuştu.

Entellektüalizmin asıl gayesi, insan dimağını metafizik bir terrorden kurtarmaktı; dinî ve içtimaî şekillerden âzade ferdin manevî şahsiyetini yükseltmek; insanın fikrî hürriyetini ve kendi kendine kifayetini göstermekti. Sarayın ve kilisenin hissiyat üzerindeki terrörünü, tefekkür üzerindeki mutlakiyetini, ve hareketlerdeki tiranlığını yıkmak, ve ferdin aklına, devletin adaletine, dinî tesamuha, siyasî hürriyete ve beşerî haklara itimat telkin etmekdi. Fert, önüne çıkan meselelerde dinî hurafelerden uzak, ve cemiyet an'anelerinden kurtulmuş olarak hükümlerini vermelidi.. Aklın, hayatı sevk ve idarede kifayeti tanınmıştı.

Bu yeni aristokrasi zekâ ve servet aristokrasisi idi. Buna göre, halk tabakaları terbiye edilmediği ve bu esviyeye getirilemediği için onlara dinin lüzumu vardı.

Böyle bir hareket, on sekizinci asırda Avrupada bir şüphecilik modası, hodgâm bir kayıtsızlıkla, karışık cilâlı bir muaşeret hayatı ve sun'î bir cemiyet meydana getirmişti. Bu sun'îlik içinde tabiî hayat istihfaf ediliyor, millî ve mahallî duygular yerine kozmopolit bir ruh geçiyordu. Entellektüalizmin vatanı yoktu. Halk bunlara karşı da nefret duymağa başlamıştı.

Bu asırda Fransa, eski medeniyetlerin Perikles ve Ogustinus devirlerini yaşıyor, kuvvet ve parlaklığı ile kurduğu saray hayatı Avrupada eşsiz görülüyordu. Fransız devleti, mutlakiyetin modeli, Fransız aristokrasisi servet ve kuvvetin sahibi, Fransız dili âdeta enternasyonal bir dil idi. Fransız edebiyatı ise şekil güzelliği itibarile erişilmez bir mertebede sayılıyordu.Fransız tavırlarının ve Fransız sosyetesinin inceliği ve güzelliği Avrupanın her tarafında yüksek bir medeniyet mahsulü olarak taklit ediliyordu. Bütün bu şaşaa, Fransız köylüsünün sırtından yapılıyordu.

3 — İşte bu dinî ve aklî şekilperverliğe karşı bir reaksiyon olmak üzere büyük tabiatçilik cereyanının, naturalizm hareketinin doğduğunu görüyoruz. Artık yalnız kilise düşmanlığı değil, cemiyet ve siyasî teşkilât düşmanlığı da meydana çıkıyor; ve yalnız menfi mahiyette eski mües-

seseleri yıkmak arzusile kalmayıp, yeni bir cemiyet ideali ileri sürülüyordu.

Bu yeni cereyanla ileri sürülen fikirlere göre, akıl her zaman hatasız olmadığı için hayatta sağlam bir esas olarak alınamazdı. **Halbuki duyğu ve derunî seziş tabiatimizin hakikî ifadesi idi.** Onun için ancak duygularımız ve sezişlerimiz, hareketlerimizin rehberi olmalı idi. Ve ayni derecede duygusu olan bütün halk tabakalarına kıymet vermek, **akıl aristokrasisi yerine bir duyğu demokrasisi yaratmak lâzımdı. Voltaire ince zekâsile akılcılığın** mümessili olduysa, Rousseau da derin heyecan ve sezişile tabiatçılığın lideri olmuştu.

Natüralizmde bir tabiî din ileri sürülüyordu ki bunda esas Hiristiyanlık maneviyatı da dahildi, fakat hurafeleri yoktu. Rousseau medeniyete, ve medeniyetin o zamanki şekline isyan etmişti. O, basit, mesut, kanaatkâr, ciddî ve namuslu bir hayat ileri sürüyordu. **Hayata ve tabiata sadık kalmak lâzımdı. Halbuki akılcıların gittikçe çığrından çıkmış** olan hayatı, şeklî, riyakâr, sathî ve duygu**suzdu; haşin, hodgâm, gayri insanî ve gayri tabiî bir hayat idi.** Belki Rousseau'nun tasvir ettiği hayatta bir kabalık görülebilirdi. Fakat **asıl kuvvet ve kıymeti, insanı, kendi liyakatlerile ve kıymetlerile tanımış olması idi. Sempati bağını âlemşümul bir insanlık esası olarak kabul etmek,** an'aneden, zülümden ve şekilperestlikten kurtularak hürriyet ve istiklâl için uğraşmak, **basit adamı**

saymak ve onun insanî kıymetine itimat etmek... İşte Rousseau'nun Emil ve Contrat Social'i böyle arzularla idealize edilmiş eserlerdir. Rousseau diyor ki:

«İnsan aslen fena değildir. Çünkü iyiyi ve fenayi bilmez. Onun bir iptidaî fazileti vardır: Acımak. Bu, bütün kanunların, âdetlerin ve usullerin yerini tutar. Bu günkü cemiyet bir takım sun'î müesseselerin tesiri altında bozulmuştur. Onları yok etmek, halk hâkimiyeti esası üzerinde yeni bir cemiyet kurmak lâzımdır. Bu cemiyette halkın basit zevkleri ve ihtiyaçları hâkim olacaktır.»

Fransız inkilâbı bu esaslar üzerinde meydana gelmişti.

***

İşte, on dokuzuncu asırda Fichte ve Hegel'in temsil ettiği millî idealizm denilen büyük hareket başlamazdan evvel Avrupanın arzettiği umumî manzara bu idi.

Şimdi bu millî idealizmin mahiyetini tetkik edelim:

Fichte'nin tefekkürü iki ayrı istikamet arzeder. Biri rasyonalist, insaniyetperver ve Fransız inkilâbına taraftar olan istikamet. Fichte bu cephesinde aklın iradeye hâkimiyetini kabul ediyor. Bu fikirlere göre, aklımızın kendisine mahsus bir takım bilgileri ve prensipleri vardır. Bunlar hariçten alınmaz, öğrenilmez. Akıl bir tohum gibidir, zamanla açılır, büyür, ve içinde olanlar birer

birer meydana çıkar. Bu, bütün insanlık tarihinin tedricî tekâmülle bize verdiği kuvvettir. O halde, bütün insanlığı sevelim; insanlık bizim bu günkü aklımızın anası olmuştur. Ferd, büyük insanlık kütlesi içinde bir ünitedir; onun için bütün insanlığa şamil olan Fransız inkilâbını kutlulayalım. Bu inkilâb, beşeriyete, tabiî olan haklarını vermeğe matuf Fransada başlayan, fakat bütün insanlığa şamil olan bir ihtilâldir. Hükümdarların uydurma bir takım haklara dayanan despotik hâkimiyetlerine karşı beşerî hakların, insanlığın bir reaksiyonudur. İnsan olalım insan... Bütün elemlerile, ıztıraplarile didinen, zevklerile, neşelerile yaşayan insan olalım. Her şeyin üstünde insanlık vardır. Aklımız bize bu yolu gösteriyor. Fichte, bir taraftan bu fikirlerindeki akliyeciliği ile kendisinden önce gelen Kant, Spinoza, Descartes ve on sekizinci asır Fransız Ansiklopedistlerinin tesiri altında bulunuyor. Öte taraftan da insaniyet perverliği ile Rousseau'nun ihtilâl prensiplerinin tesir ve nüfuzunu gösteriyordu.

Fakat, sonraları Fichte değişti. Fichtenin hakikî cephesini, tefekkürünün bu ikinci safhasında görüyoruz. Fichte burada mistik bir nasyonalist, panteist bir vantanperverdir. Artık akıl yerine iradeyi, tabiat yerine hürriyeti, sulh ve sükûn yerine mücadeleyi, insaniyet yerine milliyeti, Fransız inkilâbı yerine Alman hâkimiyet ve tefevvukunu ileri sürüyordu. Burada, Yena mağlûbiye-

tinin Alman milletinin ve Fichtenin ruhunda uyandırdığı reaksiyonu görüyoruz.

Napoleonun, Fransız inkilâbı namına yaptığı hareketler, Alman milletine karşı gösterdiği zulüm ve istilâ siyaseti, Kant'ın insaniyet prensipleri ve sulh mefhumları yerine, bu defa Alman milletinin millî şuur ve benligini uyandırdı. Kuvvetli bir vatanseverlik ve milliyetçilik cereyanı Almanyada başladı. İşte bu cereyanın hakikî felsefî esaslarını, Fichtenin bu ikinci, yüksek ve orijinal tefekkür safhasında görüyoruz.

Fakat Avrupada milliyetçilik cereyanının inkişafında iki safha vardır: Birinci safha, içtimaî ve iktisadî bir takım durumlar ve şartlar altında meydana gelen, bir takım haricî alâka ve menfaatlere dayanan bir milliyet cereyanıdır. İkinci safha, millî bir idealizm halinde Almanyada Fichte ile başlayan büyük ve şuurlu bir harekettir. Bu ikinci hareket milliyetçiliğin felsefesini yapıyor, onu mefkûreleştiriyor ve sağlam, sarsılmaz temellerini kuruyor. Fichte'nin bütün şöhreti ve büyüklüğü buradan çıkıyor. O, 1806 dan itibaren Alman milletine yaptığı, âlemşümul şöhreti haiz hitabelerile bu millî idealizmi milletin her ferdine aşılamak, onlara millî şuur ve benliklerini, millî vicdanın yüksek varlığını ve emirlerini öğretmek istiyordu, ve buna muvaffak olmuştu. Son nefesinde Alman milletine yaptığı bu peygamberane hizmetten dolayı büyük bir haz ve huzur içinde olduğunu söylemişti.

Biz burada milliyetçilik cereyanının birinci safhasından, yani siyasî milliyetcilikten bahsetmiyeceğiz. Fransız inkilâbı, büyük sa - nayi inkilâbı, edebiyat cereyanları ve bazı ilmî cereyanlar bunun başlıca âmilleridir. Bunları daha sonraki bahiste ele alacağız. Şimdi bahsedeceğimiz, milliyetçiliğin ikinci safhası, idealist ve felsefî milliyetçilik cereyanıdır.

Milliyetçilik ideali hangi felsefî esaslardan doğmuştur?

On sekizinci asırda Almanyada yetişen büyük filesof Kant, bize iki türlü âlem mevcut olduğunu söylemişti. (1) Biri **fenomenel** âlem, görünen ve bilinebilen, akıl sınırları içinde olan maddî âlem, determinist âlem. Burada her şeyi sebep ve netice münasebetleri içinde dar ve mahdut olan aklımızla dar ve mahdut olarak anlarız. Gözümüzde, camları renkli bir gözlük vardır; âlemi bu gözlük camlarının rengi ve şekli içinde görürüz. Bu, kendi aklımızın gözlüğüdür. Materyalist bir zihniyet ve telâkki ile gördüğümüz maddî âlem budur. Bu maddî âlem içinde her nevi ihtiraslar, ıztıraplar, hevesler ve maddî hayat dahildir. Bu âlemde, dediğimiz gibi, âciz aklımızın mutlak hâkimiyeti vardır. Sıkı bir çember içindesiniz, manevî esaret hayatı yaşarsınız. Bu âlem sizi mesut edemez.

Bir de fenomenel dediğimiz, bu maddî âlemin arkasında, daha büyük ve hakikî **numenel**

(1) Kant'ın bu felsefesini daha esaslı anlamak için «Muasır Avrupa Felsefesi» adlı eserimize bakılabilir.

âlem vardır. Bu, bizim hasselerimiz vasıtasile gördüğümüz ve tanıdığımız değil, varlığını ancak vasıtasız olarak sezdiğimiz ve mahiyetini, âciz aklımızla anlayamayacağımız hakikî varlıktır.

Bu hakikî ve yüksek benliğimizin farikası **akıl değil, iradedir, esaret değil, hürriyettir. Maddî âlemin üzüntülerinden, endişelerinden, didinmelerinden âzade olan yüksek manevî bir huzur ve hürriyettir.** Bu huzur, hareketsizlik manasına olan huzur değil, bilâkis faal ve cevval olan bir hayatın, manevî hürriyetin verdiği huzur ve saadettir. Maddî aklın üstündeki irade yahut **numenel** akıl ve onun haiz olduğu yüksek hürriyet, insanlığın tekâmül etmiş tiplerinde görülen mütemayiz bir vasıf değil midir? **Maddî benliğin endişelerinden kurtulan insan, manevî benliğin yüksekliklerinde büyük ve füsünkâr bir âleme girer. İşte dinlerin cennet ve cehennem diye vadettikleri alemler bunlardır. Biri maddî benliğimizin ihtirasları** ve **hevesleri içinde bulunduğu esir** ve **üzüntülü hasseler hayatı; diğeri ise hakikî benliğimizin geniş, sınırsız, hür** ve **faal hayatıdır.**

Fakat şunu unutmayalım ki Fichte, Kant'ta olduğu gibi bu iki âlemi tamamen birbirinin yabancısı ve hattâ düşmanı addetmiyor. Bilâkis biri, diğerine vâsıl olmak için geçirilmesi icab eden zarurî ve mutlak bir merhaledir. Maddî âlemin esaret hayatını ıztırapla, mücadele ile yaşamak, diğer hakikî âleme vâsıl olmak için bir yoldur. Asıl şahsiyetimiz, kendi kendisini tahakkuk ettirmek

için böyle bir mücadeleli ve ıztıraplı vasıtaya müracaat etmek mecburiyetinde idi. Zira kâinatın ve hayatın esasında mücadele mündemiçtir. Bu mücadele, sonra uzlaşmaya müncer olur. Mücadele eden kuvvetler **Tez** ve **Antitez**dir. Uzlaşma da **Sentez**dir. Fakat bu Sentezin de bir tezadı bulunacağından mücadele tekrar başlar, ve böylece devam ederek mütemadî tekâmülü meydana getirir.

Mademki mücadele, varlığın ve tekâmülün esasıdır, o halde hakikî ve yüksek şahsiyetimiz de ancak böyle bir derunî mücadele ile meydana gelebilecektir. Kendi kendisini tahakkuk ettirmek için maddî benliğimiz ile mücadele etmek ve ona karşı zafer kazanmak lâzımdır.

Burada büyük bir hakikate daha tesadüf ediyoruz ki, asıl milliyetçilik ideali buradan çıkacaktır. Münferit maddî benliklerle mücadele için onları yaratan manevî şahsiyet, münferit ve müstakil varlıklara malik değildir. Bütün fertlerin üstünde, onların maneviyatına hâkim olan şuurlu bir millet benliği, bir mâşerî vicdan vardır. **Bu kuvvet milletin bütün fertlerinde kendi kıvılcımlarını temsil eder, fakat kendisi onlardan çok daha yüksek ve onların mecmuundan çok daha fazla olan büyük ve şuurlu müstakil bir kudret ve kaynaktır.** Şu halde fert büyük millî benlikten ne kadar fazla kıvılcımlara malik olursa o kadar hakikî ve manevî dediğimiz yüksek ve mesut hayata erişmiş olur.

Öyle ise, fertlerin saadeti ve tekâmülü, millet bünyesinde mündemiç ve milletin ta kendisini teşkil eden manevî varlığa yaklaşmak, onun vasıflarını kazanmakla mümkündür. Ve bu da ancak onun içinde kaynaşmak, onu sevmek, ona hizmet etmekle olabilir. İşte milliyetçilik ülküsü budur.

Buradan milliyetçiliğin diğer büyük ve yaratıcı prensibi meydana çıkıyor. Mademki cemiyete hizmet etmekle manevî ve hakikî şahsiyetimiz tahakkukunu temin edebiliyor, o halde hayatta sadece var olmak ve yaşamak esas değildir, manevî vazifeli olmak, millet için feragatle çalışmak esastır. İnsan için millî vazife her şeydir. Maddî yaşamak hiç bir şey değildir.

Bütün varlığın nihaî ve en yüksek prensibi, içinden hepimizin çıktığı ve yine hepimizin ona vâsıl olmağa çalıştığımız şey «var olmak» değildir, «vazifedar» olmaktır. Sadece varlığın hiç bir kıymeti yoktur. Kâinat asîl bir iradenin tezahürü, manevî bir varlığın sembolüdür. Burada hakikî realite «iyi» dir, iyi olmaktır. Bu da ancak millî duygulu, manevî nefisli ve faal olmakla mümkündür. Sükûn, basit insanlarda görünen bir hayal ve karikatürdür. Kâinatta asıl olan millî - içtimaî faaliyet, hareket ve oluş halidir. Bu hareket içinde bütün bilgilerimizi kendimiz yaratırız.

Bu mutlak ve ideal olan şahsiyet insanlarda tecellî eden millî aşkdır, ilâhî kıvılcımdır. İnsan millet içinde, millete hizmet, bağlılık ve alâkası

derecesinde ideal şahsiyetine, yani ülûhiyete doğru yükselir. Büyük bir ideal aşkının kıvılcımını yakalayan mesut insandır.

Allahı, insanlardan ve cemiyetten ayrı müstakil bir varlık olarak telâkki eden bütün dinî mefhumlar esassızdır. Hakikî din, ülûhiyetin millî vicdanda ve mutlak ideal nefiste tecelli ettiğine inanmaktır.

Öyle ise insan vazife uğruna, prensipler uğruna icab ederse ölmelidir. Bu ölümle kaybedilen şey yalnız maddî ve bayağı olan benliğimizdir. Asıl şahsiyetimiz, büyük cemiyet varlığının bünyesinde sonsuz bir hayata kavuşur.

***

İşte evvelce bahsettiğimiz Avrupadaki dinî formalite ile Entellektüalist hareket ve bunlara reaksiyon olan Natüralist cereyan, Almanyada bu suretle telif edilmiş ve kuvvetli bir ahlâkî ve millî idealizm halinde ortaya çıkmıştır. On dokuzuncu asırda Alman idealizmi diye tanınan ve muasır millî şuuru takviye eden, millî vahdeti ve yükselişi temin eden cereyan budur.

Türk gençleri, bu sarsılmaz felsefî esaslara dayanan milliyet ülküsünü her şeyin üstünde tutmak ve Türk dehasını bütün kudretile yüksek şahsiyetinde temsil eden Büyük Atatürk'ün size emanet ettiği bu güzel vatanı yükseltmek, umran ve medeniyette en ileri götürmek ve tarihî üstünlüğünü ona yeniden vermek sizin en birinci

vazifeniz ve en büyük şerefinizdir. Omuzlarınızın üstünde taşıdığınız nurlu başlarınız, manevî şahsiyetinizi yaratan temiz yüksek vicdanlarınız bu yükselişin en büyük zaman ve kefaletidir. Şayet bir gün damarlarınızda acı, ekşi bir usarenin dolaştığını sezer, bir ıztırap duyarsanız bu, millî vazifenizi ihmal etmekten mütevellit mukadderatın size zımnî bir ihtarı,millî vicdanın gizli bir itabı olduğunu anlayınız; ve derhal millî benliğinize daha sıkı sarılınız. Yükseliniz, yükseltiniz... Medeniyet öncülüğü, Türklüğün tarihî mukadderatıdır.

BAHİS XVIII

Şuurlu Türk Milliyetçilik Hareketinin Esasları

Milliyetçilik, muasır tarihin en önemli sosyal hâdiselerinden biridir. Bu gün idaresi altında yaşanılan millî devletler, görülen millî hususiyetlerle, millî şahsiyetin bütün diğer tezahürleri çeşit sosyal vakıaların sonucudur. Bu vakıalar, sosyoloji ilmine, ve hususile bu ilimde mâşerî hareketlerin doğuşunu izah eden kısma ait bir takım hâdiseler zümresinden olarak tasnif edilebilir. Bu cereyanın, şuurlu bir hareket olarak nasıl başladığını, nasıl idare edildiğini ve nasıl meriyete çıktığını bu sayfalarda münakaşa edeceğiz.

Evvelâ milleti tarif edelim:

Millet, Müstakil ve siyasî bir kül halinde, muayyen bir memlekette birlikte yaşayıp müşterek bir tarih ve dili, müşterek âdetleri ve itiyatları olan, müşterek menfaatlara ve ideallere sahib olan ve kendine göre kültürel bir cemiyet teşkil eden bir halk kütlesidir.

Bu tarifin içinden, milliyetçiliğin çıkışını ve gelişimini arayarak, bunda ilgili olan sosyal vakıaları bulmağa çalışabiliriz. Tarihçilerin ve sosyologların bildiklerine göre, tarihte daima bir millet adile söylenmeğe hak kazanmış sosyal kütleler bulunmuştur. En eski zamanlardanberi vatanseverlik diye bir vatan veya millet aşkı vardır. Fakat muasır manasile milliyetçilik cereyanı, yeni ve pek geç meydana gelmiş olan sosyal bir hâdisedir.

Deniliyor ki, beşerin tabiatında milliyet hissi zaten vardır. İnsanın fıtraten içtimaî oluşu, bunun bir dereceye kadar doğru olduğunu gösterir. İnsanlar, daima guruplar halinde çalışmışlar ve eğlenmişlerdir. Fakat millet, insanların, içinde yaşayıp hissettikleri tek bir cemiyet değildir. Beşerin mâşerî ruhu, daima dinî ve iktisadî cemiyetler halinde kendisini göstermiştir. Onun için, meselâ Fransada, bir millet halinde yaşayan Fransız hemşehrilerin Avrupadaki Katolik, Kommünist veya banker guruplarından daha ziyade beşerin mâşerî fıtratını ifade etmesi icab etmez.

Milletlerin hususiyetlerini tayinde, coğrafî bakımdan ehemmiyetli âmiller de vardır. Dağlık yerlerde oturanlara karşılık, düz vadilerde ve yahut deniz kıyısı ve dere kenarlarında oturanlar vardır ki, bunlar birbirlerinden yaşayış teferrüatı itibarile çok ayrıdırlar. Gene soğuk, sıcak ve orta iklimler, bütün uzviyetlerde olduğu gibi, beşerin hayatında da pek çok derin tesirler bırakır.

«Milliyet» kelimesinin «millet» kelimesinden sarih bir farkı vardır. O da, milliyet kelimesinin, millî teşekküllerin bir safhasını ifade etmiş olmasıdır. Milliyet, başka milletler karşısında bir savaş safhası da gösterir. Milliyet bir teşkilât ve savaş safhası olmak üzere son Türk millî hareketlerinde vuzuhla görülebilir.Eğer bu hareketleri içtimaiyat ilmine göre analiz edersek göreceğiz ki, mâşerî hareketlerin ilmen tâbi bulunduğu bütün adımlar burada takib edilmiştir. Her şeyden önce bu cereyanların zuhuru, bir buhrana vabestedir. Bu buhran, Türkiye için, onu parçalamak hevesile, ecnebi milletlerin askerî işgal ve hücumlarından meydana gelmiştir. Böyle bir buhran karşısında bir «dönüş (Milling)» içtimaî hâdisesi meydana geliyor. Tehlike karşısında endişeye düşen halk, o tehlike hakkında konuşmağa, müzakere ve münakaşa etmeğe başlıyorlar. Herkesin bu hoşnutsuzluk içinde, vaziyetin ıslahı için muhayyelesinden yeni yeni fikirler gelip geçer. Bu sıralarda en çok kaygu ve ıztırap hissedenler içinden mütefekkir ve kabiliyetli bir sima millî rehber olarak çıkar.

Bu liderlerin zuhurundan sonra, onlar tarafından kat'î ve sarih hedefler ve gayeler kurularak müşterek ve muayyen olan millî amaçların teminine çalışılır. Bu, hakikî bir halk hareketinin bariz bir hususiyetidir. Bütün dikkatler toplanmış ve moral denilen manevî bir rabıta tesis edilmiş olduğundan, umumî ve müşterek gayelerden

ayrılmağa müsaade yoktur. Bu manevî bağ, kahramanın resminde, millî bayrakta, millî marşta, ve askerî üniformada temsil edilir. Bundan sonra, bu suretle yekpareleşmiş bütün bir kütle,rehberin emri altında, misaklarda tesbit edilmiş olan millî gayelerin elde edilmesi için çalışmağa başlarlar. Türk millî misakı, Büyük Atatürk tarafından çizilmiş, ve yine onun dahiyane sevk ve idaresile aynen tatbik edilmiştir. Bu tatbik, «halk hareketi - Mob behaviour)» nın kritik bir hususiyetidir, ve gayelerin istihsaline kadar, başka gayelerle uyuşmaktan müstenkif bir mezheb ruhile, âdeta dinî bir kuvvetle daha ziyade kuvvetlendirilmiştir. Sevgili Başvekilimiz General İsmet İnönünün, harp sahnelerinde olduğu gibi, siyaset âleminde de kazandığı büyük zaferle 1923 te imzalanan Lozan Muahedesi, millî misakta vazedilen hemen bütün millî hukukumuzu tanımıştır. Zaferden ve buhranın izalesinden sonra, son adım, yani kat'î bir devlet sisteminin teşkili hatvesi atılması icab ederdi. İşte bu adımla demokrasi esası üzerine Büyük Türk Cumhuriyeti kuruldu. Cumhuriyetimizle, Türk millî İstiklâli bütün sair devletler tarafından tanınmış, ve otoritesi mütekabil müsavat esası üzerine yapılan muahedelerle beynelmilel münasebetler dairesine girmekle kalmayarak, bugün milletler arasında pek yüksek bir mevki ve şeref kazanmıştı. O derecede ki, nihayet dünyanın en büyük İmparatoru Cumhurreisimizi ziyaret için tarihte ilk defa olarak Türkiyeye gelmiş ve

Türk milleti tarafından büyük bir misafirperverlikle karşılanmıştır.

Eğer milliyeti cidal safhası cihetinden tahlil edersek, göreceğiz ki, millî kültür ve millî timsallerle teşvik edilen millî şuurumuz ve millî husu-siyetlerimiz, zamanla daha ziyade inkişaf ederek, onlara tasallut edecek her hangi bir mütecavize karşı şiddetle feveran edecek ve haklarını silâhla muhafazaya kadir olacak bir kudrete gelmiştir.

Milliyet mefhumu ırk ile tahdit edilmiş değildir. Her muasır millet, ırkî ihtilâtlardan teşekkül etmiştir. Maruf Amerikan ruhiyatçisi Partrich «Milletlerin Ruhiyatı» adlı eserinde, milliyet mefhumunda ırk ayrılığını almağı şiddetle reddetmektedir. (1) Bu ruhiyatçıya göre: «her milliyetin, mümtaz bir ırktan teşekkül etmiş olduğu,ve bu ırkın da bazı fikrî hasletleri haiz yüksek bir dimağa malik olduğu» nazariyesi metafizik bir mefhumdur. Bunun, yalnız bir milliyete mensup fertleri, müşterek tefekkür ve hareketlere sevk ve icbar eden pisikolojik bir kuvvet olduğu kabul edilebilir, diyor. Halbuki ırkî üstünlükler vardır, ve hakikat şudur ki, hâkim ırkın vasıf ve karakterlerine, menfaat ve emellerine uyan ve hizmet eden herkes milliyet hududu içine girmiş bulunur.

Şu halde millî dil, millî tarih, millî ülkü ve millî menfaatlara dayanan milliyet, coğrafî âmil-

---

(1) Partrich, The Psychology of Nations, New York, Methal.

lerin de tesiri altında, fertleri arasında bir fikir ve hareket ayniyeti gösterir ki buna Durkheim, fertlerin üstünde bir ruh ve bir dimağ verip onu teşhis etmektedir. Durkheim diyor ki: «içtimaî şeniyetler ve içtimaî hâdiseler, fertlerin sahası haricinde olan, ve bir mücbir kuvvet ile mümtaz olan düşünüş, duyuş ve gidiş tarzlarının tabiî neticeleridir. Onun için, içtimaî hâdise, uzvî ve ruhî hâdiselerle karıştırılmamalıdır. Onlara, ayrıca «içtimaî» ismi verilişi bu sebepdendir. Bu içtimaî teşekküller, fertlerin üstünde ve onlardan ayrı bir ruha sahiptir. Millet, ferdin ve ferdiyetin dışında bir kuvvettir, ve ona karşı mücbirdir. Böyle ayrı bir ruha ve mücbir bir kuvvete malikiyet millî cereyanların iki büyük farikavî hususiyetidir.»

Bu mütalealar, geçen bahiste söylediğimiz gibi on sekizinci asırda Fichte ve Hegel'in millî idealizm felsefesinin hemen hemen aynıdır. Bu felsefeye göre, her fert devletin malıdır; ve devlet,fertlerden ayrı ve onların üstünde bir varlık olup, her şey onun için feda edilmeğe lâyıktır. Hegel'e göre, devlet ülûhiyettir. Halbuki (Giddings), (Tard) ve (Russell) gibi ruhiyatçılar ve içtimaiyatçılara göre, «bir millet, müstesna bir ruha ve ayrı bir şahsiyete malik değildir. Ancak, mâşerî huylar vardır ki bunlar, umumî timsalîleştirilmiş sözlerle, günden güne ağızdan ağıza tekerrür ede ede, kitaplar ve terbiye sistemlerile nakledile edile, nesilden nesile tevali edip gider. Ahlâkî kaidelerin, darbı mesellerin, siyasî ve di-

nî zihniyetlerin ve itikatların menşeleri hep böyledir. Milletler, büyük içtimaî guruplar olduklarından, ve kendi hususî dillerile konuştuklarından, kendi düsturlarını bildikleri igibi tayin ederler. Yalnız bir çok milletlerin hayatlarındaki benzerlik dolayısile muhtelif milletlerde bu düsturların bir çokları hemen aynidir.» deniyor ki, bu izahın fazla ferdiyetçi olduğu görünür.

Milliyetçilik Cereyanının Menşeleri:

Milliyetçilik, bir mâşerî ifade vasıtasına ihtiyaç arzeder ki bu vasıta millî dildir. Dil, mâşerî hareketlerimizin dayandığı bir temeldir. Dikkate şayandır ki, on altıncı asırdan önce, bu günkü Avrupada hiç bir millî dil yoktu. Bin seneden fazla bir zaman için, Avrupada yalnız bir umumî lisan vardı: Lâtince. Rönesans ve Reform hareketlerile, yerli diller lehine Lâtinceden ayrılık başlamıştı. O zaman Rönesans'ın mübeşşiri olan Petrarch ve Dante kitaplarını İtalyanca yazdılar, Lüter, İncili Almancaya tercüme etti. Şekspir, dramlarını İngilizce yazdı. Millî dil, **Umanizm** denilen, klâsik felsefe ve edebiyat inkilâblarının tabiî neticesi idi. Bu sayede Avrupanın tek Hiristiyan kütlesi, millî guruplara ayrılmağa başlıyordu. İlerde ayrı bir bahiste mütalea edeceğimiz Büyük Türk Dil İnkilâbı hareketi de şuurlu Türk milliyetçiliğinin en sağlam temelini teşkil etmiş, ve Büyük Türk Jenisinin kurduğu Güneş - Dil teorisile, cihanşümul dil hareketlerinin ilmî esasını meydana getirmiştir.

Fransız inkilâbı da asrî milliyetçiliğin inkişafında mühim bir hâdisedir. Bu inkilâp, Fransanın bütün müesseselerini devirecek ve cemiyeti «Hürriyet», «Müsavat», «Kardeşlik» prensiplerile timsalîleştirilmiş, siyasî demokrasi zerine yeniden kuracak bir kuvvete malikti. Tanınmış Amerikan tarihçilerinden Profesör Hayes, «Milliyetçilik» unvanlı eserinde:

«Fransız inkilâbı, Avrupaya ve sonra bü tün cihana, siyasî demokrasi mefhumunu ilân etmişti. Bu demokrasi mefhumile, saray ve din saltanatı yerine millî hâkimiyet ve millî istiklâl umdeleri kurulmuştu.» diyor. Fransız inkilâbı, milliyetçiliğin inkişafında başka ne suretle âmil olmuştur?

Fransız inkilâbı, esas itibarile, Rousseau'nun ferdiyetçi felsefesinin ozamanki muhafazakâr ve kozmopolit Fransız ruhuna karşı bir isyanı idi. Bu itibarla, Fransız inkilâbı, yalnız fertlere hürriyet vermekle kalmayıp, millî ferdiyetleri de şuurlu bir hale getirmiş, ve onlara hürriyetleri için çalışmak idealini aşılamıştır. Fransızlar ayrı ayrı hürriyet kazanmakla beraber, Fransız milleti de, başka milletler arasında seçkin bir mevkide bulunmalı idi. Bu inkilâbla terbiye sistemi millileşmiş, yeni millî kanunlar ve hükûmet sistemleri kurulmuş, ve sonradan bütün Avrupaya yayılan yeni yeni millî müesseseler açılmıştı. İnkilâb ülküleri, **hürriyet, müsavat, kardeşlik** mefhumlarile millî heyecana bir ifade vermekte idi. Görü-

lüyor ki, Fransız inkilâbı, Avrupada milliyetçiliğin tekâmülünde çok mühim bir rol oynamıştır. Bu inkilâbın, bizde de meşrutiyet inkilâbına ve milliyetçiliğin uyanmasına müessir olduğu şüphesizdir.

Bundan başka Büyük Sanayi İnkilâbı da, milliyetçiliğin tekâmülünde mühim bir âmil olmuştur.

İlk bakışta sanayi inkilâbının, milliyet cereyanile hiç bir ilgisi olmadığı, veya pek az olduğu zannına varılır. Fakat daha yakından bir araştırma ile, bu inkilâbın âlemşümul ehemmiyetinden ziyade, millî sınırlar içindeki millî devlet teşkilâtında ehemmiyeti haiz olduğu görülür. Bir cihan hâdisesi olan milliyetçilik cereyanı, filen Büyük Sanayi İnkilâbının makine mahsullerile yayılmıştır. Sanayiin inkişafı, servetin birikmesini meydana getirdi. Bu biriken servet, daha geniş ekonomik çalışmalarla birlikte yalnız fertler arasında değil, milletler arasında da büyük bir rekabet kapısı açtı. Neomerkantilizm denilen ekonomik teorinin tatbiklerile, yabancı eşya bir memlekete veya bir memleket müstemlekelerine girmekten menedildi. Böylece millî şuur, iktisadî sahada «millî haklar», «millî menfaatlar», ve «millî şeref» gibi umdelerle mütemadiyen körüklendi. Bu alımlı sözler, memleket sanayiini ve millî serveti korumak ve yükseltmek için değerli devlet adamları elinde en kuvvetli bir vasıta olarak daima kullanıldı. Bunların bizdeki milliyetçilik hareketin-

de tesirleri görülmemesi mümkün değil - di. Şimdi bizde de başlayan Büyük Sanayi inkilâbının, halk arasında millî duygunun ne derece takviyesine yaradığı izahtan müstağnidir.

Nasyonalizm cereyanının şuurlu inkişafında üçüncü âmil,on sekizinci asrın sonlarına doğru başlayıp, on dokuzuncu asrın ortalarına kadar kuvvetle yaşamış olan, Avrupa edebiyatindaki romantik harekettir. Bununla şahsî ve millî hürriyet terennüm ediliyor, millî ve vatanî şiirler söyleniyor. O zamanın şairleri, lirik şiirlerile, ana vatanın güzelliklerini, millî âdetlerini ve hususiyetlerini yüksek bir duygu ile anlatıyorlar.

Almanyada Schlegel, Fransada Chateaubriand ,ve İngilterede Sir Walter Scott ile başlayan Avrupa edebiyatındaki bu romantik hareket, on sekizinci asrın kozmopolit ve klâsik ruhuna karşı isyankâr bir cereyan idi. Daima millî bir cephe taşıyan bu cereyanın, basit halk ile alâkalı oluşu, millî oyunların, millî hikâyelerin ve millî musikinin canlanmasını temin etti. Halk dilini ve halk kültürünü en yüksek bir mevkie çıkardı; ve hattâ millî hayatın hususiyetlerini takdis ederek milliyeti, âdeta ibadet edilecek bir din haline getirdi.

Bu şartlar altında Folklor ve Filoloji ilimleri meydana çıktı. Halk âdet ve usullerini tekid eden böyle bir halk tarihine müracaat , Antropoloji ile mukayeseli kanunların ve dinî etüdlerin de inkişafına yaradı. Tarihçiler ve sosyoloğlar kendi

millî üstünlüklerini meydana çıkarmak için var kuvvetlerile gayret gösterdiler. İşte bütün bu çalışmalar neticesi olarak, Avrupada milliyetçilik kâbesi kuruldu. Fransız edebiyatı yolile bize gelen romantik hareket, burada da bazı tesirler yapmaktan hâli kalamazdı.

Milliyetçiliğin kökleşme vasıtaları:

On dokuzuncu asırda Avrupada milliyetçilik uğruna gösterilen gayretler, onu üniversel bir realite haline koydu.

Milliyetçiliğin kökleşmesinde iki büyük âmil vardır. Birincisi: münevver zümreler tarafından, milliyetçiliğin içtimaî bir düstur şekline konulması; ikincisi: mektepler, matbuat ve ordu vasıtalarile verilen millî terbiye. İlmî ve millî tarihçiliğin, millî edebiyatın, millî filoloji ve antropolojinin ve millî dram - ların zuhuru, halkı, kendisine izafe edilen millî ideallere göre yaşamağa teşvik ediyordu. Burjuvazi sınıfı için ise, zamana uymak bir moda idi. Onlar da milliyetçiliğin genişlemesine ve yayılmasına yardım ettiler, sanayi ve ticaretlerinin millileşmesinde bir gurur ve iftihar duydular.

Almanların icad ettikleri **Nordic Superiority** yani şimallilerin faikiyeti nazariyesi, milliyetçilik propagandasında diğer büyük bir âmil olarak söylenmeğe değer.

Muasır içtimaiyatçılardan Profesör Hunkins, şimallilerin faikiyeti hakkında «Medeniyetin Irkî Esasları» adlı eserinde, Alman milliyetçiliğinin

parlaklığını göstermek gayesine matuf olan bu nazariyenin esassız olduğunu iddia etmekte, ve hiç bir Avrupa ırkının bugün tam bir safiyet gösteremeyeceğini, medeniyetimizin, bütün beşeriyetin tarihinden miras kalan müşterek kültür mecmuasından ibaret olduğunu izah ederek diyor ki:

«Almanyada sarışınlar ve dolikosefaller için bir dalga yükselmişti. Bununla, Alman ırkına mensup milletlerin yüksek ve yaratıcı bir dehaya, teşkilâtçı bir kabiliyete ve bir edebiyat ve san'at kudretine sahip oldukları iddia ediliyordu. Halbuki böyle bir üstünlüğün dayandığı hakikî ve ilmî deliller mevcut değildir. Bunun gibi, 1914 te umumî harbin başlaması üzerine, Anglo - Sakson ırkının, şimallilerin en safı olduğu ve cihanın kurtarılması ancak onun hâkimiyetinin devamına bağlı kaldığı yüksek seslerle ilân edilmişti.

«Şimal ırklarının bazılarında, inkârı kabil olmayan bazı yüksek hasletler, o ırkın umumiyet itibarile kat'î bir üstünlüğünü temin edemez. Her ne kadar şimallilerin bu yüksek kabiliyetlerini inkâr etmiyorsak da, onların üniversel üstünlüğünü, ve bazı yüksek insanî faziletlerin onlarca inhisarını kat'iyetle reddedebiliriz. Bir kaç hâdise müstesna olmak üzere, bunların, beşeriyetin hayatında hususî bir rol ifa ettiklerini de kabul edemeyiz. Bugünkü milletler, tarihî gurupların bir çok karışmalarının, ve hele yüksek kültür sahibi

olan eski ırkların daha çok muhaceret akınlarına sahne olmuş memleketlerdeki karışmalarının neticesidir.» (1)

Şimallilerin üstünlüğü nazariyesi esassız olmakla beraber, Alman millî ruhunun gelişme ve yükselmesinde hayli hizmet etmiştir.

Almanlar, milliyetçiliğin takviyesi için böyle metafizik telâkkilere saptıkları halde, bizde Türk Tarih ve Dil tezleri, Türk ırkının üstünlüğünü ilmî esaslar üzerinde göstermiştir.

Şimdiye kadar tetkik ve tahlil ettiğimiz milliyetçiliğin inkişafına, bir içtimaiyatçı gözile bakıldığında, bu hâdisenin muhtelif âmillerin birleşmesinden meydana gelen tabiî bir netice olduğu görülür. Milliyetçilik, terakki mefhumunun esas prensibi üzerine dayanır. Her cemiyet, ayrılıp teferrüt ettikçe, kendi kabiliyetlerini daha ziyade takdir eder, ve daha yüksek bir tekemmüle erişir.

Herbert Spencer, Anglo - Saksonların o büyük filesofu, birbirine bağlı olarak tefavüt ve teferrüdün bütün tekâmüllerin alâmeti olduğunu isbat etmektedir.

Milliyetçilik bir manaya göre dindir. Beşerin tabiatında gizlenmiş olan büyük sadakat, vefakârlık ve yüksek sevgi duygusunun ifadesidir. On sekizinci asırda, intikadî zekâların tesiri altında parçalanmağa mahkûm olmuş olan Hiristiyan-

---

(1) Hunkins, Racial Foundations of Civilization, New York.

lıktan sonra, milliyetçilik onun yerini alarak beşerin ideallerini ve derin duygularını kendi içinde toplamıştır.

Milliyetçilik bu büyük meziyetinden başka, millî istiklâl ve millî tekâmülü esas tutmakla, aslında kuvvetli bir insanî terakki âmili olmuştur. Terakki, iş bölümüne dayandığı için, milletlerin istiklâl ve teferrüdü de, onların ve ayni zamanda bütün insanlığın o nisbette terakkisine sebep olmuştur.

Avrupa tarihinde bu suretle şuurlu olarak gelişmiş olan milliyetçilik cereyanının, Türkiyede bir gün kuvvetle canlanması zarurî idi. Mademki, milliyetçilik cereyanı, milletlerin tarihinde bir tekâmül adımıdır, Türkiye o adımı atacaktı. Avrupada yüz küsur sene evvel başlayan ve kuvvetlenen bu cereyan, bizde de Vefik ve Süleyman paşalar zamanından, onların adapte millî dramlar yazmaları, ve Türk grameri üzerinde çalışmalarile ilk izini göstermeğe başlayarak, Şinasinin, Ziya paşanın, Namık Kemalin ruhlarında feveran etmiş, Mithat paşanın siyasetinde bir ideal olmuş ve yeni devirde Fikretin, ve ondan sonra Ziya Gökalpların, Mehmed Eminlerin, Ömer Seyfettinlerin yüksek ve hassas kalemlerile bir zümrenin ruhunda uyandırılmağa çalışılmıştır. Fakat, Osmanlılık ruhu yine hâkim kalmıştır. Yeni girmiş olduğumuz halk devri, milliyetçiliği bütün şümulile halk kütlelerine kadar yaymış bulunuyor, Bu

gün Türkiye kuvvetli bir milliyet cereyanı içinde bulunmaktadır.

Şuurlu Türk milliyetçiliğinin menşelerini ararken, bittabi muhtelif istikametlere gözlerimizi çevirmek icab eder. Her sosyal hâdisenin, muhtelif kaynaklarda sebepleri bulunduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin de tarihî, ruhî, iktisadî ve terbiyevî âmilleri olacağı tabiidir. Türk milliyetçiliğinin menşei nazarile tarihe bakacak olursak, orada Avrupa ile ve bilhassa Fransız İnkilâbı esnasında Napoleon ordularile temasımız, Kırım Muharebesinde millî devirlere girmiş olan devletlerle yan yana harbedişimiz, ve hele kendi topraklarımız üzerindeki yabancı unsurların, kendi milliyetlerini tervicen propagandalara başlamalarını görüşümüz, tabiatile Osmanlı camiası içinde hâkim olan öz Türkleri de, kendi milliyetlerini anlamağa, onu sevmeğe ve canlandırmağa sevketmişti. Arap araplığile, Ermeni ermeniliğile, Rum rumluğile, Yahudi yahudiliğile iftihar etmeğe başlayınca, Türkün Türklüğünü duymağa, onun yükseklik ve faziletlerini anlamağa başlayacağı tabiî idi . Tarihimizin son devirlerinde yetişmiş olan, yukarda söylediğimiz yüksek simalar da dahil olduğu halde, bütün bunlar Türk milliyetçiliğinin tarihî menşeleri olarak kabul edilebilir.

Ruhî menşeler arasında, bize dışardan ve içerden vurulmak istenen manevî darbeler vardır. İnsanlık haysiyet ve vekarını bozacak bir su-

rette bütün ırkımıza hitaben, hele son elim Balkan faciaları üzerine ve istibdat devrinden sonra, Avrupanın bir takım müteassıp ve emperyalist menbalarından taşıp gelen hücumlar, bizi bir millî kütle halinde itham ediyordu: düşmanlarımızdan dastlarımıza varıncaya kadar bir çokları «Türkler adam olmazlar, Türklerin ırkî kabiliyetleri terakkiye müsait değildir» tarzında bir takım nazariyeler ileri sürüyorlardı. Biz bir millî kütle halinde toplanıp yükselmenin; bu nazariyeleri, bu ağır sitemleri bilfiil cerh ve tekzip etmenin bir vazife olduğunu duyduk. Aksi takdirde sükûtumuz veya hareketsizliğimiz bütün o it - hamları kabul ettiğimizi gösterecek, Türkün yokluğu isbat edilecekti; ve tabiatile bizi bu hissizlik içinde boğulmuş bularak cihan haritasından sileceklerdi.

Bu suretle sinirlerimize vukubulan tecavüz, diğer taraftan kapitülâsyon denilen ve Fatihin papaslara imtiyazlar vermek gibi büyük bir lûtfile başlayan ve gittikçe büyüyen eski ahidlerin baskısı, bizi kendimize getiren, hakikî varlığımızı duyuran âmillerden birisi oldu. Avrupa, bizi en koyu karanlıklar içinde bulunduğumuz zamanlar, az çok körükledi. Fakat uyanmamızın, kendi haris menfaatlarına uygun gelmiyeceğini düşüne - rek, bizi, tamamile uyanmadan evvel **Reval** mukarreratile beynimizden vurmağı özledi. Böylece, Türklüğün, daha ziyade şecaat ve kuvvetle ayağa kalkmasına ruhî bir sebep yaratıldı.

Kendini koruma, yaşama hamlesini taşıyanların en kuvvetli bir garizesidir.

Düşmanlarımız, siyesatlerinde en büyük plânları olarak, en sonunda İzmir faciasını ortaya çıkardılar. Bu feci hâdise karşısında artık ölümle, tarih ve cihan haritasından büsbütün silinmek tehlikesile karşı karşıya gelmiştik. Fakat bu hal, tabiatile bize en büyük psikolojik kuvveti verdi. Madem ki öleceğiz, son nefese kadar bütün varlığımızla uğraşmağı ve hiç olmazsa düşmana cesetlerimizi teslim etmeği vazife bildik. Bu, Türkün ruhundaki derin tarihî ve yüksek faziletlerin ortaya çıkmasına bir sebep teşkil etti. Yüce Atatürk'ün, Büyük Nutuklarında, millette keşfettiklerini ifade buyurduk - ları sır bu idi. Onun hasta ve kabiliyetsiz değil, bilâkis vakur ve necip bir millet olduğunu, ve kahraman ve medenî meziyetlerile, istiklâl sahibi olduğunu Atatürk cihana isbat etti.

Türk milliyetçiliğinin dinî menşeleri olarak, dinin bu gibi cereyanlara her yerde olduğu gibi muhalif bir vaziyet almasını göstereceğiz. Bu muhalefetin, millî cepheyi daha ziyade kuvvetlendirmeğe vesile olacağı aşikârdı. Yobazlar ve müteassıplar, «din elden gidiyor, İslâmlıkta milliyet yoktur» diye bağırdıkça, Türkçüler bunlara karşı cephelerini kuvvetlendirmek için neşriyata ve başka tedbirlere baş vurdular, onlarla çarpıştılar; ve çarpıştıkça hakikatler daha ziya-

de ortaya çıktı. Dinî aleyhtarlık, millî cereyanın kuvvetlenmesine bir vesile oldu.

Ekonomik menşeler sırasında, diğer unsurların, Türkleri bir düziye iktisaden kasıp kavurmalarını söyleyebiliriz. Türkler her tarafta fakru zarurete maruz iken, kendi mülkü üzerinde başkaları zenginlik ve refah içerisinde idi. Harbe giden, memleketin müdafaası için can veren Türk, ağır vergiler ve âşar yükünü çeken Türk, diğer tarafta müreffeh yaşayan ecnebi unsurlar! Bunlar, Türkler tarafından yavaş yavaş görünmeğe başlandı, ve Türkleri himaye, Türk iktisadını koruma yollarile, içimizden gelen iktisadî darbeye karşı birlik millî bir cephe göstermek lüzumu hissedildi.

Terbiyevî sebepler arasında, bilhassa Avrupada tahsil eden, ve oradaki millî cereyanları anlayan gençlerin ve başka mütefekkirlerin kurtuluşumuzu ancak millileşmekte bulmaları ve bunu gazeteler, dergiler, kitaplar ve sair neşriyatla, cemiyetler ve mekteplerle kökleştirmeğe çalışmış olmaları gösterilebilir.

Türk Ocakları bu hususta en yüksek bir terbiyevî cephe olarak Türk milliyetçiliğinin gelişmesine ve yükselmesine çalışmıştır. Meşrutiyet devrinde, Türk nasyonalist ruhunu en ziyade yükselten ve yayan Türk Ocakları olmuştur. Ziya Gökalp, Ağa Oğlu Ahmed, Hamdullah Suphi gibi büyük Türkçüler; Yakup Kadri, Yahya

Kemal gibi yüksek edipler Türk milletine Türk ocaklarından, duygulu ve kuvvetli kalemlerile, kuvvetli millî ruhu aşılayan simalardandır. Bunlardan başka M. Şemseddin, Köprülü Fuat, Necip Asım gibi ilim adamları da Türkçülüğü, Türk edebiyat ve lisanını bütün ruhile daha derinden araştırıp ortaya çıkarmağa çalışan milliyetçilik tarihimizdeki değerli simalardandır.

Bu terbiyevî çalışmalar, Türkçülük cereyanının genişleyip kuvvetlenmesinde büyük bir âmil olmuştur. Yenilik hareketile beraber, Avrupa ile ve hele Fransız edebiyat ve kültürüle temasımızın, bize, oralardaki en kuvvetli sosyal hâdise olan milliyetciliği öğreteceği bedihi idi. Avrupa terbiyesile temasımızı, bizi millileştiren en mühim âmillerden biri olarak saymak icabeder.

Türkiyede askerlik, ve Türkün bu husustaki yüksek kabiliyetleri millî cereyanların inkişafında derin bir rol oynamıştır.Askerlik, yüksek bir vatanseverlik ruhile birdir. Vatanseverliğin son şekli milliyetçilik suretinde tecelli ettiğine göre, askerin bütün varlığile bir milliyetçi olacağı şüphesizdir. Tarihimizde muhtelif askerlik devirleri geçmiştir. Yeniçeri teşkilâtına kadar asker adı altında beyliklerin, muhtelif nahiyelerin harp zamanında verdiği gönüllüler bulunuyordu. Yeniçeri teşkilâtı askerlikte yeni bir inzibat sistemi açtı. Askerler doğrudan doğruya ocaklarda

muntazam bir surette yetiştirilmeğe başlandı. İkinci Mahmudun Yeniçerileri kaldırmasile Avrupanın asrî askerlik sistemi memleketimize girdi. Bu son devre kadar askerler padişaha kulluk idiler. Yeni devrin askerliği ise millî bir şekilde tecelli etti. Asker, padişah ve hakanlar için değil, mensup olduğu milletin haysiyet ve şerefini korumak için, üzerinde yaşadığı öz vatanın kurtuluş ve istiklâli için harp etti ve can verdi.

1908 inkılâbını, ve bir çok felâketleri müteakıp en son Büyük İnkılâbımızı askerî sınıfa borçlu olduğumuz şüphesizdir. Eğer memleketimizde kuvvetli bir asker terbiyesi, o yüksek zabitlerimiz ve kumandanlarımız bulunmasaydı, akıbetimiz bugünkü Suriyelilerin, Mısırlıların vaziyetinden farksız kalacaktı. Binaenaleyh Türk milliyetçilik cereyanı tarihini yazarken, askerî zümreye eşsiz bir yer verilmesi icabeder.

Askerlik safhaları arasında Balkan facialarıda milletimizin canlanmasında büyük bir âmil olmuştur. Rumelinin dağı taşı ağladığı, su başlarında bakirelerimizin kızıl kanları aktığı zaman, bütün varlığımız titredi. Heyecanla Türk milliyetçiliğine sarıldık. Kurtuluşumuzun yalnız o cereyana uymağa bağlı kaldığını anladık. Umumî harp ve onu takip eden facialar ise, daha şiddetle bu inanımızı kuvvetlendirdi.

Fakat bütün bunlara rağmen, Türk milliyetçiliği, ancak Cumhuriyet İnkılâbından sonra en

şuurlu bir surette çalışma alanına geçmiş bulunuyor. Ondan evvel, fikir âleminde, mütefekkirler tarafından esasları yazılmış; şairler tarafından şiirleri söylenmişti. Fakat kat'î millî yürüyüş Büyük Atatürk devrimile başarılmış oluyor. Bütün gölgeli yerleri, harikalı dehasının eşsiz ışığı ile aydınlatan Büyük Türk Jenisi, bize milâddan binlerce yıl önce, bir Türk tarihi bulunduğunu, ve bu tarihin medenî vasıflarını göstererek, gözlerimizi kat'î surette, tarihi, ezelden başlayan büyük bir Türk varlığına çevirdi. O canlı ve orijinal fikirlerile uyandırdığı hareket - le, tarih ve dil gibi iki millî ana kök üzerinde kafalarımızı aydınlattı, ruhlarımıza millî şuuru, hakikî ve en kuvvetli unsurlarile aşıladı. İşte bugün, onun sayesinde, Türkiyede varlığımızı üstüne kurduğumuz çok kuvvetli ve sağlam milliyetçilik ruhu içinde hepimiz yoğurulmuş bulunuyoruz. Bu suretle sosyal bünyemizde eşsiz bir birlik kuvveti kurulmuştur.

Bu vaziyet, bize istikbal için çok aydınlık ufuklar gösteriyor. Bu Millî birlik içinde, Cumhuriyetimizde çok lüzumlu olan bir inkılâbı, Büyük Endüstri İnkılâbını da başarıyoruz. Bununla da millî hayat müreffeh olacak, ilim ve güzel sanatlar yükselecektir; içtimaî makinemizde büyük faaliyet ve semereler temin edilecektir. Yeni milliyetçilik hareketile sosyal devrimimize bir ruh ve şuurlu bir hayat vermiş oluyoruz. Ancak şimdi, Türk kendine gelmiş, kendi irade ve ka-

biliyetlerini anlamış, ne yapabileecğini ve nasıl yapacağını öğrenmiş bulunuyor.

Türk milliyetperverliği, Türkün hayat eksiri, kurtuluş ve yükselişinin âmili olmakla kalmayıp, bizim eserimize uyacak başka bir çok esir ve yarı esir milletlere de bir yol açmış, onlara bir kurtuluş yolu göstermiş olacaktır. Atatürk inkılâbının, beşerin medeniyet tarihinde en yüksek bir mevki ve şeref kazandığında şüpheye mahal kalmamıştır.

B A H İ S XIX

Kemalizm İnkılâbında Millî Vicdan:

ATATÜRK

Burada, Türk milletinin dehasını temsil eden Büyük Atatürk'ten bahsetmek teşebbüsüne girişiyoruz. Fakat hemen söyleyelim ki, onun künh ve mahiyetine tamamile nüfuz etmek, onu tamamile anlayabilmek hiç bir faniye nasip olmayacak bir şeydir. Çünk o yiyip içen, düşünen, duyan alelâde beşerî hayatın üstünde başka bir varlığa maliktir : Türk milletinin maşerî vicdan ve dehasını şahsiyetinde toplamıştır. Türk milletinin vicdanı ise önünde en derin huşu ve ihtiramla takdis edilecek bir ekmeliyet remzidir, ülûhiyettir.

Filhakika, muasır büyük filesoflar bize, bilinebilen ve bilinemeyen iki âlem olduğunu anlattılar. İlim âlemi, determinizm ve pozitivizm çerçevesi içinde sebep ve netice münasebetlerile bilinebilen, anlaşılabilen bir âlemdir; mahdut o-

lan aklımızın mahdut olan âlemidir. Bir de hads ve irade âlemi, aklımızla bilinemeyen, hakikî varlık ve küllî kudretler vardır ki, insaniyetin bu maşerî vicdanı bütün varlıkların Süperstrüktürü'dür. Hegel, insaniyetin bu maşerî vicdanının en yüksek ve en hakikî tecellisini, en yüksek fazilet ve ruhî kudretlere malik olan milletlerde buldu. Tarih içinde, beşerî irade ve tekemmülün en yüksek enmuzeci, bu umumî vicdanın sahibidir. Diğer milletler, tıpkı bir vücudun uzuvları gibi, maddî sahalarda azamî inkişaf ve kuvveti gösterebilirler. Fakat bu inkişaf maddidir. Beşeriyetin ruhî varlığı, bir uzviyetin baş ve dimağı gibi, ancak o yüksek enmuzeçte kendisini gösterir.

Şu halde, bütün tarihinde harikulâde ruhî tezahürlerile tanınan, ve esasen, beşerî tekâmül tarihinde en evvel insanlık ve medeniyet sahnesine çıkan Türk milletinin, beşeriyetin bu maşerî dehasını en yüksek bir enmuzeç olarak haiz olacağında hiç şüphe yoktur; ve bütün tarihî vakıalar da daima bunu göstermiştir. Bütün cihana medeniyeti öğreten, insanî ruhu veren Türk milleti olmuştur. Son İstiklâl Harbimiz ve inkılâbımız da, bu yüksek ruhun yeniden feveranı ve yarattığı yüksek hamleleridir. Bunun önüne geçilemezdi, ve bundan sonrada daha ileri hamlelerinin önüne geçilemeyecektir. İnsaniyetin ruhu, Türk milletinin vicdanında yüksek ve yaratıcı seyrini takip edecektir. İşte beşerin maşerî

vicdanının en büyük enmuzeci olan Türk milleti, Atatürk'ün şimdiye kadar emsali görülmemiş olan harikulâde dehasında tekrar kendi kendisini bulmuş ve uyanmıştır. Türk milletine, tarihte mukadder olan rolü tekrar teveccüh etmiştir.

Atatürk'ün iki varlığı vardır. Bir alelâde insanlar gibi yiyip içen, düşünen, duyan varlığı, diğeri ise zaman zaman ruhunda feveran eden ve onu alelâde insanlardan ayıran, bu bahsettiğimiz yüksek maşerî vicdanın, Türk milletinin dehasının faal bulunduğu varlıktır. Milletin bu vicdanına bütün tarihte derece derece sahip olduğunu bildiğimiz insanlarda bu ikinci nevi ruhî nefislerin tezahürlerini gördük. Fakat hiç birinde, Atatürk'te olduğu kadar tam ve şamil şekilde bu maşerî dehanın tecellisi görülmemiştir. Çünkü o, bu vicdanî tekâmülün en son merhalesini teşkil etmektedir. Şimşek gibi çakan derin ilâhî hadakalarda, idare, vicdan ve karakterin en yüksek tecellisi olan çehrede, ve bütün hareketlerde, bu asîl enmuzecin yüksek timsalini görüp meclûp olmamak mümkün değildir. Türk millî vicdanının en hakikî şeklile yüksek şahsiyetlerinde tecessüm etmesinin tabiî neticesi olarak, onun her söz ve her hareketi her türlü hatadan salim, mutlak bir surette isabetli, iyi ve doğrudur; millî dehanın ifadeleridir. Bu ifadeler, insan ruhunda kıvılcımlar yaratır, yeni ufuklar açar, inkişaflar meydana getirir. Aklımız, ilmimiz çok mahdut olduğundan, bu kudreti, ancak büyük filo -

sof Bergsonun akıl ve zekâ fevkindeki «intuition» dediği hadsî kuvvetle bütün mevcudiyetimizde sezebiliriz.

Nietzche'nin fevkalbeşerleri ve Carlyle'in kahramanları, âlemşumul tarihin muhtelif devirlerindeki beşerî vicdanı temsil eden ideal şahsiyetlerdir. Bugün onların yaşayan timsali Atatürk'tür. Hegel, «milletler tarihi yoktur, beşeriyet tarihi vardır, ve her devirde bu tarihi yaşayan ve yaşatan bir baş millet bulunur» diyerek muasır devrin liderliğini Alman milletine ve onun kahramanlarına vermek istemişti. Eğer Hegel bugün yaşamış olsa, ve bitaraf gözle âleme baksaydı, Türk milletini ve onun yüksek kahramanını başta göreceği ve felsefî sistemine bu hakikati geçireceği muhakkaktı. Realiteye uygun gelen bu felsefeye göre, Atatürk, bugün yalnız Türk milletinin değil, bütün beşeriyetin lideri ve kahramanıdır. Onun fikirleri, onun gösterdiği yollar, insanlık için hakikat ve saadet yollarıdır. Zaten cihan tarihi, baştan başa kahramanların yarattığı tarih değil midir? Ve bugünkü cihanın en doğru en güzel tarihini, bütün beşeriyete örnek olacak şekilde, Atatürk yaratmamış mıdır? Onun ışıkları altında yanlış ve hatalı yola sapmak imkânı yoktur. O, bütün hareketlerinde hiç bir isabetsizlikte bulunmamıştır. Onun karşısında, onun ruh ve fikirleri önünde, Eflâtunun anlattığı, ve temaşası hayatının en yüksek zevk ve saadeti olduğunu söylediği, iyilik idesini (ülûhiyet

idesi) görmek, onunla karşı karşıya gelmek mümkündür.

Atatürk'ün yüksek şahsiyetinden bahsederken, büyük filosofların asırlardanberi söyleyip anlatmağa çalıştıkları büyük gizli hakikatleri hatırlamamak mümkün olmuyor. Büyük adamları iyi görebilenler, beşeriyet tarihini, ve kahramanlığın mânasını anlarlar. Hayat ve ahlâk örneklerini oradan alırlar.

Tarihte daima iki nevi ahlâk görülmüştür. Biri passiv, uhrevî ahlâk; diğeri aktif, dünyevî ahlâk. Birisi, insaniyeti mahkûm eden, dejenere eden ahlâktır. Zaıf, sükûn, lâkaydî ve teslimiyet bunun en büyük akideleri ve telkinleridir. Bu ahlâka göre, iyi insan tipi, hakikatte zelil ruhlu, riyakâr, tenbel ve hasud olan insandır. Bizdeki son saltanat ve medrese ahlâkiyeti de bu olmuştu. Diğeri ise cesur, dürüst, mücadeleci ve yapıcı kahraman ahlâkiyatıdır. Bunu temsil eden tip, şerefle yaşayan, yaşatan ve yaratan tiptir. İşte Atatürk'ün şahsiyeti ve telkin ettiği ahlâkiyat bu ikincisidir.

Nietzsche, bu iki nevi ahlâkiyatın birincisini Hiristyan ahlâkyatı, ikincisini Diyonisus ahlâkiyatı olarak tasvir eder. Fakat Hiristiyanlıktan evvel ve Hiristiyan olmayanlarda da birinci nevi ahlâk bulunduğu gibi, ikincinin müessisi de Yunanlılar değildir. Diyonisus, bu ahlâkiyatın bir ilâhî sembolidi. Diyonisus alaylı ayinleri, Yu-

nanistana hâs olmayan bir ananedir. Oraya hariçten götürülmüş Türk ruhunun, Türk ahlâkiyatının bir ananesidir. Bunu, e neski devirlerdenberi Türk milletinin tarihî karakterinde, dininde ve sanatında görmekteyiz. [1]

O halde, Nietzche'nin ikinci nevi ahlâkiyatının asıl sahip ve müessisi Türklerdir. Onun içindir ki Atatürk bu ahlâkiyatın, tarihte hiç görülmemiş şekilde en yüksek timsali olmuştur. Tevazu içinde yüksek ve asîl bir şecaat, en derin alicenablık, muhakemenin hâkimiyeti altında en hamleli iradî faaliyetler, hadsî kuvvetler ve namütenahi bir aşk ve mefkûre...

İşte büyük şefimizin Türk nesillerine timsal olan ahlâkiyatı budur.

Onun en büyük bir şıarı iman ve emniyet telkin edişidir. İman muvaffakiyetin ve yükselişin en büyük bir şartıdır. İman ile yapılan bir işde behemehal muvaffakiyet vardır. Vaktile dinî şekilde iman vardı, şimdi imanımız millî imandır. Türk milletinin dehasına ve vicdanının yüce mümessiline iman etmeyenler bu miletten değildir; ve hatta insan değildir; ne olduğunu bilmeyen ruhan bozuk mahlûklardır.

Bu esrarengiz kâinatla hayatî münasebetimizde taşıdığımız kanaatler nelerse, hayatımızın en esaslı yaratıcı unsuru o istikamette faal olur, ve bütün diğer hayatî safhalarımızı tayin ve tes-

(1) İkinci Tarih Kongresine verilen «Eti ve Grek dinî sistemlerinin mukayesesi» adlı tezimize bakınız.

bit eder. Carlyle; «bana bir insanın imanını söyleyiniz, size ne olduğunu anlatayım» diyor. İrade ve iman daima akıl ve zekâ - nın, maddiyatın üstünde bir kuvvettir. Önünde hiç bir engel tanımadan her şeyi alıp götüren yapıcı ve yaratıcı bir kuvvettir. Schopenhauer, bu hakikati «her şey iradedir» demekle ifade etmek istedi. Fakat, bu iradenin şer olduğunu kabulde aldandı. İmanla karışık irade daima iyi ve mesut neticeler vermiştir.

İrade ve imanın en güzel, en doğru izahını büyük filosof Kant'ın felsefî sisteminde görüyoruz. İrade, aklın anlayamadığı büyük ve hakikî âlemin en mümeyyiz vasfıdır; ve daima, derece derece ruhî bir hürriyetle müterafiktir. İnsan, aklile anlamadığı bu âlemi, iradesinin timsali olan vicdanile anlar. Bu vicdan ona bütün manevî hayatın kapılarını açar, ahlâk yollarını gösterir. Akıl, zekâ ve maddî düşüncelerle girilemeyen diyarlara onu sevkeder. İşte millî önderimizin haiz olduğu muazzam iradî hürriyet de böyledir; derin vicdan ve maneviyetin, yüksek sezişin ifadesidir.

Bazı menfi ruhlu, kıt imanlı insanlara büyük adamlardan bahsedemezsiniz. Onlar büyük adamların mevcudiyetini ve lüzumunu inkâr ederler. Yapılan işleri gösterirsiniz, onları zaman yaptı derler. Ona perestiş edecekleri, onu takdir edecekleri yerde, küçük küçük bir takım hesapçık-

lar çıkarmağa, ve büyük adamın büyük işlerini bu mihanikî hesapçıkların içine sıkıştırmağa çalışırlar; ölçerler, dökerler ve neticede alelâde şeyler imiş gibi karşınıza çıkarırlar. Bu basit fikirli, küçük ruhlu küçük münekkidlerden daha fazla ne beklenebilir? Büyüklüğü kendi içlerinde duymayanlar büyükten ne anlarlar? Bu küçük münekkidler imansızlığı ve ruhî felci neşir ve tamim etmeğe çalışırlar. Fakat şükrana şayandır ki imansızlıkla muvaffakiyet bir arada yürüyemez.

İnsan kendisinden büyük olanlara hürmet etmek ve tâbi olmakla kendi büyüklüğünü hisseder; kalbinde mündemiç olan bu asîl sadakat ve perestişi, zamanın hiç bir samimiyetsizliği, hiç bir küçüklüğü, hiç bir şüpheci mantığı izale edemez.

Böyle bir iman telkini kuvvetiledir ki, Atatürk, her şeye açık bir kalb ve açık bir göz ile bakar. Her şeyi büyük kalbli bir sadelik, derinlik ve tazelikle görür. Hakikaten seven, takdir eden ve korkmayan bir ruh ile onları karşılar. Onun için **convenience** felsefesi mevzuubahis değildir. O, idarei maslahatçılık siyasetinin dışında, her işin en iyisini ve en güzelini yapan, en yüksek mânasında pratik bir idealisttir. Zaten Türk milletinin, bundan evvelki bahiste telhisine çalıştığımız gibi, en esaslı psikolojisi de budur.

Yeni bir vaziyet veya vakıa karşısında üç

türlü düşünen, üç türlü ruhî hal taşıyan, üç nevi insan tipi vardır. Bazıları, idarei maslahat yoluna saparlar, işin cezrî olmayan anî ve muvakkat en kestirme hal şeklini düşünür ve öyle hareket ederler. Bazıları, bunun tamamen aksi olarak anî bir hâdise karşısında, en cezrî ve en iyi şeyi düşünür ve onu yapmağa çalışır. Üçüncü bir tip de, böyle hâdiseler karşısında, ne muvakkat ve kestirme olanı, ne de iyi ve cezrî olanı düşünemeyerek menfî ve fena bir ruhî hale düşer. Atatürk'ün, ve umumiyetle Türk milletinin maşerî psikolojisinin karakteri, daima böyle vaziyetler karşısında en iyiyi, en cezrîyi ve en güzeli düşünüp yapmaktır.

Saltanat devrinin hakikî Türk ruhuna uymayan zihniyeti bir «idarei maslahat» cılıktan ibaretti. Bu hal, başını karın içine sokup ta, tehlikeyi görmediği zaman, ondan salim olduğunu zanneden bir tavşanın haline benzerdi. Cumhuriyet devrinde, Büyük Önderimizin bütün hareketlerile ve sözlerile telkin ettiği ve kurduğu zihniyet bunun tamamen aksidir. İcap ederse en çok fedakârlıkla en sağlam ve en ileriletici yolda yürümek, istikrarlı, samimî ve dürüst olmak...

Bazıları iradeyi ve iradeli hareketi yanlış anlarlar. Zannederler ki iradeli insan, bir kayaya, bir duvara mütemadiyen başını vurarak bir çıkmazı açmağa çalışan insandır. Halbuki, iradeli ve azimkâr insanlarda, hedefe vasıl olmak için en büyük bir «fleksibilite» ve elâstikiyet var-

dır. Hedefe götürecek bütün imkânları ve yolları sezerler. Birisi olmazsa ötekini ararlar, bir diğerini tecrübe ederler. Sırasına ve zamanına göre hareket ederler. Zaman ve mekân içinde, yorulmak ve usanmak bilmeyen bir mefkûre savaşı daima onlarda hâkim olur. İşte Münci Reisimizin iradesi böyle bir iradenin en yüksek şekli ve tezahürüdür. Heryonun dediği gibi, yalnız fertleri değil, milletleri de önünde hürmetle eğdiren, güneş gibi parlak bir dehanın ışıkları altında mefkûre için çalışan, yapan ve uğraşan bir irade. Büyük Nutukta, bütün vakıaların tetkik, takip ve intacının hep bu esaslar üzerinde yapıldığını, onun harikulâde şahsiyet ve karakterinin ifadesini görüyoruz. Nutuk, bütün Cumhuriyet nesillerine bir mukaddes kitap olmalıdır. Oradan düşünüş, duyuş ve hareket ediş dersleri ve örnekleri alınmalıdır. Hatta, bu eser yalnız Türk milletine değil, bütün dünya moralistlerine ve devlet adamlarına ders verecek bir eserdir.

Deha, gerçi tamamen anlaşılamayan ve tahlil edilemeyen bir kudret ise de, bir çok mütefekkirler ve ruhiyatçılar bunun üzerinde düşünmüşler ve fikirler beyan etmişlerdir. Bazıları, dehaya, en derin ıztırapla müterafık en yüksek hürriyettir demiş, bazıları tahammüllü ve orijinal bir çalışma kudretidir demiş.

Hiç şüphesiz orijinalite, dehanın en mühim bir tezahürüdür. Bunun vasıfları olarak, bir

şeye ısrarla dikkat ve nüfuz etmek, en yüksek şekilde mücerret tefekkür kabiliyetine ve sezişe malik olmak, seri amelî muhakeme ve tamim yapabilmektir. Bunların en yüksek inkişaf merhaleleri, cemiyet içinde büyük hâdiselerin ve bilhassa tehlikelerin zuhuru anında kendisini gösterir. Karışık bir hâdisede doğru ve iyi unsurları görerek, çıkar yolu en iyi keşfedebilmek, orijinalitenin en yüksek tezahürüdür. Bu itibarla, orijinalite, muhtelif yollar arasında en iyisini şuurlu bir surette tefrik kabiliyetine malik olmak vasfıdır. Gerçi her fert, küçük, büyük, münevver, cahil, etrafında cereyan eden meseleler üzerinde hüküm vermek mecburiyetindedir; ve bu hükümlerin bazıları tesadüfen doğru olabilir. Fakat dahinin orijinalitesinde, bu hükümlerdeki isabet şuurlu bir mahiyeti haizdir; ve bu hükümler, şeniyet hükümlerinden ziyade, kıymet hükümlerine müteveccihtir, yani içtimaî bir faydayı haiz, en uzak bile olsa, içtimaî bir gayeyi istihdaf eden hükümlerdir.

İnsanlar arasında büyük bir ekseriyet, hükümlerini taklidî mahiyette, göreneğe tâbi olarak ve şuursuzca verirler. Bazıları şuurlu hüküm vermekle beraber, bir çok ahvalde bu hükümlerinde aldanırlar, ve ekseriya içtimaî gayeleri düşünmezler. İşte dahi odur ki, hükümlerinde daima **şuurlu**, daima **isabetli** ve daima **içtimaidir.**

Millî Dahimizin orijinaliteden başka haiz ol-

duğu vasıflar hassasiyet, tolerans kabiliyeti ve adalet mefkûresinin en yüksek tecellileridir.

İnsanlarda üç nevi içtimaî hassasiyet vardır: birincisi, cemiyet içindeki hâdiseleri sadece bilmeği istemek; ikincisi bunları bildikten sonra üzerinde düşünüp muhakemeler ve münakaşalar yapmak; üçüncüsü ise, bununla da iktifa etmeyerek, en iyi içtimaî gayelerin tahakkuku namına veya millî bir tehlikeyi bertaraf etmek için filen çalışmak, ve müessir olacak faaliyetlerde bulunmaktır.

Mütarekeden sonra, Türk milletinin istiklâli tehlikeye düştüğü zaman, hassasiyetin bu dereceleri içinde en büyüğünü, derin bir ıztırapla müterafik olan en yüksek hassasiyeti Büyük Atatürk'ün, millî şeref ve tehevvürü temsil eden dehasında gördük.

Tolerans kabiliyeti ise, her türlü menfî ve mütecaviz fikir ve hareketlere karşı, büyük neticenin istihsali için tahammül göstermek, ve şiddetten ziyade ikna ve telkin suretile herkesi yola getirmeğe çalışmaktır. İstiklâl mücadelesi esnasında, Millî Dehamızın hareketleri, bu kabiliyeti mütebariz bir şekilde göstermektedir. Bunda demokratik bir zihniyetin de mündemiç olduğu âşikârdır.

Adalet mefkûresi de, onda en yüksek millî tecellisini bulmuştur. Eflâtun, içtimaî adaleti, «herkesin cemiyet içinde lâyık olduğu mevkii bul-

masıdır» şeklinde tarif etti. Şüphesiz adalet, herkese lâyık olduğu mevkii vermek ve lâyık olduğu muameleyi yapmaktır. Bunun için, başkalarının fikir ve hükümlerini de dinlemek, deliberasyon yapmak ve ondan sonra hüküm ver - mek lâzımdır. Millî İstiklâl ve İnkılâp hareketlerinin Şefi, hep bu metodla hareket etmemiş midir?

İçtimaî şahsiyetler, millî şuuru kendilerinde derece derece temsil eden şahsiyetlerdir. Bunun en yksek tecellisi, her cepheden inkişaf etmiş olan millî dehada bulunur. Millî deha, içtimaî münasebetlerin tekâmülünü istihdaf eden gayelerde, iş beraberliği usullerinin inkişafında, milletin saadet ve terakkisine yarayan vasıtaların ıs - lahında, aile ve devlet gibi aslî içtimaî müesseselerin korunmasında ve yükseltilmesinde daima derinden alâkadardır. Cemiyete daha geniş ve daha iyi bir hayat temin etmek mefkûresile çalışır.

Böyle bir liderde en yüksek hayatiyet, en yüksek şahsiyet, ve en yüksek içtimailik vasıfları toplanınca, o artık cemiyetin terakki denilen yüksek mefhumunun en ağır taahhütlerini omuzlarına almış olur.

Büyük Atatürkümüz siyaset, kültür ve iktisad sahasndaki icraatile, milletin hayatını zenginleştirdi, ona her türlü yükseliş imkânlarını verdi. Ahlâkî, içtimaî misaller, ibret nümuneleri yarattı. Damarlarımıza taze kan, gönüllerimize can,

iman ve kafalarımıza ülküler veren bu yüce şahsiyete en derin şükran duygusile hepimiz borçluyuz.

Onun hakkında ne söylense, ne yapılsa ancak görünen kısımların tasvirinden ibaret kalır; bir ağacın yapraklarından ve dallarından bahsetmek gibidir. Derinlere inen ve bu yaprakları ve dalları yaratan kökler vardır ki, onları bilmiyoruz ve bilemiyeceğiz. Onlar Büyük Adamın görünmeyen ve tarihin derinliklerine dalan emsalsiz kökleridir. Beşeriyet tarihi Büyük Türk İnilâbının Yaratıcısı gibi bir deha görmemiştir.

BAHİS XX

Halkçılık Mefhumu

Halkçılık Hareketinin Tarihî Tekâmülü ve Kemalizmde Halkçılık İdeali

Yunancadan müştak olan demokrasi kelimesinin asıl mânası halk idaresi demek ise de bu, muasır demokrasi mefhumunu ifade edemez. Muasır demokrasi içinde hürriyet, hukukta müsavat, ekseriyetin hâkimiyeti, ekalliyetin hukuku, vatandaşlar arasında karşılıklı saygı ve bağlılık, ve millî onur gibi mânalar mündemiçtir. Demokrasi mefhumu içindeki hürriyet, düşünmede hürriyet, sözde hürriyet, iradede hürriyettir. Demokraside herkes, ne suretle olursa olsun, her hangi bir tefekküründen dolayı mesul tutulamaz. Sözlerinde ve iradesinde ise, hürriyetini, yalnız başkalarının aynı derecedeki hürriyeti sınırlandırır; başkalarının hukuk ve şahsî hürriyetine tecavüz etmemek şartile serbest konuşup hareket edebiliriz. Demokrasi bu kaydı, hukukta müsa-

vat esası üzerine kuruyor. Sözlerimizde ve hareketlerimizde, başkalarının aynı derecedeki hürriyetine engel olmamak üzere, tamamile serbestiz. Bundan başka, demokraside, müzakere ve münakaşa mefhumları da esaslı birer zemin teşkil etmektedir. «Barikai hakikat müsademei efkârdan çıkar» düsturunu demokrasi tam mânasile kabul etmektedir. Onun içindir ki en küçük fertlere bile söz, şikâyet ve rey hakkı veriyor. Eflâtun ve Hegelde gördüğmüz dialektik usul, demokraside genel bir tatbik sahası bulmuştur.

Demokrasi tatbikatının en eski şekillerini, Sümerler devrinde, ve bilhassa Anadoluda Eti medeniyetinde görüyoruz. (1) Küçük Asyanın çoğrafî ve ırkî vaziyeti, onu, medeniyetin tekâmülünde mühim bir mevkide bulundurmuştur. Anadolunun yayla arazisi, beşerî tekâmülün seyrine, her safhasında olduğu gibi, siyasî safhasında da bir istikamet vermiş olması bakımından gittikçe daha byük bir alâka ve ehemmiyet kazanmaktadır. Klâsik Yunan ve Roma medeniyetleri, ve bunlardan çıkan muasır Avrupa siyasî ve kültürel fikirlerinin kökleri Anadoluda bulunmaktadır. Etilerin Anadoluya getirdikleri münkeşif medeniyetin ana çizgileri, hafriyatla elde edilen yazılı tabletlerin okunmasından ve bıraktıkları âbidelerden anlaşılmaktadır.

---

(1) T. T. K. neşriyatı. Eti tarihi müsveddeleri, Seri III. S. 5-6.

Bundan başka, Orhon abidelerinde sarahatle gördüğümüze göre, Tukyu Türklerinin devleti halkçı olduğu gibi [1] ondan evvel Hiyongnuların devletleri de ayni prensip üzerinde idi. Hakimiyet mefhumu onu tatbik eden hükümdarlardan ayrı telâkki ediliyordu.

Klâsik Türk-Grek medeniyetinde de demokrasi tatbikatı yerleşmişti. Eflâtunun **Cumhuriyet** adlı eseri Avrupanın terbiye ve bilgi âleminde, bugün bile en yüksek eserlerden birisi olarak tanınmaktadır. Büyük filosof, kitabında, ideal bir cumhuriyet şekli tavsif etti. Demokrasinin mâna ve mahiyetini bütün vuzuhile anlattı. Fakat Yunan sitelerinde bu demokrasinin tamamile tatbik edildiğini göremeyiz. Halbuki, daha eski olan Sumer ve Eti medeniyetlerinde, tam mânasile bir esirler sınıfının bulunmaması dolayısile, bunun daha geniş tatbikatı görülebilir. Bununla beraber, Perslere karşı büyük zaferlerden sonra, Yunanistanda Perikles devrile başlayan bir cumhuriyet idaresi meşhurdur. Periklesin meşhur cenaze hutbesinde, Yunanistanın demokratik bir idare şekline, başka milletler arasında ilk defa olarak sahip olduğu iftiharla anlatılıyor. Perikles diyor ki: «Bizde bir cumhuriyet hayatı vardır. Biz komşularımızdan ders alamadık, fakat

---

(1) Thomsen. İnscriptions de l'Orkhon deschiffrés, 1896. S. 92.

onlara örnek olacak mevkideyiz. Bizde her vatandaşın umumî idarede yeri vardır. Herkes kendi kendini inkişaf ettirmekte, kendi mesleğini seçmekte serbesttir; ve cumhuriyetimizin her ferdi, tâbi olduğu idarede bir mesuliyet ve bir hak sahibidir.» (1)

Yunanistanın o zamanki idare şekli, her şehrin ayrı ayrı kendi sahasına münhasır kaldığı cihetle, demokrasi bilhassa Atinada pek ziyade ilerlemişti. Atinalıların kendilerine mahsus bir umumî meclisleri ve seçilerek başa geçen bir reisleri veyahut kumandanları vardı. Umumî mecliste, bütün hür Atinalılar tabiî âza idiler. Orada, vakit vakit herkes toplanır, ve umuma taallûk eden meseleler üzerinde, temsilî mahiyeti haiz olmayarak, doğrudan doğruya vatandaşlar arasında müzakereler ve münakaşalar cereyan eder, kanunlar yapılırdı. Atinada **Solon** ile başlayan teşriî hayat, Perikles devrinde cumhurî şeklile kemale ermişti. Sokratı mahkûm eden mahkeme, hükümlerini cumhuriyet kanunlarından çıkarmışdı. Büyük Sokratın, bu hükme telâş - sızca tâbi olması, ekseriyetin yaptığı kanunlara, Atinanın cumhurî idaresine karşı, hayatını vermekle dahi sadakat ve riayet göstermenin lüzumuna kani olduğunu isbat etmek içindi. Kaçırılması için arkadaşları ve bilhassa talebesi Eflâtun tarafından her türlü vasıta ve çareler gösterildiği

---

(1) Tukidit. Periklesin (Meçhul asker) mezarındaki nutku.

halde, bunu, sırf cumhuriyet kanunlarına itaatsizlik olur diye yapmaktan imtina eylemişti. İşte, Sokrat, Atinada o zaman böyle bir cumhuriyet faziletini temsil etmişti. Herkes kanunu yapmağa iştirâk eder ve ekseriyetin yaptığı kanuna, verdiği hükme tâbi olmak bir vazife olur.

Roma tarihinde bir cumhuriyet devri olduğunu biliyoruz. Patrişanlarla, Plebler kavgasının, Pleblerin galebesile nihayetlendiğini, ve onların da Roma hükümrani haklarını kazanarak Patrişanlar meclisine mukabil bir de Plebler meclisi açıldığını ve bu meclisin geniş bir salâhiyete, kanun teklifi hakkına malik olup yapılacak ka - nunların onların tasdikına iktiran etmesine vabeste olduğunu Roma medeniyeti tarihleri gösteriyor. Hatta, Romanın imparatorluk devrinde bile, pratorların ne kadar nüfuz ve hâkimiyete malik oldukları malûmdur. Pratorlar halk arasından, halk kütlesini, asılzadeler sınıfına karşı himaye edecek reisler olarak seçilirlerdi.

Hulâsa, klâsik medeniyetin gerek Yunanistan, gerek Roma safhasında, bazan pek yüksek, bazan mahdut cumhuriyet idaresi şekilleri ve demokrasi ideallerinin tatbikatı görülür.

İşte demokrasinin menşei böylece eski Türklerin tarihile başlayarak, asırlardanberi gâh inhitat, gâh itilâ ile nihayet zamanımızdaki mütekâmil devresine gelebildi. Bununla beraber, de - mokrasi halâ bir ideal olarak duruyor. Mütefek-

kir beşeriyetin bütün ümidi bu ideale daha çok yaklaşmak ve o istikamete doğru yürümekten ibarettir. Büyük Türk İnkılâbı da başlıca bu esas üzerine kurulmuştur.

Demokrasi, beşerî cemiyetlerin en çok inkişaf etmesine müsait şumullü bir sosyal felsefe olmakla, temeli olan halkın siyasî ve fikrî terbiyesini, hak ve vazifelerini her şeyin üstünde sayar. Demokrasi, kabiliyetlilerin faikiyeti demek olmakla, ilmî cereyanlara ve ilmî müddeiyata tevafuk etmektedir. Yaşamak için mücadele, kavinin bakası gibi hayat felsefesine ait düsturlar, muasır demokrasi mefhumuna uygundur. Bu itibarla, demokrasinin, en köklü ve hayatî bir içtimaî felsefe olarak daima hükümran olacağı tabiî görülmektedir.

Muasır demokrasi, önce Amerikan inkılâbı, daha sonra Fransız inkılâbile devlet sistemlerinde tatbike başlandı. Bunlardan evvel, 1688 de İngilterede, Istuvartlara karşı yapılan inkılâp da zikredilirse de o, hakikî mânasile demokrasiye doğru şuurlu bir hareket değildi; ve muasır demokrasi prensiplerini ilân etmemişti. Amerikan inkılâbı da Fransız inkılâbı kadar demokrasinin intişarında müessir ve nafiz olmamıştır. Fakat hemen hemen Fransız inkılâbile başlayan büyük sanayi inkılâbı bu gayeye varmak için pek ziyade müessir olmuştur.

Avrupada on dokuzuncu ve yirminci asırlarda diğer devletlere de birer birer intişar ederek

hâkim olan demokrasi mefhumu, bizim tarihî millî karakterimizden doğmuş olmakla milletimizin seciyyesine en uygun bir sosyal felsefe olarak Büyük İnkılâbımız bu temel üzerine yeniden kurularak tarihî millî benliğimize dönmüş bulunuyoruz.

İleride, demokrasinin prensiplerinden ve başka rejimlerle mukayeseli tatbik şekillerinden ayrıca bahsedilecektir.

KEMALİZMDE HALKÇILIK İDEALİ

Halkçılık hareketinin tarihî tekâmülü

Halk ve hükûmetin, eski küçük küçük zümreleri ve sınıfları birleştirerek iki esaslı kuvvet halinde meydana çıkışı, muasır medeniyetin en önemli bir karakteridir. Buna engel olmak için, beylerin, softaların ve esnaf zümrelerinin istiklâlini korumak uğrunda, gerek memleketimizdeki teceddüt hareketi aleyhtarlarının, gerek başka memleketlerdeki, daha eski zamanlardan başlayan birleşme hareketine muhalefet göste - renlerin bir çok faaliyetleri olmuştur. Fakat bu teşebbüsler muvaffak olmamış ve en sonunda halk birliği meydana gelmiştir. Ancak, tam birleşme husul bulmadan önce, on ikinci asırdan on altıncı asra kadar, Avrupanın en önemli sosyal hareketlerinden birisi olarak, ayrılıkları muhafaza etmekle beraber, bazı hususlar-

da bir birleşme yapmanın imkânı olduğu düşünülmüş ve bunun tahakkuku için çalışıldığı görülmüştür.

Bu hareketlerden bir kısmı, hakikaten insanlığın sosyal refah ve saadeti için yapılmış olmakla beraber, bir kısmı da sırf egoistlik ve şahsî menfaatlar endişesile yapılmıştır. Cemiyet, bu devirde, o kadar dağınık bir manzara arzediyordu ki, insanlığın bu huzursuzluğu karşısında bazı geniş dşünceli insanların bir fikir isyanı yapacağı şüphesizdi. İnsanlığın ilerlemesi endişesile çırpınan yüksek duygulu insanlar, yeni bir yol bulmağa çalıştılar. Fakat ne yazık ki bu yüksek fikir ve duygu sahibi insanlık hâdimleri, bir yandan beyliklerin, öte yandan dinin öfkeli hücumuna uğrayarak yakıldılar yıkıldılar. Tarih, bize, lekeli ve insanlığa utanç veren sayfalarında bu elim manzaraları göstermektedir. Bununla beraber, fikirlerin öldürülemeyeceği, bilâkis mütemadiyen büyüyeceği pek tabiî idi.

Bu fikir kıyamından başka, bir de muayyen bir sınıf veya zümrenin, ötekileri kendi nüfuz ve otoritesi altına almak suretile birliğin teminine çalışmak hareketi olmuştur. Bu teşebbüse göre, bir kısım hürriyet, bu zümre ve sınıflarda veya sitelerde kalacak, buna karşılık, müşterek menfaatlar, zümrelerin, sınıfların veya sitelerin genel otoritesine tabi olacaktı. Bu genel otoritede, ayrı ayrı zümrelerin, sınıfların veya sitelerin hu-

kuku temsil edilecekti. Bu teşebbüs de rekabetler yüzünden muvaffak olamadı. Bununla, bir nevi halk sınıfları korporasyonu ileri sürülüyordu. Bugün İtalyada Mussolini'nin tatbik etmek istediği faşist korporasyonlar sistemi de, bazı farklarla bu fikrin canlandırılması teşebbüsüdür.

Buna benzer başka bir teşebbüs de, teokratik teşkilât otoritesi içinde bütün sınıfları toplamaktı. Dinî bir sosyete içinde bütün prensipler eritilmek isteniyordu. Fakat, dinin manevî sahaya münhasır kalması prensibi, böyle siyasal bir teşebbüse girişmesinin en büyük engeli olmuştu. Bu yüzdendir ki, ne bizdeki şeriat ne de Avrupadaki katolik kilisesi, en kuvvetli ve ihtişamlı zamanında bile, cemiyetin doğrudan doğruya idaresini eline alamamıştı. Hiristiyanlık, zaten, ta kurucusu zamanındanberi, siyasal cephede muvaffak olmamış bir ihtilâl idi. Ancak vicdanlarda, gönüllerde yerleşmiş ve propagandası gizli katakomplarda olmuştur. Nüfuzu büyük, fakat, cismanî kuvveti hiç yoktu.

Genel teokratik otoriteye engel olan ikinci bir sebep te, dinî teşekkülün, başka hiç bir sınıf veya zümreyi içine almamak üzere teşekkül etmiş olması idi. Asya dinlerinde, Mısırda ve Avrupada dinî hierarşi ve teşekküller daima kendi başlarına kalmışlar, ve başka zümreleri ve meslekleri aşağı görmüşlerdir.

Üçüncü bir engel de, feodal beylerin kendisine teslim olmayışları idi. Roma imparatorluğunun yıkılışı anında, kilise, bütün halkı ve hatta yeni müstevlileri manevî egemenliği altına almıştı. Yalnız Avrupa feodalitesi kendisini kilise boyunduruğuna kaptırmaktan kurtarmıştı ki, bu da, cemiyeti bütünlüğüle, merkezî bir kilise otoritesine tâbi kılmağa bir engel teşkil etmişti.

Anadoluda, şeriatçılık, Selçuk devletinin sonlarında ve Osmanlı devletinin ilk zamanlarına tesadüf eden küçük beylerin kargaşalıkları içinde, bir aralık, bütün sosyal otoriteyi kendisinde toplamak teşebbüsünde bulundu. Fakat, bir taraftan şeriatın kendisini doğrudan doğruya siyasal işlere vermesinin kendi varlığındaki hikmetle bir tezat teşkil etmesi, öteyandan egemen beylerin, böyle bir tesirin boyunduruğundan kendilerini uzak bulundurmaları, ve üçüncü olarak da, şeriatçılık ve medrese teşekkül ve hierarşisinin kendisinden başka sınıf ve zümreleri içine alamaz bir halde bulunması ve hatta onları aşağı ve günahkâr görmesi, tıpkı Avrupada olduğu gibi, bu teşebbüsü akamete uğrattı, ve şeriatçılık yalnız manevî yoldan nüfuz ve kudretini göstermek ve tatbik etmekle iktifa etti.

Görülüyor ki, Türkiyede genel halk mefhumunun teşekkülünde, ortalama bir merhale sayılan sınıfları ve zümreleri birleştirme yolundaki bu dinî teşebbüs muvaffak olamamıştı.

Aynı gayeyi temin edebilecek olan, yani sınıfların birleşmesi şeklindeki genel bir halk birliğini meydana getirecek olan, Anadoludaki Ahilik teşkilâtı da bir nevi korporasyona tâbi tutulmak istenmişse de, bu teşkilâtların ve çeşit meslek zümrelerinin birbirile rekabetleri böyle bir genel birliği temin imkânını vermemişti.

Fikir cephesinden de bakılınca, büyük sosyal ve ulusal fikirler ve görüşler sahibi olan ve büyük sistemler kurmuş olan Farabiler, İbni Sinalar gigi Türk filozoflarının ve başka geniş görüşlü sosyal ilerleyiş mücahitlerinin, kütleyi birleştirmeğe matuf olan fikrî ve manevî cehitleri, yazık ki bir çok menfî cereynlarla karşılaşmıştı. Dinî taassup yüzünden ve hele Gazalinin, tefekkür hürriyetine indirdiği müthiş darbeden sonra, bu fikrî hareket de büsbütün neticesiz kalmıştı.

Trük milleti, şeriatçılığın tazyikine karşı duran Anadolu beylerinin, cemiyet içindeki bu lâyik bünyelerine çok müteşekkirdir. Çünkü, şeriatçılık, onlar dışında bütün zümreleri manevî esaret ve boyunduruk altına aldığı halde, beyler buna mukavemet göstermişlerdir. Osmanlı padişahları da, şeriatçılığın himaye ve tahakkümünden kendilerini kurtaramamışlardı. Yalnız feodal beyler, bu boyunduruğa teslim olmamışlar, softalar ve medreseciler esaretine kendilerini kaptırmamışlardı.

Bu mühim vaziyeti iyice kavramak için, Anadolunun bu sıralardaki genel durumunu sade-

ce hatırlamamız kâfidir. Bir yanda, beylerin yarı lâyikligi, öteyanda, şeriatçılığın tâbiiyet ve teslimiyet isteyen kuvveti; bir tarafta zihnî hürriyetle karışık siyasal egemenlik, öbür tarafta şeriatçılığın kör körüne iman ve itikad isteyen taassubu yaşıyordu. Anadolunun o devirdeki sosyal manzarası bu idi. Bunu bir az daha inceleyelim.

Feodal sistemin menşelerini araştırırken, onu teşkil eden ilk unsurlar arasında, yani beyliklerin ilk teşekkül tarzı içinde, malikâne sahiplerinin, emniyet ve huzur temini isteğile, beye teslim olmalarını gördük. Böyle bir muhitte, şeriatçılığı temsil eden hocanın ne kadar âciz ve kuvvetsiz bir durumda olduğu anlaşılır. Hoca, beyin bir âleti olmaktan başka bir şey yapamazdı. Anadolu beylerinin kalblerinde, şeriatçılığa üstün olan ruh daima yaşamıştır. Onlar, kendilerini, yalnız şeriatçılık kuvvetinden müstakil saymakla kalmayarak , ona ayni zamanda egemen oldukları telâkkisini de yaşatmışlardır. Şeriatçılığa düşman bir durumda değillerdi, ancak, onu, kendi manevî sınırları içinde bırakmışlardı; vazifeler ayrı idi. Uzun zaman Anadoluda, şeriatçılığa karşı, bir kısım halkın istiklâlini yaşatan, beylerin kuvvet ve nüfuzları idi. Beyler istiklâllerini her türlü kayda karşı şecaatle müdafaa ederlerdi. Böylece, cemiyetin teokratik bir birlik ve tam şeriatçı bir teşekkül meydana getir-

mesine engel olmak hususunda belki bütün öteki âmillerden daha kuvvetli bir rol oynadılar.

Demek oluyor ki, Türkiyede, genel halk mefhumunun, teokratik bir telâkki içinde, yanlış yoldan, meydana getirilmesi için yapılan şeriatçılık teşebbüsü, bu saydığımız sebepler altında bastırılmış oluyordu.

Bir yandan da şeriatçılık yavaş yavaş kendi içindeki birliği de kaybetmekte idi. Tarikatler, mezhepler, Anadoluda yer yer kuruluyor ve birbirlerile çarpışıyorlardı.

Hangi sivil cemiyette, dinî cemiyette olduğu kadar kavgalar olmuş, ve nefretler uyanmıştır? Hangi cemiyet, şeriatçılık veya kilise içinde olduğu kadar parçalara ayrılmıştır? Ve hangi cemiyet, bu dinî ayrılıklardan, tahriklerden ve çarpışmalardan ziyade, başka bir âmille mutazarrır olmuştur? Başka hangi hareket, halkı şeriatçılık kadar üzmüş ve hırpalamıştır? Sünnilik, Alevilik davalarının izleri ve kalıntıları, Anadoluda halk arasında halâ yaşamaktadır. Tarikatlerin birbirlerine karşı keskin düşmanlıkları, asırlarca Türk milletinin kuvvetini israf etmiştir. Anadolu halkını manen zayıf düşüren ve onu istismar ettiren en büyük âmillerden biri olarak bu mezhebî ayrılıklar ve davalar gösterilebilir.

İşte bütün bu karışıklık ve ayrılıkların, Anadoluda siyasal halk mefhumunun genel bir zihniyet etrafında meydana getirilmesi teşebbüsünü

akamete uğratan en kuvvetli sebeplerden olduğu şüpheden aridir.

Avrupada, on birinci asrın sonunda, Papa VII ci Gregory'nin teşebbüsleri de, böyle genel teokratik otorite kurmak gibi bir amacı istihdaf etmişti. Onun da, hemen ayni sebeplerle mağlûbiyete uğradığı Hiristiyanlık tarihinde mühim bir fasıl teşkil eder.

Teokratik bir zihniyet ve çenber içinde, genel halk mefhumu kurulamaz, yaşayamaz. Halk mefhumu nasyonal, lâyik ve müstakil bir ruh ve hava ister. Avrupada Gregory'nin teşebbüsü akim kaldıktan sonra, cismanî kuvvetin istiklâlini, din ile devletin ayrılığını, ilk defa olarak ilân eden - garip bir paradokstur ki - en çok zühdü takva sahibi olarak tanınmış olan kral St. Louis idi (1269). Avrupada asırlarca evvel başlayan bu hareket, garp medeniyetinin inkişafında büyük bir âmil olduğu, yukardanberi teşrih etmeğe çalıştığımız meseleler karşısında aşikâr olarak görünür. Halk mefhumu, ancak böyle bir cismanî zemin üzerinde filizlenme imkânını bulabilmiştir. Bununla beraber, Avrupada da, bu mefhumun olgunlaşmış şekli ve tatbikatı ancak on sekizinci asırda başlar. Yalnız İngilterede, bu hareketin on yedinci asrın sonunda kuvvetlenip geliştiği ve tatbik sahasına geçtiği görülür. (1)

İtalyada ise, on birinci asırdan on altıncı asra

(1) İngilterede 1688 Cromwell inkılâbı.

kadar devam eden serbest şehirler idaresi ve siteler sistemi içinde, başlıca ticarî cemiyetin temevvüçleri olarak, bir halk mefhumunun yaşadığını görüyoruz. Fakat, bu siteler halkının, nasyonal halk mefhumundan ne kadar ayrı bir karakteri haiz olduğu aşikârdır. Nüfuz ve kudreti pek eksik olmakla beraber, bu sitelerin birbirlerile rekabetleri içinde, hakikî egemenlik mefhumu da kayboluyordu.

Buna benzer şeklin, daha önce, eski Yunanistan ve Ege sitelerinde de bulunduğu ve hatta daha gerilere gidilirse, Sümer ve Eti Türkleri devrine kadar (M. Ö. 4000) götürüldüğü görülür. Fazla olarak, bu eski devirlerin sitelerinde, esirler sınıfının da bulunması ve bunun, meselâ Atina ve İspartada olduğu gibi, sitenin büyük bir ekseriyetini teşkil etmesi - velev siteye münhasır olsa da - halk mefhumunun esaslı bir surette teessüsüne büyük bir engel teşkil ediyordu. Rönesans sitelerinde, bu esirler zümresi bulunmamakla beraber, eski Yunan ve Roma sitelerinin münisipal ruhu burada oldukça yaşatılmış oluyordu. Zaten rönesansla, Yunan edebiyat ve felsefesinin eşsiz derinlik ve güzellikleri de yeniden diriltilmiş olmakla, bu hayatın yaşanmasına daha geniş bir imkân verilmiş oluyordu. İtalyada çoğrafî ve ticarî sebeplerle feodal sistemin kuvvetli olmayışı da, serbest sitelerin inkişafına bir vesile olarak gösterilebilir.

Bu serbest siteler şüphesiz yalnız İtalyaya münhasır değildi. Flanders denilen Belçika siteleri ile, Almanya, İngiltere, Fransa ve İspanyadaki siteler de vardı. Fakat bunlar nisbeten daha az inkişaf etmiş bir manzara gösteriyorlardı, ve böyle olması da tabiî idi. Çünkü, Akdeniz havzasının ticarî faaliyetini buralarda bulmak mümkün olamazdı. Ancak Amerikanın keşfinden sonra, bu ticaret havzası değişmiş ve sıklet merkezi Atlantik kıyılarına ve şimale geçmişti. Başka memleketlerin siteleri tarihinde, feodalite bozumundan sonra, beylerin veya çiftlik sahiplerinin şehirlerde yerleşmeleri keyfiyeti de pek mühimdir. Bunlar cesur ve muharip bir tiptir ki İtalyan sitelerinde bulunmıyor. Berikilerin daha çekingen, feragatli ve sosyal olan karakterine karşı, ötekilerin feodalite ananesindeki şövalyeliğin ve yiğitliğin bakayasını yaşattıkları görülür.

Mevzuumuzu yakından alâkalandırdığı için, on birinci asırdan on beşinci asra kadar, site cumhuriyetleri tarihine bakacak olursak, görünüşte birbirine zıt olan, fakat varlıkları hiç şüphe götürmeyen iki önemli vakıa karşısında kalırız. Bu vakıalardan biri, gözlerimiz önünde şaşılacak bir şecaat, hürriyet ve sanatın yeniden parlaması, eski Yunan ruh ve hayatının bütün şaşaasile canlanmasıdır. Rönesans siteleri, hayret edilecek derecede bir refah ve saadet içinde idi. Buralarda

klâsik Grek hareket ve hürriyetinin yeniden canlandığına şahit oluyoruz.

Sitelerdeki halkın hakikî vaziyeti ve yaşadıkları hayat nasıldı, saadet hisseleri ne derecede idi, sorusu karşısında verilecek cevap şu olabilir. İhtimal ki hiç bir devir, - eski Atina hayatı müstesna olmak üzere - zıtları bu kadar muvaffakiyetle toplamamış, neşe yanında tatlı bir hüzünü, hayatiyet ve canlılık yanında serin bir sükûn ve itidali bu kadar âhenk ve imtizaç içinde birleştirmemiştir. Bundan önce yalnız Yunanistanda, ve oraya da bu hayatı miras bırakan Sümer - Eti medeniyetlerinde, beşerî kültürün bu yüksek tezahürünün izerlerini buluyoruz. İnsan mukadderatının bu kadar tahrik edildiği, insan ruhunun bu kadar kaynaştığı bir devir, arzettiğimiz gibi, tarihte pek ender bulunur.

Aynı zamanda ikinci bir vakıa daha göze çarpmaktadır ki, o da bu cumhurî sitelerin, - manevî hürriyetinin çoğalmasına mukabil - siyasal hayatlarında hürriyetin gittikçe azalmasıdır. Emniyet ihtiyacı o kadar büyüktü ki halk daha az gürültülü, daha az popüler bir sisteme sığınmak isteğini duyuyordu. Floransa, Venedik, Cenova, Milân ve Pisa gibi ilk Rönesans sitelerinin tarihine bakacak olursak, hepsinde, bizim memleketimizde, Tanzimattanberi vaki olan halin aksine olarak, siyasal hürriyetin, gittikçe azalmakta olduğu görülür. Hür

müesseseler gittikçe artacak yerde eksiliyor, ve kuvvet mütezayit bir surette münferit şahıslar elinde toplanıyordu. Görlüyor ki, bu site cumhuriyetlerinde, eski Yunan ve ondan önceki Sümer-Eti sitelerinde duyulmayan şekilde bir emniyet ihtiyacı, içtimaî vaziyette ve müesseselerin terakkisinde tatmini hissedilen bir ihtiyaçtı. Buna mukabil, eski Mezopotamya, Anadolu ve klâsik Yunan sitelerinde olduğu gibi bunlarda da, biraz önce söylediğimiz veçhile, canlı, zengin ve beşerî ruhu derinden alâkalandıran parlak bir hayat yaşanıyordu. Sübjektivite ve objektivite son derecede âhenkli bir şekilde mezç edilmişti; hem maddî hem spiritüel hayat birlikte yaşanıyordu. Esasen muasır medeniyet de bu karakterini Anadoludan, Egeden, ve bunların yeniden diriltilmesinden ibaret olan Rönesanstan almış, ve büyük Sanayi İnkilâbile de, on dokuzuncu asırda, en münkeşif derecesini bulmuştur. Bizde gerek Rönesansın, gerek Büyük Sanayi İnkılâbının, bu kadar gecikmiş olması, objektivite ruhunu son derecede geri bırakmış ve onun ziyanına olarak sübjektiviteyi bir taraflı bir inkişafa mazhar etmişti.

Rönesans sitelerinin siyasal hayatında gittikçe azalan hürriyet, meydana getirdiği kötü netice ile, cumhuriyet teşkilâtının yayılmasına ve gelişmesine engel olmuştu. Siteler arasındaki rekabet ve savaş böyle bir mahzuru meydana getirdi; ve yabancı devletlerin istilâ tehdidleri al-

tında kalmak bile bunun önüne geçemedi. Bu siteler, haricî bir tehlike karşısında, kendi aralarındaki ihtilâfları bırakarak müşterek ve müttehid bir kütle halinde hareket edemeyecek derecede birbirine düşman ve rakip olmuşlardı. İtalyan halkı, bu tesirler altında, son zamanlara kadar millet olmaktan mahrum bir hayat yaşamıştır. Anck 1859 da İtalyan ulusal birliği meydana gelebilmişti.

Eski Yunanistan da, birbirine rakip küçük cumhuriyetlerden müteşekkildi; bununla beraber, bunların İtalyan sitelerile mukayesesi Yunan siteleri lehine hüküm verdirir. Çünkü, bunlar müşterek bir düşmana karşı birlik bir cephe meydana getirebilmek ve mukavemet etmek kudretini haiz olduklarını Med muharebelerinde göstermişlerdi. Atina, Sparta ve Teb sitelerinde, daha çok intizam, emniyet ve adalet vardı. Bununla beraber, Grek cumhuriyetleri ne kadar kısa bir zaman içinde bozulup gitmişti. Makedonya ve Roma gibi büyük devletlerle temasa gelir gelmez sükût etmişlerdi. O kadar ihtişamlı, o derecede münkeşif bir hayat yaşayan bu küçük cumhuriyetler de, nihayet istikrarlı ve mukavemetli bir hayata malik olamayarak göçmüşlerdir.

İşte halk mefhumunun, müşterek ve umumî mânasının ulus mefhumile birleştiği zaman, kuvvetli, mukavemetli ve paydar olabileceğini, bize, tarihin birbirinden uzak, ayrı ayrı iki devrindeki, birbirine rakip site cumhuriyetlerinin manzarası

göstermeğe kâfi gelir. Bundan daha geriye gidersek, Sümer sitelerinde de bu hali görebiliriz. O parlak medeniyet güneşinin de, dünyaya aydınlık verdikten sonra kararmasına sebep, siteler arasındaki derin siyasal rekabetler olmuştur.

Şimdi halk mefhumunun Rönessans sitelerinden sonraki inkişaf merhalelerini kısaca takip edelim.

Rönessans sitelerinden sonra, veya kısmen onlarla muasır olarak, az çok aynı şekilde bir halk mefhumu yaşatan siteler, Fransanın cenubu ile ona komşu olan şimalî İspanyada bulunuyordu. Bu şehirler de, büyük bir terakkiye mazhar olmuşlar, zenginlik ve ehemmiyet kazanmışlardı. Sitede vatandaşlık mefhumile, feodal beylik mefhumunun karışmış bir hali göze çarpmaktadır. Hatta, o zaman papaslar da, bu cereyana girmiş bulunuyorlardı. Fakat şimalî Fransanın emperyalist ruhu, cenubun demokratik teşekküllerile mücadeleye girişmekte gecikmedi ve krala bağlı feodal sistem tekrar kurulmakla, cenupta canlanmağa yüz tutan halk mefhumu da baskı altına alındı. Cenubun halkçılık ruhu taşıyan vatanseverliği muvakkaten mağlup olmuştu.

Biraz sonra, bu hareketin İsviçre dağlarında tekrar canlandığını görüyoruz. Burada yabancı bir boyunduruğa karşı açılan savaş büyük bir şecaatle devam etti.

Daha şimalde, Flanders'in serbest şehirlerine gelince, bunlar «Hanseatik ittifak» denilen bir

topluluk içinde halkçı ve demokratik bir hayat yaşıyorlardı. Bununla beraber, siyasal teşkilât, bu teşekkülü tamamen içine almayarak her tarafından feodalite ile sarılmış ve tazyik edilmişti. Bu itibarla, futuhat yaparak halkçılık ruhunu yaymak şöyle dursun, kendilerini güçlükle müdafaa edebiliyorlardı. Kendi imtiyazlarile, ancak kendi hudutları içinde kalmağa mahkûm edil - mişlerdi. Demokratik, halkçı teşekkül o sınırlar içinde kapalı kalmıştı.

Hasılı Rönessans sitelerinde başlayan halkçılık mefhumu, Fransanın cenubunda, az bir zaman için parlayıp sönmüş; İsviçre dağları içinde, küçük bir mikyasta muzaffer olmuş; ve şimalde Flanders ve Ren sitelerinde, kendi hudutları dışına çıkmamağa mahkûm edilmişti. Fakat fikir yürüyor, halkçılık mefhumu ilerliyordu. Bu, önüne geçilmez bir kuvvet idi. Şimalin feodal beyleri, şehirlerin azametinden ve şaşaasından korkmağa başlamışlardı. Böylece halkçılık ruhu, yavaş yavaş şehirler dışına sızmağa, feodal beylere karşı, köylü isyanları sıklaşmağa başlıyordu. Bunun neticesi olarak, Avrupanın hemen her tarafında, feodal beylerin, şehirlere karşı, birleşmesi temayülü görülüyordu. Bununla beraber, bu hareketler, mahallî ve mevziî olmaktan kurtulamamıştı. Şehirler, nakil vasıtalarının azlığile, birbirinden ayrı idiseler de, halk ruhunun ve prensibinin seyyaliyeti, bazan bir yerdeki hareket ve faaliyetin, en uzak şehirlerde kısa bir za-

manda yayılmasını mümkün kılıyordu. Meselâ, Flanders sitelerinin, Burgundiya düklerine karşı meşhur mücadeleleri, Ren ve Fransız sitelerinde çok geçmeden derin akisler uyandırmıştı. Bu mücadele uzun bir zaman sürdükten sonra ne bir taraf ne öteki taraf kat'î bir zafer temin edemeden bir uzlaşma zarurî görülmüştü.

Böylece, halkçılığa dayanan şehirlerin siyasal taazzuvları beylerce kabul edilmişti. Bunun mühim bir neticesi olarak serbest şehirler, feodalite ve monarşi ile bir irtibat kurmuş bulunuyorlardı. Halkçılık mefhumunun yayılışında işte bu irtibat büyük bir âmil olmuştur.

Fransanın **«eta jenero»** su, İspanya ve Portekizin **Kort'**ları, İngilterenin parlâmentosu, site devletlerinin, feodalite ve monarşi ile böyle bir anlaşmasının neticesi idi, ve hepsinin esas unsurları hemen hemen birbirinin aynıdır. Yani hepsinde, asılzadeler, rahipler ve site mümessilleri vardı. Bunlar toplanıyorlar, ve kendi kendilerini bir tek cemiyet halinde birleştirmeğe çalışıyorlardı; halkçılık mefhumu, bir derece daha kuvvet kazanmış ve yükselmiş oluyordu. Sitelerin, genel bir devlet teşkilâtı içine alınmaları ve aynı otoriteye tâbi tutulmalarile, halkçılık mefhumunun da kanunlaştırılması temin edilmiş bulunuyordu. Adları ne olursa olsun, feodalite ve monarşiden halkçılığa doğru atılan adım hepsinin esas karakterini teşkil etmişti.

Cihan halkçılık ruhunun, tarihî inkişafını daha iyi anlamak için, tetkikimize biraz daha devam edelim. Yukarda saydığımız unvanlar altındaki meclislerin ne zamanlar toplandığı, niçin toplandığı, konuşma mevzularının neler olduğu, âza - larının salâhiyetleri ve müzakere usulleri pek bilinmiyor. Fransada, **Etajenero'**ların, bilhassa malî meselelerde, son çare olarak, krallar tarafından, gelişi güzel toplanmağa çağırıldıkları malûmdur. Memlekette büyük bir âfet veya buhran olmadan böyle bir toplantı vaki olmamıştır. Asılzadeler ve rahipler buraya küçük bir alâka ile geliyorlardı. Çünkü, bu meclislerde büyük bir nüfuzları bulunmadığını ve hükûmetteki rolleri de bu yoldan olmadığını biliyorlardı.

Bu meclislerin siyasal işleyişlerinin karakteri ne idi? Bir zaman için, onları büsbütün ehemmiyetsiz görüyoruz, başka bir zaman da dehşet saçan bir durum da buluruz. Eğer kral kuvvetli ise, bunlar uysal ve zelil bir vaziyete düşerler; eğer hükümdar, biçare ve zayıf ise ve bu meclislerin yardımına ihtiyaç gösterirse, o zaman bunlar, ya bir aristokratik zümre - nin nüfuz ve tesiri altında veya bazı ha - ris demagogların pençesile sevk ve idare edilen kuvvetli heyetler haline gelirlerdi. Bu - nunla beraber, yaptıkları iş kendilerile birlikte sönüp giderdi. Çok şeylere teşebbüs ederler, çok vaidlerde bulunurlar, fakat neticede hiç bir şey yapılmazdı. Kat'î egemenliği haiz parlamanter

şekiller kurulmadan önce, esaslı hiç bir siyasal ve sosyal hareket bu meclislerden çıkmamıştır. Fakat, bunların büsbütün faydasız kuklalardan ibaret oldukları da zannedilmemelidir. Biraz önce de arzettiğimiz gibi, bunların halkçılık mefhumunun inkişafında esaslı bir merhale teşkil etmesi, muasır siyasal ve sosyal hayat bakımından son derecede önemli olduğu söz götürmeyecek bir gerçekliktir. Bunların, o zamanki siyasal ve sosyal hayat üzerinde doğrudan doğruya değilse de bilvasıta olsun hiç bir tesirleri olmadığı da söylenemez. Hiç olmazsa, manevî bir tesirleri vardı: zaman zaman uygunsuzluklara protestolar yaparlar ve bazı prensiplerin üstünlgünü fikirlerde canlandırırlardı. Meselâ, vergi tarhında halkın da reyi alınması, kendine fîlen temas eden meselelerin münakaşasına iştirak ettirilmesi, ve salâhiyet sahiplerinin aynı zamanda mesuliyet altında bulundurulmaları gibi prensipler bu meclislerde münakaşa ediliyordu. Bu hareketler, hiç şüphesiz, bir milletin faziletlerini idameye hizmette önemli ve değerli işlerdir. Esasen halkçılık mefhumunun ehemmiyeti de, başlıca bu prensiplerde mündemiç değil midir? Onu isteyişimizin sebebi, bu prensipleri sosyal ve siyasal hayatımızda hâkim kılmak, halk menfaatlerini ferdî ihtirasların üstüne çıkarmak, böyle bir ahlâk meydana getirmek içindir.

Bu meclisler beşerî tekâmülde, halkçılık mef-

humunun inkişafı uğurunda bir hizmet görmüşler, bir merhale teşkil etmişler; fakat henüz bir hükûmet vasıtası olamamışlar, ve siyasal teşkilât içine iyice girememişlerdi. Bu itibarla, meydana gelişlerine saik olan esas gayeyi,, yani memleketi ayıran bütün sosyal zümreleri bir kütle halinde birleştirmeği ve egemen kılmağı başaramamışlardı. Bu zafer, daha sonraki merhaleye kalmıştır. (1)

İngilterede de, parlamanter sistemin inkişaf merhalesi, bunlardan biraz farklı olmakla bera -

(1) İspanya içtimaî tarihinde görülen bir iki istisnaî vak'ayı, bizce ehemmiyetine binaen burada istitraden kaydediyoruz:

Kastiliya Siteleri, daha önceden sivil bir takım hakları, hükümdar fermanlarile elde etmişlerdi. Bu haklar içinde, müdafaası kendilerine ait olmak üzere geniş ovalara sahib olmak ta vardı, **Kort**larda (Halk meclisleri), bu sitelerin, on ikinci asrın ortalarından evvel temsil edilmedikleri görülüyor. Bunlar, ancak on ikinci asrın sonuna doğru bu meclislerin daimî ve esaslı azaları olmuşlardır. Sonraları, bu âzaların bir çoklarının Kral tarafından davet edilmemiş olması, ve kısmen de ihmal yüzünden kendilerinin gelmemeleri **Kort**lardaki üyelerin sayısını azaltmıştı; böylece bir çok siteler bu haklarını yavaş yavaş kaybetmişlerdi. On beşinci asrın sonlarında, yalnız on beş site **Kortlara** üye gönderiyordu. Asılzade ve rahib sınıfları ise, zaten bu toplantılarla yakından ilgilenmediklerinden - daha doğrusu halkçılık mefhumunun inkişafını istemdiklerinden - bunların üyeleri site üyelerinden de daha az ve ehemmiyetsiz idi.

Bununla beraber, Kastilya ve Aragon'da **Kort**lar kanun yapıyorlardı, ve 1283 te çıkan bir kral fermanile, her yıl toplanması emredilmişti. Daha sonra, toplantı iki yılda bir defaya indirilmişti.

Aragon **Kort**larında, yukarıdaki üç sınıftan başka, askerî zümre ve «**İnfanzon**» denilen şövalyeler de temsil ediliyordu. Buradaki **Kort**lar teşriî ve icraî salâhiyeti haizdi. Valansiya ve Katalonya da, Aragonla birleşmezden önce, ayni salâhiyetlerle işleyen **Kort**lara maliktiler. Fakat bunlar, genel Avrupa sosyal tarihi içinde, bir zamana münhasır, bir iki istisna teşkil eder.

ber aynı esaslar içinde olmuştur. İngiliz halkçılığının ve parlâmento sisteminin inkişafı, hususî ehemmiyeti haiz olması dolayısile, ayrı bir bahiste daha etraflı incelenmeğe değerse de, burada ancak genel çizgilerine ait bir kaç noktayı tebarüz ettirmeği, ötekilerle mukayese için lü - zumlu görüyoruz.

İngiliz parlamentosunun, başka memleketlerdeki bu çeşit meclislerden farklı, bazı karak - terleri vardır.

Birincisi, İngilterede, lortların çok ve vasalların az bulunması dolayısile, kralla mücadele edecek halk zümresine, bir kısım lortların da karışmış bulunmasıdır. Böylece, krala karşı bir takım aristokratların halk ile iş birliği yaptıkları görülüyor.

İkinci karakter olarak, halk mefhumu uğ - runda, İngiliz feodalitesinin site halkile birleşmesi vardır. Avam kamarasında, feodalite mümessilleri, halk grubundan ayrı, ve ona muhasım vaziyette değil, onunla birlik halinde bulunuyor - lardı. Böylece, İngilterede, halk meclisleri, başka memleketlerde olduğundan çok daha yüksek bir kuvvete malikti; o derecede ki, halk, memleketin idaresine bilfiil müessir olabilecek bir vaziyete çok erken gelmiş bulunuyordu. On dör - düncü asırda, İngiltere parlamentosunun karakteri hemen teşekkül etmiş gibi idi. Kralın, mü - şavir meclisi olan lortlar kamarasına mukabil

avam kamarası, küçük mülk sahiplerinin, site - lerin ve bir kısım lortlarla feodalitenin mümes - sillerinden teşekkül etmişti. Umumî olarak henüz parlâmento idaresi yoktu, fakat avam kamarası, hususî ve mahallî menfaatleri koruyabilen muntazam bir müessese halinde işleyor, ve prensip itibarile değilse de, filen hükûmet organizması içinde bulunduğunu gösteriyordu. Bu itibarla, bu meclislerin toplanışındaki gaye, yani, cemiyetin çeşit sınıflarını bir arada ve bir kül halinde toplamak emelile temsil edilen halkçılık ideali, başka ülkelerde mümkün olmadığı bir derecede, İngilterede tatbik imkânını bulmuştu. İşte ta ilk zamanlardanberi İngiliz parlâmentosu - nun ve halkçılığının bu zaferi, öteki ulusları bu alanda geride bırakmıştı.

Almanyaya gelince, burada cemiyet sınıf - larını, halk mefhumu etrafında birleştirmek gayreti, ilk zamanlarda ruhsuz ve soğuk kalmıştı. Almanyada, Avrupanın başka yerlerinde oldu - ğundan ziyade sınıf ayrılıkları ve sınıf istiklâlleri görülmüştür. Feodalite, uzun zaman kralla birliğini bozmamış, halktan ve sitelerden ayrı kalmıştı. Eklesiyastik anane de, istiklâlini koruyabilmişti. Bu itibarla, Almanyada halkçılık hareketinin inkişafı, siyasî bakımdan çok geri kalmıştı. Bununla beraber, dinî Reform'un, sosyal halkçılık ve milliyetçilikte çok mühim bir âmil olduğunu söylemiştik.

Buraya kadar halkçılık alanında sosyal ve siyasal hayatın bütün teşebbüslerini ve faaliyetlerini genel olarak mütalea etmeğe çalıştık. Mukabil teşebbüslerin hemen hepsinin akamete uğradığını, ve cemiyette halk mefhumunun gittikçe geliştiğini gördük. Bunların sebep ve neticelerini mümkün mertebe gözönüne getirmeğe çalıştık; ve gördük ki, cemiyette birlik kolaylıkla elde edilemiyen ileri bir muvaffakiyettir; yüksek bir kültüre ve sosyal seviyeye ihtiyaç gösterir. Sosyal tüzenlik ve halk egemenliği mefhumunu kavramak, uzun bir beşerî inkişafın mahsulü olduğunu anlıyoruz.

Bu tarihî manzara karşısında, Kemalizm İnkılâbının bu yüksek prensibinin, Türk milletinin ilerleyişindeki derin mahiyeti ile ehemmiyet ve şumul derecesini takdir etmemek mümkün değildir. Sınıf ayrılığı gibi, birbirine son derecede düşman ve rakip parti ruhu da, bir memleketi ve halkı aynı akıbete uğratmak gibi menfi bir kuvveti haizdir. O da, site ve sınıf ayrılıkları kadar halk mefhumunu ucuzlatan, küçülten ve genel millet mefhumundan ayıran, parçalayıcı ve yıkıcı bir kuvvettir. Yeni Türkiye Devletinin, üzerinde kurulduğu esaslar, derin bir şükran duygusile söylemeliyiz ki, Atatürk'ün harikalı dehasile, böyle büyük bir siyasal ve ulusal tehlikeden masun kalmıştır. Bizde artık, parti ayrılığı bahanesile halk ayrılığına, halk mefhumunun millet mefhumundan ayrılmasına imkân ve-

recek kapılar kapatılmış, uçurumlar ve gedikler doldurulmuştur. Engin ve geniş bir Türk halkçılığı, Türk ulusçuluğu ile müterafik olarak ve ondan ayrılamaz şekilde yaşıyor; her şeyin üstünde ulusal menfaatlerin egemenliği temin edilmiş bulunuyor. Bu sayede Türk milleti, en kısa bir zamanda, medeniyet âleminde en ön safa geçmek, en yüksek seviyeye çıkmak yolunu bulmuştur. Böylece, bu millet, üç asırdan beri bazı arızî sebeplerle ve arızî bir safha olarak, ihmal ettiği uzun medeniyet tarihindeki hâkim rolünü tekrar alacaktır.

Bu esaslara göre, Avrupanın sınıf kavgaları da, bizim halkçılık mefhumumuzla telif kabul edemez. Biz, sınıf ve zümre farkı kabul etmeyen ve buna imkân bırakmayan bir sosyal teşekkül içindeyiz. Atatürk'ün şu sözlerini hatırlayalım: «Bizim milletimiz, yekdiğerinden çok farklı menafi takib edecek, ve bu itibarla yekdiğerile mücadele halinde bulunagelen muhtelif sunufa malik değildir. Mevcut sınıflar, yekdiğerinin lâzım ve melzumu mahiyetindedirler». «Mücadelesiz cemiyet olmaz» sözü yanlış ve iflâs etmiş bir sosyal felsefenin ifadesidir. Cemiyetin esasında mücadele bulunmakla beraber, büyük İngiliz filesofu Hume'un dediği gibi, sempati ve iş birliği hakimdir; muhasım sınıflar değil, el ele tutunmuş meslekler vardır. **Bugünün en doğru, ve tarihin en orijinal sosyal felsefesi bizim İnkilâbımızla filîleşen, daha doğrusu realiteden alınan Kemalizm felsefesidir.** Cum-

huriyet Halk Partisinin programı, bu felsefenin veciz bir ifadesi olduğu gibi, Teşkilâtı Esasiye kanunumuz da, ayni esaslar üzerinde, Türk milletinin seciyesine en uygun, en yüksek ve en mütekâmil bir temel kanun olduğunda şüphe yoktur.

Bu itibarladır ki, halkçılık prensibi, C. H. P. sinin kendi adına kadar giren en esaslı prensiplerinden birini teşkil etmiş, ve milliyetçilikle tev'em olmuştur. «Parti» sözünün kullanılması, müteâmil olan bir adın, alem olmuş manasından ibarettir. Türk halkı, her ne bahane ile olursa olsun, ayrılık kabul etmez, iş beraberliği içinde bulunan mesleklerden müteşekkil bir ulustur.

BAHİS XXI

Türkiyede Halkçılık Hareketinin Zaferi ve İnkişafı

İmparatorluk devrinin manevî kalıntıları arasında, Büyük Türk Devriminin esas unsurlarını, uyanık Türk vatanseverlerinin ideallerinde birer tohum halinde bulduğumuz gibi, bunların, halkın vicdanında da, gayri şuurî ulusal dilekler halinde yaşamış olduğunu anlıyoruz. Bu unsurlardan bazılarının, zaman zaman, ötekilerden ayrı olarak kendi hesabına gelişme ve istiklâl kazanma hamleleri yaptığını da görüyoruz. İmparatorluk devrinde, cemiyet zümrelerinin bir düziye çekişmeleri, ve mahallî veya özel bir varlığa malik olmaları temayülü göze çarpmaktadır. Fakat, beyler ve Anadolu mütegallibeleri bu amaçlarını elde edememişlerdir. Şeriatçilerin, tekke ve tarikat müntesiblerinin, ve timar ve ziamet sahiblerinin hâkim olma ve yayılma istekle-

ri de tamamen tahakkuk etmemiştir. Bunların her birisi, mütemayiz şekil ve varlıklarını göstermiş olmakla beraber, nihayet bu vaziyette birbirlerine yaklaşarak genel bir sosyal sistem içinde kalmak zaruretini duymuşlardır. Daha doğrusu, bu zaruret, her birinin hiç olmazsa kendi varlığını koruyacak bir genel teşekküle dayanma ihtiyacı suretinde ve tabiî bir temayül olarak görülür. Tarikatlerin, tekkelerin, şeriatçılığın, ve mütegallibe beylerin, kendi aralarındaki çarpışma ve çekişmelerinin sonucunda, hiç olmazsa, hepsinin üstünde bulunan bir ulusal devletin, her birine yaşama hakkını bağışlamış bulunması, ve bunu bir zaman ve kefalet altına alması, öyle bir devletin varlığını ve egemenliğini kabul etmek için kâfi bir sebep teşkil ediyordu. İşte, imparatorluk, bahusus son devirlerinde, böyle çürük bir esas üzerinde duruyordu.

Genel halkçılık mefhumunun inkişafında, böyle bir temayüle dayanan çürük bir devlet vaziyetinin de tesiri olacağı tabiidir. Aşağı yukarı, yüz elli yıldanberi, imparatorluk ülkesi içinde, halk mefhumunun ve ulusal devlet temayülünün fikrî ve tatbikî emarelerini görüyoruz. Ondan önce, bu mefhumun hemen hiç yok denecek derecede Osmanlı tarihi içinde fîlen kaybolduğunu, ve memleketin, parça parça zümrelerin elinde, bir ağalar saltanatından ibaret kaldığını, ve feodal bir karakter taşıyan timar ve ziamet şekillerile sultana

bağlı bulunduğunu görüyoruz. Ulusal bir devlet meydana getirmek, ve halkçılık mefhumunu geliştirmek için, Üçüncü Selim devrindenberi çeşit teşebbüsler yapılmış, çeşit sistemlere baş vurulmuştur.

Fakat, Cumhuriyet devrine ve Kemalizm İnkılâbına gelinceye kadar yapılmış olan hareketlerin hiç birisi,hakikî bir sonuç ve muvaffakiyet vermemiştir. Tanzimat, meşrutiyetçilik, İttihat ve Terakki zümre diktatörlüğü gibi şekiller ve prensipler altında sosyal birliğin, siyasal ve moral mükellefiyetlerin esaslarını kurma teşebbüsleri yapılmıştır. Fakat hepsi muvaffakiyetsizliğe mahkûm olmuştur ve böyle olması tabiî idi. Çünkü, hiç birisi halk egemenliğini kökünden halledecek, ulusal vicdanı tatmin edecek şekiller değildi. Bunların hiç birisi, halka kadar inecek, hakikî ve tarihî Türklüğü temsil edecek bir kudrette olmadıktan başka, onun selâmet ve emniyetini temin edebilecek mevkide de değildi. Hâkim sınıf, asıl Türk halkından uzak ve ayrı idi; ona dayandığı halde onu küçük görüyordu. Onun gölgesinde ve gövdesinde varlığını idame edebildiği halde, onun refah ve saadetini, onun meselelerini aslâ düşünmüyordu. Türk köylüsü, ancak kendi tarihî karakterinin kuvvetine dayanarak, asırlarca kimsesiz ve bakımsız kaldığı şöyle dursun, o zamanın devleti denilen tufeylî canavar, onun sırtından geçiniyor, ve durmadan onun kanını ve hayat kudretlerini emiyordu. Asırlardanberi

çektiğimiz millî musibetlerin teyakkuz ve intibahı devrinde bulunduğumuz şu sırada, bu acı hakikat karşısında, yurdumuzun niçin bu kadar geri kaldığını utançla öğreniyor, ve kendi kendimize, niçin bu milletin asırlarca bu dinî idarelere tahammül göstermiş olduğu sorusunu tevcih ediyoruz. Bu hal, hakikaten, halkımızın pek elim olan tahammülünün ifadesidir. Bu tahammülün bile, ne büyük bir kudretin tezahürü olduğu aşikârdır. Türkten başka hiç bir millet, bu derece ağır bir baskıya, ve bu kadar cefalara tahammül göstererek, varlığını ve egemenliğini bu derece bir hayatiyet kudretile koruyamazdı. Bu tahammül ve bu kudret başka uluslara bir mucize gibi görünüyorsa da, biz bu kudreti Türk karakter ve vicdanının tabiî bir sonucu sayarız. Yalnız üzüldüğümüz ve ıztırap duyduğumuz cihet, Türk milletinin fazla tahammül göstermesi yüzünden, maddeten bu kadar geri kalmış bulunmasıdır. Bununla beraber, Atatürk'ün açtığı yolda Türk gençliğinin en kısa bir zamanda bunu telâfi etmeğe azmetmiş bulunması en büyük bir tesellidir. Atatürk nesillerinin bunu başaracağı muhakkaktır.

Görülüyor ki, genel bir halkçılık mefhumunun uyandırılmamış olması memleketimizi geri ve âtıl bırakmıştır. Genel alâkaların ve genel fikirlerin yaratılmaması, genel halkçılık mefhumunun gelişmesine imkân vermemiştir. İmparatorluk devrinde, son zamanlara kadar, Anadolu-

nun her tarafında, her şey, pek özel, mahallî ve ferdî bir mahiyette idi. Uzun ve kuvvetli bir merkezileşme hareketile cemiyet genişleyebilir, sağlamlaşabilir ve kazanmak istediği amacı, yani nizam ve âhenk içinde ilerlemeği iktisap etmiş olabilirdi. On dokuzuncu asra kadar, Osmanlı imparatorluğunun durumu böyle bir genel karakterden mahrum idi.

Fakat, o zamanlar herkes, bu durumun, ve halkçılık mefhumundan mahrumiyetin vehametini iyice anlamaktan uzaktı. Millete lâzım olan şeyin ne olduğunu, onun neye muhtaç bulunduğunu hiç kimse vazıh olarak bilmiyordu. Bununla beraber, bu ihtiyacın ne olduğunu vazıhan bilmeden onu tatmin etmek isteyenler de yok değildi.

Avrupada, buna benzer bir kaotik vaziyete on altıncı ve on yedinci asırlarda rastgeliyoruz. On altıncı asırda, tabiat ilimlerinin inkişafı, ve on yedinci asırda, Bacon ve Descartes'le, yeni ve evrensel bir felsefenin başlaması, merkeziyetçiliğin ve halkçılığın zuhurunda büyük bir âmil olmuştu. Çünkü, bu hareketler, öyle yeni ve genel alâkalar ve fikirler uyandırıyordu ki bunlar, biraz önce söylediğimiz gibi, merkeziyetçiliğin ve genel halkçılık mefhumunun zihnî karakterini teşkil etmişti.

Avrupada bu hazırlık, bu gizli ve alttan alta sosyal ilgilerde ve fikirlerde görülen merke-

zileşme ve genelleşme vetiresi, sonradan muasır halkçılık mefhumunun meydana gelmesinde son derecede müessir olmuştur. Türkiyede de, on dokuzuncu asırdan itibaren, bir taraftan, yeni tabiat ilimlerinin, diğer taraftan da muasır Avrupa felsefesinin ve **Humanizma** ruhunun memlekete girmeğe başlaması, halkçılık fikrinin uyanmasında büyük bir âmil olduğu gibi, uhrevî ümmet fikrini körükleyen şeriatçılık ananesini, ve medresenin skolastik zihniyetini de yavaş yavaş ve içten içe zayıflatmağa başlıyordu.

Halkçılık, insan zekâsının ve hürriyetinin en son sosyal bir mahsulüdür. Plânı, tek bir zihinde toplanmış olan büyük bir makine düşününüz; bunun çeşit kısımlarını birbirinden ayrı, birbirine yabancı, başka başka adamlar idare ediyorlar. Bunların hiç birisi, bu makinenin bütününün nasıl işlediğini ve ne sonuç verdiğini az çok bilir; fakat her birisi kendisine ait olan işi serbestçe, kendi zekâsile, aklî ve iradî karakterile idare eder. İşte bir ulusun, bir halkın işleyişi de böyle olmalıdır. İhtisas zümreleri birbirile el ele vermiş bir şekilde, ve her şeyi anlayan devletin himaye ve sahabeti altında çalışmalıdır. Halkçılık, böyle bir manzumeyi ifade eder, ve en yüksek, en çabuk ilerleyiş, refah ve saadet böyle bir sistemden doğar. Türkiyede Kemalizmin esas ruhu budur. Hatta, Kemalizmi, sadece böyle bir halkçılık mefhumile ifade etmekle, bütün öteki prensibleri içine almış sayabiliriz. Çünkü, bu mef-

hum, Büyük Türk Devriminin, «evsafını cami ağyarını mani» bir temel taşıdır. Atatürk'ün kendi partisine ilk teşekkül zamanındanberi bu adı vermiş olmaları da, bu hakikatin bir ifadesi sayılabilir.

Cumhuriyet Halk Partisi, bilhassa halkçılık prensibile, bu memlekette, asırlardanberi devam eden bir cereyanın, bir gidişin, bir idealin mahsul ve mümessilidir. Bu cereyan, bu gidiş ve ideal, filan veya falan zümrenin menfaatlarını ve iddialarını değil, bu memleketin genç ve münevver evlâtlarının, sınıf ve zümre farkı olmaksızın, milletin kurtuluş ve yükselişi uğrunda beslediği fikirleri temsil eder. Muasırlaşmak ve teceddüt.... İşte bu cereyanın hulâsası... Atatürkümüz, bu gidişin yüksek yaratıcı dehası, ve en ruhlu, en münkeşif bir ifadesi olmuştur.

Medeniyet tarihinde, hiç görülmemiş bir büyük vakıa, Türkiyede Kemalizm devrinde, en büyük ihtişamile tarihimize yazılmıştır. Irkî karakterimiz ve değişmeyen fitrî kabiliyetimiz üzerinde, hür bir zekâ ve iradenin oynadığı rol ve gösterdiği harika, Kemalizm devrinde olduğu kadar beşer tarihinin hiç bir safhasında ve hiç bir devrinde görülmemiştir. Bu hakikatin şumul ve ehemmiyetini iyice kavramamız, ve gençliğe onun yükseltici kudretini ulusal bir öğünme ve güvenme kaynağı olarak telkin etmemiz lâzımdır.

Halkçılığın tahakkukuna doğru yapılmış olan siyasal devrimden sonra ki bütün diğer sosyal ve kültürel devrimler de, dikkat edilirse, hep ayni gayeye, halkçılığa müteveccihtir; yalnız siyasal hayatta değil, fikirlerde ve hareket - lerde de halkçılığın hakimiyetini temin içindir.

Şimdi, siyasal ve moral cephedeki tarihì halkçılığımızı ve buna ait son devrimlerin mahiyetini inceleyeceğiz. Ancak, bu devrimlerin, başka memleketlerdeki ile mukayesesini yapabil - mek, ve esaslarına iyice nüfuz edebilmek için, oralardaki tezahürlerine de bir göz gezdirmek gerektir. Bundan önceki bahiste, sosyal hayattaki inkişafın bazı tarihî safhalarını hulâsa etmiştik. Şimdi, bu hareketin siyasal tezahürlerine biraz daha bakacağız.

Türklerde vatanseverlikle meydana gelen siyasal birliğin ve genel halk hareketinin çok eskiden, ta Sümer devrinden ve Eti konfederasyonu zamanından kalmış olduğunu kabul etmek lâzımdır.

Etilerin, imparatorluktan önceki, devlet teşkilâtlarında, oldukça demokrat bir şekil vardı. Krallar, muayyen yollarla seçilirler, ve **Pankuş** denilen kurultaylarda salâhiyetleri kabul ve tasdik edilirdi. Bu hal, kral ile halk arasında karşılıklı bazı taahhütleri tazammun ediyordu.

Kral cengaverlerle, büyüklerle ve halk ile iyi geçinecekti. Şayet bir adamın cürmünü görür, veya tanrılara karşı kusur ettiğini anlarsa

Pankuşun reyini alarak hüküm verecekti. Bu taahhütle, kralın kazaî hak ve salâhiyeti tahdit ediliyordu. Eğer bir kralın liyakatsız veya zalim olduğu anlaşılırsa, yine **Pankuş** kararile değiştirilmesi mümkündü. (1) Telepinuş metinleri, memlekette kralın değiştirilmesi için bazı kıyamlar ve suikastlar yapıldığını da göstermektedir ki, bu hareketler, **Pankuş** kararına muhalefet gösteren krallara karşı, halktaki ulusal hâkimiyet şuurunun ergin bulunduğuna bir işaret sayılabilir. Dahilî bir harbin sonunda yapılan Telepinuş teşkilâtı esasiyesi, eski Türk medeniyetine ait pek mühim siyasî vesikalardan biri sayılmaktadır. Bu kanun ile, artık krallığın idare tarzı tesbit ediliyordu. Şayet kral, kardeş ve bacılarına karşı katil teşebbüsünde bulunursa, **Pankuş** onu muhakeme altına alır ve mahkûm ederdi.

Görülüyor ki, Eti siyasî teşkilâtında, kralların mutlak hâkimiyeti ve ilâhî haklara dayanan vekilliği nihaî değildi. Ayni sisteme, Sümerlerde ve daha sonra Greklerde Homerik cemiyetin devlet teşkilâtında da tesadüf edilir. Bu sistemin Avrupaya, Anadoludan geçmiş olan bir Türk halkçılığı karakteri olduğu bu vesikalara dayanarak iddia edilebilir.

Anadolunun şark ve şimali şarkisinde, doğrudan doğruya **Aksakallılar Heyeti** tarafından idare edilen demokrasi şekilleri olduğu gibi, ayni

(1) Eski Eti medeniyetinin devlet şekli hakkındaki bu malûmatın esas menşei Kral Telepinuş'un metinleridir. (M. Ö. 1900).

halkçılık mefhumuna dayanan müstakil site devletleri de Sümerlerde olduğu gibi Etilerde de vardı.

Bundan sonra muhtelif zamanlarda, eski Türkler, kaç kere siyasî hayatın tüdonluk, bayguluk, hakanlık devirlerinden geçerek, ilhanlık enmuzecine kadar yükselmişlerdir. Türklerin en aşağı derecesi il'dir. İl ise bir aşiret değil, küçük bir millettir. İl dairesinden eski Türk devletleri teşekkül etti.

Çinliler, merkezî bir devlet kuramıyorlardı. Türkler, milâddan çok zaman evvel, kendi halkçı ruhlarını oraya da sokarak, Çinde siyasî bir birlik vücude getirmişlerdi. Türkler, bu ruhu, Asyanın her tarafına ve Avrupanın garb taraflarına kadar yayarak, oralardaki aşiretleri birleştirdiler, ve merkezî bir topluluk esasına dayanan devletler vücude getirdiler. Çinde, Efganistanda, Blücüstanda, Hindistanda, Rusyada, Macaristanda, Ulahlıkta, Bulgaristanda, bu çeşit devlet esasını kuran Türklerdi. Türk ilhanları zamanında, Mançuryadan Macaristana ve Avrupanın merkezine kadar, halkçı merkezî idareler altında umumî bir sulh teessüs etmişti. Bu mıntakalarda, sulh ve emniyet içinde, halkın hürriyeti temin edilmiş, herkes, başına altın koyup serbesçe gezebilecek bir mevkie gelmişti.

İlhan, sulh hakanı demektir. Bu mürekkep kelimenin başındaki «il» sözü, sulh mânasınadır. İlçi de buradan gelmektedir.

Bazı kötü niyetli müteassıp Avrupalılar, Türklerin büyük ilhanlıklar kurmak için, muharebeler açtıklarını, çok kanlar döktüklerini yazarlar. Halbuki, bu büyük muharebeler, daimî olan küçük harpleri kaldırmak ve bir halk merkezileşmesi meydana getirmek için yapılırdı. Her sene aşiret kavgalarının öldürdüğü insanlar milyonlara çıkıyordu. Devlet muharebeleri ise, bunlara nisbetle gayet az kurban verirdi. Bundan başka, bir kere büyük merkezileşmiş bir halk devletî teşekkül etti mi, artık uzun seneler muharebe olmazdı; ve ilhanlığın içinde de, kan dâvası, akın, dahilî harp gibi hâdiseler yoktu.

Muharebelerde, halkın kanını fazla döktürmemek için, Türk hükümdarları daima sulhçu idiler. Her ne zaman mağlup taraf sulh isterse, Türkler, mutlaka sulh teklifini kabul ederlerdi. Milâddan 236 sene evvel, karargâhı muhasara edilen Çin Fağfuru, Türk ilhanı Mete'den sulh ister istemez, teklifi kabul edilmişti. Türk tarihinde bunun misallerine çok tesadüf edilir. En büyük zaferleri kazandığı zaman bile, Atilâya, ne zaman sulh teklif edilmişse, halkı koruma endişesile, onun, daima bu teklifi kabul ettiği görülür. Atilânın muharebeleri, dahilî kavgalarla bir mezbaha halini almış olan Avrupada, halkçı ruh esası üzerine, merkezî umumî bir sulh vcude getirdi. Türkün temin ettiği o büyük sulh, hemen hemen Roma sulhünden farksız denecek derecede idi.

Cermenlerin devlet teşkiline alışmaları, aralarında sulhun, ve halk adaletinin takarrürü, Hunların terbiyevî idareleri altında yaşamaları sayesinde mümkün olmuştu.

Türk devletlerinin halkçı ruhuna büyük bir misal de, Mete'nin şanlı menkibesidir. Mevzuumuzla yakından temasına binaen bu hikâyeyi aynen nakledebiliriz:

«Bir gün, memleket dahilindeki inkılâplardan haber alan düşman, bundan istifade etmek için Mete'ye bir elçi göndererek, kıymetli atının verilmesini istedi. Bunun üzerine Mete, kendi başına hüküm vermeyip, mutad olduğu veçhile,halk kurultayını topladı. Mete, kendi icraatını kurultayın kararlarına tâbi biliyordu. Kurultayda bütün hâkim iller aza idiler. Altın kemikler, Ak kemikler, Kara kemikler, prensler, kumandanlar,zabitler, memurlar, boy beyleri, Tuman beyleri, ordu ve hakanlık teşkilâtına girmiş olanların murahhasları kurultayda toplandılar. Kurultayın galeyanlı azaları, atın düşmana verilmemesine taraftarlık ettiler. Fakat Mete, istenilen atın sırf kendi nefsine ait olduğunu, ne kadar kıymetli olursa olsun öz nefsinin malı olan bir at için milletini harp gibi bir felâketler kaynağına atmak en büyük bir ihanet olacağını anlatarak atın verilmesi hususunda kurultay heyetini ikna etti. Ve o kadar sevdiği nadir atını düşmana göndermek fedakârlığında bulundu.

«Fakat, bu hareket, düşmanın gurur ve cür'etini arttırdı. Artık her istediklerini yaptırabileceklerini zannettiler. Bu defa daha tecavüzkâr bir tavur takınarak Mete'nin çok sevdiği, gönlünün biricik eşi olan sevgili karısını istediler. Mete, tekrar milleti kurultayda topladı. Azalar yine red cevabı vermek istediler. Fakat, o, bu defa da istenilen şeyin, kendince ne kadar çok aziz olursa olsun, sırf kendi nefsine ait olduğunu söyleyerek ayağa kalktı. Bedel, kendi sevgilisi olsa bile, milletini harbin felâketleri içine atamayacağını, sevgilisini, vatanı için feda edeceğini söyleyerek kurultayı ikna etti ve bu büyük fedakârlığı da ağlaya ağlaya yaptı. Bu suretle milletine vadettiği fedakârlığın son haddine kadar çıktı.

«Fakat düşman, böyle her istediğinin verildiğini gördükçe şımardı. Mete, her türlü fedakârlıkları ihtiyar ederek, sulhun idamesine çalıştıkça, düşman harbe tutuşmak için muttasıl bahaneler arıyordu. Bu defa tekrar elçi göndererek iki ülke araşında, hiç bir mahsulü olmıyan bir arazi parçasını istedi.

«Mete, yine kurultayı davet etti. Fakat, kurultayın bazı azaları, bu defa cömertlik gösterdiler. Hiç bir işe yaramayan bu arazi parçasının, harp etmektense verilmesinde bir beis olmadığına dair bazı reyler verilmeğe başlandı. İşte bu anda Mete, büyük bir azim ve şiddetle ayağa kalkarak dedi ki: «Şimdiye kadar, düşman tarafından istenilen şeyler hep nefsime ait olan şeylerdi. Bu

defa istedikleri toprak benim nefsime ait değildir. Bu, atalardan kalan mukaddes vatan parçasıdır. Bu toprak, milletin malıdır. Millete bir vediadır. Tarihin başlangıcından nihayetine kadar gelmiş ve gelecek olan Türkler de, bugünkü Türklere inzimam ettikten sonra bile vatanın - velevki en kısır, mahsulsüz arazisinden olsun- bir küçük parçasını koparıp düşmanlara veremez. Vatanın parçası vatan demektir. Vatandan ayrılmış en küçük parçayı bile, başka bir millete vermeğe ne milletin, ne de benim hakkımız yoktur. Hatta bizden evvelki Türklerle bizden sonraki Türkler de bugünkü Türk milletine inzimam ederse hasıl olacak azametli cemiyetin bile vatandan bir zerreyi ayırıp başka bir millete vermeğe hakkı olamaz.

«Şimdi ey vatanperver kahramanlarım, ve itaatlı askerlerim, düşmana verecek cevabımız kalmadı. Onlara sözle cevap vermeyeceğiz, oklarımızla ve kılıçlarımızla cevap vereceğiz.»

Görülüyor ki, Türk milleti, binlerce senedenberi kurduğu halkçı ve meşverete müstenit devlet mefkûrelerile, beşeriyete sulh ve sükûn, ilim, irfan ve fazilet öğretmiştir; millî ideallerle birlikte, bütün diğer milletlere, samimî bir vicdan iştirakı içinde insaniyet idealleri telkin etmiştir.

Türklerdeki müsavat, il dahilindeki beyliklerin müsavatını ve cemiyetin de halkçı olduğunu gösterir.

Memlekette hastalık, kıtlık veya ağır bir mağlûbiyet gibi felâketler zuhur ederse halk derhal meydanlarda toplanır, ve bu felâketin müsebbibinin cezalandırılmasını hatta idamını isterdi. Halk, çoşkun bir deniz gibi dalgalanırken, hakanın idam edildiğini görünce, sükûn bulur ve dağılırdı. Memlekete iyi hizmet edenleri ise her ne bahasına olursa olsun korumağı, ve bir tehlike karşısında muhafaza ve müdafaa etmeği bilirdi. Bu haller, Türk milletinde en eski zamanlardanberi halkçılık ruhunun ve millî şuurun ne kadar kuvvetli olduğunu göstermeğe yarayan belgelerdir.

Türklerde halkçılık ruhunun, arasıra ve bilhassa İslâmî devirde, büyük Selçuk devletinde, ve Osmanlı devletinin bazı devirlerinde karanlıkta kaldığı görülür. Fakat bu devirlerde taassüb daima halkçılığın ulusal karakterini gölgelemiştir. Osmanlı saltanatının son devirlerinde, bozuk bir şeriatçılığın tesirile âdeta kaybolmak ve batmak tehlikesini gösteren bu ruh, Atatürk'ün harikalı dehası ve maşerî şuurile İstiklâl harbinde yeniden ve en kuvvetli şekilde canlandırılmış, ve millî tarihimizde İstiklâl Savaşı denilen o emsalsiz destanı yarattıktan başka, Cumhuriyet devrinin harikalarını da meydana getirmiştir. Bu uyanan yeni ruh ile, Türk milleti çok uzun sürmeyecek olan bir zaman zarfında cihan medeniyetinin sıklet merkezi olacak, ve Türk adı cihanda en sür'atli ileri gidişin bir sembolü

olacaktır. Uyandırılan ruh o kadar kuvvet - li ve azimkâr; açılan yol o kadar geniş ve en - gelsizdir. Fikrî kabiliyetlerimiz de böyle bir iddiayı tekeffül edecek bir yüksekliktedir.

Avrupada, halkçılık mefhumu ve hareketi içinde, sonradan doğan yeni sınıf ayrılıkları, bizde yoktur ve olmayacaktır. Onun için, yeni Türk medeniyeti, demokratik karakterini her zaman saklayabilecek şekilde kurulmuş, ve bütün Avrupa sosyal nizamlarına bir üstünlük göstermiştir. Bu itibarla, bizdeki halkçılık mefhumu, sınıf ve zümre farkı ve menfaatı olmaksızın, memleketin kurtuluş ve yükselişi uğrunda bütün Türklerin beslediği birlik fikirleri ve hareketleri temsil eder. Bununla beraber şahsiyetlere kıymet verilmiyor değildir. Türk Devriminin en esaslı karakterlerinden birisi, ve hatta halkçılık mefhumunun içinde mündemiç olan bir mâna da, her vatandaşın haiz olduğu değer ve şahsiyete göre tanınması ve itibar görmesidir. Şahsiyetlere kıymet vermeyen, ve herkesi uluorta müsavi sayan bir halkçılık olamaz. Bazı rejim nazariyelerin - de, çok ileri gidilerek, halkçılık namına, tenbel fakirleri, hali vakti yerinde ve kültive olmuş çalışkan kimselere üstün tutmak, akıllı ve kabiliyetliyi kıskanmak modası, halkçılıktan çok uzak, çürük bir nazariyedir. Böyle bir sistem, böyle bir ideoloji, bizim İnkilâbımızla hiç bir suretle ilgili olmadıktan başka, Türk ulusunun sosyal

bünyesine ve tarihî aklı selimine de uygun değildir.

***

Şimdi biraz da, başka memleketlerle mukayese için önce, Fransayı ele alalım. On dördüncü asrın sonu ile on beşinci asrın ilk yarımında, İngilizlerle yapılan ve yüz yıl sürüp giden uzun ulusal savaşlar, Fransız ülkesinin ve Fransızlığın, yabancı egemenliğine karşı bir istiklâl savaşı idi. Bu döğüşe, bir çok ayrılıklara rağmen, Fransız cemiyeti, bütün unsurları ve sınıfları ile karışmış, ve birlik bir halk manzarasını göstermişti. Feodal asılzadeler, şehirliler, rahipler ve köylüler ayni vatanseverlik ruhile harekete gelmişlerdi.

Fransada yüz yıl savaşının uyandırdığı halkçılık ruhu, Jan D'ark hikâyesinde bütün kifayetile görülebilir. Halk arasından çıkan bu köylü kızı, halkın duygularını, arzu ve temayüllerini temsil ediyor ve onun muzaheretine dayanıyordu. Asılzadeler ve askerî reisler onu gülünç buluyorlar, ona itimad edemiyorlar, ve nihayet onu kıskanıyorlardı; fakat askerler ve halk daima onun tarafında idi. Onu Orleana gönderen Loren halkı idi. Yüz sene muharebelerinin popüler karakterini ve bütün memleketin ona ait olan duygusunu bundan daha kuvvetle gösteren hiç bir şey yoktur.

İşte bu uzun savaşlar içinde Fransız ulusal halkçılığı böylece teşekküle başlamıştı. Bu mu-

harebeler esnasında, belki de mukadderatları tehlikede olduğu için, Anadoluda da ayni sebeple vukuunu söylediğimiz veçhile, asılzadeler, köylüler, rahipler gibi bütün Fransız sınıfları manevî bir bağ ile, taşıdıkları müşterek Fransız adı, ve müşterek şeref ve istiklâl bağile birbirlerine bağlanmışlardı. Bu vaziyet, sosyal bir ruh ile bütün müesseseleri, bugünkü telâkkiye göre, birleştirmek demek değildi. Fakat İngilizlerle mücadele buna bir başlangıç hazırlamıştı. Fransa manevî birlik bakımından, kendisini teşkil etmekte olduğu bu sırada, ayrı ayrı eyaletlerin birleşmeğe başlamasile mülkî tamamiyet bakımından da halk birliği ilerleyor, ve müşterek hudutlar genişliyordu. Yedinci Şarl zamanında, İngiliz - lerin Fransadan çekilmelerini müteakıp, bütün o işgal altındaki eyaletler yeniden Fransızlık bağile manen ve maddeten birleşmişlerdi.

Artık hükûmet idaresinde, vergilerde, adalet tevziinde, askerî işlerde bir birlik ve genellik başlıyordu. Feodal hükûmet yerine halkçı, ulusal hükûmet geçiyordu. Yüz yıl muharebelerinden sonra bizdeki timar, ve ziamet ve has teşkilâtına karşılık, Fransadaki feodal askerlik yerine, «compagnie d'ordonnance» denilen muntazam ulusal ordu, okçular, süvari ve piyade olarak teşekküle başlıyordu. Hasılı, her cihetçe merkezî hükûmetin intizamı ve kuvveti temin ediliyordu. Mahallî parlamentolar da bu arada ço-

ğalıyor, ve adaletin tevziinde, inzibatın temininde fazla bir ehemmiyet ve istikrar kazanıyordu.

Bu sırada hükûmetin idare şeklinde de bir değişiklik görlüyordu ki, halkçılık bakımından öteki değişikliklerden daha az ehemmiyetli sayılmamalıdır. On birinci Lui zamanında, hükûmet idaresinde, kuvvetten ve fizikî vasıtalardan ziyade telkin ve ikna yolu tutulmağa başlandı. Bu suretle zihinler üzerinde işlemek ve herkese hükûmetin yaptıklarını göstermek ve anlatmak gibi güzel bir çığır açıldı. Bunun, halkçılık mefhumile ne kadar alâkalı olduğu aşikârdır. Böylece, kuru cebir ve tahakküm yerine, terbiye ve telkin ile zihinleri idare yoluna girilmiş bulunuyordu. Bu yolda, konuşma ve anlaşma ile, herkesin alâkalarına ve karakterlerinin hususiyetlerine göre, fikirler sevk ve idare ediliyordu. Daha sonra, şahsî menfaatler de bertaraf edilerek, halkçılığın en ileri şekli olan adalet tevzii, idare mekaniz - masının mihverini teşkil etmeğe başlamıştı. On sekizinci asrın sonlarında başlayan Fransız İnkılâbile, Büyük Sanayi İnkılâbını, muasır halkçılıktaki ehemmiyetine binaen ve bizim İnkılâbımızı da yakından alâkalandırdığı için, ayrı bir bahiste mütalaâ edeceğiz.

Fransadan sonra, o zamanların büyük bir devleti olan İspanyaya bakacak olursak, orada da siyasal halkçılığın Fransadakine benzer bir gelişimini görüyoruz. On beşinci asırda, İspanyada da siyasal vahdet başlıyor; Hiristiyanlarla Endü-

lüs İslâmları arasındaki uzun savaşlar sona eriyor, Ferdinand ve İzabellanın evlenmesile Kastil ve Aragon krallıkları birleşiyor, ve halk birliği gayreti artıyordu.

Almanyada, on beşinci asırda, Avusturya hanedanı, imparatorluğu eline alıyor. Maksimilian ilk defa olarak Almanyada muntazam ve daimî bir milis ordu kuruyor. On birinci Lui zamanında Fransada, Maksimilyan zamanında Almanyada Posta müessesesi de kuruluyor ki, bu hareketler, halkçılık mefhumunun ilerleyiş adımlarını gösterir. Reform hareketile, daha sonraki hâdiselerin halkçılığın inkişafındaki rolleri pek mühimdir. Reform hareketi, esas itibarile Papalık tiranlığına karşı bir reaksiyon olmakla beraber, Lüter tarafından İncilin halk diline çevrilmesi, ve Hiristiyanlığın sınıf ayrılığı ve hiyerarşi tanıdığı telâkkisinin yayılışı, Almanyada olduğu kadar bütün Avrupada da halkçılık ruhunun inkişafında ehemmiyetsiz bir tesir sayılamaz.

İngiltereye gelince, on beşinci asırda bu memleketin tarihi, iki büyük hâdise arzeder. Bunlar, dışarda Fransa ile yüz yıl muharebeleri, içerde de meşhur iki gül kavgasıdır. Bu iki savaş, mahiyetleri itibarile ayrı olmakla beraber, halkçılık bakımından ayni sonuçları vermiştir. Yüz yıl savaşında, İngiliz halkının gösterdiği heyecan ve yaptığı fedakârlk dikkate şayandır. Dirayet göstermek, karar vermek, ve teşebbüs

etmek bakımından çok yüksek olan, ve kendi millî kaynaklarını ve kıymetlerini müdafaa etmesini bilen bu halk, bu devirde kendisini kralına kayıtsız ve şartsız teslim etmiş bulunuyordu. Bu hal, sınıf farkı gözetmeksizin şuurlu bir halk birliğinin ifadesi idi. Yüz yıl savaşı henüz bitmeden, York ve Lankaster hanedanlarının, İki Gül savaşı diye tanılan, taht kavgaları başlamıştı. Bütün bu çarpışmaların sonunda, İngiliz asılzadeleri harap olmuş, ve cemiyet içindeki yerleri ve kuvvetleri çok düşmüştü. Buna mukabil, asılzadeler tahakkümünden kurtulan krallığın, on beşinci asrın sonunda, tam zaferi kazanılmış ve Tudor hanedanile İngilterede siyasal merkeziyet devri açılmıştı. Böylece asılzadeliğin zayıflamasile beraber halkçılık da biraz zayıflamış bulunuyordu. Çünkü, biraz önce söylediğimiz gibi, İngilterede bir çok asılzadeler halk ile birleşerek krala karşı sözlerini dinletebiliyorlardı. Ancak, bir aralık halkın zayıflaması sonradan daha çok kuvvetlenmesile muvazeneyi temin etti.

İngiltere tarihinde, Kromvel ve 1688 inkılâplarile feveran eden halkçılık ruhu, gittikçe artan bir hızla İngiliz içtimaî ve siyasî tarihinde yer tutmaktadır.

İtalyada ise, monarşi, resmen bu sırada kurulmuş olmamakla beraber, on beşinci asırda, İtalyan cumhuriyetleri nufuzlarını kaybetmiş bulunuyorlardı. Kuvvet, bir iki ailenin elinde top-

lanmıştı. Merkeziyetçilik ve onunla beraber genel halkçılık gelişiyordu.

Hasılı Avrupanın hangi memleketine bakarşak bakalım, on beşinci asırda cemiyet sınıfları - nın eriyip tek bir ulusal halkcılığın yükselmekte olduğunu görürüz. Bu vaziyet hem müesseselerde, hem de mülkî temamiyette kendini gösteriyor. Her yerde eski sınıfların çözüldüğünü ve eski cemiyet şekillerinin kaybolmakta olduğunu görüyoruz. Ananeye dayanan sınıf hürriyetleri ortadan kalkıyor, ve bunun yerine genel halkçılık kuvveti yükseliyordu. Fakat unutmayalım ki bu halkçılık, monarşi ve merkezî hükûmet etrafında ve ona munkad olarak meydana geliyordu. Buradaki halkçılık, muasır halkçılığa doğru bir adımdır; ve yalnız feodal ve münisipal ayrılıkların kalkmasıdır.

Sosyal varlığın zarurî şartı, emniyetle ilerleyiş hali olduğundan, şarkın statik hayatında görülen, ve eskiden bizde de hâkim bir zihniyet olarak yaşayan, değişikliğe karşı düşmanlık içinde, bir cemiyet, gerilemeğe ve nihayet egemenliğini kaybetmeğe ve çürümeğe mahkûmdur. On beşinci asırda Avrupa cemiyeti böyle bir statik nizam çenberini kırış hamlelerini yaparak adım adım ilerlemekle, muasır halkçılığın zaferini ve dinamik karakterini temine yol açmıştır.

***

Halkçılığın doğuşu ile alâkalı olan başka mühim bir vaziyet de, yine on beşinci asırda meydana gelmiş bulunuyor. Bu vaziyet, ayrı ayrı devletlerin birbirlerile muntazam ve daimî temas ve münasebete başlamış olmalarıdır. Yani milletlerarası diplomasinin kuruluşudur. Sonradan «Avrupa Devletleri Muvazenesi» adını alan karşılıklı andlaşmalar ve kombinezonlar hareketi bu devirde başlıyor.

Büyük Atatürk'ün yüksek siyasal prensibi olan bu hareketin, en büyük düşmanlarla bile en yakın dost olabilmek imkânını göstermesi, tarihin siyasal bir şaheseridir. Bu prensip, müs - bet, yaratıcı bir kudretle insanlığın emniyetini ve ilerleyişini temin etmiş olmak gibi çok ehemmiyetli değerler taşımaktadır.

Avrupada milletlerarası diplomasinin, krallar elinde, fakat halkçılık hareketile birlikte doğması onun halkçılıkla çok yakından ilgili olduğunu gösterir. Halkın kollektif vicdanından doğan korunma endişeleri, ve halk menfaatleri, ayrı ayrı egemenlik taşıyan çeşit sınıfları, ortak gayeler ve amaçlar uğrunda birleştirmiş, veya birbirlerine karşı dostça hareketlere sevk etmiştir. Böylelikle, harp ve sulh, ticarî alış verişler, arsıulusal diplomasi yollarile, kombinezonlar içine girmeğe başlamıştı. Hatta, bu arsıulusalcılık meselesi, yeni zamanın o kadar önemli bir hâdisesidir ki, bu devrin siyasal tarihini dolduran vakaların he-

men hemen hepsinin, bu çeşit hâdiselerden ibaret olduğu görülebilir. Bazı tarihcilerce, bu hâdise, sadece hükümdarların elinde ve onlara münhasır gibi gösterilerek, halkın dış siyasa ile uğraşmadığı, ilgilenmediği ve bunun halkçılıkla münasebeti olmadığı zannediliyor. (1). Gerçi, bu dış siyasa hükümdar elile idare ediliyordu, fakat bunda halk ruhunun ve uyanıklığının büyük bir tesiri olduğu inkâr edilemez. Hükümdar artık kendi şanü şerefinden ziyade, halkın menfaatlerini arsıulusal diplomaside esas tutmağa başlıyor. Zaten dahilî işler bir nizam içinde kurulup işlemeğe başladığından, hükûmetin asıl faaliyeti dış siyasaya tahsis edilmiş gibi idi. İngilterede, on yedinci asrın başlangıcında, Birinci James zamanında, damadının Bohemya kralı seçilmesi üzerine meydana gelen halk hareketinin, kralı, damadına karşı nasıl sert davranmağa ve onu İngilteredeki imtiyazlarından ve hukukundan mahrum etmeğe mecbur ettiği, milletlerarası ilgilerde halkçı ruhun tesirini anlamak için bir misal olabilir.

Hasılı bu çağdaki Avrupa sosyetesini hangi cepheden mütalaâ edersek edelim, ister ulusların iç durumlarına, ister dış siyasalarına ve arsıulusal ilgilerine bakalım, ister savaş ister barış halinde, ister adalet tevziinde, ister vergi tarhında, hep ay-

(1) Guizot, History of Civilization in Modern Europe. İngilizce tercümesi (O. S. Henry), New - York. S. 239.

ni karakteri, yani halkçılık ruhunun tesirlerini görmeğe başlıyoruz.

Monarşik idare, halkın kollektif vicdanına uyarak hareket etmeğe mecbur oluyor; buna âdeta icbar ediliyor. Bu vaziyet, beşerin muasır devirdeki sosyal ilerleyiş tarihinde cumhuriyet rejimine doğru önemli bir adım teşkil ettiğinden bizce çok ehemmiyetlidir.

Sonradan Büyük Sanayi Devriminin liberal ve müfrit ferdiyetçi karakterile yeni yeni sınıflar meydana gelmiştir; ve bu defa eski feodal aristokrasi, şehirli, köylü ve ruhban sınıfları yerine Burjuvazi, Proleteriya, Sosyalist, Kommünist gibi sınıflar yaratılmıştır. Bu şekil, Avrupanın bütün memleketlerinde türemiş ve ulusal bünyeyi vahim bir surette sarsacak kinler ve ihtiraslar meydana getirmiştir. O derecede ki, Kommünizm şekli, ulusal varlığı büsbütün inkâr edecek derecede ileri ve aykırı gitmiştir; ulusal halktan ayrı kozmopolit bir ruh yaratmak sevdasına düşmüştür. Kozmopolitlikle insaniyet bir tutulmuştur. Halbuki, kozmopolitlik ayrı, insaniyetçilik ayrıdır. İnsaniyete en büyük hizmet, ulusal varlıklar içinde,ulusçuluğun yaratıcı ve ilerletici kudretile mümkündür. Bir insanın kendi ailesini, ulusunu ve yurdunu sevmesi başka insanları, başka ulusları tahkir etmesi demek olmadığı aşikârdır. Onun içindir ki Avrupada bazı zümreler arasında modern sınıf ayrılıklarından meydana gelen bu yan-

lış fikirler ve ideolojiler, Türk İnkılâbının temiz millî karakterine hiç giremez; çünkü, bizim halkçılığımızda kin ve ihtiras doğuran sınıf ayrılıkları yoktur, ve böyle kötü bir ayrılığın meydana gelmemesi için yüce Türk kalkınışının sembolü olan Atatürk, her türlü tedbiri almış, yeni endüstri kurumlarımız bu millî birlik esasına göre kurulmuştur.

***

Manevî vakıalarda Halkçılık:

Buraya kadar, halkçılık ruhunun nasıl uyandığını, ve cemiyette ne gibi tesirler yapmağa başladığını, Avrupa medeniyetinin dış müesseselerinde aradık. Şimdi, bu ehemmiyetli mefhumun, biraz da manevî vakıalarda, kültür cephesindeki izlerini ve tesirlerini araştıralım.

Manevî vakıalar, insan zihninin inkişafı, ve genel fikirlerin teşekkülüle pek yakından alâkalıdır. Bu manevî vakıalar içinde, şüphesiz her şeyden önce dinî vakıalar akla gelir. Avrupada bütün orta çağlarda, on beşinci asra kadar, halk tabakaları üzerinde kuvvetli tesir yapan genel fikirler din ile alâkalı olan fikirler idi. Roma kilisesi, bu fikirlerin hamisi ve mürakıbi sayılırdı. Bununla beraber, onun boyunduruğundan ayrılmak için Reform hareketinden önce, bazı teşebbüsler vaki olmuştu; ve kilise, bunları bastırmak için çok uğraşmağa mecbur kalmıştı. Fakat bu küçük teşebbüslerin hepsinde, halkın vicdanı yine

Roma kilisesine bağlı idi. Bir düziye ihtilâflar ve gürültüler çıkarılmakla beraber, bunlarla kat'î hiç bir sonuca varılmayordu. Ancak on beşinci asrın başlangıcında vaziyet değişti. Bu defa halk içinden, değişiklik ve ıslâhat isteyen yeni fikirler çıkıyor; Papalık sarsılıyor ve biri Avinyon'da diğeri Romada olmak üzere ikiye ve daha sonra da üçe ayrılıyordu. Nihayet Konstans kurultayı ile, halkın içinden doğan bu fikir ve istekler, yani kilisenin ıslâhı ve değiştirilmesi karar altına alınmıştı. Görülüyor ki, önceleri en büyük küfür sayılacak ve engizisyonun en ağır cezasını istilzam edecek olan bu fikirler, halkçılık hareketinin başladığı, maşerî vicdanın uyandığı bu devirde, karar altına alınabilecek ve tatbik sahasına çıkabilecek bir dereceye gelmişti.

Bizde, Osmanlı İmparatorluğunun çeşit tarikatlarında, ve son devirlerinde, bu ruhun yeniden uyanmağa, ve ulusal vicdanın içten içe kımıldanmağa başladığı görülüyor. Tanzimattanberi bu kımıldanışın ifadelerini görmekle beraber, bilhassa Abdülhamid zamanında Atatürk'ün Suriyede ve Selânikte başlattığ hareket, ve bunun Avrupadaki Genç Türk Hareketi adile meydana gelen akisleri, Cumhuriyet devrinde en yüksek şaşaalı bir halkçılık zaferile neticelenmiştir. Atatürk'ün, ta mektep sıralarındanberi yüksek bir ruh ile Türk halkçılığına doğru yaptığı hareketlerin derin mâna ve şumulünü ayrı bir bahiste mütalaâ edeceğiz.

Türk halkçılığı, Osmanlı saltanatından çok önceleri, Türkün derin ve eski tarihinde, bir çok misallerle ve vesikalarla kendisini gösterdiği gibi, Selçuk ve Osmanlı saltanatları içinde de zaman zaman kuvvetli hamlelerle ortaya çıkmıştır. Zaten böyle olmasaydı, Türkiye Cumhuriyeti, Türkün seciyyesine bu kadar uygun gelmez, ve başka memleketlerde olduğu gibi, dahilî harplerle bitmez tükenmez kanlar dökülmesine sebebiyet verebilirdi. Halkçılık ananesi, bu mütekâmil insanî karakter, tarihin çok eski devirlerindenberi, Türk ruhunda yaşamış ve gelişmiş bulunuyor. Bugün Anadoluda, Türk köylüsünün, okuma yazma eksikliğine rağmen, başka memleket köylülerinde örneği görülmeyecek derecede, taşıdığı yüksek manevî karakter de bunun bir delili sayılmalıdır.

Şimdi, halkçılığın Avrupadaki cereyanını, ehemmiyetine binaen, biraz daha tetkik edelim. On beşinci asrın başlangıcında Konstans kurultayının, kiliseyi ıslâh kararile, Avrupada halkçılığın ilk dinî zaferini temin ettiğini görüyoruz (1414). Kurultayın ilk işi, kendisinin dağıtılamaz olduğunu, ve her türlü Papalık kuvvetlerinin üstünde bulunduğunu kabul ve ilân etmiş olması idi. Daha başlangıçta, bu hareketin ne kadar halkçı bir ruhu temsil ettiği görülebilir. Daha sonra, kurultay bu fikri kiliseye de kabul ettirmeğe muvaffak olmuş, ve halktan zorla para toplamak gibi suiistimalleri yüzünden kendi kendisini

ıslâha davet etmeğe mecbur etmişti. Bu maksadın temini için, kurultaya gelen murahhaslardan seçilmiş «Kollej» adını alan, suiistimalleri inceleme komisyonu ayrıldı. Komisyon ayni zamanda ıslâhat için bir takım çareler de araştırıp kurultaya tavsiye edecekti. Fakat, nihayet, ıslâhat projesi üzerinde çıkan ihtilâflar yüzünden kurultay dağılmıştı.

1431 de Bâl'de bir yeni dinî kurultay daha ayni ıslâhat gayesile toplandı. Fakat, bazı korkak papasların Papadan çekinmeleri, ve Papa - nın, kurultayı Bâl'den başka yere değiştirtmek istemesi gibi bazı entrikalarile çıkan ayrılıklar yüzünden bu da dağıldı. Bununla beraber, bu kurultaylarda ileri sürülen bazı fikirler, hükümdarlar tarafından papaya karşı bir silâh olarak kullanılmağa başlandı. Zaten hükümdarlar, başka hareketlerinde de halkçılık ruhunu temsil etmeğe başladıklarından, dinî kurultayların tabiî sonucu da bu olacağı anlaşılıyordu. Meselâ Fransada, Yedinci Şarl, papaların seçimle olmasını, ve başlıca suiistimallerin önüne geçilmesi için devletin kanunlar çıkarmasını temin etmişti. Almanyada da ayni hareket oldu. Ruhanî kurultayların yapamadığını, halkçılık ruhunu temsile başlayan hükümdarın cismanî kuvveti yerine getirmiş oluyordu. Bununla beraber, kilise ıslâhı namına, hükümdar otoritesi de bir aksiliğe uğramaktan kurtulamadı. Önce Almanyada, daha sonra Fransada, Birinci Fransua zamanında a -

lınmış olan tedbirlerden vazgeçildi. Ancak, bu hareketlerin büsbütün tesirsiz kaldığı da iddia edilemez.

Bâl' kurultayının prensipleri kuvvetli ve sonuçlu olmuştu. Yüksek zekâlı ve enerjik karakterli insanlar bu prensipleri anlamışlar, üzerinde işlemişler, ve onların müdafaasını deruhte etmişlerdi. Kurultayın dağılışı ve yapılan kanunların geri alınışı beyhude idi. Halkçılık ruhundan doğan ve manevî hayatla ilgili olan bu fikirler artık yürüyecekti, bunun önüne geçilemezdi. Bu fikirler, İngilterede parlamento meclislerine kadar girdiği gibi, Almanyada da büyük Reform hareketinin başlangıcı oldu, ve Fransada derin kökler saldı. Halkçılık hareketinin bu dinî tezahürleri, Avrupa medeniyetinin manevî alandaki ilerleyişinde derin tesirler bırakmıştır. Bu başlangıç mahiyetteki reform hareketleri fîlen muvaffak olsaydı, belki daha sonraki büyük inkılâpların zuhuruna meydan verilmeyecekti.

Tam bunlar muvaffakiyetsizliğe uğradığı sırada başka bir dinî halk hareketi Bohemyada baş göstermişti. Jan Has'in vaızları ve telkinlerile Prağ'da başlayan bu hareket, nihayet karşı tarafın kendisini diri diri yakmasile neticelendi. Fakat, önderin yakılmasile bu hareket sönmüş değildi. Bundan sonra uzun ve şiddetli savaşlar oldu, ve en sonunda ancak imparatorun elile bastırıldı. Artık, kaynaşan ve alevlenen halk

ruhu, ıslâhat istemek için hiç bir fırsatı kaçırmayacaktı. Nitekim, bütün bu baskılardan sonra en şiddetli şeklile, halkçılığın dinî tezahürü olarak bir patlayış meydana geldi, ve büyük Alman Reformasiyonu doğdu.

Görülüyor ki halkçılık, dinî cephesinde de yavaş yavaş gelişerek önce yarı aristokratik ve resmî kurultaylardan başlamış, sonra cismanî otoritenin kanunlarına girip çıkmış, ve daha sonra kanlı mevziî çarpışmalar ve hâdiseler şeklinde görünerek, en nihayet büyük bir feveran ve patlama halinde meydana çıkmıştır.

***

Halkçılığın maneviyat cephesinde sadece dinî vakıalar görünmekle kalmıyor. Rönes - sans denilen derin ve geniş hâdise de ahlâkta, maneviyatta, kâinatı ve hayatı telâkki tarzında bir devrim meydana getirdiği biliniyor. Ve bunda, bizim de tesirimiz az olmamıştır. Türk bağistanından Endülüs ve İtalyan sitelerine hicret eden marifet kuşunu Avrupalılar kaptılar, altın kafesler içinde besleyip büyüttüler. Eski Türk-Grek kültürünün yeniden diriltilmesi demek olan bu büyük hâdisede de halkçılığın bariz tesirleri görülür.

Dante, Petrarch, Boccacio gibi Rönessans üstadları, kilise baskısından bıkan halk ruhunu temsilen, yeni Humanizma ahlâkını, eski Türk-Grek kültürünün hayatî, tabiî ve diriltici tesirlerini neşrü tamime başlamışlardı. Bu, doğrudan

doğruya halka doğru inmek hareketinin, halkçılığın bir ifadesi idi. Hem halkçılıktan doğuyor ve hem de onu daha ziyade takviye eden bir engin hareket oluyordu. Eski Grek edebiyat ve felsefesinin ince ve derin duygu ve zekâ mahsulleri yeniden meydana çıkarılıyor, ve tabiat aşkı, hayat ve hürriyet zevki, yeni ahlâk ve terbiyenin esasını teşkil ediyordu. Muasır Avrupa kültürünün bundan ibaret olan esas ruhunun halkçılık mefhumile ne kadar yakından ilgili olduğu, eski Türk-Grek hayatında ve ananesinde hâkim olan ruh ve karakterin beşerî, hür, ve demokratik mahiyetinin aşikâr olmasile de malûmdur. Hayata ve tabiata karşı büyük bir sevgi ve ilgi uyandıran, insan ruhuna bir genişlik, ve sevimli spontanite (tav'î heyecan) veren bu terbiye **nasyonal - humanist** bir terbiyedir; derin ve yüksektir; hayat ve tabiat kanunlarına bir tetabuk arzeder. Şen gönüllü insanlar yetiştiren bu bilgi ve görüş terbiyesinin yeniden keşfi, halkçılık ruhunun, geniş bir halk vicdanının tezahüründen başka bir şey değildir. Bu kaynaşma içinde Klâsik Ekol meydana çıktı. Klâsik Grek edebiyatı, yarı tanrı adile anılan Yüce Homer'in eşsiz destanları, Sofoklisler, Evrepidler, Askilüsler ile Eflâtunlar, Aristolar, bu yeni okulun fikir ve ruh cevvaliyeti veren harikalı üstadları yeniden dirildiler. Eski Eti Türklerinden intikal ederek M. Ö. 400 yıllarında bütün şaşaasile yaşanan Atina

demokrasisi ruhu yeniden canlanmış, Avrupaya yeni hayat ve gençlik aşılamağa başlamıştı.

Bu anane, daha önceki bahislerde de arzettiğimiz gibi, eski Türk halkçı ruh ve hayat ananesinin - sonradan Grek Türklerinin Diyonisiyos ahlâkiyatı dedikleri yaşayış tarzı - göçlerle Yunanistana ve Egeye geçmiş olmasından başka bir şey değildi. Ayni Türk ananesi, Rönessansla yeniden Avrupada uyanıyor ve ona bir hayat ve medeniyet aşılayordu. Türk Cumhuriyet Devriminin biz yeni nesilleri de bir zamandanberi unutulmuş olan bu eski yüksek ahlâk ve karakterimizi tekrar kazanmağa doğru yöneldik, Atatürk, bu Diyonisiyos ahlâkıyatının bizde yaratıcı ve yeniden diriltici dehasıdır; en yüksek ve en münkeşif ifadesidir. Cumhuriyet nesilleri bu şanlı, genli ve kuvvetli hayatı, ırkımızın o yüksek ve harikalı dehasına derin bir şükranla borçludur. Bizi hakikî ve öz benliğimize, **Nasyonal - humanizm** karakterine O kavuşturmuş oluyor.

Bu klâsik ekol, insan zekâsının inkişafında, umumî olarak zannedildiğinden çok daha fazla ve çok önemli bir tesir bırakmıştır. Bugün kullanılan **klasikler** tabiri, o zamanki mânayı tamamen ifade etmiyor. Rönessans devrinde, bu tabir, edebî sistemlerden ve münakaşalardan başka ve fazla bir şey ifade ediyordu. Talebelerine, yalnız Homerin eserlerine karşı bir takdir ve sevgi ilham etmekle kalmıyordu, ayni zamanda klâsik Türk-Grek sosyetesinin bütün safhalarını, mües-

seselerini, cari fikirlerini, felsefe ve edebiyatını tamamen içine alıyordu. Burada istitraden söyleyelim ki, Avrupa kültürünün temeli olan, ve cihan edebiyatının münakaşa götürmez bir surette en büyük üstadı kabul edilen, ve Milâddan önce takriben dokuzuncu asırda yaşamış olan bu büyük Ege medeniyeti şairinin, kendi zamanına hemen tekaddüm eden büyük ve şaşaalı Eti medeniyeti devrinden mülhem olmamasına imkân görülemez. Kendisinin de, «Aka» Türklerinden olduğu ve adının Türkçe (Ummak) dan (U - mar) olduğu anlaşılıyor. «İlyada» ve «Odisea» adlı meydana getirdiği iki muhteşem destanda, eşsiz bir san'atkârane usluble tasvir edilen ve son zamanlara kadar orijinal Grek mitolojisi zannedilmiş olan menkebelerin ve kahramanlıkların hemen tamamen Eti mitoloji ve teogonisinden ibaret olduğu anlaşılmıştır. (1)

Siyaset, felsefe, edebiyat, ve kültür bakımından kabul edilmelidir ki, klâsik devir, muasır Avrupa kültürüne üstün bir güzellik ve incelik arzediyordu. Onun Avrupa hayatında bu kadar büyük bir tesir yapmasına şaşmamak lâzımdır. O yüksek, canlı, elegan ve müstağni ruhlar, kibar âdetler ve hareketler, kaba itiyatlar ve karışık fikirlerle dinî baskı altında ezilen ruhlar tarafından kolay kolay anlaşılıp takdir edilemezdi; fakat bir defa bu an-

(1) Türk Tarih Kurumu Neşriyatından: M. Saffet Engin, Eti Türkleri Tarihi, Eti Medeniyeti; A. Duthie, The Greek Mythology.

layış başladı mı, o hayata karşı âdeta kutsî bir alâka ve incizap duymamak, onu tasvir eden o yüksek edebiyat ve felsefeye meftun olmamak mümkn değildir. Bunların, bütün devirlerin fikir ve muhayyele mahsullerinden çok daha mükemmel ve teshir edici olduğu anlaşılır. İşte Rönessansta, klâsik ekol böyle anlayışlı bir zevki tatmış insanlar tarafından kurulmuştu. Rönessansta, İstanbulun Türkler tarafından fethile oradaki klâsik ekolu ve onun demokratik ruhunu temsil eden bazı âlimlerin İtalyaya, ve hele Ploten'in Floransaya gidişi, temsil ettikleri klâsik edebiyat ve felsefeleri oralarda yaymaları bakımından çok önemli olmuştur. Bu muhacirlerle, klâsikler hakkında geniş bir bilgi kazanılmış, zengin materyeller ve monografiler elde edilmiş, ve yüksek klâsik medeniyetin incelenmesi ve mütalaâsı için binlerce vasıtalar Avrupaya nakledilmiş oldu. Bütün bunlarda yaşayan ve yaşatılan ruh halkçı ruhu idi. Hatta Eflâtunun, her yerde devir yaratan, fikir devrimi açan «Cumhuriyet» adlı eşsiz eseri, adından da anlaşılacağı veçhile, esirler sınıfı müstesna tutulursa, baştan başa halkçı bir sosyetenin en ideal bir nizam ve sistemidir. Bu kitabı dikkatle okuyup ta harikulâde bir fikir inikşafına mazhar olmamak, Cumhuriyet mefhumunun en derin ve ince safhalarına nufuz etmekten mütevellid derin bir zevk ve incizap duymamak mümkn değildir. Bunun içindir ki bu eser, her girdiği yerde bir cum-

huriyet ve halkçılık aşkı uyandırmıştır. Avru - pa, Cumhuriyet mefhumunu ve onun bütün tatbikatını bu yüce eserin telkin ettiği ideal fikirlere borçludur. Avrupa rönessansı içinde, halkçılığın ve cumhurî idarelerin meydana gelmesindeki başlıca âmil, on beşinci asrın ortasında bu eserin Ploten'in çantasında İstanbuldan Floransaya hicret etmiş oluşudur dersek hiç bir mübalağa yapmadığımıza kani olabiliriz. Şüphesiz bu devirde, İtalya da zaman ve şeraitin bu eseri anlamağa ve yaymağa da müsait olduğunu kabul etmek lâzımdır; ve zaten bütün sosyal hareketler için başka türlü düşünmeğe de imkân yoktur. Bu eserle o şerait bir kat daha takviye edilmiş, bütün takdirler ona teveccüh etmişti. Büyük Amerikan edibi Emerson'un (bütün kitapları yakınız, Eflâtun'un «Cumhuriyet» i beşerin talim ve terbiyesine yeter) sözü mânasız ve boş bir söz olmasa gerek - tir.

Avrupada halkçılık mefhumunun ve hare - ketinin tekâmülünü takip ederken bu eser üze - rinde bu kadar duruşumuz, onun halkçılık ve cumhuriyet için ne kadar önemli olduğunu, ve inkılâbımız fikriyatı namına memleketimizde yayılmasının ne kadar lüzumlu bulunduğunu göstermek içindir.

Rönesans devri, kilisenin siyasal kuvvet bakımından değil, fakat genlik ve lüks yaşayış itibarile en parlak bir devri idi. Elegan ve sınırsız hürriyet içindeki zevkler âlemi, Roma kilisesini

baştan başa içine almıştı. Kilisede edebiyat, san'at zevki, sosyal ve fizikî eğlenceler şaşılacak derecelere varmıştı. Bizdeki medrese ve tekke hayatının taşkınlıkları, Roma kilisesinin bu aşırı serbest manzarasile boy ölçüşemeyecek kadar geride kalır. Fakat bu effemine olmuş lüks hayatın yanında fikrî bir kültür yüksekliği, âdet ve itiyatlarda bir canlılık ve zihnî hayatiyet de beraber yürüyordu. Meselâ Kardinal Bembo'nun hayatı, bunun güzel bir örneğini teşkil eder. Bizdeki medrese ve tekkelerde bozuk, fesada uğramış ruh içinde bir edebiyat nevinin türediği de görülmekle beraber, bu, o ruhun bir san'at üslûbu ile ifadesinden başka bir şey değildir.

Halbuki, Rönessansta Roma kilisesinde gördüğümüz hayat, aristokratlığını biraz unutmuş, halkçılığa doğru yönelmiş, fakat zevk içinde kendisini hemen hemen kaybetmiş bir hayat idi. Tarihte bu devri gözden geçirirken, oradaki hâkim fikirlere ve sosyal ilgilere baktığımız zaman, kendimizi âdeta on sekizinci asır Fransız Entellektüalst hayatını yaşıyormuş gibi zannederiz. Zekânın hürriyeti ve ilerleyişi için ayni istek, yeni fikirler kazanmak için ayni sevda, hoş ve kolay bir hayat için ayni zevk, ayni lüks hayat, ayni siyasal enerji ve ahlâkî prensipler eksikliği, ve ayni fikir cevvaliyetile karışık riyakârlık görünüyor. Şu fark ile ki, on sekizinci asırda, Luilerin muhteşem kasırlarında ve aristokrasi salon -

larında yaşanan o hayat, on beşinci asırda Roma kilisesinde papaların saraylarında yaşanıyordu. On sekizinci asrın edip ve filosoflarına mukabil, bu devrin «Literati» si görülüyordu. Bütün bunların altında işleyen halkçılık ruhu, on sekizinci asırda nasıl kuvvetli bir reaksiyonla Avrupa sosyetesini titretmiş ise, on beşinci asırda da, daha az mütekâmil şeklile, bu kilise hayatını darma dağın edecek bir kudretle dinî cephede patlamıştı. On dördüncü Lui nasıl Fransız İnkilâbının arifesinde olduğunu göremediyse, Kardinal Rembo da on beşinci asırda Luter'leri ve Kalvin'leri keşfedememişti. Bu benzerlik, Avrupada halkçılık mefhumunun tekâmülünde dik - kate değer bir hâdise olduğu kanaatindeyiz. Halkçı ruhun her nerede kaynayışı tezahür ederse, sosyal vaziyetin hemen bunlara benzer bir durumda olduğu görülür. Büyük halkçılık hareketi olan Türk Devriminden önceki Osmanlı saltanatının sosyal hayatı da, aşağı yukarı tasvir ettiklerimizden çok farklı değildi. Daha önceki tanzimat hareketini doğuran ve daha az mütekâmil bir mahiyet arzeden halkçı ruh da, gene Damad İbrahim paşa ve Lâle devrinin, tıpkı tasvir ettiklerimize benzeyen hayatının bir reaksiyo - nundan ibaretti.

Türk sosyetesinin, bu devirdeki manevî nizamında üç büyük vakıa görüyoruz. Bir taraftan medrese ve tekkelerin içten içe çürümekte olan dinî egemenlik vaziyeti; diğer taraftan di-

nî akideler örtüsü altında kaynaşan, ve kurtuluş ıslâhatı arayan bir halk ruhu; ve nihayet hakikati gören ve teceddüt isteyen bir münevverler hareketi. Bu devir, Osmanlı tarihinin en büyük siyasal buhranlar göstermekte olduğu ve Avrupada muasır medeniyetin en büyük hâdisesinin meydana gelip inkişafa başladığı devirdir. Bu hâdise, derhal anlaşılacağı gibi, Avrupa sosyetesini bir buçuk asır içinde baştan başa değiştiren, ve onu, eski devirlerle mukayese edilemeyecek derecede maddeten ileri atan Büyük Sanayi Devrimi hâdisesidir. Esasen bizim, Avrupaya nisbetle geri kalışımızın en büyük sebebi de, bu muazzam hâdiseye karşı gafil davranacak tarzda bir iç savaş içinde bulunuşumuzdur. Bu hâdise ayni zamanda halkçılığı ve ulusçuluğu en geniş bir mikyasta ve göze görünür şekilde ilerleten bir hâdise olmakla, bundan mahrum kalışımız bizi, hem maddeten Avrupanın yarı müstemlekesi haline getirmiş, hem de mânen inkişafımızın âmili olacak kuvvetten, halkçılığın ve ulusçuluğun süratle gelişmesinden mahrum bırakmıştı. Şimdi Cumhuriyet devrinde, Büyük Sanayi Devrimini memleketimizde başarmağa başladığımız sırada, bu hakikat bütün çıplaklığile kendisini gösteriyor, ve sanayi âlemindeki devrimimizin, maddî kazançlarından ve getireceği refahtan ayrı, manevî tesirleri bakımından büyük önemini, engin ve umumî mahiyetini görüyoruz. Cumhuriyet ve halkçılık, büyük kültür hareketlerimizle bir -

likte, Endüstri ile de en yüksek derecede takviye edilmiş olacaktır. İleride bu çok önemli İnkilâbdan, ve vereceği maddî manevî sonuçlardan ayrıca bahsedeceğiz.